

4387
F54.V.

4657

ERDÉLY FŐISPÁNJAI

(1540—1711.)

IRTA

GRÓF LÁZÁR MIKLÓS.

*Írta önéleírásának ajándéka népe - a p. uolvasóhoz
az. ref. kolleg. könyvtára számára küldöttem
Dr. Frakó Károly szegedi tanár.* JK

BUDAPEST,

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA

1889.

ERDÉLY FŐISPÁNJAI

(1540–1711.)

IRTA

GRÓF LÁZÁR MIKLÓS.

(Külön lenyomat a Századok 1887–1889-ki folyamaiból.)

BUDAPEST,

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA

1889.

TARTALOM.

	Lap.
I. Fejérmegye főispánjai	3
II. Kolozsmegye főispánjai	30
III. Kükküllőmegye főispánjai	71
IV. Tordamegye főispánjai	104
V. Dobokamegye főispánjai	130
VI. Belső-Szolnokmegye főispánjai	156
VII. Hunyadvármegye főispánjai	177
VIII. Kővár-vidék főispánjai	187
IX. Fogaras-vidék főispánjai	206
Adalékok gróf Lázár Miklós »Erdély főispánjai (1740—1711.)« czimű munkájához. Torma Károlytól.	
I. Tordamegye főispánjai 1605—1727.	217
II. Belső-Szolnokmegye főispánjai 1540—1888.	224

ERDÉLY FŐISPÁNJAÍ.

(1540—1711.)

I.

FEJÉRMEGYE FŐISPÁNJAI.

Kövesdi Tomori Miklós.

Tomori Miklós azon család ivadéka, a melyé csúcsi Tomori István alvajda. De nem tarthatom az 1523-tól 1526-ig mint alvajda szerepelt István unokájának, miként őt felmutatják.¹⁾ Előnevét a Fejérmegyében fekvő Kövesdtől veszi.

Mint Fejérmegye főispánja egy 1530. decz. 31-én kelt oklevélben jó elő.

Buda védelmében részt vevén, I. János királytól 1530-ban Fejérd helységet kapta. Eszes, hazaszerető és szabadszájú férfinak írja őt Budai. Mayláth és Balassa vajdák lázadásáról első adott hírt János királynak, miért ezek ellenségei lettek, és János király halála után kivitték, hogy 1540. aug. 29-én a segesvári országgyűlésen a rendek száműzték, de javait neje és gyermekei, Fejérd kivételével, szabadon birhatták. Azonban javait a gyűlés után a vajdák kardra hányták. Balassának Mayláthtali meghasonlása után visszakerült száműzetéséből. Az 1541. febr. 12-ki országgyűlésen hozott törvénynél fogva megengedettet neki, hogy tordai házában háborítatlanul lakhassék. Ezután nem sokáig volt életben. 1541. jun. 8-án a királyné és Mayláth párthívei közti béke egyik pontja az, hogy néhai Tomori Miklós elfoglalt javai visszaszereztesse és örökösének visszaadattassanak.

Apor Péter szerint ő építteté a kövesdi templomot.

Nagylaki Choronk Márton.

Choronk Márton azon család ivadéka, mely előző papfalvi előnévvel is. Magának Mártonnak is volt Papfalván (Kolosmegyében) birtoka.²⁾

¹⁾ Nagy Iván, *Magy. Családai XI. k.*

²⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. X. k.*

Az 1551-ki enyedi országgyűlés törvényczikkeiben, vélekedésem szerint, ő áll, ámbár az Erd. Országgy. Eml. I. k.-ben 322. lapon közölt törvényczikkben Chorogh nem Choronk név van írva, de aligha nem tollhibából. Ekkor őt az adózók mellé biztosul nevezték ki és alkalmasint főispáni állása volt. Fejérmegye főispánja és egyszersmind a közügyek igazgatója 1555-ben.¹⁾

E megyében Tompaházán is volt birtoka.

Hallersteini Haller Péter.

Haller Péter, Haller Ruprecht és Münzer Kata fia.

Ki Szeben polgármestere volt, és e hivatal másodversbeni viselője 1551-ben, később szebenszéki királybíró és a szászok ispánja mind Ferdinand király uralma, mind Szapolyai János Zsigmond alatt. Első felesége Schirmer leány, második, gyermekmonostori Kemény Kata. Mint Fejérmegye 1551-beni főispánja van Kővári és Nagy Iván által, nézetem szerint tévesen felmutatva. Egy oklevélből kitetszik, hogy 1551-ben polgármestere Szebennek, és az év vége felé Ferdinand király őt consiliariusnak is kinevezi, de hogy főispánnak is kinevezte volna, annak nyomát nem látjuk; a tordai országgyűlésből 1552. május 30-án kelt levele²⁾ is őt polgármesternek mutatja. Martinuzzi megöletése után volt egy ideig kincstárnok is, és minekutána a vizaknai gerébház adomány útján kezére került, Vizaknai királybírája is. 1556-tól fogva János Zsigmond alatt 1570. decz. 12-én bekövetkezett haláláig az oklevelekben mint szebenszéki királybíró, és néha mint egyszersmind vizaknai királybíró³⁾ jó elő.

Kápolnai Bornemisza Farkas.

Bornemisza Farkas tekintélyes híve Izabella királynénak és II. János királynak, utóljára híve a császári háznak.

1553-ban Kendi Sándorral a Pathócsyak bethleni várába vonta be magát, mely ekkor Tahy által ostromoltatott.

1563-ban mint consiliarius jó elő,⁴⁾ s valószínű, hogy főispánságot is viselt.

A Gromo által irtakban⁵⁾ a hol, ha nem csalódom, a Radák 1565-ben történt halálát⁶⁾ említi, a róla közlöttek után, a német

¹⁾ Szilágyi, *Erd. Országgy. Eml. I. k.*

²⁾ *Erd. orsz. gy. Emlékek I. k. 415. l.*

³⁾ *Tört. Tár 1881. évf. 189. l.*

⁴⁾ *Erd. Országgy. Eml. II. k.*

⁵⁾ *Archiv des Verein für sieb. Landesk. uj. foly. II. k.*

⁶⁾ Az Archiv, melyből Gromo sorait lemásoltam, ez alkalommal uincs kezemnél. Radákot később is életben találjuk a Békes Gáspár pártján.

fordításban ez áll: »an seine (Radáks) Stelle trat Fracas Bornemissa, ein alter, tapferer, freundlicher Edelmann, Mitglied des Kriegsrathes, Commandant von Dees und jener ganzen Landschaft«, mely sorok végszávaiból nem következtethetjük Belső-Szolnokmegye főispánságával felruházottnak, hanem, hogy ő mint egyik hadvezér az ekkori harczban működött e környékben.

Néhány adat gyaníttatja, hogy udvari tisztséggel is fel volt ruházva és II. János király mellett e királynak 1566-ban a török császár sátrában létekor udvari tisztet viselt.

Fejérmegyei főispánságát mutató oklevélre csak egyre, egy 1568-beli akadtam.¹⁾

Egyike azoknak ő, kiknek II. János király a huszti várat adományozta.²⁾

János király halála után hogy hű a császárhoz, egy levél mutatja.³⁾

Meghalt 1572-ben Bethlenben.⁴⁾

Ugy látszik, kétszer volt nős; első nejéről nincs adatunk, másodszor Forgách Magdát, Pathócsy Gáspár özvegyét vette nőül, ki 1575-ki oklevél szerint Bornemissa özvegye.

E Bornemissa nagyobbik fia: Boldizsár.

Branyicskai Szalánczy László.

Szalánczy László, Szalánczy János fia, kit szent-tamási előnévvel is találunk.

Fejérmegyének főispánja 1568-ban, társa Bornemissa Farkas.⁵⁾

Hogy 1575. végén mint főkövet működött, mutatják egy 1576. február körül, aláírás nélkül, és a hely megnevezése nélkül, kelt levél⁶⁾ e sorai: »Még karácsonba voltak itt az főkövetek, egyik Szalánczy László, az másik Balogh Ferencz, hoztak az pasának két ezer aranyat az vajdától sat.« Ez időben is főispánja a nevezett megyének.⁷⁾

Báthory Kristóftól birtokokat nyert zálogba Zaránd vármegyében.

Báthory Zsigmond alatt 1591-ben mint Zaránd vármegye főispánja jő elő. Jőfőn egy curiát cserélvén el a Geszthi Ferencz ottani curiájával, a fejedelem beléegyező levelében ily czímmel

¹⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XI. k.

²⁾ Wolfg. Bethlen, Hist. etc.

³⁾ Történ. Tár 1879-ki évf. 730. l.

⁴⁾ Történ. Tár 1880. évf. IV. füz.

⁵⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. Supl. VI. k.

⁶⁾ Történ. Tár 1880. évf. 128. l.

⁷⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. V. k. oklevél 1576. febr. 1.

áll. ¹⁾ Báthory ez évben örökösen adományozza neki azon birtokokat Zaránd vármegyében, melyeket Báthory Kristóftól zálogban kapott volt, adományozza főleg azon érdemeiért, hogy a portán egynéhány versben mint követ működött.

Őt, mint török követségekben forgott embert, küldték 1594-ben a pártos urak Palatics György lugosi bánhoz Facset átadása ügyében; Bethlen Farkas szerint: »virum cum alioquin prudentem, tum inprimis legationibus ad Imperatorem Turcarum obitis favoris Turcarum aucupandi optime gnarum.«

1594. szeptember havában a törökpárti Szalánczy László, a Báthory Zsigmond által oda rendelt katonák által, az ő branyicskai kastélyában konczoltatott össze.

Az ő fia ama László, ki Székely Mózesnek Radul vajdához küldött követe volt.

Mihályfalvai Iffju János.

Iffju János, II. János király korában jött be Erdélybe.

Itt Mayláth Margitot, Mayláth István leányát, somlyai Báthory András özvegyét vette nőül, kit 1568-ban már nőül bírt, és ez által Báthory Endre bíbornok és erdélyi vajda mostoha atyja.

Használt bolyai előnevet is, és így Fejérmegyében Bolya is lakfészke volt.

A fejedelmi udvar tagjai közt szerepel II. János király alatt is. Báthory István alatt mint consiliariust és Fejérmegye főispánját látjuk 1576-ban. Így a többi fejedelmek alatt is 1578. 1589. 1594-beli oklevelek szerint. ²⁾

1594-ben a tordai gyűlésből az ország rendjei őt küldék Fejérvárra Báthory Zsigmondhoz, rábírní Báthoryt, hogy a török frigy felbontásának eszméjével hagyjon fel. Augustus 28-án, mikor Báthory a pártosokat elfogatta, Iffju Jánost is elfogatta, és aug. 30-án a kolozsvári piacon kivégeztette, kit a bakó egy csapással nem tudván kivégezni, a földre tiport s három csapással vágta el fejét. Eltemették Kolozsvártt a kis templomban.

Az ő fia amaz Iffju János, kit Báthory András vajda 1599-ben, a jul. 3-án Kolozsvártt kiállított jegylevél szerint, eljegyesített Jeremiás moldovai vajda leányával, és mely Iffju Jánost Mihály oláh vajda ez évben a sellenbergi ütközet után megöletett.

Háportoni Forró János.

Forró János, Forró Miklós és Kemény Krisztina fia.

Neje Kaczay Petronella, galambfalvi Kaczay Tamás leánya, kit 1580-ban »szent Margit asszony nap előtt való vasárnap« vett

¹⁾ Ugyanott, App. XIV. k.

²⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. VIII. k. — Suppl. VII. k.

nőül. Szolgálatban találjuk 1581-ben, de vajjon mint főispánt-e? Ez év aug. 29-én Báthory István az erdélyi praesidensekhez írja: »Forró János talált meg minket, és Kis-Galambfalván kér valami jószágot tőlünk. Ha oly, hogy valami háznak fogyatkozása nélkül eladhatjuk, nem tartjuk meg tőle, *miért hogy most is jól szolgált*, iffiu legény is, hisszük, hogy ezután sem vonzza meg magát az szolgálattúl.«¹⁾

Fejérmegyei főispánságát említi egy 1588-beli oklevél és ily minőségben látjuk szerepelni 1594-ben is.²⁾

Az 1594-ki országgyűléseken a török párton állott. A tor-dai tábori gyűlés feloszlatása után a rendek által ő volt Bocskay István váradi főkapitányhoz küldve, hogy Bocskayt a kolozsvári tanácskozásokban való részvételre meghívja. Azok egyike, kiket Báthory Zsigmond aug. 28-án elfogatott. Őt Geszthi Ferencz rendele-tére nyolczszor vonták kinpadra. Kivégeztetett a kolozsvári piacon.

Thoroczkai László.

Thoroczkai László, a család nemzedékrendje szerint János és Szilvási Cseszeliczki Erzsébet fia.

Nejéül Kamuthy Orsolyát, Kamuthy Balázs és Szentgyörgyi Erzse leányát találjuk,³⁾ ki a Kamuthyak nemzedékrendjében nem László, hanem Thoroczkai Mihály nejének mondatik.

A kalongyapénzt kezelő tanács urak mellé országúl rendelt tagok közül elhottak helyébe 1594-ben augusztus végén az országgyűlés másokat választván, az ekkor megválasztottak egyike ő,⁴⁾ és valószínű, hogy ez időben neveztetett ki Fejérmegye főispánjává.

Egy 1600. nov. 22-én kelt levélben a nevezett megye főtiszt-jeként említetik.⁵⁾

Mint Báthory Zsigmond tanácsosát látjuk 1602-ben.⁶⁾ Székely Mózes alatt is tanácsur, és mellette harczolva 1603-ban esett el Brassónál.

Gibárti Keserü János.

Keserü János, István és Mojzin Záfira fia.

Fordul elő springi előnévvel is.

Fejérmegyének főispánja, mivé valószínűleg 1594. második felében tették. E tisztségét egy 1600-beli okirat mutatja.⁷⁾

¹⁾ *Magy. Tört. Tár VIII. k.*

²⁾ *Jos. com. Kemény, Dipl. Tr. App. XIII. k. — Wolfg. Bethlen, Hist. III. k.*

³⁾ *Nagy Iván, Magy. Családai XI. k.*

⁴⁾ *Erd. Országgy. Eml. III. k.*

⁵⁾ *Ugyanott IV. k.*

⁶⁾ *Wolfg. Bethlen, Hist. V. k.*

⁷⁾ *Erd. Orsz. Emlékek IV. k. 571. l.*

1603. február 25-én még életben volt, de ugyancz évben pestisben elhal. ¹⁾

Neje: Perneszy Erzsébet, ki előbb kocsárdi Gálffy Jánosné volt.

Karkói Veres Dávid.

Veres Dávid, Dávid, másként Veres Kristóf fia.

Atyja Csáky Mihály cancellarius krakkói²⁾ jobbágya volt, kiről öcscsére mihályi Csáky Gáborra szállott, mely utóbbi Verest nejével s gyermekeivel együtt a jobbágyság alól felszabadítá, s fel-emelte nemességre. Az 1587-ben kiállított oklevél sorai ezek:

»Nos Gabriel Chyaky de Mihály. Magnificis, egregiis Dnis, Nobilibus, ignobilibus, Capitaneis, Comitibus, Vice comitibus, Judicibus Primariis, Civibusque Civitatum, Oppidorum ac villarum, quibus expedit, servitiorum ac salutis meae commendationem. Akarom tudására adni, az Tekintetes Nagyságos Somlyai Báthory Boldizsár uram ó Nga tekintete főképpen, és egyéb fő bizott uraimé is előtttem levén, annak utánna Craccai Dávid Christoph, más névvel Veres Christoph nevű jámbor jobbágyomnak, mind az én megholt Bátyám uramnak Chyáky Mihály uramnak haláláig való régi jámbor és hűséges szolgálatját, és énnékem is igaz és hív szolgálatját megtekintvén, személyében és házában feleségével Dorottia asszonnyal, fiaival *Veres Dáviddal*, Veres Istvánval, leányival Margittal és Erzsébettel és ezután levőkkel is megnesemesitem fiuról-fiura, maradékiról-maradékira, és minden szolgálatomból, adó szedő időből az több jobbágyim közül kivettem és exemtussá töttem, kinek bizonyosságára és erősségére adtam az én pecsétés leveletem, kezem írásával megerősítettet. Datum in oppido nostro Cracco 29. die mensis Julii. A. D. 1587. Gabriel Chyaky, mihállj.« ³⁾

Veres Dávid Báthory Boldizsárt szolgálta, 1590-ben is ennek cubiculariusa, s midőn Báthory Zsigmondtól a föntebbi 1587-ki oklevél megerősítését nyeri s midőn 1590. augst. 10-én elrendeli Báthory, hogy Veres Kristóf özvegyét gyermekeivel együtt a krakkai házba beiktassák, a fejedelmi levélben ily sorok fordulnak elő: »titulo consensus et Juris Regii in dominium exemptionis et nobilitatis domus eorum in Krakko Comitatu Albensi habitae, quam antea jam idem Bathasar Bálthori in favorem dicti quondam Christophori David ab omni censuum, taxarum et contributionum Gabrieli Cháki ejusque posteris provenire debentium, immunem declaraverat.«

¹⁾ *Wolff. Bethlen, Hist. V. k. 536. l.*

²⁾ *Krakkó falu Alsó-Fejérmegyében.*

³⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XIII. k.*

Mint főispán Fejérmegyében a Székely Mózes idejében szerepel, valamint még azután is.

A Belgrádba 1603-ban kimenekültek közt találjuk.¹⁾ Látjuk követséggel is megbízva; róla az erdélyi nemességnek Karánsebesből 1603. auguszt. 26-án Haszán pasához írt levelében ily sorok állanak: »bocsátottuk az hatalmas császárhoz és Nagyságodhoz az fő atyánkfát Veres Dávidot, Feyer vármegie fő Ispaniát sat.«²⁾

1605-ben Bocskay Istváné Veres Dávidot küldte be Erdélybe, hogy a hadnak az ebesfalvi ütközet utáni állapotját kipuhatolja, ugyan akkor Rácz Györgyhez is küldé őt intőlevelekkel.³⁾

Rákóczy Zsigmond idejében is főispán, neve tollhibából íratott Dánielnek a Hodor által közölt⁴⁾ Regestrumban, Dávid keresztnévvel s mint Fejérmegye főispánja írja magát alá az erdélyi rendeknek Székely-Vásárhelyt 1607. márcz. 22-én, a magyarországi törvényhatóságokhoz a szabad fejedelemsválasztás ügyében kelt levelén.⁵⁾

Mint Rákóczy Zsigmond s az országgyűlés követe jár a portán. Konstantinápolyból, hová az 1607-ik év június 27-én jutott el, az ottani működéséről július 10-én dersi Petky Jánoshoz írt levelét közli Torma Károly.⁶⁾

Főispánkodása kevés ideig tartott. Az 1608-ik év első felében halhatott meg; neje Cseffey Margit, ki előbb Wesselényi Gáspárné volt, mint Veres Dávid özvegye áll egy 1608. sept. 22-én kelt oklevélben, mely nő egy későbbi eredeti levélben Karkói Literati Dávid özvegyének van írva.

Kápolnai Bornemisza Boldizsár.

Bornemisza Boldizsár, Farkas fia.

Báthory István udvarában szolgált, egy 1573-beli adat szerint ütekfogója.⁷⁾

Békes Gáspár pártján találjuk 1575-ben. Erdélyből kimenekül és elítéltetvén, birtokaitól megfosztják. Később engedélyt nyert, hogy hazájába visszajöjjön.⁸⁾

Neje: Pathócsy Anna, ki után sok birtoka volt Erdélyben

1587-ben az országban találjuk: egy oklevélben »nagyságos« czímmel fordul elő.

¹⁾ *Wolfy. Bethlen, Hist. V. k.*

²⁾ *Magy. Tört. Tár XI. k. 163. l.*

³⁾ *Wolfy. Bethlen, Hist. V. k.*

⁴⁾ *Történ. Tár 18. . évf.*

⁵⁾ *Erd. Országgy. Eml. VIII. k. 528. l.*

⁶⁾ *Magy. Tört. Tár XIII. k.*

⁷⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. V. k. .*

⁸⁾ *Wolfy. Bethlen., Hist. II. k.*

Az osztrák házhoz szitott. Mária Krisztina idejében consiliarius. Gyanítható, hogy 1594-ben lett consiliarius. Báthory András idejébeni magatartásáról ide iktatom Náprágnak a császárhoz 1601-ben felterjesztett kérelem-levele e sorait: »Idem feci (a császár érdekében működött) tempore cardinalis, testetur id Baltazar Bornemisza, alioquin homo mei inimicissimus, legatus Transiluanus tunc cardinalis alter Achates et *cancellarius*, qui me integro die nomine cardinalis et ordinum variis territamentis cogendo ad iuramentum fidelitatis cardinalis praestandum sub comitiis Albae afflixit«. Az 1599-ki sellenbergi ütközet után azon tanácsosok egyike, kik azonnal Mihály vajdához csatlakoztak. 1600-ban visszakapja a Báthory István idejében tőle elkobzott birtokokat. ¹⁾ Egy ezen évben kelt oklevélben Liber Baronak iratik. ²⁾ Vezetője volt azon bizottságnak, melyet a rendek 1600. nov. 23-kán Rudolf császárhoz küldöttek. Fia is ez évben a császár szolgálatában állott, alkalmasint mint apród. ³⁾ 1601-ben őt küldte Básta Szebenbe az erdélyi urakhoz, hogy a császár hűségében azokat megtartsa. A Báthory Zsigmond harmadszori bejövetele után is a császár pártján maradt.

Torda vármegye főispánja volt ez utóbbi évben. De hogy az előbbi két főispán közül melyiknek utóda, biztosan nem állíthatjuk. Főispánságától Báthory Zsigmond fosztja meg 1602. márczius 27-kén. Báthory levele gyaníttatja, hogy Bornemisza a császár által volt kinevezve.

Nem hajolván Székely Mózeshez sem, Gyerőffy János 1603-ban javait feldulatja.

1603-ban ez év második felétől fogva, valószínűleg már főispánja Fejér vármegyének. Ezután a német uralom alatt mint főispán működik és viseli a consiliariusi czimet is, de nem tagja a kormánytanácsnak.

1605-ben Bocskayhoz tért, hihető hogy alatta is consiliarius és főispán. Rákóczy Zsigmond alatt is 1607-beli adatok szerint consiliarius és Fejérmegye főispánja. ⁴⁾

Meghalt 1608. febr. 23-kán Kolozsvártt. »Február 26-kán vivék el temetni Nádasra.« ⁵⁾

Gyermekei: Zsigmond, Zsuzsánna, és Judith.

¹⁾ Erd. Orsz. Eml. IV. k.

²⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr.

³⁾ Történ. Tár. 1884-ki évf. II. f.

⁴⁾ Tört. Tár 1879-ki évf. — Kállay, Hist. ért. a Székely nemz.

⁵⁾ Erd. Tört. Adatok IV. k. 170. l. — Vélekedésem szerint Szász-Nádos.

Körtvefájai Kovácsóczy István.(Lásd Marosszék.) ¹⁾

Kovácsóczy István, K. Farkas és harinai Farkas Kata fia. Fejérmegye főispánja 1608—1610. Ez utóbbi évben, részes lévén a Kendy és Kornis-féle összeesküvésben, notáztatott és elveszti főispánságát.

Bethlen Gábor fejedelemnek, ki alatt a nóta alól feloldoztatott, secretariusus. Főtítkári minőségében többszöri követje a fejedelemnek: 1614-ben a pozsonyi országgyűlésen, 1616. és 1620-ban Prágába a császárhoz.

1621-ben ország kancellárja lett és 1624-ben mint követ megy a császári udvarhoz a béke végrehajtására. Kancellársága mellé 1625-ben Marosszék főkapitányságát kapja.

1627-ben, ez év nyarán, lesz Tordamegye főispánja is, és a fejedelem halála után Brandenburgi Katalin (kinek pártjához tartozott 1630-ban), Bethlen István és I. Rákóczy György alatt is cancellár, consiliarius, marosszéki főkapitány, és Tordamegye főispánja.

Bethlen Istvántól zálogba kapta 1630-ban Görgény várát.

Az eperjesi tractárról, hol mint követ működött, betegen jövéen haza, meghalt a görgényi várban 1634. október havában.

Rákóczynak »olyan hasznos főuri hivatul való megvállása nem kicsin kedvetlenségére esék.« ²⁾

Gyerőmonostori Kemény Boldizsár.

Kemény Boldizsár, János és Sarmasághy Anna fia.

Előbb Lándoron azután Bükkösön volt a lakfészke.

Az 1576-ban Báthory Istvánt a lengyel királyságra kísérő testületnek tagja volt. 1587-ben az udvarnál szolgált, a dézma-árendából szolgáltatták ki fizetését és négy lova számára az élelmezést.

Kemény János írja, hogy az országnak interregnumjában, 1600-ban, a mely időben Csáky István volt fővezér (ország generálisa), Csákynek Kemény Boldizsár udvari kapitánya vala.

A Báthory Zsigmond által 1602-ben Déváról Bástához küldött követség tagja, honnan visszajöve, letartóztatta őt Székely Mózes Szászvárost. Székely Mózesnek is követe 1603-ban Jeremiás moldvai vajdához, mely követség felhozásánál a történetíró sorai: »vir magno loco natus, et ad res quaslibet dextre obeundas prudens.« Székely Mózes eleste után a császárnak hűséget

¹⁾ »Székely főtisztek 1562-től 1711-ig« című kézirati munkámban.

²⁾ Szalárdi, M. Krónika.

ígért és Básta 1603. októb. utolsó napján részére biztosító levelet állított ki.¹⁾

1604. november 12-kén Medgyesen a császári biztosok egy bizonyos összegbe zálogba adák neki Kerlést és Kentelkét.

1605. február havában az országgyűlés által, mely Bocskayt közakarattal fejedelemmé választá, Bocskayhoz küldött követség tagja volt.

1607. augusztusban Rákóczy Zsigmondnak a császárhoz Prágába küldött követe.

Mint Fejér megye főispánja 1608-ban és az ezutáni években jó elő.

Bethlen Gábor alatt is főispán, consiliarius és fogarasi főkapitány is, mely utóbbi hivatalát egy 1615. május 18-kán kelt oklevél említi.²⁾ E tisztségeket hordozza Braudenburgi Kata alatt is. Ez időben, mint fia írja, »az atyám látván az változó állapotokat, Kolosvárott az praesidensséget és tanács-uraságot resignálta, nem akarván egyik részre is köteles lenni.« Ugyan Kemény János sorából kitetszőleg meghalt 1630. novemberben.

Első felesége: szárhegyi Lázár Anua, második: Tornyi Zsófia, ki 1607-ben már neje volt.

Pekrovinai Pekry Ferencz.

Pekry Ferencz, Pekry Gábor és ozdi Baládfy Borbála fia.³⁾

Az Apor Péter munkájából⁴⁾ iktatom ide, ki szerint kutyfalvi Pekry Ferencz, Gábor és Baládfy Borbála fia, Fejér-megye főispánja.

Vélekedésem szerint 1610. márczius hó után, a Kendi és Kornis-féle összeesküvés után lett főispán.

Az ország rendjei által 1615. máj. 18-kán Gyulafejér-

¹⁾ *Magy. Tört. Tár. XVIII. k.*

²⁾ *Erd. Orsz. Eml. VII. k.* Ekként Bethlen fejedelemnek 1616. május 20-kán a lippai hadjáratra kiadott rendtartásában, melyben Kemény fő hadi bírónak tétetett: »Ha kinek mi törvény szerint való eligazító dolga leszen, fő hadi bíránk ez táborunkban Kemény Boldizsár uram tanácsunk és fogarasi kapitányunk leszen.« *Tört. Tár. 1885. évf.*

³⁾ Ezen Baládfy Borbála nem azon Pekry Gábor neje, ki a hat székelv szék főkapitánya volt, miként Thaly Kálmán (Századok 1884-ik évf. 194. l.) véli, hanem ifjabb Pekry Gábor neje. A főkapitányságot viselt Gábor 1578-ban halt el (Történ. Tár 1880. évf. 644. l.), ennek fia: Gábor, ki Borbálával 1581-ben volt mátkás. (Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr.) Ifj. Pekry Gábor halála után Borbála 1689-ben Bercsényi Lászlóhoz ment nőül.

⁴⁾ 56. lap.

várt kiállított, a nagyszombati béke megerősítését tárgyazó oklevél aláírói közt az ő neve állhat kapcsolatban főispánsággal és nézetem szerint a közlött másolatba¹⁾ tévesen került a Petky név Pekry helyett. Hogy Pekry Ferencz voltez időbeni főispán, bizonyítja az is, hogy 1616-ban június 21-kén az alvinczi táborban a Homonnaihoz intézett levelet, melyet nagyobbára consiliariusok és főtisztek irtak alá, Pekry írja alá, és éppen főispánok szomszédságában.²⁾

Szt.-mártonmacskási Macskásy Ferencz.

Macskásy Ferencz, Boldizsár és Gávai Ilona fia.

Első neje: Nyakazó Margit, buzás-bocsárdi Nyakazó György és Barcsay Druzsi leánya, kivel a bocsárdi jószágot kapta,³⁾ mely birtokra nejével együtt Bethlen Gábortól is 1615-ben adománylevelet nyert.⁴⁾

Második neje: Kemény Anna, Bethlen Farkas özvegye.

Kemény János sorai szerint: »ez is udvari kapitányságot (alkapitányságot) mind Bethlen Gábor s mind öregbik Rákóczy György fejedelmek idejében viselt, Fejér vármegyei főispánságban társom vala. Deáktalan, de jeles tökéletes magyar, által ember s vitéz ember, nagy főember is vala.«

Alkapitánykodása kezdete idejét nem jelölhetjük meg, s minthogy nem tudjuk, hogy elődje: Pekry mely évben szűnt meg főispán lenni, a Macskásy főispánkodása kezdetét sem határozhatjuk meg. 1628. és ezutáni évekbeli levelekben találjuk e tisztséget említve.

Az 1636. deczember négy első napjaiban Szászvárost tartott országgyűlésen, melyen a Bethlen Istvánnali egyezkedés pontjai ratificáltattak, jelen levén ő is, a deczemb. 1-ső napján kiállított oklevél aláírásában »fejérvármegyei főispán, szamosujvári főkapitán.«⁵⁾ Mi azt mutatja, hogy Erdélyi Istvánról, mivel a Bethlen Istvánnali hadjáratra hadat nem állított, a szamosujvári főkapitányság az 1636-ik év végén Macskásyra ruháztatott. Itt czimeik közt az udvari alkapitányság nincs felhozva, holott az is volt.

1639. ápril 14-ke előtt halt meg, Haller Gábor naplója szerint: »1639. máj. 18-án Bocsárdon volt a szegény Macskási Ferencz uram teste temetése.«

¹⁾ Erd. Országgy. Eml. VII. k. 258. l.

²⁾ Ugyanott 357. l.

³⁾ Az 1569-ben huszti kapitány és mármarosai főispán Nyakazó Antal unokája.

⁴⁾ Nagy Iván, Magy. Családai VII. k.

⁵⁾ Erd. országgy. Eml. IX. k.

Gyerő-monostori Kemény János.

Kemény János, Boldizsár és Tornyi Zsófia fia.

Született 1607-ben decz. 14-kén Bükkösön.

1623. aug. 14-kén jött Bethlen Gábor fejedelem udvarába inasnak. 1625-ben főpohárnak lett és 1628-ban főbejáró is. •

1630. végén utódja lesz atyjának a fejérmegyei főispánságban és fogarasi főkapitányságban.

I. Rákóczy György alatt mint Fejérmegye főispánja hadvezér az 1636-ki hadjáratban. E fejedelemnek is főbejárója, és 1637. februártól fogva kincstárnoka is, és ez évben, ugyszintén az ezutáni években is, egyszersmind a fejedelmi ítélő tábla assessora. Az 1644-ki hadjáratban egy sereg főgenerálisa, és az ez évi hadjárat után udvari kapitány, az udvari lovasok főkapitánya, is lett. Miután 1646. tavasza után fő déz maarendator is, 1647. máj. 20-án kelt levél szerint: Fejérmegye főispánja, fogarasi főkapitány, udvari főkapitány, kincstárnok, főbejáró, fő dézmaarendator és a fejedelmi ítélő tábla assessora. 1648-ban már consiliarius; I. Rákóczy György tette azzá.

II. Rákóczy György alatt nem kincstárnok; az erdélyi törvénykönyv ¹⁾ 1653-ki záradékában: »Exercituum nostrorum Campestrium Generalis, Consiliarius, Aulae nostrae ac arcis et districtus Fogarasiensis Capitaneus Supremus, Decimarum Universarum Arendator etiam supremus, et Albensis Transilvaniae comes supremus.« E tisztségekkel felruházva vett részt az 1657-ki lengyel hadjáratban, hol július 31-kén tatár fogságba esett, melyből 1659-ben szabadult ki.

Az 1660-ki év végén összehívott rendek megválaszták őt 1661. január 1-ső napján fejedelemnek. Az Apaffy elleni harczban 1662. január 22-kén Nagy-Szőlősnél esett el.

Első neje: Kállay Kata, kit 1632-ben vett nőül.

Második: Lónyai Anna, Vesselényi István özvegye.

Lakfészke Gerend (Torda megyében.) Fejérmegyében tartózkodási helye Bükkös, mely előbb lakhelye volt.

Keresdi Bethlen Ferencz.

Bethlen Ferencz, Bethlen Miklós és gelenczei Mihálcz Kata ²⁾ fia, ki buni előnévvel is előző.

I. Rákóczy György fejedelem főudvarmestere 1638. nyarától fogva, így látjuk egy decz. 9-ki oklevélben. ³⁾ Fejérmegyének fő-

¹⁾ E törvénykönyv összeállításában legnagyobb része volt: »qui in adornando isthoc opere plurimus fuit.«

²⁾ Nem Ilona.

³⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. VIII. l.

ispánja 1639. ápril hó után. Egyszersmind a fejedelmi ítélőtábla assessora 1646. és azutáni levelek szerint, de 1648-ban júliusban már consiliarius, mivé még I. Rákóczy György tette.¹⁾ Ez évben mint követ járt Lengyelországban. II. Rákóczy Györgynek is a császárhoz küldött követe volt, alatta is főudvarmester, consiliarius és Fejérmegye főispánja; így találjuk az 1653-ban kiadott törvénykönyv záradékában.

Meghalt 1654-ben, mi Bethlen Miklós soraiból tetszik ki.²⁾

Kemény Jánosnak, ki róla azt írja, hogy nevezetes nagy főember vala, testvérét Kemény Katát birta feleségül, kit özvegyen hagyott hátra.

Keresdi Bethlen Mihály.

Bethlen Mihály, Bethlen György és Csejthy Ilona fia.

Neje: Sombory Borbála, János leánya, kit 1642. június 17-kén vett nőül Zsomboron.³⁾

Második neje: Bornemisza Kata,⁴⁾ Pál és Kendeffy Anna leánya.

1644-ben vállalt szolgálatot, tán udvari szolgálatot, I. Rákóczy György fejedelemlél.

1646. márczius hó után Doboka vármegye főispánja lett, kit főispánnak Hodor csak 1648-tól fogva mutat fel.⁵⁾ 1654-ben áthelyeztetett Fejérmegyébe; itteni főtiszttségét Kemény János 1654. július 31-kén irt levele⁶⁾ e soraiból is következtethetjük: »Rendkívül sietett Bethlen Mihály uram az mustra hirdetésével, értésekre sem adta, máskor azféle dolog egymás hírével lött, az Urunk ő Nagysága akarátját én előbb fogtam érteni ő kegyelménél s. a. t.«

Talán az 1657-ik év kezdetén halt meg. Bethlen Miklós Önéletírásában e sorok állanak: »Anno 1657. júniusban Fejérvárról el kelle futnunk. lengyel hír miatt. Én otthon az atyám mellett fütöztem. az idvezült Bethlen Mihály defectusán a keresdi jószágot foglaltam.« Egy genealogiai táblázaton is 1657-ben elhaltanak és 38 évesnek van írva.

Borsai Nagy Tamás.

Nagy Tamás, Nagy Pál és Ross Anna fia.

Fejérmegyének főispánja volt, meg consiliarius, és sirirata

¹⁾ *Joan. Bethlen, Hist.*

²⁾ *Önéletírása, 235. l.*

³⁾ *Haller Gábor Naplója.*

⁴⁾ *Budai Ferencz Lexiconja* szerint Anna.

⁵⁾ *Doboka vármegye Esmertetése.*

⁶⁾ *Magy. Tört. Tár. XVIII. k.*

szerint hadvezér is, mely generálissága hogy mely időben volt, felderítésre vár; a sirirat végsorai ezek:

Hic Thomas Magnus seu Nagy virtute secundus

Solus qui Regni ducere castra novit.

Quod Transalpina, quod Moldava Regna fatentur.

Albensis Comitibus munera jure subit.

Principis ac Primus consultor postea factus

Mortuus in Domino subjacet huic lateri.¹⁾

1653-ban már három gyermeke volt Petky Erzsébettől, királyhalmi Petky István és Sükösd Erzsébet leányától, mit septemb. 17-kén Hévizről, saját birtokából, ipjához irt levele tanusít.²⁾ E neje később elvált tőle és Vasvármegyébe Czemetére Telekessy Pálhoz ment férjhez.³⁾

Az 1655-ik év utolsó napjaiban Csáktornyán gróf Zrinyi Miklósnál találjuk. Zrinyinek II. Rákóczy Györgyhöz írt levelében, melynek kelte: »Csáktornyán első napján 1656« ily sorok állanak: »Ebeni István és Nagy Tamás uraimékat, az Nagyságod becsületes főember szolgálait bizony oly kedvesen láttam, mintha atyámfiai voltak volna, ugyan megszolgalom Nagyságodnak, hogy oly böcsületes főembereket küldött hozzám, ritkán látunk itten jó magyart, bizon gyönyörűséggel látjuk, mikor valaki ide találkozik júni.«

Fejérmegye főispánjává alkalmasint a lengyel hadjárat előtt lett. Az 1657-ki lengyel hadjáratban részt vett, és ő volt első, ki ott tatárrabságba került; a tatárok bevén a sánczot, Kornis Ferencz Nagy Tamást küldé hozzájuk egyezkedni, »welchen die Tatter zum ersten gefangen und gebunden« mondja Kraus a Chronikban. Rabságát mutatja az 1661. májusi országgyűlés következő törvényczikke is: »néhány atyánkfiak panaszolódással jelenték, hogy előbbi (Barcsay Akos) fejedelem holmi javakat elvétette volna; ő kegyelmek között való dolgot megkülömböztetjük, mivel ő kegyelmek közül némelyek rabságban is volnának, ugymint Nagy Tamás atyánkfia, azoknak dolgok külömb karban vagynak, mivel azok sem egynek, sem másnak nem vétettek, azért azoknak javak, valamik in specie feltalálhatnak, mox et de facto restituáltassanak.«⁴⁾

Rabságából kiszabadulása után a főispánságot, ugylátszik, nem kapta vissza; Apaffy mást nevezett ki.

Consiliariussá valószínűleg 1667-ben Petky István helyébe

1) Bod Péter, *Tymb. avles Continuat.* 86. l.

2) Egy Pál nevű fia, és két leánya volt.

3) 1667-ben Telekessyné.

4) *Magy. Tört. Tár.* VII. k.

lett, hogy ez évben, azon időben, mikor Bethlen Miklós Kún Pónával elmátkásodott, már tanácsúr, kiderül Bethlen soraiból. ¹⁾

Az 1673-ik év eseményei közt érintve van Bethlen János Historiájában azzal, hogy nagyon vágyván a csiki főkapitányságra, annak elnyerése végett Daczó János elmozdításában működött egy párttal az udvarnál. Ekkor, s még később is, Teleki Mihály párthive.

A Bánffy Dénes notaperében 1674-ben mint birót látjuk. Meghalt 1676-ban.

Második neje: Thoroczkai Kata, ²⁾ Ugron András özvegye. Gyermekai: Zsófia vargyasi Dániel Péterné, Borbára Bethlen Sámuelné, Klára Bethlen Elekné.

Előző hévizi előnévvel is. ³⁾

M.-Gyerőmonostori Kemény Simon.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Kemény Simon, Kemény János és Kállay Kata fia.

Született 1633-ban »karácson hetiben.«

Bejárója II. Rákóczy Györgynek 1652-ben, mely fejedelemtől ez év octob. 11-kén utlevelet nyer, hogy a Zrinyiek és Velencze meglátogatására mehessen, a következő év tavaszán került haza, és ez év október havában Rákóczy Görgényből maga mellől beküldé Moldvába Kemény Jánoshoz a szucsavai vár bevétele tájt.

1654. ápril 14-kén egybekelt Bonyhán a Zólyomi Miklóstól elvált Alia Máriával, Alia Sámuel et Lorántffy Kata leányával

Az 1657-ki lengyel hadjáratkor ő is kiment atyjával, de nem sokáig tartózkodott Lengyelországban; bátyja, Kemény Boldizsár, holttestét kísérte onnan be Erdélybe. Ez évben Rákóczy őt Udvarhelyszék főkapitányjává tette. ⁴⁾ Fejérmegyének mind a két főispánja tatárfogságban levén, ő mint a megye főispánja is szerepel már 1658-ban; e tisztséggel, és az udvarhelyszéki-vel találjuk egy 1659. január 28-kán kelt levélben is. Rákóczy eleste után Magyarországra ment ki.

1660. augusztus 21-kén halt el neje, kit csak a következő évben május 8-kán temettetett el a mogyorói templomban.

Midőn Kemény János Aranyos-Medgyesről, hadat vezetve, bejött, 1660. őszén, Kemény Simonra bízta kézre keríteni Bar-

¹⁾ *Önéletírása.*

²⁾ Mikola szerint Erzsébet.

³⁾ A hévizi birtokot adomány útján atyja 1630-ban kapta.

⁴⁾ Kemény János 1658. ápril 10-kén kelt Memorialejában ily kérdés áll: »Kemény Simonnak az tisztelet Rhédei uram vagy urunk conferálta-e, s micsoda alkalmatossággal.«

csay tanácsosait, Haller Gábort és Bethlen Jánost. Fogaras ostromlása is reá volt bízva, melyet 1661-ben ostromolt. Atyja fejedelemsége alatt ő Fejér megye főispánja és 1661. máj. 13-tól fogva egyszersmind udvarhelyszéki főkapitány. E fejedelem oldala mellett volt a nagyszőlősi ütközetben, és Keménynek 1662. január 23-kán történt eleste után kimenekült Aranyos-Medgyesre mostohaanyjához. Az ütközet után a Kemény-pártiak őt fejedelemné akarták tenni. Párthíveit tanácskozás végett Aranyos-Medgyesre hívta gyűlésbe. Apaffy megtudva törekedéseit s mind őt, mind pedig a párt fejeit notáztatta a Görgény-Szentimrén 1662. márczius 10-kén tartott országgyűlésen. Ekkori künléte alatt jegyezte el magának Wesselényi Borbálát, Wesselényi István és Lónyai Anna leányát, mely jegyese ez évben július 7-kén elhalt. A mely országgyűlés a Kemény-pártiakat a nóta alól feloldozta, az 1663. febr. 22-én Kézden tartott országgyűlés, Kemény Simont nem vette ki a nóta alól. Később, miután a bécsi udvar segélyére többé nem számíthatott, felhagyott a fejedelemségre való törekvéseivel. Mint kegyelemnyert tért vissza Erdélybe. Halála idejét 1675. április 5-re írják.¹⁾

Búni Bethlen János.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Bethlen János, Bethlen Farkas és Kemény Anna fia.

A jeles történetíró, kitől Erdély történetét, Bethlen Gábortól kezdve 1673. végeig birjuk.

Születése idejét 1613-ra teszik.

Bethlen Miklós szerint János gyermekkorában, a mostoha-atyja szt.-mártonmacskási Macskásy Ferencz gondos nevelése alatt, az unitária vallásból a reformata vallásra tért át.

Több évig a frankfurti akadémián tanult, honnan 1630. sept. hóban jött el²⁾.

1637-ben vette nőül Váradi Borbálát, a gazdag és tekintélyes kolozsvári polgár, Váradi Miklós leányát, kivel előbb többnyire Kis-Búnon lakott.

1641-től 1644-ig, az ez idő alatti országgyűléseken szerepelni látjuk; az 1641. aprilisi országgyűlésen ő volt a három tagú bizottság egyik tagja, mely a fejedelmet üdvözölte; az 1643. májusi országgyűlés bevégezésekor általa búcsuztak el az ország rendei a fejedelemtől, 1644. jan. 13-án is ő volt a búcsuztató, de hogy ezen mint regalista vagy megye követe, vagy mint tisztviselő szerepelt-e, — kimutatni nem tudjuk.

¹⁾ Kővári László, *Erd. Épít. Eml.* 272. l.

²⁾ Haller Gábor *naplója*.

Az 1644-ki hadjáratban részt vett. Ez évben Bethlen Mihály-lyal együtt a fejedelem szolgálatába állott; a fejedelemnek Ónodról decz. 22-én fiához irt sorai: »mivel mind Bethlen János, Mihály uraink... szolgánkká lettek, ha miből megtanálnak, segítséggel és jóakarattal légy nekik.« Tán udvari, nem állami szolgálat értetendő itt. Két oklevél kivonatát láttam, azokban czime nem állott, egyik 1644-ből (Jos: Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XVIII. k.), melynél fogva I. Rákóczy György Bethlennek s nejének zálogba adja a homórod-szentpáli birtokot tartozékaival, a másik későbbi, melynél fogva II. Rákóczy György a birtokbani jus regiumát adja Bethlennek.

A fejevári országgyűlésen a rendek által a portán levő főkövethez 1647. ápril 9-én küldött levél aláírói közt, melyet egykettőn kívül consiliariusok és főtisztek irtak alá, találjuk Bethlen Jánost, — kérdés: vajjon nem volt-e ekkor már Torda megye főispánja, kit ily czimmal s »keresdi« előnévvel az »Approbata Constitutiones« című törvénykönyv 1653. márcz. 15-kén kelt záradékában látunk, mely záradék mutatja azt is, hogy a törvények összeszedésében ő működő volt »buni« előnévvel és mint főispán 1653. oct. 26-án kelt levélben ¹⁾ is előjő, midőn Mikes Mihálylyal a lengyel királyhoz követségben jár. A nevezett megye főtisztségét 1656. tavaszáig viselte.

1656. tavaszán Küküllő megye főispánságát kapja és alighanem ekkor lett consiliarius is. Ily minőségben, és mint vezére egy csapatnak vett részt az 1657-ki lengyel hadjáratban. Bethlen Miklós szerint: »Mezei állapotra is, hogy rosz nem volt, bizonyosság az, hogy Rákóczy György fejedelem Lengyelországban Krakóban főcomendánsnak tette 3000 emberrel, melyet osztán, rá szállván a római császár hada, a fejedelme levelire feladott, és abból a boldogtalan lengyelországi hadakozásból csak ő jött avval a 3000-rel tisztességesen és gazdagon az ő édes hazájába.« Főispán 1658-ban is.²⁾

1659-ben, májusban a letett Mikes helyére kancellárrá választott. A Rákóczy és Barcsay közti alkudozásoknál egyik főszereplő. Barcsaynak híve, vele volt Szebenben is az ostrom alatt. E hűség miatt sok szenvedése volt nejének Várad Borbálának, ki ez időben Segesvárt tartózkodott; a Rákóczy parancsára ott a várban »javaival együtt árestom alá veték,« kibocsátása után bujdosniá kellett, 1660-ban újra fogolylyá lett, Kővárban volt fogva. E neje 1661-ben halt meg.

Kemény János fejedelem Bethlen Jánost is valamint Haller Gábort térítvényadásra kényszeríté, azután alatta is szerepel.

¹⁾ Szilágyi, II. Rákóczi György és az europ. dipl. 131. l.

²⁾ P. Horváth Kozma. Ünneletírása.

Az 1661-ben is főispán ¹⁾ Bethlen Keménynek 1662. január hóban történt eleste után Fejérmegye főispánja és Udvarhelyszék főkapitánya lön; az 1663-ban kiadott »Rerum Transylvanicarum libri quatuor« czimű munkáján, mint Fejérmegye főispánja, consiliarius, cancellarius, és Udvarhelyszék főkapitánya áll és e tisztséget haláláig viseli Apaffy alatt, ²⁾ az udvarhelyszéki főkapitány-ságot kivéve, melyről lemondott 1667-ben.

További működéséről álljanak itt Szilágyi jeles történetírónk következő sorai: »Hivatalát nagy belátással és eszélylyel folytatta, tanácsát a fejedelem minden kényes ügyben kikérte. 1671-ben ennek daczára némely roszakarói a fejedelem gyanakvó természetét ellene fordíták, s őt is felségárulással vádlák. Bethlen e vádak alól tisztára mosta magát s Boér, a feladó, nov. 25-én Fogarasban tartott országgyűlés színe előtt térden állva kénytetett tőle bocsánatot kérni. Hasonló vádak emeltettek ellene később a Béli Pál zendülése alkalmával s »már circumscribálták vala, hogy keresdi jószágból ne legyen szabad kimennie, de Isten kiragadá az oroszliányok szájából, szép csendesesen meghala« hosszas és kintelmes betegség után 1678. február 28-án Nagyszebenben, hová azelőtti hóban ment. »Jól tön Isten vele — írja fia Miklós — mert rutul akartak vele bánni.«

Eltemettetett a marosvásárhelyi templomban; »nem akart Keresden temettetni.«

Még megjegyzendő, hogy az enyedi főiskola főcuratora volt és az udvarhelyi iskola alapítója.

Második neje: Fricsi Fekete Klára ki azelőtt Pekry Ferenczné, kit özvegyen hagyott hátra, a kitől fia: Sámuel.

Losonczi Bánffy Zsigmond.

Bánffy Zsigmond, Bánffy János és Lónyai Fruzing fia.

Bethlen Gábor fejedelem udvarában kezdte szolgálatát, kinek bejárója. Brandenburgi Kata alatt 1630-ban főpohárnok.

¹⁾ *Archiv für sieb. Landesk. u. foly. X. k.*

²⁾ Fia Mikós maga írja, hogy Bethlen Farkast 1678-ban a fogarasi gyűléskor tették kancellárnak és lett főispán is, mi az aprilisi s nem a februári gyűlés idejében történhetett. Azonban a Történ. Tár 1883. évf. II. füzetében 1677. jan. 6-án kelt fejedelmi levél van, melynél fogva Bethlen Farkas a vacantiában lévő főispánságba instelláltatni rendeltetik. E rendelet kelte idejében (ha dátuma nem téves) Bethlen János már vizkórságos beteg volt, s talán ez időben volt a maga keresdi lakbázisában, a rá gyanakodó fejedelem parancsára, árestomban tartva és Bethlen ezen alapota idézhette elé a rendeletet; de vajjon nem a »discretus és moderatus« Bethlen Farkas műve-e, hogy a beiktatás ezuttal elmaradt.

I. Rákóczy György nejének Lórántffy Zsuzsánnának főasztalnoka volt, minek már egy 1631-ki oklevél mutatja.

O az ifjabb Bánffy Zsigmond, mi kitetszik Bánffy György naplójából, ki szerint 1644-ben Maros-Szentkirály (Fejérmegyében) volt lakfészke. Ifjabb Zsigmondnak írva áll az erdélyi rendek 1648. március 20-án Fejérvárott a magyar király részére kiállított levelén.¹⁾

Doboka vármegyének főispánja lett 1653-ban. Követségben járt mind a portán, mind a budai vezérnél II. Rákóczy György alatt. 1656. november 8-án Konstantinápolyból írja Rákóczynak: »Isten akaratjából kegyelmes uram tegnap beérkezém, úgy látom, hogy kedvesen fognak látni, mert az mint eszembe veszem, az pénzre vagyon szükségek, holnap az vezérrel szemben leszek s. a. t.«²⁾ 1657. nov. 30-án Budáról ír, mint az ekkori követ-ség tagja.

1658-ban megválasztatott consiliariusnak.³⁾ Ez év augusztus végén még híve Rákóczynak, de a következő hóban elpártol. A fejedelem mellől, amint látjuk, a fejedelmi tábort odahagyva, eljő; Rákóczynak a kállai táborból szeptember 20-án irt sorai⁴⁾ szerint »Bánffy Zsigmond, Diénes, Torma Jánosék elugrának mellőlünk.«

A szamosujvári várnak 1659. január első napján történt feladása után Barcsay Bánffyt oda főkapitánynak tette. (Fontes rerum Austr. I. R. III. k.) de júniusban más jön helyére.

Az ország által 1659-ben a portára küldött követségnek, consiliariusi, főkapitányi és főispáni minőségben, feje volt. Március 25-én érkezvén oda, a török őt társaival együtt börtönbe vetette, azután Drinápolyban is rabságban tartották, honnan november 25-én indult haza.

A Barcsay fejedelemsége alatt e fejedelemnek főudvarmestere és 1660-ban nemcsak Dobokamegye főispánja, hanem kövári főkapitány is, de vajjon nem tévesen került ez utóbbi cím azon levélbe, mely nekem az adatot nyújtotta. E fejedelemnek ipja ő; a Bánffy Zsigmond Agnes nevű leányát vette nőül Barcsay. Megszűnván Barcsay fejedelemsége, megszűnt Bánffy főudvarmesteri méltósága.

Apafy kinevezte őt 1662-ben Fejérmegye főispánjává és hogy egyszersmind Dobokamegyének is főispánja, mutatja egy 1662. júliusban kelt oklevél. Utóbbi tisztségétől hogy mely évben vált meg, nem tudjuk; 1670. utáni levelekben nem látjuk.

¹⁾ Erd. Orsz. Eml. X. k.

²⁾ II. Rák. Gy. és az európ. dipl.

³⁾ Thaly, Tört. Kalászek.

⁴⁾ A két Rákóczy Gy. fej. cs. levelezése.

Apaffy alatt országos elnök is, de midőn 1674-ben Bánffy Dénes nótapere folyt, ő nem elnökölt: »mint Bánffy ad tempus a praesidensségből kiállta, substituálá a fejedelem Kapi Györgyöt.« A Bánffy Dénes örményesi birtokát neki adta zálogba Apafy.¹⁾

Az enyedi collegiumnak főcuratora volt.

Halála ideje 1680. elejére eshetik.²⁾

Három neje volt: Perényi Erzsébet, Kendeffy Anna és Veér Krisztina.

Sirirata szerint négyszer járt követségben a portán és kétszer a budai vezérnél.

Keresdi Bethlen Farkas.

Bethlen Farkas, Bethlen Ferencz és Kemény Kata fia.

E jeles és tudós történetíró és szép külsejű férfi, »qui ob formae elegantiam alter Absolon dici meruit,« az 1654-ik évben Gyulafejérvárt folytatta tanulását. Az 1657-ki lengyel hadjáratból visszajőve, a fejedelem kíséretében volt.

Mint II. Rákóczy György híve, ennek 1658-ban Mikes Mihálylyal együtt követe Leopold császárhoz segély eszközzése végett.

1661-ben Fejérmegye főispánja,³⁾ és e minőségben addig szerepel, míg Kemény János a fejedelem.

Kemény Simon részére működván, nóta alá került 1662. marczius 10-én. Később a nóta alól fölmentetett.

1665-ben jegyezte el magának giletinczi Osztrosith Borbálát, Miklós leányát, kit 1667. febr. 21-én vett nőül Liptó-Ujváron.

Apafy alatt 1666-ban már consiliariusnak találjuk. 1674-ben ő küldött tudósítást Bánffy Dénesnek a ligáról és figyelmeztette a veszélyre.

Azon időből, mely időben Bethlen János mint Fejérmegye főispánja élt, Apafynak egy levelét, — »datum in castro nostro Balásfalva, die 6. mensis Januarii A° 1677,« — közli a Tört. Tár,⁴⁾ melyben Teleki Mihálynak ezeket írja: »Nem akarván nemes Fejérmegyének egyik főispánsága hiátalját is továbbá

¹⁾ *Bethlen Miklós Önéletírása.* A Bánffy Dénes elleni liga első aláírói egyike, Dénes elfogatása után részint az ő szállásán tartották a liga tagjai a tanácskozásokat.

²⁾ Bod Péter egy későbbi, de téves, évvel jelöli halála idejét. Hogy 1680. májusban nem volt életben a »praesidens« Bánffy, következtethető Bethlen Miklósnak a májusi országgyűlésről szóló soraiból, hol Mikest is fölemlíti.

³⁾ *Magy. Tört. Tár XVIII. k.*

⁴⁾ *1883-ik évf. 409. l.*

való vacantiájában szenvedni, ahhoz képest, az mint hallatik ez jelen való esztendőbeli január 11-ik napján nagyenyedi székes helyeken szintén generalis törvényes gyűlések inchoáltatván ő kmekek: azon egyik vacantiában lévő főispánságnak hivataljában becsületes meghitt tanácsúr hívünket tekintetes nemzetes *Bethlen Farkas* uramot klmed által instelláltatni és introducáltatni rendelvén klmed mellé deputált becsületes több hiveinkkel együtt, és további sorai által elrendeli Apafy, hogy Bethlen Farkast január 11-én Nagy-Enyeden iktassa be hivatalába, tehát 1677. január 11-én. Itt meg kell jegyeznünk, hogy Bethlen Miklós nyilatkozata szerint Bethlen Farkast az 1678. február 28-án elhalt Bethlen János helyébe az 1678. április 19-ki országgyűléskor tették főispánnak. Ekkor lett cancellarius is, »ebben a gyűlésben tették az atyám helyett Bethlen Farkast cancellariusnak és Fejér vármegye főispánjának.«

1678-ban ő volt feje azon követségnek, mely Konstantinápolyba ment, hogy ott Bélydy Pál és társai lépéseit megfűsítsa. Meghalt 1679-ben december 30-án.

Keresd és Küküllő megyében Szent-Miklós voltak lakfészeki.

Zabolai Mikes Kelemen.

(Lásd Háromszék.)

Mikes Kelemen, Mikes Zsigmond és Imecs Borbála fia.

II. Rákóczy György fejedelem egyik legbuzgóbb híve.

Részt vett 1653. végén Szucsava ostromában.

1655. május hóban Rákóczy őt Stefán moldovai vajda segítségére küldé Moldovába egy hadsereggel. Ez év őszén Konstantinápolyban tartózkodott, talán mint követ, de egyszersmind a fejedelem számára lovak vásárlásával volt megbízva. 1656-ban a Mikes Mihály vezérlete alatti sereggel Kosztandin oláh vajda segítségére volt küldve Oláhországba, hol mint alvezér működött. A vajda mellett maradva, a Rákóczy német gyalogjainak főkapitányjával, 1657. január havában jött haza csapatjával.¹⁾ Rhédey Ferencz megválasztása után is hű maradt Rákóczyhoz. 1658 nyarán a helytartók őt a szorosok védelmére rendelték ki. Barcsaynak mint fejedelemnek hódolásra csak akkor adta magát, mintán Petky István is meg hódolt. Az 1659-ki marosvásárhelyi országgyűlésen Mikes Mihály kanczellárral és Lázár Istvánnal a Rákóczy megválasztásának kivívója.²⁾ Háromszék helyettes főkapitánya volt ez időben. Ez évben Konstantin vajdával együtt győzelmes harcza volt Ghika

¹⁾ *Fontes rerum Austr. I. R. III. k.*

²⁾ *Joan. Bethlen, Rer. Tr. Lib. II.*

vajda ellen Jassynál, de ugyanott azután a segítséget nyert Ghika által megveretett. A Gyalu és Fenes közti 1660-ki ütközet alatt a fejedelem hadi tanácsában találjuk, ki ekkor valóságos főkapitánya vala Háromszéknek. Rákóczy eleste után kiment Magyarországra és Rozsályon sógorasszonya (Kálnoky Kata, Kun Istvánné) özvegyi birtokán tartózkodott, hol Kemény János részére működött.

Kemény János 1660. november havában őt mint követet Bánffy Dénessel és Helwig Mihálylyal Barcsayhoz küldé Görgénybe, mely követsége veszélyvel volt egybekötve. E fejedelem alatt is Háromszék főkapitánya, mit egy 1661. márczius 22-ki oklevél tanusít. Az 1662-ki nagyszőlősi ütközetben nem vehetett részt, mivel Béli Pállal együtt meg volt bízva a fejedelem által, hogy »a Barcaságon levő kurtánságot dissipálja.« Az Apaffy által márczius 10-re Görgény-Szentimrére összehívott országgyűlésnek a notát magában foglaló törvénczikkében róla ez áll: »Mikes Kelemen is hasonlóképen notoriusnak tartassék, és modo praenotato büntetessék, ha *írása szerint* nem superveniál közinkben, és Nagyságod s az ország előtt meg nem mentheti magát.«

Hódolása után a várakbeli német őrség fejeivel egyetértésben lenni találván őt Apafy, ez őt elfogatta és a fogarasi várba csukatta.¹⁾ Kiszabadulása után, és miután megnyerte a fejedelem kegyét, később a fejedelmi ítélő tábla assessora lett, így mutatják 1669. 1671-beli és ezutáni levelek. Az országgyűléseken bátor szónok volt, minőnek őt a vele ellenséges lábon álló Bethlen Miklós mondja, ki róla többek közt azt is írja, hogy mindenkor Teleki, Bánffy vagy valamely potens ember sipja volt sine discretionē justae vel injustae causae.

A Béli Pál megbuktatásában a főmunkások egyike. Tagja azon követségnek, melyet a fejedelem Béldihez 1677. végén compianatióra beküldött, és az 1678. elején Béli ellen felültetett két sereg egyikének vezére volt. Az 1678. februári országgyűlés megválasztá azon követségbe, mely a portára küldetett, hogy a törökhöz beszökött Béli Pál és társai lépéseit meghiusítsa. Apafy neki adományozá a Béli uzoni jószágát.

Az érintett 1678-ki fogarasi országgyűlésen tanácsossá és ítélőmesternek tették. 1680-ban megkapja Fejér megye főispánságát is, és ugyan ekkor praesidens, vagyis országos elnök is lett.

Az 1683-ki hadjáratban mint a székelyek generálissa vett részt. Hogy a bécsi és magyarországi hadjáratban részes volt, következtethető a később végbe vitt lustrában eléforduló nyilatkozatokból.²⁾

¹⁾ *Siecb. Chronik.* — Kazy, *Hist. R. Hung.*

²⁾ A lustrálást mint fejedelmi biztosok Mikes és Teleki Mihály vitték végbe.

Meghalt 1686. január 27-én Csik-Somlyón, itteni részbirtokában. Eltemettetett a csiksomlyui zárdá kriptájában; sírkövén melyen mint a székelyek generálissa is említetik, a végsorok: »Ob 27. Jan. A. 1686. aet. 63.«¹⁾

Apor Péter őt mint a catholica religio nagy oszlopát mutatja fel.

Neje Kálnoky Zsuzsánna, Kálnoky István és Béli Anna leánya.²⁾

Nagybarcsai Barcsay Mihály.

Barcsay Mihály, Sándor és Russori Ilona fia.

I. Apaffy Mihálynak udvari főkapitánya,³⁾ ki 1678. febr. 9-én Fogarast tette le az esküt.⁴⁾ Bethlen Miklós szerint: »tanácsúr, fejérmegyei főispán lón Bethlen Farkas halála után,« eszerint 1680. elején.

Teleki Mihály vitta ki megbuktatását. Ellenségei, kik közül négy consiliarius, elhitették a fejedelemmel, hogy Barcsay Thököli Imrével, »a fejedelemmel s hazának aemulusával« conspirált, s emiatt Apaffy őt 1684-ben elfogatta, és az 1685. febr. 22-ki országgyűlés elítélte, és nov. 7-én a végzést törvénybe iktatta. Cserei és Bethlen irnak róla, első szigorubban ítél felette, utóbbi kedvezőben, azonban mindkettő megegyezik abban hogy ártatlanul ítéltetett el. Cserei őt »practicus kétszin és negédes, kevély büszke embernek« festi s mind a fejedelemmel, mind a fejedelemsasszonynál nagy kegyben állónak mondja. Bethlen szerint pedig: »csintalan, tréfás és borozó, de másként igen értelmes, activus, derék ember vala.« Fogarásból fogva vitték Görgénybe: »lánczot vetvén a nyakára.« Három évig ült börtönben. Kiszabadulása után zsuki birtokáért, melyet notáztatása előtt titkon borosjenői Székely Lászlónak, mint barátjának, kezébe adott, — ki a reá bizott birtokra a fejedelemtől maga részére adomány-levelet eszközölt, — ezzel sokáig perelt hasztalanul.⁵⁾

II. Rákóczy Ferencz mozgalmai alatt Barcsay az erdélyi consilium tagja lett, s mint a fejedelem tanácsosát látjuk 1706. 1708-beli levelekben.

¹⁾ Benkő Károly, *Csik, Gyergyó és Kászon Leírása.*

²⁾ Ezt Brassóban két szobaleánya fojtotta meg. Eltemettetett 1705-ben Csikban.

³⁾ Egy krónika szerint még volt udvari kapitány, talán alkapitány?

⁴⁾ *Jos. Com. Kemény, Notitia Cap. Alb. II. k. 367. l.*

⁵⁾ Később fiai a Székely özvegyével a birtokra nézve egyezményt kötöttek. Cserei szerint az özvegy magának Barcsaynak ada valami hitvány portiókat s pénzt mellette, úgy accordálának »az én praesentiámban«, gróf Apor István levén mediator közöttök Fejérvárat.

Allítólag 1713-ban halt meg.

Neje Bánffy Kata, Bánffy Kristóf és Bethlen Anna leánya. Fejérmegyében Csór volt lakfészke.

Kérdés, vajjon a Rákóczy Ferencz mozgalmai alatt nem volt-e Barcsay Mihály Fejérmegye egyik főispánja?

Széki Teleki Mihály.

(Lásd Torda megye.)

Utóda Mikes Kelemennek 1686-tól kezdve, ki 1689. február 2-án kelt oklevélben ¹⁾ Fejérmegye főispánjának is iratik, s 1690. aug. 21-ig szerepel.

Az egyik főispáni szék 1691-ben még üresedésben volt. A Fogarásban 1691. január 10-én tartott országgyűlés Bethlen Sámuel és Kemény Boldizsárt bizta meg Fejérmegyével letétetni a hódolati esküt.

Losonczy Bánffy György.

Bánffy György, Dénes és Bornemisza Kata fia.

Hodor szerint, gyermekkorában (1672-ben) választá meg Dobokamegye főispánnak.

Apja kivégeztetése után az 1674-ben circumscriptiójáról hozott törvénycikk először törölve a gyulafejérvári országgyűlésen 1678-ban októb. első napján, de nehézségek merültek fel, és ezeknek elenyésztetésével a törvénycikk újra eltöröltetett 1684. márczius 8-án. A Bánffyt megszorító végzés elveszté erejét már 1678-ban.

Hodor Doboka megye 1681--1685-ig szereplő főispánjának írja; azonban nemcsak eddig, hanem haláláig folytonosan viseli e tisztséget. Az 1687. octob. 18-ki utasításban, midőn a lothringi herczeggel való egyezkedésre egyik biztosa Apafynak, e megye főispánjául s egyszersmind mint Fejérmegye főispánja és consiliarius jó elő.²⁾ Fejérmegye élire 1685-ben neveztetett ki, consiliariussá 1687-ben tétetett. Fejérmegyei főispánsága 1693. májusban szűnik meg, a helyett a kolosmegyeit nyeri. Kolosvárnak is főkapitányja lesz; 1694-ben Kolosvárt »kolosvári kapitánságra« installálták vagy solennitással. »Kolos- és Dobokamegyéknek főispánja ezután.

¹⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. X. k.* Ezen oklevélén kívül másra nem akadtam, mely a megye főispánjául emlitené. Csereinél Teleki címei az 1684-beli események leírásában állanak, de akkor Fejérmegye főispánságát még nem bírhatta, mert Mikes életben volt.

²⁾ *Magy. Tört. Társ. XX. k. 111. l.*

Erdély kormányzója 1691—1708. Gróf lett 1696-ban. Meghalt 1708. novemb. 15-én Szebenben.¹⁾

Első neje: Dániel Zsófia, ki 1683-ban halt el, második: Bethlen Klára.

. Nagymegyeri Keresztesy Sámuel.

Keresztesy Sámuel, Ferencz és Béli Kata fia.

Ott találjuk a Bánffy Dénes elleni, 1674-beli liga aláírói közt.

Részt vett a Béli Pál mozgalomban, s emiatt 1679-ben nótázták. A börtönből, mint Bethlen Miklós írja, őt »sógora:« Barcsay Mihály²⁾ és borosjenői Székely László »kiszerezte hamar.«

Az országos deputációnak tagja volt. 1688-ban az országos bizottság őt egy bizonyos ügyben Veteranihoz expediálta.³⁾

1691. elején a fogarasi országgyűlésen megválasztották consiliariusnak. És 1693. maj. 14-én I. Leopold kinevezi Fejér megye főispánjának: »quum officium supremi comitis in comitatu Albensi per promotionem Gubernatoris. . . . in praesens vacat.«⁴⁾

1696-ban Bethlen Elek halála után rövid ideig helyettes országos elnök.

Meghalt mint consiliarius és főispán 1704-ben. Ő utolsó ivadéka a Keresztesy családnak.

Curator volt a fejevári, enyedi és kolozsvári collegiumoknak.

Neje: Kassai Borbára, kolozsvári Kassai Ferencz és Bánffy Sára leánya, özvegyen maradt hátra.

Drassó, felesége e birtoka, volt rendes lakhelye, itt írt 1674-ben nov. 7-én egy rendeletet, midőn mint a fejedelem és ország részéről küldött követ, az országból kimenendő volt s e végrendeletében feleségét Béli Pál gondviselésére bízta.

Petrovinai Pekry Lőrincz.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Pekry Lőrincz, Pekry Ferencz és Fricsi Fekete Klára fia.

Mostoha-atyja, Bethlen János cancellár, felügyelete alatt nevededett.

1686-ban, mivel Thököli Imre céljait előmozdította, kivel titkos levelezést folytatott, elfogták és becsukták, mely fogsága

¹⁾ Megjegyzendő, hogy a Rákóczy Ferencz mozgalmaig nemcsak Gyulafejevárt és Kolozsvárt a maga házául, hanem néha örményesi és gyalui birtokaiban tartotta a kormánytanács gyűléseit.

²⁾ Barcsay feleségének testvére anyósa volt Keresztesynek.

³⁾ Pap Miklós, *Tört. Lapok I. k.*

⁴⁾ Szász, *Sylloge Tractatum.*

idejében halt meg anyja. Az augusztus 12-ki országgyűlésen Szebenben nótáztatott, azonban kezességen és reversalis mellett szabadon bocsáttatott. Bethlen Miklós szerint: »vétkes, de ellene a per rossz és törvénytelen, ez tevé bujdosóvá és pápistává.« Cserei szerint: »kibujdosék Erdélyből s mivel különben Magyarországon elő nem mehet, kéntelenség alatt pápistává lőn s grófi titulust adának neki Bécsben, úgy jöve vissza Erdélyben.« Gróffá 1692-ben lett.

1695-ben augusztus 26-án Erdélyben Kutyafalván saját birtokában találjuk. Ha emlékezetem nem csal, egy 1696-beli adat Fejérmegye főispánjának mutatja. Ily czimmel él egy 1698-ban kelt országgyűlési lajstromban ¹⁾. Ez utóbbi évben Udvarhelyszék főkapitányjává is lett.

II. Rákóczy Ferencz mozgalmai alatt Balásfalvához rendeltetett sereggel és minekutána a kurucok 1703-ban december 21-én a balásfalvi kastélyt bevették, Pekry fogságba került s a kurucok kiküldték Miskolczra Rákóczyhoz. Itt felajánlván szolgálátát Rákóczynak, ez őt a Pekryvel régóta barátságos viszonyban állott Bercsényi táborába küldte.

Mint Rákóczy tábornoka jöven be Erdélybe, Rákóczy által küldve, az 1704. jul. 6-án Gyulafejérvárt tartott országgyűlésen a Rákóczy fejedelemmé választásában főszerepvivő volt. A fejedelem alatt is főispán és főkapitány; egy levél szerint: »Militiae nostrae Cavallariae Generalis, Comitatus Albensis Comes sedisque Siculicalis Udvarhely Capitaneus utrobique supremus.« Ez év őszén ő lett a fővezér, míg az erdélyi sereg fővezére gróf Forgács Simon bejött. A zsigárdi harc idejében Fejérvárnál állott haddal, és a harc szerencsétlen kimenetele után Moldvába menekült. Moldvából 1706-ban kijöven, a béke-tractára Erdély részéről kinevezett követek egyike ő Nagy-Szombatban. Ez évben Rákóczy által haddal beküldetvén Erdélybe, a népet a Rákóczy hűségére esketi és nagy részét az országnak visszahódítja. Minekutána Rákóczy az 1707-ki országgyűlésen beiktattatott fejedelemségbe, Pekryt consiliariussá tette; ez időben egy levél aláírásában: »Kegyelmes urunk ő felsége Generalis Marschallja, *belső tanácsa*, egy karabélyos ezernék Colonellja, nemes Fejér vármegyének főispánja és Erdélyi Generalis Commendans.« Az udvarhelyszéki főkapitányság nincs a czímek közt, mivel azt átruházta vejére, báró Kemény Lászlóra.

Táborával több ideig Harságon tartózkodott Szeben elzárása végett. Károlyi Sándor tábornok és hadvezérrel való egyenetlensége után, és ennek kimenetele után, a hátrahagyott hadat is átvéve, ő

¹⁾ Hodor Károly, *Doboka vármegye Esmertetése*.

folytatta a hadműveleteket. Midőn ez év vége felé Rákóczy az erdélyi had folytatásával ujjal Károlyt bizta meg, az erdélyi hadat Pekry vezérlete alatt hagyta: »az magyarországi hadak directe az ő kegyelme (Károlyi) commendójától, az erdélyiek pedig az kegyelmedétől fognak függeni.« Az ellenség által kinyomattatván Erdélyből, azután Magyarországon látjuk működni seregével, Trencsén körül is.

Fejérmegye főispánja címét viseli ezután is, ezzel találjuk Homonnán 1709. január 28-án kelt levelén.¹⁾

Meghalt 1709-ben márczius 6-án. Cserei szerint: »hirtelen hala meg Mármarosban, ott is temeték el.« Haláláról Rákóczy is Munkácsról Károlyihoz márczius 8-án irt levelében ekként tesz említést: »Mivel tegnapelőtt rövid betegsége után Generalis gróf Pekri Lőrincz tanácsur hívünk ez világból kimult: regimentje vacantiában levén, elvárom kegyelmed candidatióját a colonellus iránt.« Mint reformatus halt meg; vallását ismét megváltoztatta.

Hogy első neje Csókási Judith, annak kimutatására hiteles adatra nem akadtam; második neje: gróf Petróczy Kata Szidonia, Petróczy István és Thököli Erzse leánya.

Viszálkodó természetiért, meggondolatlan nyilatkozataiért és kétszínűségeért nem kedvelte őt Rákóczy.

Az ozdi kastélyt, melyet Kövári László a XVI. század közepén épültnek vél, Orbán Balázs szerint e Pekry Lőrincz építteté.

¹⁾ Thaly, *Történ. Kalászkok.*

II.

KOLOSMEGYE FŐISPÁNJA I.

Sólyomkői Károlyi Dénes.

Károlyi Dénes, László fia, Lancz unokája, a nagykárolyi Károlyi család ivadéka.¹⁾

E Károlyi, kinek neje Ördög Ágnes, 1545-ben örökösen bevallja jószágait vejének farnosi Veres Jánosnak s leányának Sófának. Nagy Iván²⁾ Hodor közleményei után írja, hogy Dénes Kolosvármegye főispánja 1558-ban. Ily minőségben 1569. április 25-én kelt oklevél mutatja őt fel,³⁾ és ekkor neje Valkay Borbála, Valkay Miklós és álmosdi Chyre Petronella leánya. Hodor szerint meghalt 1572-ben. A megyében Zutoron meg Középlakban voltak részbirtokai.

Ombozi Kemény Ferencz.

Kemény Ferencz, az előnévből is következtetve, Kemény Jánosnak Ombozi Margittól való fia.

Mint Kolosvármegye főispánja 1568-ban, julius hóban kelt oklevélben,⁴⁾ jó elő, s alkalmasint haláláig viselte tisztségét. Neje nováji Szentpály Erzsébet, ki azután (1579-ben) Cserényi Pál neje.

Kolosmegyében tán Gyerőmonostor volt tartózkodási helye.

Gyerővásárhelyi Gyerőffy János.

Gyerőffy János, Gáspár és Mikola Erzsébet fia.

Egyik történetírónk őt mint 1575-ben Erdély kincstárnokát

¹⁾ *Doboka vármegye esmertetése.* Hodor tévesen tartja Dénest ama László testvérének, ki drági birtokát 1576-ban notán veszté; e László a Zsigmond fia Drághi Annától, kinek egy 1569-beli oklevél szerint testvérci Pesthi Ferenczné, Possa Bálintné, és Bethlen Györgyné.

²⁾ *Magyarország családai.* VI. k. 536. l.

³⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XI. k.*

⁴⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XI. k.*

és Kolosvármegye főispánját mutatja fel.¹⁾ Ekkor, a Békés Gáspár mozgalmai alatt, Báthory István őt mint követet a budai basához és Báthory Kristóf váradi főkapitányhoz küldé, hogy amaz segílyt adjon, utóbbi pedig hogy seregeivel készen álljon. Kincstárnoki állása lehet hogy nem előbb, csak 1583-ban szűnt meg, de főispáni állása jóval előbb, minek okát felderíteni nem tudjuk. Később ismét mint kincstárnokot találjuk Báthory Zsigmond és Báthory András alatt.²⁾ Ez utóbbi fejedelemnek egy, 1599. aug. 23-án kelt, adományozó levelében róla ez áll: »per aliquot jam annos magister stipendiorum.« Nem hihető, hogy Báthory Zsigmond 1601-ben őt főispánná nevezte ki; nézetem szerint azon csapat élén, mely a goroszlói ütközet után Bástia lovasai által Gyalunál szétveretett, a »kiskapusi« előnévvel élő Gyerőffy János állott.³⁾ Vélekedésem szerint ő ama Gerőffy János, ki az érintett év végén és az 1602-ik év elején Beszterczen tartózkodott, hová betegeskedése miatt húzódott, és befolyással volt arra, hogy Besztercze magát feladta és Báthorynak a hűségi esküt letette.⁴⁾ Ezután nemsokára meghalt; az 1605-ik év végén már nem volt életben, legalább neje, Radvánczi Anna, a következő év elején mint özvegye említetik.⁵⁾ Gyerővásárhely volt lakfészke.

Szentmihálytelki Tompa István.

Tompa István, a Kolosmegyében régi birtokos, de már kihalt Tompa-család ivadéka.

Kolosmegyében főispánságot viselt; ily czimmel mutatja fel egy 1572-beli oklevél. Hogy consiliarius is, kitetszik Békés Gáspárnak Maximiliánhoz 1573. január 12-én a kolosvári országgyűlésről tett jelentéséből.⁶⁾ 1573. február 28-án Wass Györgyöt teszik főispánnak és Tompa lugosi és karánsebesi bán lesz. Bánsága alatt Báthory Kristóf vajda beiratta neki a zsidóvári várat.⁷⁾ Meghalt mint bán 1578-ban. Neje Pathócsy Emerencia, ki előbb Bank Pálné. Egyetlen fia Miklós, kit az özvegy anyával együtt egy 1579-beli levél említ.⁸⁾

¹⁾ W. Bethlen, *Hist. II. k.*

²⁾ *Tör. Tár. 1885. évf. 76. 77 l.*

³⁾ Mikó I, *Erdélyi Tört. Adatok I. k. 192. l.*

⁴⁾ W. Bethlen, *Hist. V. k.*

⁵⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XV. k.*

⁶⁾ Oklevélben így nem találtam.

⁷⁾ Pesty Frigyes, *A Szörényi bántság I. k.*

⁸⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. Suppl. VIII.*

Losonczy Bánffy György.

Bánffy György, Miklós és Thelegdi Orsolya fia.

Bejárója volt János Zsigmond királynak, és 1566-ban azon fényes kíséretben találjuk, mely Zimonyban János Zsigmondot Szolimán császár sátrába kíséré. Báthory István vajdának 1571-től fogva udvari főkapitánya. ¹⁾ Báthory őt 1573. őszén Fogaras ostromlására küldé, mely küldetést Bethlen történetíró felhozván, ily sorokkal kíséri: »virum magnis rebus gerendis accomodum.« Ez időben nős volt, neje Surányi Zsófia. Midőn Békés Gáspár és hivei nótáztattak, az elítélésben részt vett. Báthory Istvánt 1576-ban kikísérte Lengyelországba és ekkor udvari főkapitánysága megszűnván, Báthory István őt Erdélyben levő udvari személyzete fejévé tette. »Familiarium curiae nostrae Transilvaniae praefectus« a czíme 1576. és 1577-beli oklevelekben. ²⁾ Ezután lett Kolosmegyének főispánja, így és consiliáriusnak íratik egy 1580-ban kelt oklevélben. ³⁾ Neje ez időben Perneszy Anna. Meghalt 1581-ben bőjtben; egy márczius 16-ki levél néhainak írja ⁴⁾ és magnificusnak.

Czegei Wass György.

Wass György, Wass János fia.

Kolosvármegye főispánjává Báthory István 1573. február 28-án nevezte őt ki, a diploma sorai szerint: »confisi de fide, integritate, industria et rerum gerendarum administrandarumque sufficiente peritia egregii Georgii Was de Czege, quibus ipsum pollere, propria etiam experientia cognovimus, eidem igitur Georgio Wass honorem comitatus Colosensis, quem hactenus egregius Stephanus Tompa tenuit, durante beneplacito nostro, plena cum auctoritate dandum et conferendum duximus, prout damus et conferimus praesentium per vigorem stb.« Mind Báthory István, mind később Zsigmond birtokokat is adományozott neki. 1585-ben mint főkövet jár a portán, az erdélyi adót vitte be. Báthory Zsigmond alatt megkapja Szamosujvár főkapitányságát is. Hodor szerint, ki a kutforrást nem említi, 1591. július 5-től 1592. július 17-éig volt a vár főkapitánya, azonban én őt ekként, meg consiliáriusnak is írva, 1594-ben kelt oklevélben is láttam. ⁵⁾ Ugyan

¹⁾ Erd. Orsz. Eml. II. k.

²⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XII. k.

³⁾ Lib. Reg. I. k.

⁴⁾ Tör. Tár. 1880. évf. — Jos. C. Kemény, Dipl. Tr. App. XII. k.

Báthory Istvántól ő 1576-ban Lengyelországban is kapott birtokot, mely adományozást első nejétől fiára is kiterjeszté Báthory.

⁵⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XII. k.

Hodor szerint 1594. február 17-én oldoztatott fel ebbeli sáfárkodása alól. Wass a töröktől elszakadás ellenzője volt, azért Báthory Zsigmond 1594. aug. 28-án őt is elfogatta Kolosvártt, hol a fejvesztés elől méreg által menekült:

Im az szegény Wass György¹⁾ nem nagy kint láta:

Megéteté magát mercuriommal;

Ő negyednap mulván hamar meghala —

Álmában ágyában meglátta vala.¹⁾

Neje somkerekai Erdélyi Kata, kit özvegyen hagyott hátra. Kolosmegyében Méhesen meg Visában volt birtokos.

Losonczy Bánffy Kristóf.

Bánffy Kristóf, István fia, oklevelekben így íratik: Christophorus Bánffy Losonczy de Nagyalu.

Báthory István idejében 1575-ben csak mint bejáró, mint aulæ familiaris emlittetik. 1576-ban a Báthory Istvánt Lengyelországba kísérő testületben látjuk. Kolosvármegye főispáni tisztségét kapta, alkalmasint 1581-ben, a mely évben neje, Bocskai Judit, elhalt. Mint főispán 1592-ig szerepel, e tájban halt el. Kolosmegyében a bánffy-hunyadi járásban feküdtek birtokai.

Kendi Kendi Gábor.

Kendi Gábor, Kendi Antal és Bogáthy Klára fia.

A Békés Gáspár pártján volt. Az 1575. aug. 6-án hozott sententia töredékében az elmenekültek sorában van felhozva. Ez időben már nős, neje Balassa Margit, ki azelőtt buzai Bornemisza Benedekné volt. Notáztatása után nemsokára testvére Kendi Ferencz küllömmegyei főispán bocsánatot eszközöl számára, s mint Bethlen Farkas írja: birtokainak egy részét vissza kapta. Egy 1587-beli lajstromban, melyben általa birt birtokok is fordulnak elő, neve nem áll »magnificus« czímmel kapcsolatban, de későbbi oklevelekben így czímezik. Ő az, kit 1593-ban szeptemberben az országgyűlés conservatorrá választott, ki ez év november 17-ik napján mint conservator nyugtázza Segesvár számára a szeptemberi országgyűlés által kivetett rendkívüli adónak befizetését.²⁾ Ez időben ő, nézetem szerint, már főispánja Kolosmegyének, mely tisztséget hogy viselte, egy későbbi levél tünteti fel. Első neje, a kitől való gyermekei István és Gábor, elhalván, másodszor Révai Annát vette nőül, mit egy 1593-beli levél mutat; ez ugyanaz, kinek első férje Jaksy Boldizsár, második Sarma-

¹⁾ Századok. 1871. évf.

²⁾ Erd. Országgy. Eml. III. k.

sághy Miklós. Kendi a török párthoz tartozott s azok egyike, kit Báthory Zsigmond Kolosvártt 1594-ben aug. 28-án elfogott. Aug. 30-án végezték ki a kolosvári piacon. Jóságaiból később Ravazdi Györgynek is adományozott Báthory, és ezen adománylevélben említették főispánsága. A Kendi egyik fiának, ki az oklevélben mint »generosus puer« jő elő, Báthory 1597-ben a Kendi Ferencz bujdosai részbirtokát adományozta.¹⁾

Kolosmegyében Almáson volt részbirtoka.

Szentbenedeki Kereszturi Kristóf.

Kereszturi Kristóf kis nemes család ivadéka, kit fiatal korától fogva a Báthoryak tartottak. Báthory István váradi főkapitánynál szolgálva, alatta 1562-ben Hadadnál az ütközetben hősiiesen viselte magát. Báthory István mozdította elé, és dézsi sókamara-ispánná tétetett. Báthory Istvántól, mint vajdától, 1573-ban czímeres nemes levelet kap.²⁾ melyben felhozva van, hogy ő azelőtt is nemes volt, ez időben dézsi sókamara-ispán. Báthory adományozta neki a Belső-Szolnokmegyében fekvő szentbenedeki birtokot, és innen veszi előnevét. Mind Báthory Kristóf, mind Zsigmond jóságainak főtisztartója is. 1584-től fogva mint kövári főkapitány szerepel. Az 1588-ki megyesi országgyűlésen, melyen a jezsuiták ügye tárgyalatott, részt vett, ott a jezsuitapárton állott. Midőn Báthory 1594-ben Kővárból széke visszaszerzésére beindulandó volt, Kereszturi is hadat vezetett melléje, a történetíró³⁾ szerint: »singulari fide ac studio Sigismundo vajvodae addictus fuit.« Hogy ekkor ő már consiliarius is, kitetszik a Historiás ének⁴⁾ e sorából: »Az Kővárban lakó főkapitánya, Kristóf Deák neve, ez is tanácsa.« Azon négy főur közt találjuk, kikkel Báthory az említett 1594-ik évben Kolos-Monostoron közölte boszútervét. Ezen év második felében kapja Kolosmegye főispánságát is Báthorytól. Czíme haláláig: consiliarius, Kővár főkapitánya és Kolosmegye főispánja. 1598-ban egyszersmind udvarmestere Mária Krisztinának. Meghalt 1599-ben, az évnek tán közepe tájt. Nagy vagyont szerzett össze, nagymennyiségű pénzt hagyott hátra özvegyére, Kőrösi Ilonára, és leányára.

Vajda-szentiváni Bodoni István.

Bodoni István hogy Balás fia-e? nem bizonyos.

Báthory Zsigmond titkára, kit mint követjét küldé 1589-

¹⁾ Az oklevelek a gróf Kemény Diplomatariumában vannak másolatban, s kivonatokban.

²⁾ A czímer egy unicornist foglal magában.

³⁾ Bethlen Farkas, *Histor. III. k.*

⁴⁾ *Századok 1871. évf.*

ben Rómába a pápához, hogy a megyesi országgyűlés által az országból kizárt jezsuiták ügyéről előterjesztést tegyen, hol »sacri palatii comes« azaz a római szent palota grófja lett. Ő vette rá Báthoryt a megkegyelmezést kért Gálffy János kivégeztetésére. 1595-ben Báthory kíséretében Oláhországba ment, hol részt vett a Szinán passa elleni harcban, és Braillánál kitűntette magát, az ezt érintő 1596-ki oklevélben a fejedelem cubiculariusának áll írva, az ezutáni oklevelekben rendjellel feldíszítve is látjuk, mint »auratae militiae eques« fordul elő. Báthorynak Oppelnből visszajövetele után 1598. augusztusban Bodoni Báthoryhoz csatlakozott. Kereszturi halála után reá ruházzák Kolosmegye főispánságát 1599-ben, és Báthory Endre alatt és Mihály oláh vajda helytartósága alatt így, meg mint consiliarius működik. A Báthory Endre október 18-iki ütközetében részt vett. Mihály vajda tőle vitette el Báthory Zsigmond kincseit Vécsről, melyeket Báthory az érintett év nyarán, Vécsről eltávozásakor, Bodonira, mint komornyikjára, bízott volt. E vajda megfosztá őt birtokaitól, azonban a tanácsosok közbenjárására visszaadta azokat (1599) november 29-én, kivéve Szamosujvárt, melyet Bodoni valószínűleg Báthory Zsigmondtól kapott volt. Ez időtáiban a császári biztosok nem igen bíztak Bodoniban; a császárhoz 1600. febr. 4-én írt levelök kivonatja szerint: »A tanácsot (az erdélyi gabonát Nagy-Bányára stb. kivinni,) az a Bodoni István adta Mihály vajdának, aki Báthory Zsigmond kincsét őrizte s most a vajdának átadta s a ki Ungnádót és Pethe Lászlót Tordán arra akarta bírni, hogy szerezzenek bűnbocsánatot Báthory Zsigmond számára;« továbbá a febr. 15-ki kivonata szerint, melyben előre van bocsátva, hogy a vajda a tanácsosok közül kiket küld a magyar országgyűlésre, »ezeket kiküldi az országból, míg ellenben Bodonit, Sibriket, a kik megérdemelnék, hogy fejük vétessék, mert mindig legnagyobb szidalmazói voltak fölségednek, ezeket magánál tartja a vajda.«¹⁾ A vajda elküldé őt ez évben azon számos főúrral, kik a vajda fiát Oláhországba bekisérték. A vajda elleni táborban és táborral látjuk az év őszén, a léczfalvi gyűlésben is részt vesz. A gyulafejevári tanácskozás november 22-én a Bodoni érdekében is folyamatott a császárhoz; kérték a tanácsosok, hogy Bodoninak vagy Szamosujvárt restituálja, vagy ha ezt nem, akkor a Mihály vajda által elvett Szamosujvárért adományozott Nagy-Sajót confirmálja.«²⁾ Ekkor ő már nem főispán, csak consiliarius, arról alighanem önként mondott le. A tanácsurak és Csáky, mint az ország generálisa által 1601. január 21-kére Kolosvárra összehívott or-

¹⁾ Tör. Tár. 1884. évf.

²⁾ Erd. orsz. gy. Emlékek. IV. k.

szággyűlésen a Báthory Zsigmond visszahívása ellen nyilatkozott, mert a Rudolf császárnak letett hitet megszegni nem akarta, e miatt az országgyűlés folyama alatt elfogatott és innen a dévai várba vitetett. Fogságából néhány hó múlva, hihetőleg akkor, mikor Kornis Gáspár, kiszabadult, és ezután egy vagy két évnél tovább életben nem maradt. Neje Losonczi Bánffy Margit, Boldizsár leánya, ki azután Bogáthy Menyhértné.

Kolosmegyében birtoka Magyar- és Oláh-Frátán lehetett.

Novaji Szentpáli János.

Szentpáli János, Mihály fia.

Mint Kolosmegyében Novaj és Szentpál helységekben birtokost látjuk 1587-ben.

A főispánok sorába 1594. második felében léphetett be, így mutatja őt egy 1597. ápril 27-én keltezett levél. Mint hive Báthory Zsigmondnak, hozzá csatlakozik annak 1598-ban Oppelnből visszajövele után, és azon főurak közt találjuk, kik augusztus 22-én a szászsebesi táborból meghívják a szebeni szászokat a kolozsvári tábori gyűlésre. Főispáni szereplését Báthory Endre alatt és Mihály vajda helytartósága alatt is folytatja. 1601-ben azon követség tagja, mely az ország által Moldvába volt küldve, és Botosánból Báthory Zsigmond fejedelmet bekísérte. Ugyan ez évben Báthory őt sereggel Beszterczére küldé, és minekutána a város feladta magát s letette a hűségesküt, ott ideiglenes parancsokat hagyva, tért vissza Báthoryhoz. 1602. márczius havában Báthory fejedelem részéről mint kezes tartózkodott Bástánál. Básta, mint helytartó, Alamort adományozza neki ez év utolsó havában. 1603. tavaszán, mikor Básta Szamosujvárból kiszaladt, még főispánja Kolosmegyének, és ekkor társa Gerőffy János, — igazolja ezt Nagy Szabó Memorialeja. Székely Mózes alatt is főispán. E fejedelem mellett harczolva, Brassónál esett el 1603. júl. 17-én.¹⁾

Neje Losonczi Bánffy Anna.

Kiskapusi Gerőffy János.

Gerőffy János, állítólag Pál fia.

Főispánja Kolosmegyének 1600-ban. Mihály vajda kiűzése után, egy november 22-én Gyulafejérvárott kelt levélben említettik ily czímmel és »kiskapusi« előnévvel; ekkor ő a Rudolf császárhoz küldött követek egyike.²⁾ A goroszlói ütközetben 1601-ben részt vett, és ő az a Gerőffy, ki az ütközetben szétver-

¹⁾ W. Bethlen, *Hist. V. k. 408. l.* Itt tévesen Torda megye főispánja.

²⁾ *Erd. Orsz. gy. eml. IV. k. 570. l.*

tek és onnan megszaladtak egy részéből alakult csapat élén Gyaluvárához huzódván, a Básta által Kolosváratt Gyalu ostromlására küldött hajduk által megveretett s megszaszlatott.¹⁾ 1602-ben márcziusban Báthory Zsigmond részéről Bástánál mint zálog van, így márczius 25-én Margitán találjuk Bástánál. 1603. tavaszán Básta. Szamosujvárból való kiszökésekor hogy ő meg Szentpály voltak a főispánok, mutatja Nagy Szabó Memorialéja. Székely Mózesnek hive volt mindvégig. Székely őt küldte a közügyek igazgatójával együtt Nyári Pálhoz, a Rudolf által ajánlott, de félbeszakasztott egyezkedés fonalát újra felvenni; az értekezletet meg is kezdték Szilágy-Cseh várában, azonban megjövén Mózes július 17-én történt elestének híre, az felbomlott. Hogy a német uralom alatt is 1604-ben, azután Bocskay és Rákóczy Zsigmond alatt is főispán, adatok igazolják.²⁾ Báthory alatt is az, ³⁾ ki alatt 1612-ben, a Ghiczi András fondorkodásakor, mint az ország követe ment a budai basához, meggyőzni ezt, hogy az ország meg van Báthoryval elégedve, és egy 1613. júniusban kelt oklevél szerint consiliarius is és az ítélőtábla elnöke. Bethlen Gábor alatt is consiliarius és főispán 1613. nov. 5-én; Bethlen őt küldte ez időben Váradra a végbeli vitézeket hűségre kötelezni, és állapotjokat rendezni.⁴⁾ 1615. ápril 4-én, 1616. január 24-én kelt oklevelek szerint egyszersmind szamosujvári főkapitány. Ez utóbbi szerint neje Bornemisza Erzsébet, gyermekei István és Erzsébet. Előbbi neje Kabos Fruzina volt. 1618. május 20-án még életben volt. Írják, hogy a nagykárolyi értekezletre ő volt harmad magával kirendelve.⁵⁾ Vagy az utóbbi év végén vagy 1619. elején halt meg.⁶⁾

Szamosfalvi Mikola János.

Mikola János, Mikola Ferencz és briberi Melith Anna fia. Anyja kivitte magával Magyarországra, hol Melith Istvánnal nevedett.

¹⁾ Erd. Tört. Adatok I. 129. l.

²⁾ Erd. Tört. Adatok I. k. — Benkő, *Dietac sine comit.* 63. 64. l., és Tört. Tár 1879-ki évfolyamban megjelent lajstrom.

³⁾ Erdélyország Tör. Tára. II. k. 184. l.

⁴⁾ Tör. Tár. 1881. ért. I. f.

⁵⁾ Erd. orsz. gy. Eml. VII. k. 448. l.

⁶⁾ Kövári László (*Erdély Építészeti Emlékei 164. l.*) a szamosujvári vár feliratát közli, melyen a többi közt ez áll: »cap. Gio. Gieofi. . . . an MDCXIX.« szerinte: »Capitaneo Georgio Gyerőfi, és ha itt a keresztnév nem téves, hihetőleg nem is, 1619-ben már nem János, hanem György a vár kapitánya, ki rövid ideig, vagy csak ideiglenesen kapitány, 1621-ben már más szerepel ott.

Bethlen Farkas történetíró azon erdélyi főurak közt, kikkel Mihály vajda 1600-ban Oláhországba bekísértette fiát, Nikola; János nevűt említ fel, ki nézetem szerint Mikola, s toll- vagy sajtóhibából áll elferdítve neve. Ez évben a nemzeti táborban is találjuk; a 18-ki miriszlói ütközet előtt a nemesek őt küldték Csáky Istvánnal Bástához szándékukat nyilvánítani és a Mihály vajda elleni támadás felett értekezni.¹⁾ 1603-ban Székely Mózes pártján állott, a jun. 17-ki harcz után Radul vajda foglya lett, s nagy összeg lefizetésével váltotta ki magát. Mikor lett főispánja Kolosmegyének, nem bizonyos; vélekedésem szerint Bocskay alatt ő viseli e tisztséget. Nagy Iván²⁾ mint főispánt *ruszka* Kornis Györgyöt mutatja fel, de az időt nem nevezi meg, ki ha csakugyan az volt, 1603. és 1604-ben szerepelhetett.³⁾ Az 1607-ben a Rákóczy Zsigmond helytartósága alatt tartott országgyűlésen Mikola mint főispán jelent meg, miből következtethető, hogy Bocskay alatt már főispán volt.⁴⁾ Rákóczy Zsigmond után Báthory Gábor alatt és e címmel találjuk, így egy 1610. szept.-ben kelt oklevélben. 1613-ban oct. 23-án mint az ország szónoka tartotta a beiktató beszédet, midőn Bethlen Gábort a fejedelemségbe Kolosvárt beiktatták. E fejedelemnek consiliáriusa is. Az 1615-ik év julius havától fogva a kővári vár kapitánya, s bírja a kolosmegyei főispánságot is, ez évben egyik országgyűlés idejében egyszersmind az ítélőtábla elnöke. Egy 1616. nov. 29-én a kővári várban kelt levelét, melyet Kővár érdekében írt, közli Szilágyi.⁵⁾ 1618-ban májusban őt Gerőffyval és Kamuthyval kirendelték biztosnak a Nagy-Károlyban tartandó értekezletre, de ekkor nem tartatott meg az értekezlet. 1619. márcziusban találjuk ott mint biztost, a márczius 26-ki oklevélben: Ioannes Mikola de Szamosfalva, arcis Kővár capitaneus, comi-

1) Wolf. Bethlen, Hist. IV. k.

2) Magyarország családai VI. k.

3) Kornis György Bocskaynak is híve s mint ennek küldöttje is szerepelt Jeremiás moldvai vajdához. Előbb a császár híve volt, mi kitetszik saját testvére, Boldizsár e sorából: »Habemus adhuc tertium fratrem Georgium, qui cum a fidelitate Majestatis vestrae discesserit, Boczkayoque rebelli adhaeserit sat.« Azonban a Rákóczy Zsigmond helytartósága alatti 1607-beli országgyűlésen, melyen Kornis is jelen volt, nem ő, hanem Mikola a főispán. Ez azon Kornis György, kit 1610-ben a Kendi-féle összeesküvéskor, üzésben, a Szamosujvár felé való útjában, megöltek.

4) Az előbb Benkő, azután Hodor által közölt országgyűlési lajstromot, melyben Báthory is előfordul, mint krasznai főispán, én a január 22-ki országgyűlés lajstromának tartom.

5) Erd. orsz. gy. Eml. VII. k. 414. l.

tatus Colosiensis comes, et consiliarius.¹⁾ E czímekeket látjuk Bethlen Gábornak Kassáról Mikolához 1620. május 24-kén írt levele²⁾ hátiratán is ezen hozzáadással: »ac per regnum Transylvaniae thesaurarium nostrum, fidelem nobis honorandum.« A levélből kitűnik, hogy Mikolát ohajtása ellen nevezte ki a fejedelem kincstárnokká; ohajtása ellen »publicáltatott tiszte a statusok előtt.« Bethlen Rhédey Pált akarta kővári kapitánynak tenni, Mikolát pedig feljebb emelni,« és Bethlen István uram mellé azért is rendeltük kgdet az országnak jövedelminek főgondviselőjévé, hogy kgden mi igen megnyugodtunk, remélvén azt, hogy Fejérváratt lévén gyakrabban való residentiaja, abból az helyből mindenféle jobb alkalmatossággal vigyázhat Kgtek ketten (Bethlen Istvánnal); valamint gondolkodik Kgd az kincstartóságról, de az gubernatorság tisztiben második tiszt ez.« Bethlen felszabadította Mikolát, hogy resignálja Rhédeynek a kincstárnokságot, és amint látjuk resignálta is, azonban Rhédey sem tartotta meg magának. 1624-ben pünköst előtt még életben van. Ugylátszik, 1626. első felében holt meg.

Neje Kovachóczy Zsuzsánna, kit később szárhegyi Lázár István vett nőül.

Kapivári Kapy András.

Kapy András, András és Sulyok Kata fia.

Tisztséget nevéhez kapcsolva nem találunk, midőn 1611. végén a Nagy-Váradon tartott országgyűlésen a rendek térítvényét a váradi pontok megtartása iránt aláírja. Bethlen Gábor Báthory Gábor alatt 1612-ben a fejedelmi palotából az ő segítségével menekült meg, és ezen év szeptember havában őt Rhédey Pállal együtt, mint Bethlen Gábor szövetséges társait, elfogatta Szebenben a fejedelem.³⁾ Fogsága mennyi ideig tartott, nem tudjuk.

Bethlen Gábor fejedelem 1614. május havában őt a közhalmi királybiróval felküldé Sarmasághy Zsigmond mellé II. Mátyás királyhoz követségbe; Bojti a felküldött férfiak felemlítésénél következőt ír: viri autoritate et summa in patriam fide celebres. Mint a fejedelem tanácsosát egy 1619. szept. 15-kén kelt oklevél mutatja. Kolosmegyének ez időben talán főispánja. Hogy mikor vette át a megye kormányát, nem bizonyos, mert nem vagyunk tisztában azzal, hogy melyik évben halt el Gyerőffy János, csak gyanítjuk, hogy 1619-ben. Ez év végén Bécsben ő a tuszok egyike, midőn II. Ferdinánd király biztosokat küldött Pozsonyba; Bethlen Gábor 1620. febr.

¹⁾ *Magyar. Tört. Tár. IV. k. 186. l.*

²⁾ *Tör. Tár. 1885. évf. 647.*

³⁾ *Tör. Tár. 1880. évf. 794. l.*

22-ki levelében ¹⁾ a tuszokat elésorolva írja: »Kapiu kívül mind nagyságos urak.« Egy 1622. nyarán kelt levél főispánnak mutatja, és mint Bethlennek a török fővezérhez küldött követjét.

Volt felesége somkerei Erdélyi Bora, ki előbb bokaji Macskási Ferenczné volt, második felesége Gyulaffy Borbála, Gyulaffy László és Széchy Kata leánya, kit 1625. tájt vett nőül.

Volt fődézmaarendátor is, azzá tán 1629-ben vagy 1630-ban tétetett. ²⁾ Consiliarius, főispán, és fődézmaarendátor Brandenburgi Kata alatt is. Ez időben neje is szereplő volt, a fejedeleme nére befolyással birt, és ez időben működött e nő az anyja második férje, a fejedelemségre vágyó Prépostvári Zsigmond, érdekében. Katalin Kapyt Kornis Zsigmonddal 1630. áprilisban Bécsbe küldé az udvarhoz, az ekkor részökre kiállított utasítás számos pontjai közt fő pontok voltak a Munkács és Tokaj irántiak. ³⁾

I. Rákóczy György fejedelemnek egyik biztosa 1633-ban az eperjesi értekezleten. Ez év február és május havában kelt levelekben czímei: consiliarius, Kolosmegye főispánja, és fődézmaarendátor, és ő, ki 1619-ben még nem volt nagyságos ur, már mint Magnificus jó elő. Meghalt 1634. január havában (*Papp M. Tört. Lapok II. k. 1266. l.*), neje 1634. február hóban özvegynek írat kiről a májusi országgyűlés egyik törvényczikke is szól: hogy Kapi Andrásnének elfoglalt bokai házát ad decimum quintum diem az occupátorok restituálják. Kapyné már 1636-ban a Barcsay Zsigmond neje.

Bokajban, Nagy-Paczalban lehettek lakfészkei, de hogy Kolosmegyében hol voltak birtokai, ezuttal ki nem mutathatom.

Keresszegi Csáky István.

Csáky István, István és Wesselényi Anna fia.

Brandenburgi Katalin e kegyencze 1603. május 3-kán született. 1625-ben nősült, Forgách nádor leányát, Forgách Évát vette nőül Gácson, s hozta Nagy-Almás várába és ugyanez év július hónapjában nevezte ki őt Bethlen Gábor Kolosmegye főispánjává. Bethlen Gábor halála után egy párt feje, melyet ez időben hol Csáky pártjának, hol pápista pártnak neveztek. Mint a Bethlen-pártiak megbuktatására hadgyűjtőt, és mint ekkor trónkeresőt mutatja őt fel Deák Farkas. ⁴⁾ Gyulafejevárra az

¹⁾ *Magy. Tört. Tár. IV. k. 205. l.*

²⁾ Az erdélyi összes fiscalis javak praefectura Debreczeni Tamás, 1628-ban egy levélben, egyszersmind mint fődézmaarendátor jó elő.

³⁾ *Tört. Tár. 1880. évf. 145. l.*

⁴⁾ *Gr. Csáky István életrajza.* Mely műből adataim nagyobb részét merítettem.

1630. januári országgyűlésre és Bethlen Gábor temetésére Almásról hadi kísérettel jött be január 18-kán. Itt az ország többsége a Bethlen-párt részén állott; a Csáky pártfeleiből egynehány a vett hírre, hogy Kovács mezei kapitány hada kiűzetett az országból, ¹⁾ megfélemlítve, közönyössé lett, az ő pártja gyengévé vált, a Bethlen-párt pedig erőssé; és minthogy, mint következtetni lehet, főleg Csáky személye ellen irányult a nagyobb ingerültség, a január 25-kén végbe ment temetés után, a Bethlen-pártiak részéről előidézett tumultus következtében, Csáky aznap estefelé megszökött Fejérvárról s visszament Almásra. Az országgyűlés január 28-kán, mely napon: »az urak és ország között is csináltaték amnistia és unio«, Csákyhoz meghívót intézett: »magát Almás várából hitre hívák az ország gyűlésire,« és ő meg is jelent. A Bethlen-pártiak őt magokhoz kötni akarván, Brandenburgi Katalin által megkínáltatott a kővári főkapitánysággal, de nem fogadta el. A fejedelemlenőre neki nagy befolyása lévén, Bethlen István az ő megbuktatását vette célba, és e miatt Csáky június első napjaiban kibujdosott Magyarországra, szeretett feleségét, ki reményteljes állapotban vala, Almáson hátrahagyva. Katalin őt felsőmagyarországi jószágaiban helyettesévé, alteregojává, nevezte ki, és ezután a kormánytanács Csákyra nézve egy 5 pontból álló, és Medgyesen a juliusi országgyűlés által is magáévá tett, végzést hozott, melynek egyik pontja szerint Csákynak sem Tokajba, sem Munkácsba nem szabad menni, egy más pontja szerint pedig: »mivel Csáky uram jelenléte ő felsége (Katalin) méltóságára és hazánk javára nézve károsnak és sértőnek találtatik, többé Erdélyországban ne maradhasson, kivéve a vármegyegyűlések és az országgyűlés idejét.« Kimenekülése után is viseli a főispán címet. I. Rákóczi György, ki félt tőle, arra törekedett, hogy az országból kirekessze, és miután Rákóczi Brandenburgi Katalint behálózta, Csákyt megidéztette a fiscus elébe a Katalin nála maradt kincseiről számadástételre, ő meg nem jelenvén, Rákóczy lefoglaltatta jószágait. A lefoglalás ellen anyja, Wesselényi Anna, és neje tiltakoztak, végre ezek a fejedelem executoraival egyezményre léptek és arról Nagy-Almáson 1632. január 6-án oklevelet is állítottak ki, melynél fogva egy harmada a jószágoknak Rákóczi kezére került. Ez évben szűnik meg főispánsága; helyére novemberben mást iktatnak be, ő megyéjében a kibujdosás óta nem volt, sőt azóta Erdélyt soha többé még csak meg se látogatta. A következő 1633-ik év augusztus 25-ik napján Szendrő vára kapitánya lett, és ez évben

¹⁾ Ha áll az, hogy Kovács Péter hada 1630. január 9-én veretett szét, ezt Csáky január 18-kán, mikor beérkezett Fejérvárra, már tudhatta, és hogy tudta is, kitetszik Tholdalagi Mihály emlékiratából.

az Eperjesen lefolyt tracta következtében visszakapja erdélyi jószágait. 1639. áprilisben meghalván Szepesvárában neje, 1640. jun. 3-kán Perényi Máriát, Perényi György leányát vette nőül, ki 1641. szeptember 3-án elhalván, Csáky harmadszor házasodott meg. Mindszenty Krisztinát, somkerek-i Erdélyi István özvégyét, vette nőül, kivel Szepesvárában 1643-ban július 19-én volt a lakodalma. A két újabb házassága idejében ő Szepes vármegye főispánja, és 1644-ben főtárnokmester is lett. Élete négy utolsó évében künn Erdély érdekében is működött. Meghalt 1662. nov. 10-kén. Mig Erdélyben tartózkodott, nagy gondot fordított méneseire is.

Albesi Zólyomi Dávid.

(Lásd Háromszék.)

Zólyomi Dávid, Zólyomi Miklós és deregnyői Daróczy Zsófia fia.

Iktári Bethlen István és Csáky Krisztina leányát, Bethlen Katát, vette nőül. Biharmegyében a székelyhidi vár és birtok ura volt. Bethlen Gábor fejedelem, kinek táborában találjuk 1621-ben, nagy tisztségekkel ruházta őt fel: 1626-ban, ez év második szakában, a hadjárat alatt lőn udvari főkapitány, és 1627. első negyedében egyszersmind Háromszék főkapitánya. Bethlen »az egész székelységnek főgeneralisságára promoveálta.«¹⁾ Hogy Háromszéken melyik helységben volt a birtoka, fel nem deríthetjük; a vármegyei birtokok közül ez időben Marosujvár volt kezén, a gyalai várt később kapta.²⁾

Brandenburgi Katalin 1630. ápril 24-én a viselt tisztségek mellé a kövári főkapitányságot adá neki, mely csak négy hónapig maradt birtokában.

A Bethlen István kormányzósága alatt a Medgyesen 1630. július havában tartott zajos gyűlés alatt, hová Zólyomit hadaival Bethlen, veszély esetére, berendelte, mely gyűlésben a Bethlen és Brandenburgi Kata közti ügy forgott fenn, ő nagy szerepet játszott Bethlen István érdekében; ekkor Katalinnak beadta lemondását és hajdúi kijelenték Katalinnak, hogy kilépnek szolgálatából. Zólyomira nézve ezen országgyűlés (mely a Bethlen és Katalin közti kiegyezést létre hozta) végzése: »Zólyomi Dávid uramat pedig és az vitélő rendet kapitányival és hadnagyival együtt ő felsége bizonyos úr emberek által marasztassa, az ország is nekik imponálta.« Hamar ezután a Böszörményt fenyegető kállaiak ellen, a segílyt kérő Erdélyi András felhívására sógorával ifj.

¹⁾ Szalárdi Magy. Krónikája.

²⁾ A micskei és kerek-i (magyarországi) birtokok is kezén voltak Bethlen Gábor idejében.

Bethlen István váradi főkapitánynyal kiszállott hajdúival Debreczenbe, és a kállaiakat visszanyomta, mely ekkori kiütésekért Esterházy nádor Brandenburgi Katát s az erdélyi kormányt elégtételadásra hívta fel. Zólyomi sógorával együtt, a kállaiak megveretése után, az Esterházy által a Bornemisza János vezérlete alatt felültetett hadat a kormányzó rendeletére megtámadta és szétverte Tokajnál. A kormányzó őt és sógorát küldte ki Rákóczi Györgyhez Patakra, hogy ennek a fejedelemséget felajánlják. A Bethlen megválasztása után Zólyomi, sógorával együtt Rákóczinak ígérettel, hittel le levén kötelezve, rá bírta apósát, hogy a fejedelemséget új választás alá bocsássa, s főeszköze a Rákóczi trónra emeltetésének.

I. Rákóczi György alatt is viseli a Bethlen Gábortól nyert tisztségeket és méltóságokat. Rákóczi őt a váradi főkapitánynyal küldte Esterházy Miklós nádor ellen, ki Rákóczi megbuktatására ültetett fel sereget. Székely és mezei hadat vezetett Zólyomi, Kállót ostrom alá vette, ezt azonban siker nélkül, de 1631. márczius 15-én nagy győzelmök volt Rakamaznál, hol az Esterházy dandárát szétverték. Prépostváry Zsigmond törekvéseibe Zólyomit is bele akarta vonni, ez indított is »színes tractát« Prépostváryval, azután a törekvéseket felfedezte, és a felfedezés után Zólyomitól Rákóczi térítvényt vett, hogy ha hűtlennek találtnék, jószágai koboztassanak el, a térítvényt 1632. január 18-án »Paáron« (?) írta alá.¹⁾ Ez utóbbi évben ifj. Bethlen István által segédkezésre hívatván fel a Császár Péter vezetése alatti pórhad lázadásának elnyomására, Zólyomi Csömaközi András váradi alkapitánynyal együtt verte le a Nyíren a pórlázadást. »Május végén bejött Gyulafehérvárra, és az alatt, hogy a császár követe Sennyey István püspök és kancellár az országban volt, az udvarnál tartózkodik és a követ fogadtatásánál is szerepel. Ezután nyerte Kolosmegye főispánságát;²⁾ »1632. 10-ik november esketék Zólyomi Dávidot ő nagyságát kolozsvármegyei ispánnak a székháznál az lábosháznál, és az vármegyét Stenczel Ferencz uram házánál megvendéglé ugyan az nap nagy vígan.«³⁾ »Mezei szolgálatra temett, serény, bátor szívű,

¹⁾ E reversalis kezdő soraiból következtethető az is, hogy az udvari főkapitányságról lemondott, és újra felvállalta, a sorok ezek: Én alb. Z. D. az én kegyelmes uramnak ő nagyságának *udvari* vitézinek és Háromszéknek *főkapitánya* vallom ez levelemben, hogy *vöttem fel* szabad akaratom szerint az megírt *udvari főkapitányságot* és eszküzsem stb.

²⁾ Tévesen állítja Szilágyi Sándor, hogy ekkor az udvari kapitányságról lemondott volna; mind Szilárdi, mind Kemény állítja és a notaperből is kitétszik, hogy elfogatásakor viseli a kapitányságot.

³⁾ *Szegedvári B. krónika.*

vitéz és jó hadviselő ember volt«, írja Szalárdi, de amellett felemelkedett, hirtelen elméjű is vala, ki maga elméje, indulatja után nagyon vonakodnék s másoktól függeni nem akarna.« A kevély főúr számos katonaságot tartott székelyhidi udvarában, a végekből és Dunántulról is gyülekezett hozzá a nyalka legénység, kiknek »bőv praeabendájok vala,« és mindig banderiummal járt az országban; a banderium tartása béke idején, katonáinak zsarolásai mind Erdélyben mind a magyarországi részekben, székelyhidi várának megerősítettése alkalmával rákényszerítése a szomszédbirtokosságnak, hogy az erősítés végbevételére jobbágyokat s anyagokat szolgáltatson, — mindazokért szomszédai, urak és nemesek, nem igen kedvelték, s mivel az elbizakodott hős »magát ország törvényei alatt való embernek agnoscálni, ismerni nem akarja vala,« panaszok emeltettek ellene mind a fejedelem előtt, mind az országgyűléseken. A fejedelem intő szavai nem sokat használtak, egyedül sógora Bethlen István baráti intéseivel, jó tanácsaival volt képes őt mérsékelni és fékezni. Ifj. Bethlen István, Zólyomi e Jonathánja, halála után a hiú és nyughatatlan Zólyomi Strassburg svéd követ invitálására hadat kezdett gyűjteni, hogy néhány ezer lovassal a svéd király mellé menjen. Szalárdi szerint: »miután a fejedelemnek is kedvetlenségét látná magához«, himezés nélkül hirdetgette, hogy a mely karddal fejedelemmé tette Rákóczit, azzal le is teszi őt.¹⁾ Zólyomi törekvése, hadat vinni a svédek mellé, a fejedelmi tanácsot azon elhatározásra bírta, hogy »vennék tractára Zólyomival a dolgot és hínák bé, ha pedig az nem lehetne, dissipálnák hadait.« Kirendelték ellene a biharmegyei haddal Csomaközi András váradi alkapitányt, ki mellé fejedelmi biztosokul Kékedy Zsigmond főudvarmester és Ibrányi Mihály adattak; »kicsinyben mulék, hogy meg nem kellett véle harczolni,« azouban mint Kemény János írja, ki Zólyominak atyafia és barátja vala, »a commissariusok haddal, Zólyomi is hadával közhelyre mentenek tractára, és Zólyomi végzett úgy az commisariusokkal, hogy velek bejűne a fejedelemhez.« Zólyomi elhatározására Kemény János levele volt befolyással. Kemény János szerint: »bejűvén complánálták az dolgot, az mint lehet, egymásnak assecuratiókat adván, de az tracta alatt bucsu-

¹⁾ Ily nyilatkozatot mondott ő egyszer boros állapotjában azelőtt is hogy Gyalut kapta, ezt pedig valószínűleg főispánná kineveztetésekor kapta 1632. november előtt, e tájban még ifj. Bethlen István is életben volt. Ekörül is működött hadfogadásban; idős Bethlen István írja, hogy Rákóczi ingerlette rá mind őtet mind ifj. Bethlen Istvánt, és »mikor látta volna Rákóczi az vitézlő rendnél nagy tekintetű Zólyomi uramnak, parancsolt osztán, hogy elbocsássa fogadott népét.«

zik is vala udvari és mezei tisztitól, kiből örömet ki is bocsátják vala, hogy erőtlenebb legyen.« Az egyezkedés 1633. február végső és márczius első napjaiban folyhatott; kapitányi tiszteiről Kemény János tanácsára nem mondott le, és Kemény figyelmeztetése következtetésben tanácsosi állást sem fogadott el, mivé, állhatatlan eszű lévén, azért akarták tenni, hogy hamarább megejthessék. A fejedelmi udvából eltávozása után, Magyarországra kiindulásakor, szándokával, hogy a svéd mellé menjen haddal, mint Kemény írja, vagy hogy Waldsteinhoz csatlakozzék, nem hagyott föl, azonban miután Kemény János rávette őt, hogy azt a fejedelem beleegyezése nélkül ne tegye, a fejedelmi beleegyezés kieszközlésére felkérte Keményt, és ennek Gerenden márczius 14-én írást adott arról, hogy magát a fejedelem végzéséhez fogja tartani. Ekkoriben léte alatt végrendeletet is írt gyalui várában, melynél fogva nejének és gyermekeinek hagyományozza javait. A Zólyomi gerendi kérésére még nem volt végzés hozva, midőn Zólyomi Magyarországról ismét beindult ifj. Bethlen István temetésére, mely temetés Fejérváron márczius 24-ére vala kitűzve. Barátai inték, hogy be ne jöjjön, mivel szándoka Rákóczinak őt elfogatni. Ez intések következtetésben levelezés útján szerzett magának megnyugtatót, és biztosítást nyervén Rákóczi részéről, hogy nem lesz bántódása, megjelent a temetésen. Temetés után a szép özvegyet, Széchy Máriát, kivel szerelmi viszonya volt, lekísérte Dévára. Rákóczi ekkor már elhatározta magában Zólyomi elfogatását, és a temetés bevégezésekor meghagyta Zólyominak, hogy Déváról hozzá jöjjön vissza. Déváról nagy banderiummal kísértetve magát, sietett a Görgényben vadászó fejedelembhez, kit visszajövő útjában ért el. Ekkor kísérették meg elfogatását, mi azonban nem sikerült, mert »Kékedy Zsigmond (ki az dolognak tudója és Zólyominak igen nagy aemulusa is vala) studio belé garázdálkodott,« de sikerült a második kísérlet, a fejedelemnek Marosvásárhelyre bejötté után. Rákóczi az elfogatást a törvényes eljárás mellőzésével akarván végbevinni, felhasználta erre Zólyominak 1630-ki kolosvári országgyűlésben tett nyilatkozatát, hol oly szót ejtett, »hogy ha ő suspicióra való dolgot cselekednék, bátor megfogattassék,« és Zólyominak 1632-ben kiállított reversálisát. Marosvásárhelytt, ápril 4-én, Zólyomi maroszéki haditisztekből, mezei kapitányokból és hadnagyokból, és saját udvarához tartozó főemberekből álló nagy és fényes kísérettel saját szállásáról felkísértetvén magát az udvari palotába, itten egy szigorú feltételeket tartalmazó reversalist terjesztettek elébe, melyet aláírni vonakodott, mire kardját leoldatván vele, rabbá tették. A fejedelem lakása előtt felállítva volt katonaság vezette vissza szállására, hol az éjet őrizet alatt töltve, másnap Fogarasba szállították; egy krónika szerint Tholdalagi Mihály maroszéki

főkirálybíró vitte oda, Kemény szerint Ibrányi Mihály. A Zólyomiról Kemény János által irtakból az tűnik ki, hogy Zólyomi ipjának, idősb Bethlen Istvánnak, Rákóczi az elfogatás előtt megjelentette Zólyomi felől való szándékát, de Bethlen egy levele e sorából: »mikor ő kegyelme engemet Ujvárbán (Szamos-Ujvár) hívatott consultatióra, immár Zólyomi Dávidot vasban jártattá s elküldötte volt még Maros-Vásárhelyről« az látszik, hogy azután tudatta, hogy mit fog tenni Zólyomival. Ipja nem kedvelte őt, a többek közt azért is, mivel Zólyomi nejével Bethlen leányával rosszúl bánt, és Kemény János néhány sorából következtetik, hogy Bethlen közönyösen vette a dolgot, azonban, hogy őt Rákóczi eljárása megbotránkoztatta, kitetszik Bethlen későbbi körleveléből.

A notaper Gyulafejevártt az 1633. augusztusi országgyűlésen tárgyalatott, hová Fogarashól Zólyomit behozatták. Iklódi Tholdalagi János fiscusi directort Sárosy János képviselte, a Zólyomi ügyvéde Kénosi Ferencz volt. A gyűlésből a fejedelem előre eltávolíttatta különböző szín alatt a Zólyomi barátait, rokonaít és jóakaróit. Augusztus 29-én hoztak rá ítéletet; mint a közbéke háborítója, ki idegen hadakat gyűjtött, a fejedelem katonáit átállásra csábította, s mint ki már egyszer (1630-ban) nyert amnestiát, fő- és jószágvesztésre ítéltetett. Zólyomira nem lehetett bebizonyítani, hogy a fejedelemségre tört volna; Kemény János szerint, ki az ítéletet kárhoztatta, derekasb vétke az, hogy a Maros-Vásárhelytt állomásozott mezei lovasságból egy századot elszöktetett s azt a fejedelem felszólítására sem adta vissza. Rákóczi kegyelemből fogságra változtatta büntetését. Jószágait Rákóczi lefoglalta, csak kisebb részét hagyva nejének és gyermekeinek. Őt a kővári várba tették fogságba. Kezességet a nyughatatlan eszű és erőszakos emberért senki sem mert vállalni, ipja sem, ki kiszabadításában működött; Szalárdi szerint Bethlen és az ország is törekedének mellette, Kemény János szerint pedig: szabadulásában mind török, német, magyar urak eleget törekedének, de haszontalanul, emberi nyavalyást ördögi mesterséggel is igyekeztek szabadítani. II. Rákóczi György sem bocsátotta ki fogságából, mert I. Rákóczi György halála után Zólyomi követelőleg lépett fel, állítván, hogy »a ki ellen a vétek volt, az immár meghalván, az ő sententiája is megholt volna,« és e fellépése sértette a fejedelmet. 16 évig raboskodott Kővártt, itt halt meg 1649-ben augusztus 1-ső napján. Testét neje és fia Miklós a micskei egyházban temették el, a micskei birtok Biharmegyében az övé volt, notáztatásakor azt Rákóczi a Zólyomi nejének és gyermekeinek adta volt. Székelyhidat előbb, a Zólyomi elfogatása után, foglaltatta el a fiscus számára Rákóczi.

Szilágyi Sándor, Zólyomiról írt rajzában, melyből egy-egy

adatot és megjegyzést a föntebbiekben felhasználtam, érinti a Zólyomi árulásáról 1633-ban Rákóczi kezére került adatokat és következőt ír: »Abdi által a budai basa csakugyan lépéseket tett a portán, hogy Rákóczyt mozdítsák el s helyébe Zólyomit tegyék. De még terhelőbb volt rá nézve, hogy nemcsak Sennyeivel, hanem Haller György szathmári kapitánnyal is alkudozni kezdett a Waldsteinnal leendő csatlakozás ügyében. Azt pedig, hogy Rákóczyra neheztel, azért mert Ecsed várát, az elhunyt (ifj.) Bethlen István örökségét nem bocsátotta az ő kezére, épen nem is titkolta.« Továbbá egy jegyzetben felemlítvén Szilágyi, hogy Kemény János nem hiszi, hogy Zólyomi a haza vagy fejedelem ellen való dolgokba elegyítette volna magát, e sorokat írja: »a magyarországiakkal való alkudozásairól egyik emlékiró sem tud; de hogy ez létezett, mutatja Sennyei levele, s hogy bukásának ez volt főoka, kiteszik Rákóczy leveleiből s a nótaperből.« Végre ugyan egy jegyzetben, melyben felhozta, hogy Kemény Szalánczyt tartja a Zólyomi elárulójának, azt írja, hogy Szalánczy levelei megvannak: »ő inkább mentette Zólyomit;« mire nézve nem hagyhatom érintetlenül, hogy nemcsak Kemény hanem Bethlen István is Szalánczyt mondja; Bethlen 1636. márczius 17-kén Budán kelt körlevelében ily sorok állanak: »En előtttem pedig ő kglme (Rákóczi) Szalánczi Istvánnak portárul való írását mutatván, azzal *vádolja vala*, hogy az botot, zászlót szorgalmaztatná az portán. De immár eléggé megtudhatja ő kegyelme s meg is bizonyosodott, hogy semmi nem volt benne. Azért legyen akárki ítéleti rajta, re incognita *csak egy Szalánczi István írására* olyan urembert, ki Kolosvármegyének főispánja, Háromszéknek főkapitányja volt, kiváltképpen, hogy assecuratoriájára hitta volt be, kellett volna-e megfogni? és ez cselekedet nincsen-e contra privilegia nobilitatis?«

Losonczy Bánffy Mihály.

Bánffy Mihály, Farkas és Bethlen Klára fia.

Zentelkén lakott. 1610. szeptemberben a kolozsvári országgyűlésen, 1624-ben a gyulafehérvári, és 1633-ban augusztus hóban azon az országgyűlésen, melyből Székely Mózes Törökországba beszkökése miatt felirat küldetett a szultánhoz, és melyben Zólyomi Dávid ügye is tárgyalatott, mint regalista volt jelen. Mint Kolosmegye főispánját, csak egy adat mutatja: Kolosvármegye 1634-ki lustrája,¹⁾ mely a szászsebesi táborban augusztus 18-kán vitetett végbe, azon időben, mikor a szultán Lengyelország ellen hadra készült, és Rákóczinak is megrendelte volt a melléje való felülést. Mint főispán két vagy három

¹⁾ *Tört. Tár* 1878. évf. 199. l.

évnél tovább nem szerepelt. Első felesége Károlyi Fruzsina, második Kapy Judit.

Novaji Szentpáli János.

(Lásd Marosszék.)

Szentpáli János, János és Bánffy Anna fia.

Bethlen Gábor fejedelem alatt a mezei lovasok kapitánya, a fejedelem 1624. június 27-kén kelt oklevelében: »certorum militum nostrorum campestrium equitum capitaneus.« Ekkor ő mátkás volt Petki Erzsébettel, szent-annai Tóth Mihály özvegyével, kivel együtt kapta a fejedelemtől a maros-szentgyörgyi birtokot. Később az udvari seregben szolgál mint főhadnagy; egy 1628-beli oklevél szerint: »certorum militum nostrorum praetorianorum primarii ordinis ductor.« Bethlen István alatt is viselhette e tisztségét, kihez azután is szíttott, hogy Bethlen lemondott a fejedelemségről. I. Rákóczi György uralkodása kezdetén nem látjuk szolgálatban. Tisztséget névéhez nem kapcsolva említi őt Kemény János mint azok egyikét, kik 1632-ben Halmiban a Kemény János lakadalmán jelen voltak. 1633. auguszt. 21-én Gyulafejérvártt az országgyűlésen mint regalista vesz részt; a rendek e napon kelt felterjesztése a szultánhoz alá van írva általa, a felterjesztés latin nyelven közöltetvén Katona által,¹⁾ abba névéhez »possessionatus« szót látunk iktatva. Tőle és András nevű testvéreitől vette el Rákóczi György Csanád és Alamor falukat, Kemény János feljajdulásából következőtve, igazságtalanul.²⁾ Zólyomi Dávid elítéltetése után nyer főispánságot Kolosmegyében Rákóczitól. A Kolos vármegyei hadnak a szászsebesi táborban 1634 aug. 18-án végbe vitt lustrájában³⁾ áll e címmel ily sorokban: »Fő Ispán Szentpáli János uram. nem mustrált.« A szultán parancsára Murteza pasa mellé a lengyelek ellen felültetett tábor élére, a táborban jelen volt fejedelem Szentpáli vagy Kemény Jánost akarta állítani: »végezés ez vala: hogy ha ugyan egyéb az dolgban nem lehetne, az fejedelem személye szerént nem menne, hanem valamely részhaddal engemet, avagy Szentpáli Jánost bocsássanak; de ezalatt meglőn a békesség.«⁴⁾ Mint Marosszék főkirálybíróját is felhossa őt Benkő Károly⁵⁾, azonban ez kétséges; ha csakugyan az volt, 1635-ben szerepelhetett rövid ideig. Főispánsága halálával szűnt meg; a

¹⁾ *Hist. Critica Regum Hung. XXXI. k. 574. l.*

²⁾ *Kemény János Önéletírása. 22. l.*

³⁾ *Tört. Tár 1878. évf. 199. l.*

⁴⁾ *Kemény János Önéletírása.*

⁵⁾ *Marosszék Ismertetése 72. l.*

marosszéki lustrában, mely e székben 1635. november 24-kén kezdetett meg, neje, Petki Erzsébet mint özvegy áll. Maradék nélkül halt el.

Kolosmegyében Novaj volt lakfészke, rendesebb lakhelye Maros-Szentgyörgy.

. *Gönczruszkai Kornis Ferencz.*

Kornis Ferencz, Boldizsár és Keresztury Kata fia.

A gróf Kornis család levéltárából kerültek ki levelek, részint Kornis Ferencz által feleségéhez gyekei Wesselényi Katához írtak, részint mások, úgy nagybátyja Kornis Zsigmond váradi főkapitány, bihari és zarándi főispán által hozzá írtak, melyek vallásában buzgóságáról, boldog családi életéről, vidám kedélyéről és gyakori vadászatairól tesznek tanúságot, és a közte és nagybátyja közti őszinte szeretetet tárják előnkbe; a levelekben lelünk adatot arról, hogy ő 1634-ben, a szultán rendelete következtében egybehívott, és rövid ideig tartó szászsebesi táborozásban tartózkodott, és hogy 1635-ben a májusi és júniusi országgyűlésben részt vett, azonban hogy ebben csak mint regalista-e, vagy már mint Kolosmegye főispánja-e vett részt, biztosan nem állíthatjuk. 1636-béli, s ezutáni évekbeli oklevelekben áll e minőségben. 1643-ban ő kísérté be Fejérvárra I. Rákóczi Györgyhöz a császár követét Jakusith György egri püspököt és magyarországi kancellárt ¹⁾ és az ugyanez évi áprilisi országgyűlésen az ország nevében ő üdvözlé a fejedelmet. Kün volt Magyarországon a hadjáratban 1644-ben, honnan hazabocsátása után Rákóczi György őt gyanúba vevén, tán annak következtében, hogy jezsuitával levelezett, megrendelte ifjabb Rákóczi Györgynek, hogy Kornist felügyeltesse; az ifjú Rákóczi aug. 1-jén Fejérvárról írt levele szerint: »Kornis Ferenczre vigyáztatnék, de mi formán, utját fel nem találhatom, mivel nincs oly ember most itt benn körülötte, kinek hihetnék és subordinálhatnám.« Ő ugyanez évben a táborba visszament, hol hagymázba esvén, egyideig Rima-Szécsen feküdt betegen. Kövári írja ²⁾, hogy szent ember lévén, I. Rákóczi György azon gyanúra jött, hogy jezsuita, és Bécsbe mindent megirna; ez okból Rákóczi mindent elkövetett megbuktatására, és majd ezer jobbhagyából forgattatá ki. Továbbá írja Kövári, hogy így forgatá ki Radnóthból is. Itt azonban meg kell jegyeznem, hogy Radnóth még a Kornis Zsigmond birtokában volt I. Rákóczinak 1648. októb. 11-kén bekövetkezett halálakor, és birtokában halt meg Kornis Zsigmond a fejedelem halála után 25 nappal később, kit

¹⁾ *Haller Gábor naplója.*

²⁾ *Kövári, Erdély nerezetesebb családai.*

Kornis Ferencz csak egy év mulva temettetett el nagy solennitással Papmezőn. Es megjegyzendő, hogy I. Rákóczi György volt, ki Kornis Ferencz apósának, gyekei Wesselényi Boldizsárnak, 1646-ban fiu maradék nélkül elhalása után publicáltatta, és a fiscus által perelte a gyekei birtokot tartozékaival együtt, és Kornis hogy e birtokokat neje számára megmenthesse, átengedte 1649-ben Radnóthot II. Rákóczi Györgynek. Kolosmegye másik főispánjának egy leveléből következtethető, hogy Kornis Ferencz az 1655-ki oláhországi harczban részt vett. Szomorú részt vett a lengyelországi hadjáratban 1657-ben, itt tatár rabságra jutott, ebből 50.000 talléron válták ki, mi által a jószágok egy része zálogba kerül, pedig a váltságösszegnek csak felét fizették ki, az ország is ígére negyedét fizetni.¹⁾ 1659. oct. 1-jén még nem bírta szabadságát, ekkor úgylátszik, az érette tán kezességet vállalt Mihnye vajda mellett van; Rákóczinak az említett napon Vásárhelyről Kornishoz írt levelében ily sorok állanak: »Kegyelmed szabadulására is gondunk van, tudja bizonynyal; ne neheztelje Kegyelmed ottmulatását, nekünk, hazájának, az vajdának ő kegyelmének szolgál. Az vajdával szembe lévén, nyuljunk az dologhoz mentest; az vajda is disponálja úgy dolgait, lehessünk készen az közönséges ellenség ellen való cselekedetre.«²⁾ Kiszabadulása után szent fogadásból Olaszországba utazott, honnan haza felé való utjában, Bécsben 1661-ben meghalt szélütés következtében. Bécsben a ferencziek templomában van eltemetve.

Rendes lakhelye Szent-Benedek B.-Szolnokmegyében. Kolosmegyében talán Györgyfalván volt birtoka, az ezen kívüliek nem ismeretesek előttem. Biharmegyében két, egykor Kornis Zsigmond által bírt, oly birtoka is volt, melyeket II. Rákóczi György 1653-ban azért adományozott neki, mivel a radnóthi várért a fejedelem által leteendő összegből 3600 forintot elengedett.

Szopori Sulyok István.

(L. Küüllőmegye.)

Sulyok István, Sulyok János és Almádi Anna fia.

Előbb a fejedelmi tábla assesora. Assessor és Kolosmegye főispánja 1638. és 1649-ki adatok szerint;³⁾ utóbbi évben, január havában, e megyében székgyűlést tartani látjuk,⁴⁾ de néhány hó

¹⁾ Kővári, *Erdély nevezetesebb családai.*

²⁾ *Tört. Tár.* 1895. évf. 330. l. A levél hátcíme: Spectabili ac magnifico Francisco Kornis de Ruszka, supremo comiti comitatus Kolosiensis, fideli nobis sincere dilecto.

³⁾ *Erd. orsz. gy. Eml. X. k.*

⁴⁾ Kolosmegye jegyzőkönyve.

mulva megszűnik itteni főispánsága, s ugyanez évben Küküllő-megyének lesz főispánja. Mint consiliarius 1649. szept. 16-án kelt oklevélben áll. II. Rákóczi Györgynek kincstárnoka is. Tisztségei halálával szűnnek meg, mely 1656. január havában következett be.

Része volt az 1644-ki harcokban. Midőn I. Rákóczi György Kornis Zsigmondot és Rákóczi Zsigmondot haddal Kassa felé indítá, őtet tette főstrázsamesterré.

Kemény János 1656. január 22-ki leveléből tetszik ki, mennyire káros volt halála mind a fejedelemre, mind a hazára nézve: »Nagyságodnak és szegény hazánknek Sulyok uram halála valóban káros és szomorúságos.« Maga Rákóczi György is így ír róla anyjához febr. 2-kán: »mi is az szegény Sulyok uram halálában nagy kárt vallunk, noha pápista volt kegyelmes asszonyom, de bár adná isten, vallásunkon levők volnának oly igazok bozzánk, ki helyében is nehéz mást találunk.«

Neje Bárczi Borbála, ki mint özvegy azután Petki Istvánhoz ment nőül. E nőre hagyta Sulyok küküllőmegyei és kolosmegyei birtokait.

Küküllőmegyében Ádámos, Kolosmegyében Szoporban és Tótházán volt főbirtoka. ¹⁾

Gyerőmonostori Kemény Boldizsár.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Kemény Boldizsár, Boldizsár és Tornyi Zsófia fia.

Az 1642-ik év második negyedében nyerhette Dobokamegye főispánságát, és 1649-ben cseréli fel más főispánsággal; valószínűleg Omboz volt Dobokamegyében lakhelye. 1649-ben kapja Kolosmegye főispánságát, mely megyében Pusztá-Kamarás rendes lakhelye; két év eltelte után II. Rákóczi György őt főlovászmesterré is tette. Az udvarhelyszéki főkapitánysággal is felruházta Rákóczi; 1652. nyarán folytak a levelezések ²⁾ ez iránt a fejedelem és Kemény János közt; Kemény Boldizsár és Bánffy György voltak a tisztségre kinézve, és Rákóczi a Kemény János óhajta szerint akart eljárni a kinevezésben. Levele szerint: »Kemény Boldizsár uram elhisszük a nyugalmat választaná, nem az udvarhelyszéki kapitányságot,« és »az udvarhelyszéki kapitányságra a végre volna jobb Kemény Boldizsár uram, mind

¹⁾ II. Rákóczi György csetelki és bálldi birtokrészeket, melyek Kolos mezővároshoz tartoztak, adományozott neki és feleségének 1654-ben. Ekkor a hunyadmegyei batizfalvai birtokra is kapott fejedelmi levelet, mely birtok 1645-ben adatott neki zálogba.

²⁾ *Magy. Tört. Tár. XVIII. k. 60 l.*

Isten dicsőségére nézendő dologban s mind egyéb állapotokban inkább igazgathatna, ámbár kemény Boldizsár urnál Bánfi uram jelesebb elmével bír.« A kinevezés hogy mikor történt, nem tudjuk, ugylátszik későbbre halasztatott; a beiktatás, Kemény János 1654. aug. 23-ki leveléből kitetszőleg, 1654-ben történt. ¹⁾ Rákóczy az udvarhelyi várat, részjószágaival, adományozta neki és nejének. ²⁾ Egy levelét, melyet 1655. máj. 29-én Pusztá-Kamarásról Kornis Ferenczhez, Kolosmegye másik főispánjához intézett, mely e megyében való intézkedéséről szól, ide iktatni jónak láttam: »Az mi kegyelmes urunk ő Nga parancsolatját hozák hozzám. az melyet in specie Kgdhez kültem, páriálatván, az párt tiszt uraim kezéhez kültem, azt parancsolván meg, hogy úgy hirdessék az indulást, hogy ad 17. Junii kiki az Barczán Földvárnál legyen, és ott megmustrálván ő kegyelmeket ad 18. Junii seregestől mehessünk Prásmárhoz, az hová ő Nga parancsolta. Ezt pedig azért cselekedtem, talám eloszolva kevesebb kárral mehetünk; azouban az még az több hadak általtakaroznak az vármegyénken, vigyázhatnak is nemes atyánkfiai. Kgdet azért akarom tudósítani: alkalmaztassa magát ehhezképest az bemenetelben és ne késsék, énnekem is urunk ő nga ad 8. Junii Radnótra való meneteltem parancsolja, noha csak mostan jöttem volt meg. Akarnám Kdtől érteni azt is, lészen-e dobunk (?). Udvarnál csak az elébbeni hírek és állapotak voltak. Hozza Isten kldet jó egészségben.« E levélből is következtetve, jelen volt a plojesti ütközetben Havasalföldön. Az 1657-ki lengyel hadjáratban esett el. Kemény János róla következőleg ír: »Az szegény öcsém Boldisár, Kolos vármegyének főispánja, udvarhelyszéki főkapitány, ifjabb Rákóczi György fejedelemnek főlovászmestere vala, tökéletes erkölcsű, egyébiránt jeles, nyájas, bátor ember, hatalmas vadász ember vala, kit in anno 1657. 16. Febr. délyest három óra tájban homlokban lövének, csak nem messze tőlem, zambori hostátban, az akkori boldogtalan lengyelországi hadakozáskor, elfelejthetetlen szomorúságomra, mint ki igen gyermeki állapotjában maradván árvául gondviselésem alá, nem különben mint gyermekemet tartottam, neveltem, s volt ő is hasonló engedelmességgel; kinek az Uristen adjon boldog feltámadást. Fia szegénnek nem marada, hanem egy leánkája Bornemisza Zsuzsánnától (borosjenői) Bornemisza Pál leányától, ki velem együtt nevedett, igen kedves barátom, jenei és udvari kapitán is, mezei generalis vala öregb Rákóczi György fejedelem idejében. Az megnevezett szegény öcsémnek testét kisírtetém

¹⁾ *Thaly, Tört. Kalászek* 105. Kérdés, vajjon az évszám nem áll-e itt sajtóhibából tévesen?

²⁾ Orbán Balázs, *A székelysírd. I. k.* 58. l.

vissza Lengyelországból öregjebb fiammal, Kemény Simonnal Erdélyben.« A fejedelem is Zambor melletti helységről febr. 18-án írja: »Van búsulásunk Kemény Boldisár uram véletlen gazúl elveszésén, ki tegnapelőtt az zambori hostátban löteték meg; ha tiszteséges helyen lett volna, nem búsulnánk.«

Özvegye aztán novaji Szentpáli Jánosné lett, így látjuk 1663-ban.

Gyerőmonostori Ebeni István.

Ebeni István, valószínűleg Ebeni István és Thoroczkai Zsuzsa fia.

I. Rákóczi György idejében került az udvarhoz szolgálatba 1644-ben. II. Rákóczi György alatt 1648. őszén galgói Rácz Ádám követtel a temesvári pasánál ¹⁾ találjuk, ez időben valószínűleg allovázmester, noha nem így, hanem mint elsőrendű aulae familiaris áll a fejedelem leveleiben. Gyakorta bizta őt meg a fejedelem lovak vásárlásával. 1649-ben a török portára küldött követtség tagja, mely alkalommal hogy lovak vételében is eljár, mutatja Konstantinápolyból június 6-án a fejedelemhez irt levele.²⁾ Rákóczi 1651. május 29-én felküldé Budára; »Ebeni uramat az vezér nagy böcsülettel látta,« írja a fejedelem június 14-ki levelében. 1652. elején még csak mint allovázmester jó elő, de ez év október 11-ik napján már »stabuli principalis magister,« és egyszersmind Tordamegye főispánja;³⁾ mint második főlovázmestert mutatja egy ezutáni oklevél is. Csáktornyan találjuk őt 1656. január hóban Zrinyi Miklósnál; Zrinyi maga írja a fejedelemnek: »Ebeni István és Nagy Tamás uraimékat az Nagyságod becsületes főember szolgálait oly kedvesen láttam, mintha atyámfiai voltak volna.« Az 1657-ki lengyel hadjáratban, főlovázmesteri minőségénél fogva is, a fejedelem személye mellett volt, e harczból a fejedelemmel együtt jött ki Ecsedre; Kemény Boldizsárnak e harczban történt eleste után, a tordamegyei főispánság helyébe Kolosmegye főispánságát kapja; 1657. szeptember 26-án iktatják be Kolozsvártt nagyfalui Bánffy Zsigmond és Bánffy György szamosujvári kapitány mint fejedelmi biztosok.⁴⁾ Így s mint főlovázmester áll ezutáni oklevelekben. Hogy ő egy örökdő had élére volt állítva s ekként működő, mutatja 1658. május 28-kán Karánsebesből Rákóczihoz irt levele. E levelében a többek közt azt írja: »hogyan

¹⁾ Tört. Tár. 1885. évf. 328. l.

²⁾ Szilágyi, II. Rákóczy Gy. és az európai dipl. E levélből kitetszik az is, hogy 1649. előtt gyakran volt Konstantinápolyban.

³⁾ Jos. Com. Kemény, Appar. Epist. IX. k.

⁴⁾ Kolosmegye jegyzőkönyve.

én is kegyelmes uram ne kívánkoznám, ha csak közel is, hitván házamhoz, azt nem írhatom, mert karácsonról fogva, elé veszem az kalendariumot, kiből felírtam hol jártam s mit cselekedtem, de tizenhat napoknál többet hitván házamnál nem voltam.«¹⁾ Kőrössy feljegyzése szerint: »1659. első Aprilis Gyulai Ferencz helyett Ebeni István tétetik kapitányává Váradnak, de die 16. Junii onnét szamosujvári kapitánnyá lett.«²⁾ Váradai főkapitányságát felhözván Szalárdi, írja róla, hogy »megállapodott elméjű, modestus, közönséges jóra igyekező hazafia.« Szamosujvár kapitányjává a Barcsay által tett Bánffy Zsigmond helyébe jött, és ekkor vétetett be a tanácsurak közé.³⁾ Barcsay Akos fejedelem, kinek a hűségesküt letette, hogy erősebben lekösse magának Ebenit, ennek a szamosujvári uradalomból birtokot is vetett zálogba. Ebenit Petkivel, Rákóczi e két kedves emberét, küldte Barcsay azután hogy a keresztesmezei táborból Fejérvárra huzódott, Gerendre Kemény Jánoshoz, hogy a Rákóczival való egyezkedés eredményét megtudja, hol Ebenit Rákóczi »megszorítván maga mellé vette vala«, és többé nem került vissza Barcsayhoz. Ő, hogy a Vaskapun át berontott török had ellen és Barcsay ellen vívott harczban 1659. november 22-én magát kitüntette, kitetszik Rákóczinak, november 23-án, Szászvároson, kelt levele ezen soraiból: »az ő lövészszámát is Ebeni uramék elnyerték volt.« A gyulai ütközet és Rákóczi megsebesülése után, kimenekült Magyarországra, honnan Kemény Jánossal jött be Erdélybe, kíséretében volt Görgényben 1660. december havában. E fejedelem alatt is consiliarius, szamosujvári főkapitány, Kolosmegye főispánja, kolozsvári kapitány is, és egyik hadvezér. A török bejövetelekor, Kemény visszahuzódása után Kolozsvártt tartózkodott. Kemény benyomulása után a had egy részét ő vezérelte Medgyes alá. A nagyszöllősi ütközet után Kemény Simonnal és a sereg egy részével Magyarország felé futott, azután beszökött a szamosujvári várba. Egy darab ideig a Kemény Simon pártján állott, mi miatt 1662. márczius 10-kén nótáztatott, később feloldoztatott. Apaffi alatt is viselte tisztségeit és jeles tanácsosa volt. 1666-ban halt meg Szamosujvártt,⁴⁾ a mely időben Apaffi is e várban tartózkodott. Halála lesújtó volt Apaffira nézve, előtte a hadi ügyekben Ebeni véleménye legtöbb sullyal birt; Bethlen János szerint: »dolet tanto viro se, regnumque orbari, dictus princeps, qui proceribus cunctis in re militari

¹⁾ *II. Rákóczy Gy. és az európai dipl.*

²⁾ *Századok 1875-ik évf.*

³⁾ *Szalárdi krónikája.*

⁴⁾ Szept. 1. halt meg. Eltemettetett nagy ünnepélylyel okt. 12-kén
(*Keresztény Magyarok XXI-ik évf. 224. l.*)

omnium opinione praeferebatur, Claudiopolisque in faucibus ferme Turcarum sita tali indigebat curatore.« Gyerőmonostori curiája, a deretei, bedecsi, bikali részekkel Béldi Pálnak adományoztatván, 1666. feria 3-a pr. p. 18. dominicam Trinitatis tiltakoztak Kabos Gáspár fiai. Felesége Kun Ilona. Fiumaradékot, úgy látszik, nem hagyott hátra, pedig hogy voltak gyermekei, következtethető egy leveléből.

Kis-rhédei Rhédey Ferencz.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Rhédey Ferencz, János és homórod-szentpáli Kornis Margit fia.

Résztvett az 1657-ki lengyel hadjáratban, Rákóczi fejedelem kíséretében jött el onnan. Barcsay alatt, Rákóczi halála után, a Barcsay Gáspár fővezérsége alatt a csikiak ellen felültetett táborban leljük 1660. őszén. Kemény János fejedelem híve, ki őt küldte követül a Rákóczi György temetésére 1661. április 24-re Patakra. ¹⁾ A nagyszöllősi ütközetben azon főurak közt találjuk, kiket Kemény a német lovasság közé rendele; ²⁾ ekkor ő alkalmassint már főispánja Kolosmegyének, azzá valószínűleg 1661-ben lett. A Kemény eleste után Görgénybe menekült, honnan hódolati nyilatkozatot küldvén, amnestiát nyert Apaffitól. A főispáni címmel felruházva, mint fejedelmi biztos iktatja be 1663-ban ruszkai Kornis Gáspárt a marosszéki főkapitányságba. 1664-ben tavasz előtt megválasztatott Udvarhelyszék főkirálybirájává is. A portán járó követ 1670. végén, Drinápolyban kelt egy levele dec. 20-kán. Apaffinak tanácsosa is, így említi őt Bethlen Miklós (Önéletírásában) 1674-ben, ki Rhédeyt jámbor főurnak írja. Kétszer nőtült; első neje: Thoroczka Erzsébet, ki 1677-ben gyéresi jószágán halt meg és temettetett el; második: Serédi Zsófia, kit 1679-ben vett nőül. A gyéresi templom alapját ő tette le az itt említett évben és bevégezte 1680. szept. 21-kén; az emléktábla feliratán, Orbán Balázs szerint, Rhédey czíme: fejedelmi tanácsos, kolosmegyei főispán, udvarhelyszéki főkirálybíró és kolozsvári kapitány. Az 1681-ik évben ő is kiment a táborral, és Somlyónál általa tette a fejedelem Teleki Mihályt főgenerálisnak. Meghalt 1684. márcz. 24-én Kolozsvártt, 48 éves korában.

Lakhelye hol a Tordamegyében fekvő Gyéresen, hol Homórod-Szent-Pálon, és néha Kolozsvártt volt.

E Rhédey Ferencz volt fejedelemségre kinézve, midőn Apaffinak »a Báthory Zsófia szépségét fejébe ütötte az ördög.«

¹⁾ Szalárdi krónikája.

²⁾ Joan. Bethlen, *Rerum Trans. etc.* 286. l.

Az 1672. szeptemberében Radnóthon tartott tanácskozások egy-
kettejében ő volt a fejedelem képviselője. Az 1673. november-
ben Gyulafejevártt tartott országgyűlés által azon bizottság tag-
jává választatott, mely Kolozsvár, és a somlyai és sebesi végvárok
megvizsgálására volt kirendelve.

Losonczy Bánffy Dénes.

Bánffy Dénes, Mihály és Kapy Judith fia.

Anyja még életben volt 1644-ben, de atyja nem. Dénes
II. Rákóczy György személye körül udvari szolgálatban állhatott
már 1656-ban, az 1657-ki lengyel hadjáratban Rákóczy kíséreté-
ben találjuk azon főurak sorában, kik a miedziborzi egyezkedéskor
a fejedelemmel visszasiettek az országba. Vagy két-három évvel
1657 után házasodott meg, borosjenői Bornemisza Katát vette
nőül, ki előbb (ifj. dévai Nagy Pál főasztalnok ¹⁾ neje, azután)
keresi Bethlen Mihály neje volt. Rákóczy letétele után Rhédey
Ferencz párthíve; a Medgyesen 1658. január hóban tartott ország-
gyűlés rendei Bánffyt küldték Rákóczyhoz Gyaluba, ezt visszaté-
résre birni, s hogy »a meglett erős hittel való végzés szerint a feje-
delemségnek is hagyna békét.« E gyűlés után Rákóczy ismét, mint
fejedelem, őt küldötte a magyar királyhoz Bécsbe, hogy ott szövetsé-
séget hozzon létre. Rákóczytól, kinek kísérője a táborozásokban,
1658. szeptember havában pártolt el; a kállói táborból e fejede-
lem szept. 20-kán irt levele szerint: »elugra melőllünk.« 1659-ben,
ugylátszik Barcsay fejedelem nevezte ki őt Bánffy György helyére
Dobokamegye főispánjává, mely tisztségét viseli a következő feje-
delmek alatt is. Várad ostromlásakor 1660. augusztusban a
Barcsay helytartói, és a Rákóczy-párt által Kemény Jánoshoz
Aranyos-Medgyesre küldetett, hogy I. Leopoldtól segílyt eszkö-
zöljön, és Kemény a rakomazi táborba Wesselényi nádorhoz
utasítá ekkor. Bánffynak a Kemény János fejedelem fellépésére
is befolyása volt, ő hívta bejövételre és midőn Kemény sereggel
az országba jött az 1660. év végén, Bánffyt küldötte Barcsayhoz
Görgénybe és általa hívta fel Barcsayt személyes találkozásra.
Kemény Jánosnak is Bécsbe küldött követje volt 1661-ben; e
követsége alkalmával a császár által gyémánttal kirakott arany
éremmel ajándékoztatott meg. Követségéből akkor érkezett vissza,
mikor az Ali basa táborának berontása miatt Kemény Kolosvár
alá húzódott, és azután a Máramarosba visszahúzódó Kemény

¹⁾ Mike Sándor feljegyzése szerint a dévai meg borsai előnevet hasz-
nált Nagy Pál neje Bornemisza Kata, és Kemény Jánosnak egy leveléből
tetszik ki, hogy a kézfogás 1645-ben Gerenden volt. Ugyan Mike sze-
rint Nagy Pál fiatal korban lóról lebukás következtében halt meg.

seregével, a bonczidai táborból Husztra ment ki. Husztról, hol azon tanácsadók egyike volt, kik a bejövetelt nem tanácsolták, Kemény-nyel együtt jött vissza Erdélybe. A nagyszöllősi csata után, melyben részt vett, Bethlen Farkassal Béli Pál bethleni várába menekült, és mint egyik feje a Kemény Péter által szervezett pártnak, e várat még azután is vonakodott feladni, mikor már párt-hívei Görgényt Apaffi birtokába juttatták. Kemény Simon érdekébe működött a párttal, mely Bécsbe követet is küldött: »nehogy az udvar az erdélyi erősségekből kimozdítsa az őrséget, inkább ujítsa meg azokat«. Apaffi nótáztatta őt a Görgény-Szentimrén 1662. márcz. 10-kén tartott országgyűlésen. Midőn a Kemény Simon ügye támogatása gyengülni kezdett, határozta el magát egyezkedni Apaffival, »ha ezzel beszélni megengedtetik neki, s a Kemény Jánostól nyert javak háborítatlan birtokában meghagyatnak.« A kolosvári táborban történt az egyezkedés 1662. május havában, ennek megtörténte után visszamenve a várba, egynehány hétig még innen levelezgetett Kemény Simonnal, de a dolgok nem folyván kedve szerint, a várat az ott vele volt pártfelekkel odahagyá, s kiment az Aranyos-Medgyesen tartózkodó Kemény Simonhoz. A marosvásárhelyi országgyűlés 1663. szept. 24-kén Zólyomi Miklós gyalui várat inscribálta neki 25,000 ftban, melyre ő a következő évben még 10,000 ftot adott; ez időben őt mint consiliariust is felmutatva látjuk. A vasvári béke után Apaffi 1665. elején felküldte Bécsbe, hogy a császár tiltsa be Rákóczy Ferencznek a fejedelmi cím viselését, hogy a protestánsok üldözésére ne engedje magát csábíttatni, s eszközölje ki számára az athname kiadását, meg hogy a követség által munkáltasson oda, hogy a váradi basa tovább ne terjeszkedjék, mely követségről a szeptember havában Radnóthon tartott gyűlésen számolt be. A Fejérvárt 1666. szeptember havában tartott országgyűlés folyama alatt Apaffi kinevezte őt Ebeni helyére Kolosmegye főispánjává, kolosvári kapitánynnyá, és Szamosujvár főkapitányjának; ¹⁾ a beiktatásra Kolosvárra a fejedelem és a fejedelemné is eljöttek Fejérvárról, mely octóber 4-kén a két consiliarius Haller János és Bethlen Farkas által, mint fejedelmi biztosok által, vitetett végbe. E kinevezéskor a török végbeli seregek is az ő parancsnoksága alá helyeztetek Béli Pál, ország generálisának, nyilvános

¹⁾ Ezen országgyűlésben követelt ő elégtételt székelyhidi Paskó Kristóftól, ki Szalánczy István veje, ki Erdélyről egy historiai munkát is írt 1662-ben. Apaffinak jeles török követe, ki uralkodni szerető volt, kit 1669-ben egy darabig fogva is tartott, mint Paskó reversalisa mondja: »holmi ő nga ellen való vádokért,« ki 1678-ban Béli Pállal kifutott a török portára, és Apaffi által nótáztatott.

hátrahagyásával, kinek, mivel majdnem minden sergek a végeken valának felállítva, alig maradt egyéb pusztá czímnél, és e percz óta engesztelhetetlen gyűlölet támadt a két főurban egymás iránt. Róla, ki mint Bornemisza Kata férje, a fejedelem sógora vala, azt írja Szilágyi Sándor ¹⁾, hogy az 1667. jan. 5-én Marosvásárhelyt tartott országgyűlésen szokatlan fényűzéssel, kísérettel lépett fel, s a lakomákat egymásra tartá, és ekkor találkoznak, kik úgy vélekedtek, hogy miután Apaffi fia elhalt, e halálozás által nyert örökös reményei növelték gögjét ennyire; továbbá írja róla, hogy midőn a fejedelem egy lakomában Bánffy fiát, örökös hiányában, saját fiának nyilvánítá, a közirigység irányában még növekedett. Fényűzésére nézve Cserei is írja, hogy naponként nagyobb splendorral kezdé a maga udvarát nevelni, úgy hogy a fejedelem udvarát adaequálja vala, nam számmal mind pompával maga is mindennap fejedelmi köntösökben mutogatja vala magát. Népszerűséggel ő szamosujvári főkapitánysága előtt sem birt, nem, mikor a végbeli sergek az ő keze alá kerültek; hisz már 1662-re írja Bethlen János, hogy »bár sem kora, sem érdemei nem helyezék mások fölé, magánál nagyobbbat, vagy csak hozzá hasonlót is Erdélyben nem akar túrni.« Népszerűtlenségét eléggé bizonyítja az, hogy az 1666-ik fejevári országgyűlésen, midőn Paskó Kristóftól, ki mint török követ figyelmeztette a fejedelmet azon veszélyekre, miket egyes személyek Erdélyre hozhatnának, Bánffy, mint a német udvar lekötelezettje, ezt magára czélzónak véve, az országgyűlés színe előtt elégtételt követelvén, a Paskó gunyos felelete: »ki nem bűnös ne vegye magára« köztetszéssel fogadtatott az ország rendei által. Midőn a kajmakámtól parancsolat jött, hogy Gyalut Bánffytól elvegyék s visszaadják Zólyominak, Apaffi az 1668. január 10-ki beszterczei országgyűlésen felszólítá a rendeket, hogy Bánffyt Szamosujvárral kárpótolják, azonban ezt a rendek, a fiscalítások el nem idegenítéséhez ragaszkodásból, visszautasították, és mint Replicájában Bánffy maga mondja: »az egész ország előtt a beszterczei templomba viva voce resolváltam vala is magamat, hogy az ország egy óráig is ne veszedelmeskedjék Gyaluért, kész vagyok remittálni.« Gyalu azonban, minthogy Zólyomi ügye más fordulatot vett, azután is kezén maradt, »nem vakmerőségem tartotta meg Gyalut.« A Zólyomi nótáztatása után Apaffitól Huszt várát is kérte zálogba, de a rendek ellenállása miatt azt meg nem kaphatta. A szilágysomlyói jószághoz, mely Gyerőffynek volt az ország által kárpótlásban adva, a közte és Gyerőffy György közti kölcsönös egyezménynél fogva igénye volt, és 1671-ben a zálogösszeg lefizetésére magát késznek nyilvánítván,

¹⁾ *Bánffy Dénes kora és megöletése.*

szept. 20-kán Bonczidáról, a maga birtokából, Gyerőffyhez, mint öcséhez, irt levelében ily végsorok állanak: »Kegyelmednek az vármegye tisztei rendesen bocsátták kezéhez, s inventarium szerint, ahhoz képest nekem is úgy kell kézhez vennem Kegdtől. Különben édes Gyerőffi uram, ha kgd contractussa ellen velem izetlenkedik s alkalmatlanságot maga keres magának, én oka ne legyen; ut supra az jószághoz bizony az contractus szerint hozzányulok, de bizony kgd bajt szerez magának; egyébiránt is, ha az jóért bosszúsággal illet, itt jó barátjával vész vissza.« E jószágba Bánffy, mint Gyerőffynek a kormánytanácshoz irt panaszleveléből kitetszik, a zálogösszeg lefizetése előtt ült be, és ezalatt a sérelmek elenyésztetvén, abban benne maradt, s ezután ő, kinek eddig is felügyelete alatt állott a somlyai várbeli őrség kapitányukkal együtt, még inkább törekedett abban, hogy a váradi basa tul ne terjeszkedjék a kijelölt határokon; gyakrabban daczolt ezzel, »ki mind a budai vezér előtt, mind a portáu vádoskodván Bánffy Dénes ellen, a fejedelemtől s az országnak gyakran sok búsulása s költsége esett a miatt.«

Midőn a magyarországi elégületlenek felléptek, a bécsi udvar pártján lévő Bánffy figyelmeztette Apaffit, hogy Rákóczy Ferencz emissariusai működnek Erdélyben. Midőn a bujdosók 1672. tavaszán elhatározták, hogy beüssenek Magyarországra, s Apaffi is ügyöknek meg volt nyerve, ki Petróczyt és Szepessyt levelekkel is ellátta, Bánffy kipuhatolván a titokban tartott tervet, rábirta a fejedelmet, hogy ez ügyet a kormánytanács elébe terjessze, és a tanács határozata következtében Szepessytől a levelek és a fejedelmi pecséttel és aláírással ellátott ürlapok visszavétettek. A bujdosók segítségére a fejedelem egyetértésével Szathmár alá haddal kiment Teleki Mihálynak, a bujdosók e fő pártfogójának, 1672. szept. 20-kán történt megveretése után, a Gyulafejervártt október 10-kén megnyílt országgyűlésen, midőn a rendek interpellálták a fejedelmet, és számon kérték a fejedelemtől, hogy mikép állanak ügyei a két császárnál, Bánffyt sürgették, hogy a beütési ügyben nyilatkozatot tegyen, ki haragra lobbanva, de kellő mérséklettel nem késett bevallani, hogy a Teleki beütése a fejedelem egyetértésével történt. A gyűlés másodnapján közte és Béli Pál közt, kik régidő óta vetélytársak, összeveszés történt a fejedelem elfogadó termében, mire okot szolgáltatott az, hogy miután az elfogadó terembe egybegyűlt tanácsurakat a fejedelem kemény szavakkal vádolta az interpellatióért s fenyegetőzve távozott a teremből, a megdöbbszent tanácsosok előtt így szólalt fel Bánffy Dénes: »Nem a fejedelem hibás itt, hanem azok, kik tapintatlanságokkal ilyenre kényszerítik, és kik a két országgyűlési képviselőt felszólalásra ösztönözték, hogy engem megalázhassanak.« E nyilatkozatot Béli

Pál célzásnak vette, és tett kérdésére, ha valóban őt értette-e? Bánffy igenlőleg felevén, a két főur összekocczant: »kifakaszták egymás ellen való nehézségöket,« sérelmeiket emlegették fel, mely kellemetlen jelenetnek a többi tanácsosak közbeszólása vetett véget ekkor, de a felizgatott Bánffy, a magánál néhány barátjával tartott lakomán, poharazások által is felhevülve, élesebben fakadt ki; azonban másnap, a »negédes kevély« Bánffy megbánva kitöréseit, három oly tanácsúr közbenjárásával, kik barátjai valának s Teleki Mihály pártján állottak, Béldit megengesztelni sietett. Az említett országgyűlés berekesztése után Apaffi Bánffyt bizta meg Teleki Mihálynak tudtára adni, bogy kegyvesztett lőn. Bánffy és Teleki közt eddig barátságos viszony állott fenn, és Bánffy hamar kieszközlé és visszaszerzé barátjának és neje unokatestvérének a fejedelem kegyét. Hogy ez évben Petróczy István, a bujdosók egy töredéke által megválasztott generalis, a fejedelem által rosszul fogadtatott, Bánffynak tulajdonítható; a hozzá Gyaluban tanácskozás végett beszólott Petróczytól megtudva, hogy portára küldetése eltérő a Szepessytől, ezt Bánffy adta a fejedelem tudtára. Ez év végén és az 1673-ik év első felében az államtanácsokban mindig megjelent, részt vett a Teleki-pártiak tanácskozásaiban. Szilágyi következőt ír róla: »látszott, hogy Teleki politikája naponként szélesb alapot nyer, hogy ez idő szerint Bánffy Dénes is kezére játszik« Bánffy Apaffit január hó folytán Fogarasba kísérte, hol ez ama párttal titkos tanácskozásokat tartott. A fejedelem innen Brassóba ment, s itt tetszék ki, hogy a kibékülés Bánffy és Béldi közt csak színleges volt, midőn némi katonai tisztelgések mellőzéseért Bánffy heves kitörésekre fakadt, mintha a dolog szándékos lett volna. A béke ujlag helyreállt ugyan, de ki bizott volna tartósságában? Midőn a menekültek Apaffitól vezért — s erre legalkalmasbnak Teleki Mihályt tartották — meg pénzsegélyt kértek, az államtanács a pénzsegélyt a Bánffy Dénes közbevetésére szavazta meg, és Bánffy junius elején Radnóthról egy bizonyos összeg pénzét vitt ki Somlyóra, és ezt ő saját ajándékával megnövelve kiosztotta a menekültek közt, és őket felesketé Apaffi hűségére. A Bánffy Dénes tanácsára fogatta el Apaffi Petróczyt, ki Teleki Mihály generalissága ellen mint korábban választott generalis tiltakozott, és záratta be Szamosujvárb. Midőn Apaffi a nagyvezérhez küldött követe visszaérkezte után a tanácsurakat a bujdosók ügye tárgyalására Radnóthra hívta össze, Bánffy szeptember első napjaiban betegen érkezett oda, s betegsége miatt a tanácskozások a fejedelmi kastélyban a Bánffy szállásán tartattak meg Apaffi jelenlétében, és e tanácskozásokban, melyekben a tanácsosok többsége a bujdosók ügyének elejtését ohajtá, Bánffy Telekivel együtt vitte keresztül, hogy a

bujdosók ügye elhalasztassék. Az 1673. nov. 18-kán Fejérvártt megnyílt és decemb. 14-kén berekesztett országgyűlésen betegsége miatt nem jelenhetett meg. E gyűlésben nevezett ki az ország egy bizottságott Kolosvár, Somlyó és Sebes végváarak megvizsgálására, mely határozat által Bánffy megsértettnek hitte magát, és e nézetében Apaffi is osztozott; az ország e határozatát a gyűlés törvényczikkei közt kiadva nem látjuk; írják, hogy »e pont az országgyűlési végzések közül valóban kitöröltetett.« és talán erre czélolt a későbbi vádpontok 18-ik gravamene, melyre Replicájában Bánffy ezt mondja: »micsoda articulusait vonattam ki? és mikor? kész vagyok számot adni az iránt magamról.« E gyűlésben állott elő Bánffy ellen novaji Szentpáli Ignác panaszszal és esedezett közbenjárásért. Szentpáli a sógorasszonya, Bornemisza Zsuzsa Szentpáli János özvegye, elhalása után a Szentpáliné testvéreitől, Apaffiné- és Bánffynétől, az őt illető báldi birtok kiadatását kérte. Minthogy Szentpáliné férje sok adósságát a maga pénzével fizette ki és ez összeget a testvérek követelhatték, Bánffy osztozást ajánlott, Szentpáli Ignác nem akart jogáról lemondani, s a rendekhez fordult, támogatást kért, és mivel félt hogy báldi kőházát lerontják, sürgette a közbelépést. Az erélyes közbejárás a felek közti egyezkedést eredményezte, de ez egyezkedés oly fordulatot vett, hogy mikorra az országgyűlés bevégeződött, addig Bánffy által a báldi udvarház tövestől lerontatott, minek hírét az országgyűlés tagjai az eloszlás idejében vették, és mi a tagok nagy részében a Bánffy irányábani elidegenülést növelte. Cserei szerint Bánffy ezt mondta: »tegyen róla az ország, ha bánja, s építse meg a házat;« Bánffy magát ártatlannak s a lerontást kötlevél következtében történnék mondja, meg ezt: »a haza becstelenítése pedig és csúfolása ezen matériában is méltatlan vád ellenem.« Ezen országgyűlés folyama alatt Apaffi Bánffyt »nagyságos« czímmel ruházta fel, Teleki Mihály adta az ország tudtára, három nappal a Szentpáli ügye felmerülése előtt jelentette be ezt a rendeknek, felémítve mind Bánffy Dénes, mind Bánffy ősei érdemeit, mely jelentés hidegen lőn fogadva, az éljenzést kevesen hangoztatták. Leopold császár is felruházta Bánffyt bárói czímmel, Cserei szerint »hogy a fejedelem elméjét verje el a magyarok (azaz a bujdosók) mellől.« Bánffy a német udvarral levelezéseket folytatott, vallomása szerint olyakról irt, »melyek hazámnak s nemzetemnek ily boldogtalan állapotját jobb karban hozván, segíthették volna.« Szilágyi Sándor írja, hogy »Teleki mindez ideig azt hitte Bánffyról, hogy közösen egy czél felé dolgoznak. A menekültek is egyik fő támaszuknak tarták, midőn az 1674-ik év eleje ellenkezőről győzte meg őket.« A »baronatusi titulus« publicatiója után Teleki belátta, hogy a menekültek ügyével összekapcsolt tervei kivitelében

Bánffy legeszesebb, leghatalmasb ellenfele. Bánffy megbuktatását Teleki munkába vette s megbuktatta azt, ki ekkor Erdély leghatalmasb, leggazdagabb főura volt és a fejedelemnek sógora. Előbb Apaffit idegenítette el tőle, kire hatni felhasználta Naláczy Istvánt és borosjenői Székely Lászlót; tervét közlé két oly tanácsurral, kik közül egyik gyűlölője másik irigye vala Bánffynak, ezek egyike Bánffy Zsigmond; azután egy ligát készített, és rábeszéléssel megnyervén Béldi Pált, aláíratta azt vele, azután néhány tanácsossal és főurral, kik közt állott ama gróf Csáky László, ki egy megaláztatásért Bánffynak ellensége lón, s rendre aláíratta többekkel; meg felültette ellene főkapitányaik vezetése alatt a székelységet. Hatalmaskodásaiért, erőszakosságáért, gőgjeért gyűlöltek, s annak erősítésével, hogy a német udvarral titkos levelezésben áll, hogy az ország sarkalatos törvényeit megsértette, többeket megnyerhettek a ligának. Bethlen Farkas, ki nem volt a liga tagja, de annak működése fülébe jutván, szolgája által lóhalálában tudósította Bánffyt, kit nem talált meg, mert keresztelőben Koppándon bikali Vitéz Ferencznél volt. Ide november 15-kén ebéd közt futárok hozván a hírt, hogy ellenséges lovas csapat közeledik, Bánffy, nejét biztosabb háznál Vitéz Gábornál némi kísérettel hagyva, eljött Kolosvár alá, hová haderőt gyűjtött. Ezalatt nejét a marosszéki had elfogta, kiméletlenül bánva vele, kit nagyobb bántalmaktól ruszcai Kornis Gáspár főkapitányuk mentett meg. Haderejével Nagylak felé indult a székely sereg ellen, azonban meggondolkozott, Ajtontól visszatért és behúzódott Szamosujvárba és nem követte az ellene felültetett Bethlen Miklós udvarhelyszéki főkapitány tanácsát, hogy Magyarországra kimeneküljön. »Meg volt rettenve. Nem tudta, hogy a liga csak egy töredéknek s nem az egész nemzetnek műve, hogy abba a tanácsi rend bele sem egyezett, hogy a csiki és háromszéki had még akkor alig ült fel, messze van s közeledésének híre is csak költött dolog. Megforgatta elméjében, hogy oly tömérdek had ellenében, miként ő hívé, fenn sem tarthatja magát, s felkelése esetében valóban és okkal fog a haza ellenségének nyilváníttatni; félt a töröktől, kivel annyi baja volt; bizott barátiban, a fejedelemné befolyásában: s a dolgot kiegyenlítni, nem elkéséríteni akarta.«¹⁾ Ezen átírt sorokhoz még hozzá tehetjük, hogy Bánffyt a kimeneküléstől a felesége fogsága is visszatartotta. Szamosujvárból saját őrsége tiszteiből küldött követeket Gyulafejevárra a fejedelemhez, kiket a liga emberei megnyervén magoknak, ezek magok hozák a fejedelem elfogató parancsát, és őt elfogták. Elfogatása után Kolosvárra vitetett maga házához, onnan aztán a fejedelem parancsára Bethlenbe, hová

¹⁾ Szilágyi Sándor, *Bánffy Dénes kora és megületése* 54. l.

feleségét is vitték. Elfogatása nov. 20-ka után történhetett. Egy, a nagylaki táborból a kővári alkapitányhoz november 20-kán irt levélben még ily sorokra találunk: ¹⁾ »parancsolt egyébaránt ő naga szélyel az országba mindenüvé, hogy Bánfit megfogják, valahol kaphatják.« Bánffynak Bethlenbe vitele előtt érkezett be Kolosvárra a szekély had, melynek főparancsnokságát Béli Pál már átvette, és ő rendelkezett a Bánffy örményesi, bonczidai, gyalui és más jószágaiban a had elhelyeztetésére nézve. ²⁾ Bánffy, ugyátszik, november 30-kán vitetett Bethlenbe. Teleki Mihály kivitte, hogy az általa készített, és a gyulafejevári országgyűlés által deczemb. 5-kén elfogadott vádpontokat Bethlenbe küldjék meg. Az ország három követje által Bethlenbe megvitt pontokra Bánffy a Sárospatakról beszármazott, és Bánffy által párfogolt Pataki István kolosvári professor segítségével készítette el a czáfolatot. A vádpontok a czáfolattal az ország asztalára kerülvén, az ország kimondta a notát Bánffyra deczemb. 17-kén. A fejedelem által aláirt ítélet végrehajtásával Csáky Lászlót bizták meg, kit sietve küldtek Bethlenbe. Bánffyt álmából költék fel; a hozzá Pataki által intézett szavakból, minthogy azok deákul voltak mondva, Bánffy neje rosztat sejtve, a való kimondására kényszeríté Patakit s férjét, s megtudván, hogy férjének a halálra kell készülnie, ájultan rogyott össze. Bánffy hosszan s buzgón imádkozott, azután hálómentjét felöltvén, kiment a pitvarba, hol őt Csáky egy, a bakó mesterséget nem tudó, ittas cigánynyal várta. A földre terített szőnyeget »háromszor is megkerülvén, nem akar vala letérdepelni, de Csáky László megriogatá,« és a mellette imádkozó Pataki által biztatva, nagy nehezen letérdepelvén, a cigány, kinek — »elijedvén olyan nagy uri embertől« — keze reszketett, sujtott pallosával, többször ismételve vágásait, míg a földön vérben fetrengőnek lemarczangolhatta fejét. Deczember 18-kán történt kivégeztetése, és három órával a kivégeztetés után érkezett egy futár, ki már későn a fejedelmi kegyelemlevelet hozta. A liga utolsó működése alatt az Apaffitól elkülönítve tartott fejedelemné csak a halálos ítélet elküldése után értesült a dolgokról s akkor berohanva férje szobájába, esdekelve eszközölte ki a kegyelemlevelet, s azt étkefogója által sietve küldé Bethlenbe, ki a kivégzés után juthatott be a várba. A fejedelemné által ekkor küldött bársonyba takarva holttestét, a bethleni templomban temették el Bánffyt. »A mennyi gonoszakarója s irigye vala életében, annyi szánója és keserülője lőn holta után« mondja Cserei.

¹⁾ *Tör. Tár 1881. évf. 728. l.*

²⁾ Kolosvár helyettes főkapitánya ez év végén osdolai Kun István, ki Küküllőmegye főispánja.

Cserei Históriájából tudjuk, hogy Apaffival elhitették, hogy Bánffy fejedelemségre vágyódik, holott, szerinte, nem is álmodozott fejedelemségről. Cserei szerint Bánffy sok excessusokat cselekedett, a melyekért méltó lett volna ugyan megrántani a zabolát szájában, de megöletni, még penig hóhér keze által, keresztény ellen való dolog lőn. Szilágyi Sándor következő ír róla: »Az ország Bánffy halálának hírért mély részvételt hallá. Áldozatnak tekinték, s a szín e hitnek igazat adott. E véleményt nevelte azon körülmény is, hogy ő a vádpontokat, több kevesebb alapossággal, de mindenütt határozott hangon megczáfola. Nem tudák, hogy a legfőbb, az igazi vád nem is volt e pontokban: azon vád, hogy német befolyás alatt, s hihetőleg segítséggel a bujdosók ügyét elejteni, s a török befolyást az országból kiszorítani igyekszik. S ezért kellett neki meghalni, hogy a közös magyar ügy a veszélyeket s talán a végmegbuktatást kikerülje.«

Elítéltetése napján szünt meg consiliariussága, Kolos- meg Dobokamegye főispánsága, szamosujvári és kolosvári főkapitánysága, pedig a keze alatt volt várak, valamint a somlyai és sebesi váraknak is őrsége a Bánffy elfogatása után esküdt meg az ország hűségére.

Szamosfalvi Mikola Zsigmond.

Mikola Zsigmond, János és Kovachóczy Zsuzsánna fia.

1633-ban a mostohaatyja szárhegyi Lázár István gyámsága alatt állott.¹⁾ I. Rákóczi György fejedelemnek előbb bejárója, aztán főasztalnokja, így látjuk 1648-ban, mely évben mátkás Kamuthy Zsuzsánnával, Kamuthy Miklós és Cserényi Erzsébet leányával. Zsuzsánnát 1649-ben vette nőül. II. Rákóczi Györgynek egy nov. 25-ki levelében e sorok állanak: »Mikola uram lakodal-mában, az hol amaz mocskos vocatoriáért nem leheténk jelen, kit Mikola uramra nézve bánunk, s attúl félünk, az szegény Mikola uram nem viszi sokáig, rossz nyavalyája vagyon.« II. Rákóczi György alatt is főasztalnok. Irják²⁾, hogy e fejedelem felruházta őt Tordamegye főispánságával, azzá talán 1656-ban lett. Részt-vett az 1657-ki lengyel harcokban, itt tatár rabságba esett és öt évig s hat hónapig volt rabságban. Nejét az 1662-ki télen mint Besztercze városában lakót látjuk. A tatár rabságbóli kiszabadú-lása után egyideig künn Magyarországon tartózkodott feleségével; 1665. jun. 8-kán Sárospatakon született László nevű fia, hol akkor az erdélyi zavarok miatt tartózkodott.³⁾ Tordamegye főispánsá-

¹⁾ *Lib. Reg. VII.*

²⁾ *Nagy István, Magy. orsz. családai VII. k.*

³⁾ *Ugyanott.*

gát nem viseli kiszabadulása után, ezután birtokai rendezésére és javítására fordított nagy gondot. 1675-ben neveztetett ki Kolos vármegye főispánjává Apaffi fejedelem által; január 15-kén iktatták be Kolosvárt Kapy György és Haller Pál consiliarusok mint fejedelmi biztosok. A fogarasi országgyűlésen, mely 1678. ápril 19-kén vette kezdetét, consiliariusnak is megválasztatott. Meghalt 1679-ben auguszt. 10-kén, 57 éves korában, szamosfalvi kastélyában. Egy ez időbeli adat szerint: »antiquissimi stemmatis, magnae experientiae, magnaeque apud omnes ob eam, qua pollebat prudentiam existimationis, proxime mortuus, reliquit filios duos.«¹⁾ E tapasztalatdús, okos és közbecsülésben álló férfi neje mint özvegy maradt hátra.

Gyerő-vásárhelyi Gyerőffy György.

Gyerőffy György, János és Apaffi Margit fia.

Egy esketés nyomán²⁾ születése ideje 1635-re tehető, egy relatióban³⁾ a Gyerőffy idejéből, vagy négy évvel ifjabbnak van mondva, mely utóbbiban mint »bonus catholicus« és Apaffi közel rokona van felhozva.

Részt vesz az 1657-ki lengyel hadjáratban, s ő egyike a II. Rákóczi György által ott hagyott zálogoknak: »Apafi István és Gyerőffy György zálogol a megirt ígéreteknek teljesítéséig a lengyel generálok kezébe adattak vala.«⁴⁾ Lanczhutban a Lubomirszki marsall várában tartatott fogva. Innen irt levelére Apaffi 1662. febr. 6-án adott válaszában tudósítja, hogy kiszabadítása s javainak restitutiója iránt tett intézkedéseket. Egy krónika szerint:⁵⁾ »ott tartották fogva 1667. esztendőben novemberig, mivel soha Rákóczi fejedelem a megígért summát, ugymint egy lengyel milliót, meg nem küldött érettek, hanem elunván a sanyarú rabságot, a magok pénzekkel kellett kiváltani magokat.« Gyerőffy egy kérelemlevelében tizenegy évi raboskodást mond. Kiszabadulása után az 1670. febr. 15-ki országgyűlés is intézkedik róla; a törvényczikk kivonatja szerint:⁶⁾ »Gyerőffy György, fejedelem Rákóczi György miatt megkárosíttatván, elégíttessék ki Báthory Zsófia fejedelemasszony által 11,600 forintig.« Ez ügyben öt évvel később is látjuk Báthory Zsófiának Munkácsról beküldött biztosait, hogy Gyerőffyvel egyezkedjenek. A kiszabadulás után a fejedelmi tábla assessora lett, így jó elő egy 1671-ki oklevélben. Ez utóbbi évben perlekedésre akadunk közte és Bánffy Dénes közt. A Báthory

1) *Archiv d. Vereins f. sieb. Landesk. I. k. 287. l.*

2) *Századok 1869. évf. 3. f. — 3) Archiv etc. új foly. I. k.*

4) *Szalárdi, Krónika. — 5) P. Horváth Kozma Önéletírása.*

6) *Gál László, Diet. Vég.*

Zsófia szilágysomlyói jószágá az ország határozata következtében kárpótlásban az ő kezére került volt, erről Bánffy Dénessel szemben contractusa volt, »hogy valamikor ő kegyelme azon Articulusban specificált summát letenné, tartozzam ő kegyelmének azon kezemnél levő somlai jószágot ő kegyelme kezében bocsátani.« Bánffy, Bonczidán 1671. szeptember 20-kán kelt levelében hozzá írja: »Kegyelmedet kérem, ne vegye tréfára az somlyai állapotot, mert azt elhiggye kgd, bizony contractusa szerint hozzá nyulok, az kgd pénzét pedig letenni kész vagyok (kiről kegyelmed certificatumai már ott van), de mint ilyen nagy summában járó dologban gyermeki módra nem procedálhatok.«¹⁾ Gyerőffynek a kormányhoz intézett kérelemleveléből kitetszik, hogy Bánffy le nem fizetve az összeget, lefoglalta a nevezett birtokot, és e kérelemlevele által orvoslást kér Gyerőffy.

A Bánffy Dénes megbuktatása idejében, 1674-ben, a Bánffy elfogatása után Apaffi Gyerőffyt kinevezte biztosnak a Bánffy ingóinak kikutatására, lajstromozására és gondozására. Ebben működik 1675-ben is, és ez évben Dobokamegyének már főispánja, így mutatja egy április 30-ki levél. Apaffi 1679. aug. 21-kén Radnóth-ról Kolosmegyéhez intézett levele szerint »akarván egyszersmind arról is idején provideálni, hogy a tiszteknek vácálása miatt az törvények meg ne fojtassanak,« Gyerőffyt Kolosmegye főispánjává tette,²⁾ azonban ez állását csak 1680. szeptember haváig tartotta meg. 1681 végén és 1682 elején Konstantinápolyban mint követ működik. Kolosmegye főispánjává újra kinevezték őt 1684-ben, július 3-án iktatják be tisztségébe Teleki Mihály és Mikes Kelemen. 1685-ben mint főkövet a portára küldetett az adóval. Mint az országos deputatio tagja is működött 1686-ban; ez évben, a táborozáskor, a Bethlen Gergely vezérlete alatti harsági táborban is látjuk.³⁾ Az ország által consiliariusnak választott meg 1691-ben január 10-kén. Midőn ez évben a badeni herczeg Váradhoz jött, őt és Apor Istvánt küldötték hozzá »hogy regimentek ne jöjenek be Erdélyben quártélyban; obtineálák is.« 1694. január havában még életben volt, midőn mint consiliarius és Kolosmegye főispánja meghívót kap a februári országgyűlésre, de azután csakhamar meghala Kolosvárt. Neje Kemény Kata, Kemény Péter leánya, kit mint özvegyet, a maga házában a kormány-szék parancsából árestombban tartottak a kolosvári alkapitány Balku Pál felügyelete alatt, mivel a kormány rendeletének ellenszegült; a kibocsáttatása iránti folyamodásában azt írja, hogy

¹⁾ Tört. Tár 1881. évf. 727. l.

²⁾ Tört. Tár 1885. évf.

³⁾ Cserei, Hist.

arról ő nem tehet, hogy fia György, mint örökös, a maga és testvérei nevében igaz jogáért contradicált. ¹⁾

Szamosfalva és Kolosvár voltak lakfészekai.

Borosjenői Székely László.

Székely László, Székely János fia. ²⁾

Atyja Zaránd vármegyei kisbirtokos és Teleki Mihály atyjának tisztartója volt. A Teleki Mihály pártfogásánál fogva Apaffi, talán uralkodása első éveiben, főpostamesterré tette, s mint ilyen a »két lovu szegény jenei nemes ember« a fejedelemnek olyan kedves embere vala, hogy sem tanácsosi, sem felesége nem tettek előtte annyit, mint Székely László. ³⁾

Apaffi 1670-ben neki a pócstelki birtokot és Mártonfalván meg Ivánfalván részbirtokokat adományozott. 1674-ben a Bánffy Dénes megbuktatásában buzgón működő tag, kinek köbőkuti jószágát adományozta neki Apaffi. 1676-ban nőül vette Bulcsesti bojárnak Szalánczi Annától leányát Bulcsesti Sárát. 1679-ben, mely évben kolosvári kapitány, mint főkövetet küldték a portára. Írják, hogy ekkor Béli Pált méreggel akarta kivégezni és a mérgezést hogy egy török által végre is hajtotta, állítja egy-egy író. ⁴⁾ 1680-ban Kolosmegye főispánjává tétetett. A beiktatás szept. 24-kén történt. ⁵⁾ Ez évben consiliarius is lett.

Barcsay Mihály, kivel Székely barátságos viszonyban állott, notáztatása előtt a maga zsuki birtokát Székelynek adta át, hogy visszakaphassa kiszabadulása után azonban Székely magának adományoztatá, és soha ki nem bocsátá Barcsaynak.

1686-ban megválasztatott országos elnöknek. Megtették főcomissariusnak is a Caraffa Erdélyben léte idejében, mihez nem sokat tudott, de jövedelmező hivatala volt.

Megholt e »szerencse embere« mint rendek elnöke, consiliarius, Kolosmegye főispánja és kolosvári kapitány 1692. Kolosvártt. Sulyos betegség vitte sirba, mit Isten büntetésének mondtak.

Volt birtoka Alamoron is.

Özvegyét később Haller István vette nőül.

Fiai grófi címet nyertek.

¹⁾ Hirdették, hogy vejét gróf Gyulaffy Lászlót, ki Gyerőffy Borbálát bírta nőül, 1699-ben az egeresi jószágán Gyerőffyné étette volt meg.

²⁾ Nagy Iván, *Magy. orsz. családai X. k.*

³⁾ Bethlen Miklós *Önéletírása.*

⁴⁾ Bethlen Miklós, Apor Péter. Hogy Béli gutaütés következtében halt meg, Cserei írja, de ő is állítja a Székely szándékát.

⁵⁾ *Kolosmegye jegyzőkönyve.* A beiktató biztosok Teleki Mihály és Barcsay Mihály voltak.

Losonczi Bánffy György.

(Lásd Fejérmegye.)

Bánffy György, Dénes és Bornemisza Kata fia.

Dobokamegyének főispánja 1681-től fogva haláláig. 1685-ben Fejérmegyeének lesz főispánja, 1687-ben consiliarius is, és e megye főispánságát 1693-ig viseli. Kolosmegye főispánságát a Székely László 1692-ben történt halála után kapta, azonban ugylátszik, hogy ebben 1693-ban erősítették meg, s mind e főispánságba mind a kolosvári főkapitánságba 1694-ben Kolosvárt nagy solennitással iktatták be.¹⁾ Erdély kormányzója 1691—1708-ig. Gróffá 1696-ban lett. Meghalt 1708. nov. 15-kén Szebenben.

Rátóthi Gyulaffy László.

(Lásd Marosszék.)

Gyulaffy László, Gyulaffy László és szentdemeteri Balassi Erzsébet fia.

1675-ben, Apaffi fejedelem július 8-kán kelt rendeleténél fogva, beiktatják a Kolosmegyében fekvő egeresi birtokba s kastélyba, melyet néhai gr. Csáky László országbirótól egy régibb szerződésnél fogva zálogban birt. Főbejárói minőségben két versen követé Apaffinak: 1679-ben a Tököli táborához, 1682-ben a budai vezérhez.²⁾

1683. július havában Marosszék főkapitányává tétetett; az apahidai táborban lón felesketve, a beiktató biztosok Teleki Mihály és borosjenői Székely László voltak. Udvari főkapitány is lón. 1684-ben, conventiója a gróf Eszterházy János birtokában van ily felirattal: »Conventio Spectabilis ac Magnifici Ladislai Gyulaffy

¹⁾ 1704-ben a Rákóczi mozgalmak alatt mint helyettes főkapitány szerepel czégei Wass György (lásd alább.) Az 1704-ik év november 25-ik napján II. Rákóczi Ferencz gróf Csáky Lászlót iktatta be Teleki Mihály és Radvánszky által. Ez Wass György naplójából következtetve nem az idősb Csáky László, hanem annak Bethlen Évátóli fia, ki lörinczrévi Koncz Évát birta nőül. Beiktatására nézve e sorokat írja Wass György: »méltó pedig feljegyzésre, mert soha még eddig Kolosvárnak csak legkisebb tisztje sem volt catholicus, annál inkább kapitánya, soha a császár idejében sem vihették végben a catholicus atyafiak, noha eléggé munkálódik, hogy csak a városi tanács közzé is bevételedjenek az catholicusok; némicoda rossz példa! »A zsidói harc után Kolosvár a császáriak kezébe kerül; hogy később, minekutánna Rákóczi hadai bejöttek, szerepel-e újra, mint főkapitány, arra nincs adatom. 1711 előtt hal meg, özvegyét ez évben Száva Mihály vette feleségül.

²⁾ *Uj Magyar Muzeum 1860-ik évf.*

de Rátot Exercituum nostrorum Campestrium Supremi Capitanei, cujus annus incipit die 6. Junii Anno 1684. »Az országos deputációnak is tagja lett 1685-ben, ez évben június 19-kén a medgyesfalvi táborban a Matykó réten lustráltatta, mint a szék főkapitánya, a marosszékieket. Scherffenberg császári tábornok bejöttékor 1686-ban Teleki őt egy had élire állította, mely »portázza a német ármadát«, ennek rablásait fékezze, »de semmi hostilitást ne mutasson a német ellen«. Gyulaffy e hada, midőn Szebennél táborozott, a Veteráni által vezetett csapat által éjjel július 8-kán felferettetvén, Gyulaffy szaladással menekülhetett. I. Apaffi Mihály halála után, hogy a török Thökölit a fejedelemségbe behelyezni készült, az 1690-ki juniusi országgyűlés Gyulaffyt az erdélyi had egy részével a Vaskapuhoz küldötte. Az 1691-ben a Fogarasban január 10-kén tartott országgyűlésen a kormánytanács tagjává választatott meg, és a Leopold császár diplomáját illető ügyben mint követ küldetett Bécsbe. Consiliariusságát I. Leopold 1692. január 5-kén erősíté meg. Ettől 1693-ban grófi czímet is nyer. Kolosmegye főispánjává is tették 1694-ben; október 9-kén történt a beiktatás Apor István és Haller István által. ¹⁾ Országgeneralisa 1698-ban lett. Megholt, mint consiliarius, országgeneralis, marosszéki főkapitány és kolosmegyei főispán 1699-ben egeresi jószágában. Hire járt, hogy anyósa Gyerőffy Györgyné étette meg. Neje Gyerőffy Borbála, ki mint özvegy, 1700-ban június 10-kén egeresi jószágát zálogba adta gróf Mikes Mihálynak.

Gróf Csáky István.

Csáky István, László és Kálnoki Kata fia.

Született 1667-ben. A kolosmegyei főispánságban, ugylátszik, utóda Gyulaffy Lászlónak, s valószínűleg 1699-ben neveztetett ki.

A Rákóczi-mozgalmakkor Rabutin rendeletére 1704-ben Kolosvártt arestomban tartatott. Kolosvár feladása után híve Rákóczinak és ez alatt is főispánkodik.

Cserei az 1710-re irtak közt róla ezt mondja: »A generális (gr. Steinville) eszében vevén, hogy többire mint Debreczen és Somlyó tájékáról, a Hajduvárosokról jönnének azok a sok kóborló tolvajok, T. colonellust feles hadakkal kiküldi Debreczen tájékára Azalatt Hadadhoz is egy rész hadat küldé a generál, kiben feles hajdusággal gróf Csáky István vala a kuruczkok részéről commendans; valóban is emberül tartá egy darabig, azután accorda által feladá a várat a németeknek, maga vissza-

¹⁾ A megye jegyzőkönyvéből későbbi évre esőnek látszik kinevezetése, azonban megjegyzendő, hogy ebben a lapok helyenként rendetlenül vannak egybekötve.

jöve Erdélyben, *jószágát, tisztét megadák.*» Irja továbbá 1711-re Cserei: »Kolosvármegyében penig Csáky István levén főispán, Weselényi István ¹⁾ practicája által kivetteték és maga Weselényi obtrudálá magát, valamig birhatja.« Azonban az Apor Péter által az 1713. februári országgyűlésről irtak között Csáky áll mint kinevezett főispán. Mint főispán halt meg 1720-ban. Első neje Haller Borbála, azután Mikola Ágnes, kit 1711-ben jobbágysai öltek meg, utolsó Haller Borbála.

A Bánffy és Csáky főispánok idejében mint helyettes főispán jó elő *czegei Wass György*, László és Teleki Anna fia, kinek neje hidvégi Nemes Mária. ²⁾ Ezt Rabutin, hihetőleg egyetértve Bánffy Györggyel, a Rákóczi mozgalmaikor 1703-ban tette Kolosvár helyettes főkapitányának, azután hamar Kolos és Doboka megyék helyettes főispánjává is tétetett. Kolosvár feladása után csak addig helyettes főkapitány, míg 1704. november 25-kén Csáky Lászlót iktatják abba be, kit azzal Rákóczi ruházott fel. Ez év december havában Rákóczi rendeletére kiment a fejedelemhez Magyarországra, onnan 1705. ápril közepén jött haza Czegébe. Saját naplójából következtethetni, hogy mint főispán is működött, és látjuk részt venni a táborozásban is. Jelen volt, midőn 1705. aug. 16-án gróf Forgách Zsigmond és gróf Pekry Lőrincz között az összezándorodás történt. Pekry az arestombóli kibocsáttatása után őt és Balogh Zsigmondot bizta meg, hogy ügye kiegyenlítésében s sérelme orvoslásában eljárjanak. A zsigói ütközetet megelőző hóban Kolosvárra rendelte őt a consilium, hogy az érkező fejedelem fogadtatására előkészületeket tegyen, innen Kolosvárra jött s a csak egy-két nap ott tartózkodott Forgách generális máshová akarta expediálni október 23-kán, ³⁾ de Wass nem állott rá, saját sorai szerint: »de hogy nem mentem, igen megindult ellenem,« és e hó utolsó napján is itt vala, ki ittléte alatt gondoskodott a fejedelmi tábort a szükségesekkel ellátni.

Kolosmegyében főbirtoka Méhes.

¹⁾ *Wesselényi István*, Pál és Beldi Zsuzsa fia Közép-Szolnokmegye főispánja volt 1713 előtt és után, haláláig. A kolosmegyei főispánságot 1711-től 1713-ig tarthatta kezén. Apor szerint megholt mint közép-szolnokmegyei főispán, consiliarius et statuum praesidens 1734-ben ápril 28-án.

²⁾ Első neje Bodoni Zsuzsáuna, kitől nem voltak gyermekei.

³⁾ Forgách neheztelt reája, mert Pekry, Teleki és Wass egymásközt 1705. szept. 30-kán Dézsén véd- és dacszövetséget kötöttek, melyben kinyilatkoztatták azt is, hogy a haza és fejedelem dolgait »egyező-értelemmel« folytatják.

III.

KÜKÜLLŐMEGYE FŐISPANJAI.

Gyerő-monostori Kemény István.

Kemény István, Péter fia, idősb Péter és Bagdi Kata unokája.

Küküllőmegye főispánja, s mint ilyen 1566-ban a török császárhoz menő János Zsigmond király kísérlőinek egyike. ¹⁾ Előző így 1570-ben ²⁾ és 1571-beli oklevélben. ³⁾

1577-ben csak özvegyét, teremi Sükösd Margitot, találjuk életben. Részbirtokai: Dombó, Csapó, Szépmező nevű helységekben.

Kis-kendi Baládffy Ferencz.

Baládffy Ferencz a Róbert-Károly idejében már virágzott Baládffy-család ivadéka, de szülőt megnevezni nem tudjuk.

Feltehető, hogy ő azon Baládffy Ferencz, ki 1557-ben, egy más nemessel együtt, az erdélyi czigányok vajdája és 1564-ben is az.

Mint Küküllőmegye főispánját, 1570-beli oklevélben találjuk. ⁴⁾ Életben volt 1576-ban is.

Mihálc Anna, ki 1583-ban özvegy, az ő neje lehetett.

Radnóti Kendi Ferencz.

Kendi Ferencz, Kendi Antal és Bogáthy Klára fia. ⁵⁾

Báthory István vajda idejében kezdett szerepelni. 1575-ben Békes Gáspár legyőztetésében segédkezet nyújtott és ezért adomány utján birtokokat kapott Belső-Szolnok és Doboka megyékben a Kendi Gábor és Radák László birtokaiból. ⁶⁾ 1576-tól fogva mint

¹⁾ Wolff. Bethlen, *Hist. Tr. II. k.*

²⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. Suppl. VII. k.*, de téves [1550.] évszámmal, a gróf ily jegyzetével: in aliis manuscriptis est annus 1570.

³⁾ Szilágyi, *Erd. Országgy. Eml. II. k.*

⁴⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. Suppl. VII. k.*

⁵⁾ Bethlen Farkas Kendi Sándor testvérének írja, azonban ezzel nem édes, hanem unokatestvér volt, nézetem szerint.

⁶⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XII. k.*

consiliarius és egy-egy oklevélben később 1594-ig mint Küküllő-megye főispánja fordul elő, »nagyságos«-nak címezve.¹⁾ Ő terjesztette elő, Daczó Györggyel együtt, az 1580. ápril 17-re Gyulafejérvárra hirdetett országgyűlésen a rendek ajánlatát a dézmák secularisatiójára nézve s amint látjuk, akkor ő Daczóval a székelv nyemzet megbízottja: »siculorum oratores.« Ő volt, ki Apafi Gergelyvel nem akart gyermek fejedelmet az országnak és a Kolozsvártn 1581. májusban tartott országgyűlés idejében ellenezte a Báthory Zsigmond fejedelemmé választását, de Gálfi által reá beszéltetvén, végre beléegyezett. 1584. szept. 20. mint főkövet küldetett a portára az adóval, 1592-ben is jár a portán mint főkövet. Ez időben őt hitták idősb Kendi Ferencznek.²⁾ A török szövetség főtartása mellett volt és 1594. aug. 28-kán őt is elfogták, ki csupán vagyonáért fogatott el és Kolozsvárról Gyaluba szállították, hol azon szobában, melybe be volt csukva, kötél által kivégzetett szept. 12-kén, a Báthory Zsigmond rendeletére.

Feleségére nézve a Kendi-család nemzékrendi táblázatai zavartak. Nézetem szerint Bebek Zsófia, Bebek György és Pathócsy Zsófia leánya.³⁾ Mint második neje Zeleméry Borbála van felmutatva, de kérdés, vajjon ez nem ifjabb Kendi Ferencz neje-e?

Egyedüli leánya Zsófia, ki 1590-ben hajadon,⁴⁾ de 1600-ban Bogáthi Menyhért neje.

Apanagyfalvi Apaff'y Gergely.⁵⁾

Apaff'y Gergely, Miklós és állítólag Monostori Kata fia.

Fejedelmi cubicularius (bejáró) 1540-ben. Hodor »Doboka vármegye esmertetésében« az ebesfalvi kastély építtetőjeként hozza fel, és ezen felirat szerint: Me fecit fieri Egregius Gregorius Apaffi de Apa-Nagyfalva Comes Cottus Dobocensis ac Magister Curiae Domini Reverendissimi Georgii Episcopi Varadiensis, »Fráter Györgynek 1551. dec. 16-án történt megöletése előtti időben Apaff'y udvarmester volt és Dobokamegye főispánja.«⁶⁾ Egy 1555-beli

¹⁾ *Ugyanott XII. XIII. k.*

²⁾ A vajda Ferencz nevű fia volt ez időben az ifjabb Ferencz.

³⁾ Bebek Judith, ki 1580-ban még hajadon, ifjabb Kendi Ferencz neje lehetett.

⁴⁾ Szabó Károly, *Régi Magyar Könyvtár* 118 l.

⁵⁾ Adatok: Jos. Com. Kemény, *Dipl. Tr. V. k.* — App. X. k. — Suppl. VII. k. — *Uj Magy. Muzeum* 1858. évf. I. k. 375. l. — Szabó Károly, *Székelv Oklevéltár II. k.* — Volfg. Bethlen, *Hist. II. k.* — *Tört. Tár.* 1880. évf.

⁶⁾ Hodor megjegyzi, hogy e főispánságnak nincs nyoma a megyei irományok közt.

oklevél kivonatában, melyben neje Gerendy Erzsébet is előjő, címek nélkül találtam. Consiliarius és II. János király főudvarmestere 1564. febr. 12-kén kelt oklevél szerint; így fordul elő 1566-ban is, midőn Majláth Gábortól Fogaras várát II. János király részére átveszi. Hogy II. János király halálával, vagy előbb szünt-e meg udvarmesteri állása, arra nézve nem akadtam adatra.¹⁾ Báthory István tanácsosai közt szerepel, így 1575-ben is, midőn a fejedelem rendeletére a Békes-pártiak javainak kikutatásában működik. Két fiát, Lénártot és Miklóst, »egyszersmind egy nap házastá szent Miklós napján 1579-ben.« Midőn Báthory Kristóf a még gyermek Zsigmond fejedelemmé választását kívánta, Apaffy, az agg férfi, az 1581. május hóban Kolozsvárt tartott országgyűlésen erősen kikelt a gyermekkormány ellen.

Hogy ő Küküllőmegye főispáni méltóságával fel volt ruházva, következtethető egy halála után kelt oklevélből. 1584-ben május 13-a előtt holt meg, nagy vénséget érve. A főispánságot mutató oklevél sorai: »ac Egregio Nicolao filio Magnifici quondam Gregorii Apaffi de dicta Apanagyfalva *similiter consiliarii nostri et Comitatus de Küküllő.*«

Apanagyfalvi Apaffy Miklós.

Apaffy Miklós, Gergely és Gerendy Erzsébet fia.

Atyja életében, 1579-ben, vette nőül Orbay Margitot, ki előbb Török Bálintné volt.²⁾

1584-ben consiliarius és Küküllőmegye főispánja; ekként 1597. végeig több adat mutatja.³⁾

1596. elején, Báthory Zsigmond Prágában léte idejében, az akkori helytartó Bocskay őt küldötte és Ravazdi Györgyöt sereggel a székely lázadás elnyomására.

Meghalt 1597-ben deczember 2-án Ebesfalván. Haláláról különböző hírek keringtek, az is, hogy öngyilkos, mert sok vagyont szerezvén össze zsarolással is, tartott attól, hogy Báthory ki fogja őt végeztetni.⁴⁾

Az 1598. márcziusi országgyűlés 6-ik törvénycikkében ez áll: »Az mely restantia az praesidiumra rendeltetett adókból

¹⁾ Pókai Jakab »Király ő felsége hoppmestere és tanácsa 1568-ban.« Szabó Károly, Régi Magyar Könyvtár 34. 36. l.

²⁾ Tört. Tár. 1880-ik évf.

³⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. V. k. — App. XIII. k. — Wolfy. Bethlen, Hist. IV. k. — Magy. Tört. Tár. XVIII k. — Erd. Országgy. Eml.

⁴⁾ Trausch, Chronicon. — NB. Volt Apaffynak Gerenden és tartozékaiban is birtoka, melyet Báthory Zsigmond magához cserélt és Füzi Borbálának adományozta.

— — — — az szegény Apaffi Miklós uram kezénél maradt volt, végeztük, hogy . . . Küküllő vármegyének egyik főispánja Apaffi Miklósné asszonyomat requirálja és annak az summának felét, kivel az ura liquidáltatott, tartozott, bekivánja tőlle stb.«

Hallerkői Haller Gábor.

Haller Gábor, Haller Péter és Kemény Kata fia.

1586-ban hushagyó vasárnap házasodott meg, Bocskay Ilonát, Bocskay István hugát, vette nőül. Részt vett 1589. végén azon országgyűlésen, melyen Ghicz y a kormányzóságról lemondott és Báthory Zsigmond a fejedelemségbe beigtattatott, s ott egy követ-ségben szerepelni is látjuk. Az 1594-ik évben februárban Gyula-fejérvártt tartott országgyűlésen, melyben a hadfenntartás költségeinek fedezésére rendkívüli adót vetettek ki, őt fizető mesternek választotta meg az ország. Küküllőmegye főispánságával is felruháztatott és e méltóságot haláláig viseli; ily czímmel áll az 1598-iki országgyűlés törvénycikkeiben. Midőn Báthory Zsigmond, Oppelnt odahagyva, a fejedelemséget átveszi, a tordai országgyűlésből őt küldi egyik követül Miksa főherczeghez. 1600-ban az erdélyi nemesség tordai táborából Alárdi Ferenczczel őt küldötték Majtényra Bastához, ezt a csatlakozásra meghívni. A császár pártján maradt s nem csatlakozott Báthoryhoz, midőn az újra elfoglalta a fejedelmi trónt. 1604. végén, midőn a Bocskayról keringő hírekre a császári biztosok a székelyek felültetése végett két magyar tanácsurat értekezlet tartására megbíztak, Hallert és Petkit jelölték meg, kikkel értekezzenek, és éppen Haller fejéregyházi birtokán volt az értekezlet deczember 18-án megtartandó, de az, Petki távol maradása miatt, elmaradt. Bocskay Istvánnak Haller buzgó híve volt: részt vett a Gyulaffy vezérlete alatti táborozásban; a Radul vajdávali véd- és dacszövetség megkötésében 1605. aug. 25-én Tergovistyén a fejedelem egyik biztosa. E fejedelem alatt consiliarius és kincstárnok, ¹⁾ s minekutánna a fogarasi vár Bocskay kezére került, Petki Farkas után e vár főkapitánya, így fordul elő 1606-ban ápril 26-án. Bocskaytól kapta a kaplyoni jószágot. Rákóczi Zsigmond alatt is consiliarius, főispán és főkapitány és egy 1608. február első napján kelt levél szerint a dézmák arendatora is. ²⁾ Halála idejét 1608-ra július 12-re teszik.

Második neje kápolnai Bornemisza Judit.

Nagy Szabó Ferencz krónikája mondja azok egyikének, kik az Arrianismust és Socinianismust elfogadák.

¹⁾ Egy 1607. febr. 2-ki levélben »Proventuum fiscalium Administrator.« *Magy. Tört. Tár. XIII k. 103. l.*

²⁾ De vajjon nem tévesen?

Kis-sennyei Sennyei Pongrácz.

(Lásd Háromszék.)

Sennyei Pongrácz, Sennyei Ferencz fia.

Magyarországról származott be Erdélybe, fiatal korában kezdte szolgálni Erdélyt, s itt kitűnő esze és jeles tehetségénél fogva nagy szerepet vitt.

Báthory István lengyel király 1583-ban Kézdi-székből Oroszfalun birtokot adományoz neki.¹⁾ Hogy 1589-ben, szeptember havában, adóbevivő főkövet, 1590-ben Báthory Zsigmond által a temesvári bég üdvözlétére küldött követ, és 1592. május elein ismét portai főkövet, ezekről Szilágyi Sándor a k. államlevéltárból nyújt adatokat. Bethlen Farkas történetíró az 1593-ik évben mint consiliariust és főudvarmestert hozza fel. Főudvarmesterré ez év elején lett. Ez évben Báthorytól Háromszéken Felső- és Alsó-Csernátonban kap birtokot, és mint követet Szinán pasához is küldé. Az 1594-ben felállított örökös székely tábor vezérévé ő tétetett, ekkor várhegyi kapitány is. 1595-ben a lengyel királyhoz volt küldve segítséget kérni a török ellen. 1596-ban Báthory Zsigmond a Báthory Istvántól elkobozott küküllővári uradalom felerészét adományozza neki.²⁾ 1598-ban egynehány versben követségekben s megbízásokban jár el: így Mihály vajdához Tergovistyébe, a vezérbasához, meg Váradnak lecsendesítésében. Ez évi levelek szerint főudvarmester, consiliarius, várhegyi kapitány, Sepső-, Kézdi- és Orbai-szék királybírája, és Küküllőmegye főispánja. A főispánságban nézetem szerint Apaffy utóda. Báthory András alatt, kinek az 1599-ki medgyesi országgyűlésen, az eskületétel alkalmával, Sennyei olvasta fel az eskümintát, egyike a főszereplőknek. E fejedelem őt küldte Mihály vajdához, ezt a toborzások s hűtlenségéről keringő hírek iránt feleletre vonni. Az ez évi október 28-ki ütközetben Kornis Gáspár főhadvezér mellett alhadvezér vala, és a kezdetén heves viadallal folyt ütközetben, melyben az oláh sorok már ingadozni kezdettek, Mihály vajdának, mint Mikó Ferencz írja, succedála a győzelem, »mert Kornis és Sennyei, a kiken nagy részint állott a hadaknak derekasabb ütközete, nem vívtak.« Az ütközet után Mihály vajdához csatlakozott, és buzgó császárpárti ezután. A Mihály vajda kiűzetése után a Léczfalván 1600-ban tartott országgyűlésen jelen volt, és a várhegyi kapitány

¹⁾ Századok. 1873. évf.

²⁾ Két évvel előbb a notázott Kendi Sándor és Forró János birtokaikból Kolosmegyében kapott részirtokokat.

czímmel ez időben is élt, noha e vár a székelyek által le volt rontva. ¹⁾ Az 1601. január 21-ki kolozsvári országgyűlésen, melyen Báthory Zsigmond visszahozásáról tanácskoztak, az ellenmondók egyike s Rudolf császár mellé nyilatkozik, miért elfogták s Görény várába zárták, mely fogságból a goroszlói (aug. 3-ki) ütközet után szabadult ki. Kiszabadulása után a Basta táborába sietett, utközben a Mihály vajda egyik csapatával találkozván ugyanakkor, midőn ezek Kornis Gáspárt legyilkolták, ő terhes sebeket kapott, melyekből nehezen gyógyúla ki. 1602. márczius havában Basta által titkos megbízásban Prágába küldetett. Az 1603-ik évben, Székely Mózes mozgalmai alatt, Basta, a szamosujvári vár-bóli kiszökése után, reá bízta Szamosujvár védelmét. A Székely Mózes eleste után, midőn 1603. szeptember havában a dévai országgyűlésen a felbőszült Basta a nemességet megöletni akarta, érélyesen lépett fel a nemesség védelmére. A császári biztosokból és három magyar consiliariusból alkotott kormány tagja 1604-ben. Rudolf császár a gyalui várt inscribálta neki, melyet hogy miért kapott, egy későbbi oklevél e soraiból tűnik ki: »antea per S. D. D. Rudolphum II. etc. in arce sua regia Pragensi die 20. mensis Septembris anno dni 1604. tum pro recompensatione damnorum ipsius Pancratii Sennyei penes fidelitatem suae Majestati caesareae illibate conservatam acceptorum, tum vero in refusionem bonorum et jurium suorum sicularium, eidem antea ab illmo dno Sigismundo Báthory tunc principe Transilvaniae donatorum, et per concessionem, restitutionemque antiquae libertatis eorum sicularum e manibus ejusdem Pancratii Sennyei exceptorum et eliberatorum.« Az említett 1604. év őszén Bocskay ellen gróf Belgiojoso felrendelvén az erdélyi sergeket is, Sennyei lőn az erdélyi magyar hadsereg fővezére. Bocskay fejedelemsége alatt Magyarországon Basta sergénél, azután néhány hóig Prágában tartózkodott, itt a végett, hogy az elvesztett gyalui várért s több káraiért kárpótlást nyerhessen. A gyalui várt Bocskay alatt veszté el, és alkalmasint a főispánságot is ekkor. A bécsi béke szerezte meg Sennyeinek az amnestiát, s így tért vissza Erdélybe. A Bocskay halála után nagy tényező volt Rákóczi Zsigmond fejedelemsé válassztásában. Ez 1607. márczius 28 án kinevezte az erdélyi hadsereg fővezérévé, országgenerálisnak, vagy is mint a diplomában áll: »utánunk való főgenerálisunknak.« Ezen év május havában az ország által felküldetett mint követ a császár-

¹⁾ Azon időben a székelyek a Sennyei oroszfalvi birtokát is feldúlták, házát is lerontották, melynek felépítése iránt a rendeknek Kézdivásárhelyhez intézett rendeletét lásd *Erd. Orsz. Eml. IV. k.*

A székely szabadság visszaállítása után székely tisztsége megszűnt.

hoz Prágába, és ugyan e tájt visszakapja Gyalut. Báthory Gábor alatt is mint consiliarius, a seregek generális kapitánya, és egy versben mint követ is szerepel. E fejedelelemnél nem állott kegyben. 1609. ápril 29-én Báthory őt harmadmagával megbízta a székely armalisok s más privilegiumok vizsgálat alá vételével, mely megbízatásban egynehány hóig működött. 1610-ben a Kornis- és Kendi-féle összeesküvés főrészesese. Midőn Kornis Boldizsárt elfogták, Sennyey szaladással menekült, s Magyarországra futott ki. »1610. die 4. Aprilis a fejedelem parancsolatjából a kolosváriak foglalták el Gyalut Sennyey Pongráctól.« Báthory notáztatta az 1610. beszercei országgyűlésen. Kiszaladása után II. Mátyás király őt tanácsosává nevezte ki, havonként 100 tallér fizetéssel. 1611-ben szövetkezve látjuk Forgács Zsigmonddal, Segesvári Bálint krónikája szerint: »1611. 19-ik Iulii jöve Kolozsvár alá nyargalni Magyarországból Sennyey Pongrácz és Rákóczi Lajos.« A Szebenben 1612-ben május 15-re hirdetett országgyűlés által újra notáztatott. Neje özvegynek áll írva 1614. »feria 6^a prox. post dominicam Quasimodo« kelt oklevélben.

Róla azon javaslatban, melyet a császári biztosok Erdély szervezetére 1603-ban készítettek, mely időben a cancellári állásra ő volt kinézve, ily sorok állanak: »Eur. Agt. können wir aber hierbei nicht bergen, dasz gleichwol bey desz Senney und Bornamizza Person auch allerley Bedenken fürfallen, unter andern aber, dasz beide sehr geizig und eigennüzig. der Senney aber allen consiliis auf die alten schedlichen Breuche, vermeinten Privilegien und Freiheiten desz hungrischen Adels, so mehr Freiheiten u. Ungerechtigkeiten sein, als nur Stabilirung einesz guten Regiments und Polizei dienstlich gehet und dringet.«

Neje volt Dobszay Anna, Dobszay Jánosnak Spáczai Annától született leánya. E nő Kolosmonostoron van eltemetve, hová fia, Sennyey István, 1625. febr. 21-én temetteté el. ¹⁾

Korotnai Alia Farkas.

(Lásd Háromszék.)

Alia Farkas, magyarországi nemes család sarjadéka.

Gyermekkorában jutott be Erdélybe: »in ipsa fere pueritia, relictis Paenatibus in hoc se Regnum contulerit, et sibi Patriam delegerit« mondja egy oklevél.

¹⁾ Kutforrások: Wolfg. Bethlen, *Hist.* — Szilágyi, *Erd. Orsz. Eml.* — Századok 1873. évf. — Tört. Tár 1878. évf. — Segesvári Bálint, *Krónika.* — Ios. Com. Kemény, *Dipl. Tr.* — Gr. Kemény és Kovács Ist., *Erd. Tört. Tára.* — Trausch, *Chronicon.* — Mikó Ferencz, *Hist.*

Báthory Zsigmondnak 1598-beli visszajöttekor őt azok közt találjuk, kiket Bocskay István Gyulafejérvártt a Báthory Zsigmond részére birt.

Székely Mózes mellett harczolva, az 1603-ki szerencsétlen ütközetben, Brassó feladása után fogságra jut, melyből hátszáz forinton váltá meg magát.

Bocskay fejedelemsége alatt, kinek híve, Kassáról beküldetett Erdélybe, mint Radul vajda követének egyik kísérője. Azután az Ali pasa táborában Köhalomnál találjuk, hol Bethlen Farkassal, Bogáthy Menyhérttel és Petki Jánossal egy hadi tanácsban részt vesz. E fejedelem alatt mint Küküllőmegye főispánja szerepel. Birtokos volt Küküllőmegyében, Fejérmegyében is Örményszékesen, azonban Küküllőmegyében nagyobb birtokot feleségével kapott, miután Losonczi Bánffy Margitot, Boldizsár és Pathócsy Erzsébet leányát, Bogáthy Menyhért özvegyét vette nőül. Az 1607-ki országgyűlési lajstrom¹⁾ is mint főispánt mutatja; Rákóczi Zsigmond lemondása után Báthory Gábor alatt is e polczon áll.

Tagja 1608-ban azon bizottságnak, melyet a rendek az augusztusi gyűlésben a moldovai követek bevarására kineveztek. A II. Mátyás király és Báthory Gábor fejedelem közt 1610-ben Kassán kötött szövetséget megerősítő, és a rendek által Kolozsvártt szeptember 6-án aláirt oklevelet aláírta ő is. Főispánsága mellé 1612. nyarán Báthory neki a háromszéki főkapitányságot is adta és a brassaiak ellen küldött sereg fővezérévé tette. Bojti szerint: »missoque recentiori exercitu duce Lupo Alia, quem tribus sedibus siculicalibus Capitaneum praefeceret,« és ez alkalommal, az október 16-ki ütközetben, megveri Géczy Andrást és a brassai hadat. Consiliariusnak is mutatja őt egy 1613. »feria VI. pr. p. fest. B. Antonii Abbatis« kelt oklevél. Báthoryhoz őt hűnek tudjuk, és ennél fogva megfoghatatlan előttem, hogy miként soroztatott ő azon nemesek közé, — tán Hegyes András Naplójában²⁾ — kik az 1613-ban októberben tartott országgyűlés idejében csak október 29-én gyülekeztek be Kolozsvárra, minekutánna Báthory Gábor megöletését megtudták, mert még mindig tartottak Báthory visszajövetelétől és boszujától.

Bethlen alatt consiliarius, főispán és udvarmester, kinek uralkodása első éveiben az oklevelekben nincs mint főkapitány felhozva. Udvarmesternek aláírva áll azon oklevélen, melyet a rendek Gyulafejérvártt 1615. május 18-án kiállítottak, főkapitánynak őt Apor Péter az 1618-ki évvel említi. Bethlennek a francia követhoz, kihez Aliát már elindította, Váradról 1619. márczius

¹⁾ Jos. Benkő, *Diaetae etc.* 63. l. — *Tört. Tár* 1879. évf. 393. l.

²⁾ *Szülőgyi, Erd. Orsz. Emlékek* VI. l. 307. l.

10-én irt levelében e sorok állanak; »Nihilominus eo statim momento, quo literas Vestrae I. D. accepimus, fidelem nostrum Magnificum Dominum Wolfgangum Alia de Korotthna, consiliarium nostrum ac curiae nostrae Magistrum, Comitumque Comitatus de Kúkeölleő, nec non Trium Sedium Siculicalium Sepsi, Kezdi et Orbai Capitaneum Supremum, obviam Vestrae Ill. Dominationi expeditimus, nunc vero praesentium exhibitorum cursu magis celeriori, ut ante occursum praefati Domini Magistri Curiae Vestram Ill. Dominationem saluaret nostro nomine.« Bethlennek 1620. febr. 22-én a portához irt leveléből tűnik ki, hogy az előbbi év végén, amikor II. Ferdinánd király Pozsonyba biztosokat küldött, Alia Farkas azok egyike, kiket Bécsbe tuszokul küldöttek; a fejedelem sorai szerint: Olaghy Menyhért, *Alia Farkas*, Osztróth István, Pogrányi János, Haller István és Kapi András uramék voltak a zálogok, Kapin kívül mind nagyságos urak.« Főntebbi czimével, az udvarmesteri méltóság kivételével, áll Bethlennek Sepsi-Szentgyörgyrészére 1620. aug. 29-én kelt oklevelében.

Alkalmasint 1621-ben szállt sirba.

Özvegye férjhez menván Kékedy Zsigmondhoz, végrendeletet irt, melynélfogva több oly jószágát, melyeket első férje Bogáthy Menyhért hagyott reá, az Alia Farkas fiának hagyományozta.

Rendes lakfészke Bonyha. ¹⁾

Búni Bethlen Farkas.

Bethlen Farkas, János és Geréb Margit fia.

Őt nevezték 1587. tájtt ifjabb Bethlen Farkasnak, az iktári előnevű volt az idősb ez időben, és őt mondják a búni kastély építtetőjének.

Székelly Mózes alatt részt vett a harcokban, és azután 1603-ban a Belgrádba kimenekültek közt találjuk. Bocskay őt küldé Balássi Ferenczczel Szebenbe a császári biztosokhoz, hogy azokkal Erdély átadása iránt egyezkedjenek. A Bocskay alatti harcban is részt vesz; Gyulaffy fővezér őt küldé zalonkeméni Rácz Györgyhez egyezkedés végett; Köhalomnál az Ali pasa táborában a hadi tanács tagja volt.

Szamosujvár főkapitánjává tétetett, alkalmasint az 1607-ik év második felében Rákóczi Zsigmond alatt, és 1609. april 26-ig áll e tisztségben, míg a vár Báthory által Kendi Istvánnak adományoztatott. 1608-ban Küküllőmegyének főispánja lett; julius

¹⁾ Kutforrások: *Volfg. Bethlen, Hist. V. k.* — *Szilágyi, Erd. Orsz. Eml. IV. V. VI. k.* — *Gr. Kemény és Kovács, Erd. Tört. Tára II. k.* — *Engel, Mon. Ung.* — *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. VII. k.* — *Tört. Tár. 1881. évf.* — *Magy. Tört. Tár IV. k. 205. l.*

29-ki oklevélben már így fordul elő, és így írja alá magát 1611-ben decz. 21-én Váradon (hová a fejedelemmel a rendek gyülekeztek) azon térítvényen, melyet a váradi pontok megtartása iránt adtak a rendek.

Bethlen Gábor alatt consiliarius, udvari főkapitán, azaz az udvari lovasok főkapitánya, és Küküllőmegye főispánja. E minőségben még látjuk szerepelni az 1615-ben május hóban Gyulafejezérvártt tartott országgyűlésen, de már a következő 1616-ki évben hirtelen halállal mult ki. Hirlelték, hogy mérgezés következtében halt volna meg.¹⁾ Pernyeszi Gábornak Forgács Zsigmondhoz irt levelében²⁾ ily sorok állanak: »Bethlen Farkas, kit szegény idvözült uramatyám Grodnán szerzett vala ngodnak,³⁾ udvari kapitánya levén, immár elbucsuzott, kin Bethlen Gábor igen megharagutt, vacsorán jól tartván, másnap Bethlen is haza indulván, bucsus levén fejedelmétül, az uton szörnyü halált holt, olyat adtak megenni vagy meginni.« Jeles vitéz volt, tizenhét sebet viselt testén.

Neje Kemény Anna, Kemény Boldizsár és szárhegyi Lázár Anna leánya.

Hallerkői Haller István.

Haller István, Haller Gábor és Bocskai Ilona fia.

A kerelő-szentpáli kastély alapkövét ő tette le 1610. april. 20-kán. Az 1615. májusban Gyulafejezérvártt tartott országgyűlésen csak mint regalista szerepel, de a következő 1616-ik évben tisztséget nyer, Küküllőmegye főispánságát, melyet haláláig visel. Az 1620-ik év elején Bethlen Gábor őt, mint követét küldé fel Bécsbe; e fejedelem Kassáról febr. 23-án kelt levelében⁴⁾ az említett megye főispánjának és aulae familiarisnak írja. Brandenburgi Kata alatt azon tanácsurak egyike, kiben Kata leginkább bizott; ő egyike azoknak is, kik abban dolgoztak, hogy Kata a catholica vallásra térjen át. Gábor nevű fia ez időben állott át a reformata religióra, mi annyira megharagítá, hogy több évig nem bocsátott meg fiának. 1630-ban is járt mint követ Bécsben. Ez időben a rendek a nádorhoz küldötték követségbe. E követ-

¹⁾ Bethlen Miklós itt írja: »az anyámtól hallottam, megétették volt.«

²⁾ Erd. Orsz. Emlékek VII. k. 37. l.

³⁾ Ebből azt kell következtetni, hogy ő Forgács Zsigmondot szolgálta, de vajjon 1576-ban vagy 1588-ban-e? Hajlandóbb vagyok hiinni, hogy 1576-ban került szolgálatába, mert ekkor azon kíséretben, mely Báthory Istvánt Lengyelországba kísérte, látunk egy Bethlen Farkast és ekkor ő fiatal volt, mintegy 18 éves.

⁴⁾ Tört. Tár 1885. évf. 476. l.

ségbeni eljárása indította I. Rákóczi Györgyöt arra, hogy az 1631. országgyűlésen felszólítsa a rendeket, hogy új módokról gondoskodjanak a nyughatatlan emberek megzabolázására. Rákóczi Hallert nevezte meg ily nyughatatlan embernek, és Haller az ország előtt a követi instructiókra és feleletekre hivatkozott, hogy magát kimentse. Kemény János szerint: «vexálá igen az fejedelem Haller Istvánt is ily alkalmatosságból, hogy Bethlen István fejedelemmé választatván, expedálta volt császárhoz és palatinushoz, praetendálta azt, mintha akkori fejedelmének instructióját excedálta volna; az ország előtt agitáltaték törvénye igen rendkívül való processussal, mindazáltal nem convincáltathaték, hanem az akkori félelmes állapotjában holmi praetensiói felől kényszerítették némelekkel contrahálni, az fejedelem pedig egyebet nem obtineálhatván, erős reversálissal obligáltatá.» Hihető, e reversalisnál fogva bojgatta meg Hallert újra később, valószínűleg fejedelemsége utolsó évében, mint alább látni fogjuk. Nejét, Kendi Juditot, 1634-ben oct. 10-kén ragadta ki karjai közül a halál. ¹⁾ Az 1638-ki országgyűlésnek ő volt elnöke. 1639-ben november hóban eljegyezte magának Medgyesén a Kékedy Zsigmond özvegyét, Barkóczy Annát, Barkóczy László és rozsályi Kun Anna leányát. ²⁾ A tokaji tractán 1646-ban I. Rákóczi Györgynek egyik biztosa. Egyik krónika szerint Rákóczi őt 1649-ben (*így*) birtokaitól megfosztani akarta, de többek kérésére megkegyelmezett neki, csak 2000 tallért fizettetett Hallerrel és jövedicsi jószágának felét koboztatta el, mert gyanúba vette Hallert, hogy 1630-ki bécsi léte alatt, mint a krónika mondja: »damals des Palatini herzucht verursachet hette.« ³⁾ Volt Haller István egy versben Lengyel-

¹⁾ A Haller-család nemzedék rendjében Haller István leányait nem említik, holott hogy voltak, kitetszik Haller Gábor naplójából is, és Rákóczi fejedelem 1634 sept. 14-kén írt levele e soráiból: »Szegény Haller Istvánúnak az kisebb leánya (Mária) megholt, Kamuti Istvánnak is az fiacskája.« Kamuthi Istvánné is, kinek sírja Szentpálon van, az ő leánya lehetett.

²⁾ E nejjével egyenetlensége volt 1644-ben, Rákóczi fejedelem Tokajról aug. 22-kén írt levele sorai: »Haller István uram magaviselését feleségéhez ittkin sem javallja az értelmes embere.« Egy előbbi, Gáváról kelt febr. 18. levelében pedig ezt írja: «elég rút dolog, egyáltaljában az asszonytól semmiét kedve ellen el nem vehette volna s veheti is.« Valószínűleg oly birtokok lehettek a viszály tárgyai, melyeket az asszonynak, előbbi férje: Kékedy, hagyományozott volt, s megjegyzendő, hogy e birtokok egy része előbb a Haller Zsigmond kezén voltak. Az egyenetlenség kezdetén, amint ugyan Rákóczi egyik leveléből kitetszik, a kiegyezés közbenjáró Kornis Zsigmond volt.

³⁾ *Kraus, Sieb. Chron.*

országban is mint követ, mint sírírata mutatja. Megholt mint az ország első, vagyis legrégibb tanácsosa 1657. novemb. 20-kán, a sír körírata szerint: »Aetatis vero suae 66. mens. 8. die 20.« A Kerelő-Szentpálon levő sírat sorai:

Inelyta Romani suscepit caesaris Aula
 Bis me legatum, terra Polona semel.
 Consilio gratus meminit gens dacica ternis
 Principibus binis sanguine junctus eram,
 Hoc nunc sarcophago claudor. Tu vive viator
 Et mihi propicium redde precando Deum.

Gazdag, meg nagybirtokú úr volt, Mikola szerint a fejéregyházi kastélyt is ő építteté.

Apanagyfalvi Apaffi György.

Apaffi György, Miklós és Orbai Margit fia.

Róla Bethlen Gábornak a lippai hadjáratkor 1616-ban kiadott katonai rendtartása 3-ik pontja így szól: »Fővigyázásra egész hadainknak, táborunknak strázsamesterségére rendeltük Kamuthi Balás uramat, tanácsunkat és Dohoka vármegyének főispánját, ki mellé rendeltük Apafi György uramat, azokkal együtt, kik az földnek vigyázására való helyet inkább tudhatják.« ¹⁾

Küküllőmegye főispáni állását 1621. vagy 1622-ben kapta, s viselte haláláig. Nem főispánságára, hanem követségére vonatkozók mindazon sorok, melyek Konstantinápolyból 1629. december 9-kén, a Bethlen Gábor halálának megtudása után írt levelében ²⁾ állanak: »Én pedig nyavalyás fejem, ki csak mostan kezdém el az én kegyelmes uramnak jó akaratóból szegény hazámnak és nemzetemnek szolgálatom, mely szerencsétlenül járok, hogy ezbeli reám bizott kicsin szolgálatomat nem mutathattam meg éltében az én kegyelmes uramnak, maradván ez írásom most ezbe.«

Volt ő a fejedelmi tábla assessora is. ³⁾ Brandenburgi Kata, meg I. Rákóczi György alatt consiliarius is.

Megholt 1635. febr. 18-án, kora 47-ik évében. A fejedelem Fogarásból febr. 22-kén Csernelhez intézett levelében is írja: »Szegény Apaffi György is ittben 18. die hujus mensis hala meg reggel 4 órakor vizibetegségben.« ⁴⁾ Almakeréken van márvány monumentuma.

Neje, kit özvegyen hagyott hátra, dersi Petki Borbála, Petki János leánya.

¹⁾ Tört. Tár 1885. évf. 439. l.

²⁾ Tört. Tár 1882. évf. 68. l.

³⁾ P. Bod, *Hungarus Tymbaules*.

⁴⁾ Tört. Tár 1884. évf. 120. l.

Hallerkői Haller Péter.

A Haller-család nemzedékrendjének Nagy Iván által közölt ¹⁾ példányában mint Lónyai Ilona fia áll az a Péter, ki királyfalvi Tarnóczi Sárát vette nőül, mi kétségessé válik Szalárdi ezen sorai által: « az leány pedig Haller Péternek, *már meghanyatlott idejű*, de különben becsületes uri főembernek házassittatott volt, » mert Lónyai Ilonának, ki 1616-ban még Kákonyi Istvánné (Erd. Országgy. Eml. VII. k. 390. l.), Hallertől való fiam lehetett hanyatlott idejű 1638. vagy 1639. tájatt, amikor megházasodott. ²⁾ Ugyanezen nemzedékrend szerint a ki Sárát birta nőül, azon Péter utolsó neje szenterzsébeti Péchy Erzsébet, és okleveli kivonatban Erzsébet férje van főispánnak felhozva. Főispánkodása tán 1635-re, Apaffi György halála utáni időre, eshetik s rövid ideig tarthatott. Kemény János őt a portára Bethlen István ügyében beküldött s ottan »arestum alatt nagy rettegésben tartatott« követség tagjának írja, mely követségbe az 1636-ik évben ment és 1637. márczius havában került haza, s tán visszajövele után lemondott főispánságáról. Megjegyzendő azonban, hogy az erdélyi rendek által Kolozsvárról 1636. febr. 27-kén a török császárhoz küldött felterjesztésben mind tiszti czímeikkel vanuak felemlítve a portára ez időben küldött követek, csak Haller Péter nevéhez nincs tisztség kapcsolva, és ez kétségessé teszi főispánságát.

Az ő neje. Tarnóczi Sára, kivégezván magát Haller házában Szebenben, »ott is residentiája levén Hallernek,« Haller Péter a Péchy Simon leányát, Mindszenth 1642-ben hátrahagyott özvegyét, Péchy Erzsébetet vette feleségül. kivel egy kölcsönös egyezményt köt 1647-ben, és ezen egyezményből kitűnik, hogy Péter gyermekei Péter és Erzsébet nevűek. Haller 1649-ben halt meg, neje julius 29-kén mint özvegy fordul elő, temetését augusztus hóban végbemenőnek látjuk. ³⁾

A Haller s neje közti egyezményre a fejedelem által 1649-ben adott consensust magában foglaló levélben van felemlítve egykori főispánsága. ⁴⁾ Lehet az is, hogy nem 1635-ben, hanem hogy a Rákóczi által gyanúba vett és főispánságától talán felfüggeszte-

¹⁾ Magyar orsz. Családai V. k.

²⁾ Egy adatban (*Százatok, 1883-ik évf. 339. l.*), mely 1630. decz. 14-én kelt beigtatási jelentést érint, Lónyai Ilona, mint Hallernek özvegye(?), és nem mint felesége áll. Kemény János pedig azt írja, hogy az ő lakodalmán, 1632-ben, jelen volt Haller Péter feleségestől. A különböző adatokat egybevetve, arra a következtetésre jutunk, hogy ezen Haller Péter, kit itt mint főispánt kell felmutatnunk, Haller Mihálynak Pernyeszi leánytól való fia.

³⁾ *A két Rákóczy Gy. fejed. Családi lev. 409. l.*

⁴⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Trans. App. XVIII. k.*

tett Haller István helyébe volt téve, s rövid ideig szerepelt. Haller István, minekutánna az ellene emelt vádat, mint a krónika mondja, nem tudták igazolni, meg Haller Péter halála is bekövetkezvén, visszahelyeztetett tisztségébe.

A föntebbi sorok megírása után akadtam egy oklevél másolatára a gróf Kemény Diplomatariuma Suppl. X. kötetében, melyben e Haller Péter Péter nevű fia a Tarnóczi Sára fia és Péchy Erzsébet ennek gyámja.

NB. A Szádeczky által a Hallerekről a »Turul«-ban közlöttékben e Péter a Mihály fia, kinek első neje Lónyai, második Tarnóczy, és az utolsó: Péchy leány. Főispánságáról nincs említés téve.

Korothnai Alia Sámuel.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Alia Sámuel, Alia Farkas és Bánffy Margit fia.

»A fejedelemasszonynak testvéröccsét Lorántfy Kata aszszonyt vevén feleségül,« sógora I. Rákóczi Györgynek.

Az 1633-ban auguszt. 21-én megkezdett országgyűlésen egy oklevél alá magát kapitánynak írja, ¹⁾ de minő kapitányságot vise? Lehet, hogy a notaper alatt állott Zólyomi Dávid helyett helyettes udvari kapitány.

Udvarhelyszék főkapitányává nevezte ki I. Rákóczi György, 1635-ben július 8-kán elnöklete alatt Udvarhelytt tartott gyűlésről van adatunk, ²⁾ azonban Kállay szerint július 17-kén lőn beiktatása e tisztségbe. Az 1636-ki hadjáratkor székeltek generálisának tette őt Rákóczi, október 1-ső napján a keresztesmezei táborban történt kineveztetése. Udvarhelyszékben Nagy- és Kis-Galambfalván, Bethfalván, Agyagfalván és Mátisfalván voltak részbirtokai.

Küküllőmegyének főispáni méltóságát is viselte, de hogy 1635-ben Apaffynak ő-e vagy Haller Péter az utóda, vagy hogy csak 1637-től fogva főispán, határozottan nem állíthatjuk. E megyében Bonyha volt rendes lakhelye.

1638. tavasza előtt künn volt Magyarországon és márczius 11-kén Fájban Abaujvármegyében Fáy István házánál végrendeletet írt, és itten márczius 13-kán meghalt, himlő okozta halálát. Mint Szalárdi írja: »die 19. Maji Bonyhán nagy solennitással temettetett vala.«

Alia Sámuel özvegye 1645-ben Apaffy Istvánhoz ment férjhez, s mint az említett krónikás írja: »ebbeli cselekedetiért úgy megvettetett vala a fejedelemasszonytól, hogy soha látni sem akarja

¹⁾ *Katona, Hist. XXXI. k. 573. l.*

²⁾ *A N. Székely Nemz. Const. 90. l.*

vala azután.« Leányát, Alia Máriát, elvették tőle és azt Rákócziné neveltette. Aliának ezen egyedüli gyermekét Rákóczi adta férjhez 1648-ban Zólyomi Miklóshoz, de ettől elvált és Kemény Simon nejévé lett, mint Keményné halt meg 1662-ben, temetve van Mogyorón, e Mária birtokában.

Brenhidai Huszár Mátyás.

(Lásd Marosszék.)

Huszár István és losonczi Bánffy Borbála fia.

I. Rákóczi György uralkodása kezdetétől fogva főasztalnokmester. 1635-ben Marosszék főkirálybirája lett. 1636. január 21-én Szent-Demeteren nőül vette harinai Farkas Krisztinát, szentdemeteri Balássi Ferencz özvegyét. Ez év febr. 20-án a kolozsvári országgyűlés, a Bethlen István ügyében, a budai basához küldé őt országlevéllel. Ugyan ez évi hadjáratkor a marosszéki hadat ő vezette. A dézsi complanatio aláírói közt Marosszék főkirálybirói-címével találjuk 1638. július 7-én, ezután a fejedelmi tábla assessora is és ez év második felétől kezdve Küküllőmegye főispánja; 1639-ben kelt oklevélben címe: Főlovászmester, Küküllőmegye főispánja, Marosszék főkirálybirája és a fejedelmi tábla assessora. A marosszéki főkirálybiróság helyébe, nézetem szerint, 1642-ben nyerhette e szék főkapitányságát. Az 1644. és 1645-ki hadjáratokban részt vett, melyekben »mint kapitány ember« szerepelt. E hadakozás idejében párbaja is volt Szuhai Mátyással. Haller Gábor szerint: »1644. ápril 17. égette fel (fejedelmi parancsra) Huszár Mátyás uram nagy részét Fülek városának.« Az 1645-ki hadjáratból szeptemberben került haza Abafájára. 1646-ban másodszor nősült, Barcsay Évát, Barcsay Zsigmond leányát, vette nőül. A fent említett megye és székely szék főtiszt-ségét viselve és főlovászmesteri állásában, meg mint a fejedelmi tábla assessorát látjuk 1647. április 8-án, de nemsokára az assessorságot consiliariussággal cseréli fel, még I. Rákóczi György alatt, mint Szalárdi krónikájából kitetszik. A fejedelemnek, fejedelemnőnek és ifjabb Rákóczinak kegyencze volt, de később, Kemény János szerint, az öreg fejedelem kegyét veszteni kezdé és szerinte: Huszárnak befolyása II. Rákóczira bántotta a fejedelmet, »tartván rossz következtetésektől.« Keménynak az 1644-ki hadjárattól fogva Huszár holtáig nagy ellensége és nemulusa. Kemény őt kevélynek mondja. II. Rákóczi György alatt megszűnik Küküllőmegyei főispánsága, Tordamegyének állítják élére; 1649. máj. 8-án kelt levélben ekként látjuk,¹⁾ de hogy ő Gerendi

¹⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Trans.

Mártonnak az utóda-é, határozottan nem állíthatjuk. A főkapitány Rákóczi Zsigmond lemondása után őt teszik udvarhelyszéki főkapitánynak és leteszi a marosszékit. 1651. ápril 29-én kelt oklevélben ¹⁾ czíme: Udvarhelyszéki főkapitány, Tordamegye főispánja, főlovászmester és consiliarius. Ekként haláláig szerepel, mely 1652-ben következett be; Rákóczinak Keményhez július 23-án írt levelében az udvarhelyszéki kapitányság betöltéséről van szó és ily sorok: »Torda vármegyei ispánság felől más gondolkodásunk vagyon.« ²⁾ Özvegyét, Barcsay Évát, 1659-ben Fiátfalván, a Rákócziak által Huszárnak adományozott kastélyban találjuk.

Szopori Sulyok István.

Sulyok István, Sulyok János és Almádi Auna fia.

Előbb a fejedelmi tábla assessora. Assessor és Kolosmegye főispánja 1638. és 1649-ki adatok szerint, ³⁾ utóbbi évben, január havában, e megyében székgyűlést tartani látjuk, ⁴⁾ de néhány hó múlva megszűnik itteni főispánsága, s ugyanez évben Küküllőmegyének lesz főispánja. Mint consiliarius 1649. szept. 16-án kelt oklevélben áll. II. Rákóczi Györgynek kincstárnoka is. Tisztségei halálával szűnnek meg, mely 1656. január havában következett be. Része volt az 1644-ki harcokban. Midőn I. Rákóczi György Kornis Zsigmondot és Rákóczi Zsigmondot haddal Kassa felé indítá, őtet tette főstrázsamesterré. — Kemény János 1656. január 21-ki leveléből tetszik ki, mennyire káros volt halála mind a fejedelemre, mind a hazára nézve: »Nagyságodnak és szegény hazánkunk Sulyok uram halála valóban káros és szomorúságos.« Maga Rákóczi György is anyjához febr. 2-kán így ír róla: »mi is az szegény Sulyok uram halálában nagy kárt vallunk, noha pápista volt kegyelmes asszonyom! de bár adná isten, vallásunkon levők volnának oly igazak hozzánk, ki helyében is nehéz mást találunk.«

Neje Bárczi Borbála, ki mint özvegy azután Petky Istvánhoz ment nőül. E nőre hagyta Sulyok küküllőmegyei és kolosmegyei birtokait. Küküllőmegyében Adámos, Kolosmegyében Szopiban meg Tótházán volt főbirtoka.

Búni Bethlen János.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Bethlen János, Bethlen Farkas és Kemény Auna fia.

A jeles történetíró, kitől Erdély történetét, Bethlen Gábor-tól kezdve 1673. végeig, birjuk.

¹⁾ Ugyanott App. — ²⁾ Magy. Tört. Tár. XVIII. k. 60. l.

³⁾ Erd. Orsc. Emlékek. X. k. — ⁴⁾ Kolosmegye jegyzőkönyve.

Születése idejét 1613-ra teszik.

Bethlen Miklós szerint János gyermekkorában mostoha-
atyja: szt.-imártonmacskási Macskási Ferencz gondos nevelése
alatt, az un taria vallásból a reformata vallásra tért át.

Több. évig a frankfurti akademián tanult, honnan 1630.
szept. hóban jött el. ¹⁾

1637-ben vette nőül Váradi Borbálát, a gazdag és tekinté-
lyes kolozsvári polgár Váradi Miklós leányát, kivel előbb több-
nyire Kis-Búnon lakott. — 1641-től 1644-ig, az ez idő alatti
országgyűléseken szerepelni látjuk; az 1641. aprilisi országgyű-
lésen ő volt a háromtagú bizottság tagja, mely a fejedelmet üdvö-
zölte; az 1643. májusi országgyűlés bevégeztésekor általa búcsuztak
el az ország rendei a fejedelemtől; 1644. jan. 13-kán is ő volt a
búcsuztató, de hogy ezeken mint regalista, vagy megye követe,
vagy mint tisztviselő szerepelt-e, kimutatni nem tudjuk. — Az
1644-ki hadjáratban részt vett. Ez évben ő Bethlen Mihállyal a
fejedelem szolgálatába állott; a fejedelemnek Ónodról dec. 22-én
fiához irt sorai: »mivel mind Bethlen János, Mihály uraink
szolgánkká lettek, ha miből megtanálnak, segítséggel és jó aka-
rattal légy nekik.« Tán udvari, nem állami értendő itt. Két
oklevél kivonatját láttam, azokban czíme nem állott, egyik 1644-ből
(*Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XVIII. k.*) melynélfogva I.
Rákóczi György Bethlennek s nejének zálogba adja a homoród-
szentpáli birtokot tartozékaival, a másik későbbi, melynél fogva
II. Rákóczi György e birtokbani jus regiumát adja Bethlennek.
— A fejérvári országgyűlésen a rendek által a portán levő
főkövethez 1647. ápril 9-kén küldött levél aláírói közt, melyet
egy-kettőn kívül consiliariusok és főtisztek írtak alá, Bethlen
Jánost ott találjuk, kérdés: vajjon nem volt-e ekkor már Torda-
megye főispánja, kit ily czímmel s »keresdi« előnévvel az Appro-
batae Constitutiones című törvénykönyv 1653. márcz. 15-én
kelt záradékában látunk, mely záradék mutatja azt is, hogy a tör-
vények összeszedésében ő működő volt, »Buni« előnévvel és mint
főispán. 1653. okt. 26-án kelt levélben ²⁾ is előjő, midőn Mikes
Mihállyal a lengyel királyhoz követségben jár. A nevezett megye
főtisztségét 1656. tavaszáig viselte. — 1656. tavaszán Küküllő-
megye főispánságát kapja, és alighanem ekkor lett consiliarius is.
Ily minőségben és mint vezére egy csapatnak vett részt az 1657-ki
lengyel hadjáratban. Bethlen Miklós szerint: »Mezei állapotra is
hogy rossz nem volt, bizonyosság az, hogy Rákóczi György fejede-
lem Lengyelországban, Krakkóban, főcommendánsnak tette 3000

¹⁾ *Haller Gábor Naplója.*

²⁾ *Szilágyi, II. Rákóczi György és az európ. Dipl. 134. l.*

emberrel, melyet osztán, rá szállván a római császár hada, a fejedelme levelire feladott, és abból a boldogtalan lengyelországi hadakozásból csak ő jött avval a 3000-rel tisztességesen és gazdagon az ő édes hazájában.« Felmutatják őt főispánnak 1658-ra is.¹⁾ — 1659-ben, májusban, a letett Mikes helyére cancellárrá választatott. A Rákóczi és Barcsay közti alkudozásoknál egyik főszereplő. Barcsaynak híve, vele volt Szebenben is az ostrom alatt. E hűség miatt sok szenvedése volt nejének, Váradi Borbálának, ki ez időben Segesvártt tartózkodott; a Rákóczi parancsára ott a várban »javaival együtt árestom alá veték«; kibocsátása után bujdosnia kellett; 1660-ban újra fogollyá lett, Kővárban volt fogva. E neje 1661-ben halt meg.

Kemény János fejedelem Bethlen Jánost is valamint Haller Gábort térítvényadásra kényszeríté; ezután alatta is szerepel.

Az 1661-ben is főispánságával felmutatott²⁾ Bethlen Keménynek 1662. január hóban történt eleste után Fejérmegye főispánja és Udvarhelyszék főkapitánya lön; az 1663-ban kiadott »Rerum Transylvanicarum libri quatuor« című munkáján mint Fejérmegye főispánja, consiliarius, cancellarius és Udvarhelyszék főkapitánya áll és e tisztségeket haláláig viseli Apaífi alatt,³⁾ az udvarhelyszéki főkapitányságot kivéve, melyről lemond 1667-ben.

További működéséről álljanak itt Szilágyi jeles történetírónk következő sorai: »Hivatalát nagy belátással és eszélllyel folytatta, tanácsát a fejedelem minden kényes ügyben kikérte. 1671-ben ennek daczára némely rosz akarói a fejedelem gyanakvó természetét ellene fordíták, s őt is felségárulással vádlák. Bethlen a vádak alól tisztára mosta magát s Boér, a feladó, nov. 25-kén Fogarasban tartott országgyűlés színe előtt térden állva kénytetett tőle bocsánatot kérni. Hasonló vádak emeltettek ellene később a Béli Pál zendülése alkalmával s »már circumscribálták vala, hogy keresdi jószágából ne legyen szabad kimennie; de Isten kira-

¹⁾ P. Horváth *Kozma Önéletírása*.

²⁾ *Archiv f. sieb. Landesb. vj. folj. X. k.*

³⁾ Fia Miklós maga írja, hogy Bethlen Farkast 1678-ban a fogarasi gyűléskor tették cancellárnak és lett főispán is, mi az áprilisi nem a februári gyűlés idejében történhetett. Azouban a Tört. Tár 1883. évf. II. füzetében 1677. jan. 6-án kelt fejedelmi levél van, melynél fogva Bethlen Farkas a vacantiában lévő főispánságba installáltatni rendeltetik. E rendelet kelte idejében (ha datuma nem téves) Bethlen János már vízkórságos beteg volt, s talán ez időben volt a maga keresdi lakházában, a rá gyanakodó fejedelem parancsára, árestomban tartva, és Bethlen ezen állapota idézhette elő a rendeletet; de vajjon nem a »discretus és moderatus« Bethlen Farkas műve-e, hogy a beiktatás ezuttal elmaradt?

gadá az orosz lányok szájából, szép csendesen meghal« hosszas és kinteljes betegség után 1678. február 28-án Nagyszebenben, hová azelőtti hóban ment. »Jól tőn Isten vele — írja fia Miklós — mert rútúl akartak vele bántani.«

Eltemettetett a maros-vásárhelyi templomban, »nem akart Keresden temettetni.«

Még megjegyzendő, hogy az enyedi főiskola főcuratora volt és az udvarhelyi iskola alapítója.

Második neje: Fricsi Fekete Klára, ki azelőtt Pekry Ferenczné, kit özvegyen hagyott hátra, és kitől való fia Sámuel.

Petrovinai Pekry Ferencz.

Pekry Ferencznek atyja is Ferencz keresztnévű.

Első neje Veér Anna, kitől Ferencz és László nevű fiai; második: belényesi Gálffy Krisztina vagy Kata,¹⁾ kitől leánya Zsófia; harmadik neje Fricsi Fekete Klára, kitől Lőrincz.

Küküllőmegye főispánja 1658-ban lett. »Ezen tavaszon tévé Rákóczy György Haller István helyében Küküllő vármegyebeli főispánnak Pekri Ferenczet, az kit introducálván azon tisztiben Kemény Simon ur ő nagysága, s más becsületes ember Dicső-Sz.-Mártonban.«²⁾

Főispánsága, ugy látszik, rövid ideig tartott. Szalárdi mint néhait említi fel ott, hol az 1659-ki események közt Pekry leánya férjhez adatásáról, Teleki Mihály házasságáról, szól e sorokban: »hogy *néhai* kutyfalvi Pekri Ferencz egyetlen hajadon leánya neki (Telekinek) adatnék.«³⁾

Kutyfalvi előneven kívül ozdi előnévvel is fordul elő.

Hátrahagyott neje 1663-ban már Bethlen Jánosné.

Főnt felemlített első neje Veér Anna a köröstarcsai Veér család ivadéka, mely család ivadékai belényesi előnévvel is jönnek elő, de nem azonos ama Veér Annával, ki belényesi Veér György leánya s 1651-ben másnak a neje.

¹⁾ Gálffy György és Király Zsófia leánya, ki Mike genealogiai gyűjteményében mint *Kata* is fel van hozva.

²⁾ *Petrichevich Horváth Kozma önéletírása.*

³⁾ E Pekry Ferencz neve elferdítve jön elő a Tört. Tár 1885-ki évfolyamának 323-ik lapján. Itten a Kornis Zsigmond 1644. június 14-kén Sárospatakról Kornis Ferenczhez írt levelének másolatában (melynek eredetijét én is ismerem) *Pekri Ferencz* *öcsénk* helyett tévesen áll: »*Peloci Ferencz* *öcsénk*.«

E Pekry Ferencz az, ki az (1644-ben) elfogott szerencsi kapitányt, Radványt június 14-kén Sárospatakra behozta.

Hallerközi Haller Pál.

Haller Pál, István és Kendi Judith fia.

Atyja életében testvérével együtt Fejéregyházán lakott. Az 1656-ki farsangon vette Búnón nőül Bethlen Borbálát, Bethlen Miklós sorai szerint: »az anyám arra való boszujából, hogy Bethlen Ferencz veji Kapi György nagyságos ur, azért ő is a leányát nagyságos urnak adja, nagy részint az atyám kedve ellen adta Haller Pálnak, a kinek abban az időben a nagyságos tituluson kívül semmije sem volt, mert az atyja, Haller István a két fiának Pálnak és Jánosnak az egy Fejéregyházán kívül semmit sem adott.« Neje ura kedvéért papistává lőn.

A II. Rákóczi György részére 1657-ben kiállított biztosító oklevél aláírói közt látjuk. Barcsainak, fejedelemsége kezdetétől fogva híve; a fejedelem parancsára ő ment 1658. november végén Dévára, hogy a fejedelemnőt, Szalánczi Erzsébetet, Segesvárra a fejedelemhez hozza. Barcsaival 1659-ben Szebenbe vonult be és az 1660-ban május közepéig tartott ostrom alatt itt volt.

Hogy Küküllőmegye főispáni állására volt-e Barcsai részéről kinevezve, felderítésre vár.

Kemény János fellépte után híve lett a fejedelemnek, és az 1662-diki nagyszöllősi ütközet és Kemény eleste után a görgényi várba huzódott be. 1662-ben február havában hódolt Apaffinak.

Apaffi alatt Küküllő megye főispánja. Consiliarius 1664-ben még nem, ¹⁾ azzá alkalmasint 1667-ben lett.

Második neje Barkóczi Judith, Barkóczi László leánya. Harmadik nejéül Torma Katát vette, Bánffy György özvegyét.

Első nejétől gyermekei hamar elhaltak. Bethlen Miklós néhány sora következtében tévesen írják, ²⁾ hogy Haller Pál mag nélkül halt el: egy 1680-beli kéziratban ³⁾ ily sorokra akadunk: »Haller Paulus, prope quinquagenarius, hic unicum filium Michaeli Károlyi elocatam«, és nem egyedüli leánya Károlyiné, ezen kívül Daniel Mihálynét, Haller Judithot, is az ő leányának tartják.

Főispánságát haláláig viselte, halála idejét 1685-re teszik. Fejéregyházán van eltemetve.

¹⁾ *Joan. Bethlen, Hist. ab a 1662—1673. etc.*

²⁾ *Nagy Iván, Magy. Család. V. k.*

³⁾ *Archív. új foly. I. k.*

Királyhalmi Petki István.

(Lásd Csik, Gyergyó és Kászon.)

Petki István, Petki Farkas és csicsói Lázár Erzsébeth fia.

Az anyai házból Csicsóról serdülő korában Bethlen Gábor fejedelem udvarába került, s ott mint asztalnok meg étekfogó szolgált. A Ferdinánd király elleni harczba is kísérte 1623-ban a fejedelmet s ez alkalommal Morvában sebet kapott.¹⁾ Tagja volt azon küldöttségnek, melyet Bethlen a mátkája, Brandenburgi Katalin, eleibe küldött.

Bethlen Gábor idejében házasodott meg, Sükösd Erzsébethet, teremi Sükösd Miklós és védi Gáray Ilona leányát vette nőül.

I. Rákóczi György alatt Csiknak előbb alkapitánya, így látjuk 1635-ben, és ez év második felében Csik, Gyergyó és Kászon-székek főkapitányává tétetett. Az 1636. február Kolozsvártn tartott országgyűlésben jelen volt és e gyűlésből küldötték fel Budára mint békekövetet Bethlen Istvánhoz. A Moldovába vezető szorosok erősítésében is működött ez évben, és rá, meg vargyasi Daniel Mihályra bízta Rákóczi a szorosok védelmét. October hóban pedig Rákóczi őt a havasalji vajda mellé küldé 3000 lovassal. A Dézsen tartott zsinat végzéseit ő is aláírta 1638-ban. A szereplő gazdák egyike 1643-ban Gyulafejérvártn ifjabb Rákóczi György- és Báthory Zsófia menyegzőjén. Az 1644-ki hadjáratban a Kemény János vezérlete alatti seregben a csiki haddal részt vett és dicsőségesen harczolt; naplóiróink egyike szerint: »april 27-kén Petki István uramnak volt harczá a németekkel Lévánál,« egy másik naplóíró april 28-án teszi jegyzését e sorokkal: »csatára Petki István uram menvén, emberül forgolódott.«²⁾ Részes az 1645-ki harczokban is, ekkor Morvában is táborozott. Az 1647-ki évben örökölte nénjéről, ercsei Tholdalagi Mihálynéről, a marosszentgyörgyi birtokot.

II. Rákóczi György fejedelemnek kedvelt és nélkülözhetetlen embere volt; alatta lett consiliarius, néhány harczaiban a fejedelemnek jeles hadvezére, volt főkövetje, főudvarmestere, és egy versben helytartója is, s nem csak a székelýföldön, hanem az egész országban nagy tekintettel birt.

Rákóczi 1650-ben, october 30-án, az ország adójának a Portára való bevitelére főkövetté nevezte ki. E követségi utját Oláhország felé vette, Máthé vajdának is vive megnyugtatót, hogy

¹⁾ Gr. Kemény József: »*Deductio stemmatographica familiae Petki*« czimű kézírata.

²⁾ Szabó Károly, *Erd. Tört. Adatok.* IV. k.

török tatár ellen megsegíti a fejedelem, és nyilvánítását annak, hogy Rákóczi az eddigi conföderatiót megújítani szükségfölöttinek tartja, e portai utjából 1651. február hóban jött vissza. Alkalmasint 1652-ben vagy az 1653-ik év elején lett consiliarius. 1653. márczius 15-kén mint consiliarius és mint Csik, Gyergyó és Kászon főkapitánya írja alá Fejérvártt az approbata törvényeket, melyeknek megbírálásában és átvizsgálásában ő is részt vett. ¹⁾ Ez évben harcokban is két versben működő; előbb székely lovassággal Moldovába Kemény János segítségére küldve, ottan győzelmeskedett, ²⁾ azután a szucsvai vár ostromára rendelt tábor élére állíttatott és nem csak a magával Stephán vajda segítségére vitt hadnak, hanem a fejedelmi ostromló seregnek is, úgy látszik, ő lőn fővezére. A fejedelem ez időben hozzá intézett leveleiben czime: »Generosus Stephanus Petki de Királyhalma Consiliarius noster intimus, sedis siculicalis Csik, Gyergyó et Kászon capitaneus supremus, certorum militum nostrorum in Moldavia expeditorum Generalis.« Szucsva állapotja eldőlven, Kemény János intézte a tractákat, és Petki Szucsva vára és a sánczok bevételénél jeles működéséért a fejedelem elismerését nyeri; 1653-ban octóber 12-kén Görgényből Petkihez írt levelében ily sorok állanak: »Isten kegyelmeddel Bátya! Kemény János uram leveléből értjük, Isten az sánczot várral kézben adta, kit így akartunk. Immár csak hozná Isten hamar kegyelmeteket meg. Kgd fáradtsága, Isten éltetvén, nem lészen elfelejtve. Isten kegyelmeddel.« ³⁾ Ő volt kinézve azon sereg élire, mely a lengyel királyhoz rendeltetett, azonban ez megváltozott, azzal Mikes Mihály ment. A lengyelek és kozákok közti béke után a lengyel rendek indigenatussal tisztelték meg, Rákóczi is ajánlotta és 1654 junius 24-én kapja a honfiusítási okmányt. ⁴⁾ 1655. junius és julius havában Rákóczival együtt Oláhországban áll harcban, a Constantin vajda érdekében hadakozásban vesz részt. Az 1657-ki lengyel hadjáratban a fejedelem kíséretében s oldala mellett találjuk, s miután balszerencse érte a hadjáratot, Rákóczit haza menekülésében is kíséri. Jelen volt a Szamosujvártt ez év szeptember havában tartott országgyűlésen, és ekkor általa és Mikes Mihály által adott Rákóczi az országnak feleletet a lengyel hadjárat iránt tett kérdésre. ⁵⁾ Rákóczi lemondása után, a biztosítására Gyulafejervártt november első napján kiállított oklevelet ő is aláírta.

¹⁾ *Deductio Stem. Fam. Petki.*

²⁾ *Szilágyi, A két Rákóczi Gy. f. családi lev.*

³⁾ A gr. Lázár család levéltárában.

⁴⁾ *Deductio etc.*

⁵⁾ *Kraus, Chronik.*

A Rhédey Ferencz fejedelemsége alatt is hű Rákóczihoz, és érdekében működő.

Visszafooglalván Rákóczi a trónt, Petki előbbi tisztségeiben szerepel mellette. Ezen 1658-ik évben Csikszékből, melyben hol Lázárfalva, hol Csicsó volt lakfészke, midőn a moldovai vajdát »az országa népe fél akarta verni«, a megfutott Stephan vajda eleibe Petki segítséget küldött, »úgy jühetett ki« Csikba április elején. ¹⁾ A megyesi országgyűlés által megválasztatott három helytartó egyike ő volt, és május végétől fogva Gyulafejevártt székelve kormányzott társaival. Ez idő alatt gondoskodott, és veje szárhegyi Lázár István által intézkedett a csiki szorosok és a csikszeredai vár megerősítésében is, előre látva, hogy a tatárok berontása elmaradni nem fog. Az alatt, hogy a tatár az országot pusztította, Csikban tartózkodott.

Barcsay fejedelemnek a hódolati esküt letenni vonakodott, az országgyűlés felszólítására sem jött ki a csikiakkal, csak azután adta magát hódolásra, miután Hadschi Mustaffa új török és tatár táborok egybegyűjtésére határozta el magát, és 1658. november 20-kán hódolt. A hódolás után a csikiakkal késznek nyilatkozott a töröktől az országra rótt adó fizetésére, de később ő volt az, kinek unszolására a csikiak nem fizették az adót. Barcsay mindenkép igyekezett megnyerni magának Petkit, ezért tanácsosának is megtartotta és neki adományozta a csiki vashámort. ²⁾ E fejedelem által a Keresztesmezőre 1659. augusztus 20-ra egybehívott táborba megjelent ő is, és midőn e tábor egy részével Barcsay Fejérvárra húzódott, mellette találjuk. Barcsay innen mint követet Gerendre küldvén őt, Rákóczi magánál tartotta, s többé nem került vissza Barcsayhoz; Enyedi sorai szerint: »midőn Ebeni Istvánt Barcsai Petki Istvánnal ugyan tanácsos urral Fejérvárról Kemény Jánoshoz küldötte követségbe Gerendre a Rákóczitól vett válasznak tudakolására, mind hármat Rákóczi megszorítván, maga mellé vette vala.«

Rákóczi valami követséggel is megbizta őt ez évben, ³⁾ a fejedelemnek Csikszékhez 1659 deczember 28-án intézett sorai szerint: »Petki István uram úgy vagyon, mi parancsolatunkból ment volt ki, s parancsoltunk ő kegyelmének bejövetele felől.« Ez év deczember havában marosszentgyörgyi birtokát a törökök bosszúból egészen elpusztították. A székely had, úgy látszik, az ő felügyelete alatt állott. Rákóczi 1660 ápril 7-kén a szebeni tábor-

¹⁾ *A két Rákóczi Gy. f. Családi. lev.*

²⁾ *Kraus, Chronik.*

³⁾ Egy más levélből az tetszik ki, hogy a fejedelem megbizása követében Nagy-Bányán tartózkodott deczemberben.

ból hozzá e sorokat írja: »Im most 8 órakor hozzák hírét, a vezér Lippára szombaton jött, eljő már valamely felé, kgd küldjön éjjel nappal Lázár István uram, jöjön a hadakkal, mi talám holnap Balászfalvára megyünk, kgd is jöjön oda, feleségemet elindítjuk Ujvárba, hatalmas Istenért, sietve küldjen kgd a hadakért.« A Rákóczi eleste után Munkácson találjuk a fejedelem özvegyénél. Itt tartózkodása alatt abban működött, hogy a magyar király közbenjáróul lépjen fel a török sarczolására ellen. Az országtól a visszajövetelre felhívást kapott, s Barcsay tanácsosai 1660. szept. 3-kán hozzá védleletet is küldöttek, be is indult, de megtudván, hogy Barcsay üldözni kezdi Rákóczi pártosait, megtért és Aranyos-Medgyesre Kemény Jánoshoz huzódott.

Aranyos-Medgyesről Kemény Jánossal jött be Erdélybe, Kemény kíséretében látjuk deczemb. 11-kén Görgényben, és az itteni országgyűlésen, mint szereplő egyéniséget. E fejedelemnek is tanácsosa, főudvarmestere, alatta is főkapitány, s mint egy följegyzésből kitetszik, a székelyek generálisa.¹⁾ Mint beiktató biztos is szerepelt, midőn 1661-ben január 20-kán Haller Gábort a marosszéki főkapitányságba beiktatták. Beütvén az országba a török, Kemény elválasztva a maga táborától a székelyeket, azokkal Petkit indítá Szeben és Fogaras felé, hogy a törököt nyugtalanítsa. Az Erdélynek fejedelemet kereső Ali basa, követjei által Petkit is megkínálta a fejedelmi székkal, de ő azt nem fogadta el. A Kemény táborávali egyesülését megkísérlette, de nem vihatta ki; a török dúlásai miatt kénytelen volt visszahuzódni és az erösségekbe befészkelni hadait. Megtétetvén Apaffi fejedelemmé, Petki Ali basa által felszözlített, hogy a székelyekkel Apaffinak hódoljon, de ő a csikiakat ellentállásra bírta, s még akkor sem hódolt, midőn Ali a székelység feldulására hadat indított. Háromszék hódolása után hajlandó lett volna a hódolásra, azonban a vele volt mezei hadak kapitányának tanácsára elállott szándékától és a csikiakkal ellentállásban maradt. Neki, ki Csiknak földtöltések, sánczok és torlaszok általi megerősítéséről gondoskodott volt, s Csik természetadta erősségében is bízott, nagyocská reménye volt a külső állapotok jobbra fordultához, minthogy hozzá bé nagyobbára kedvező hírek, a török szándékáról pedig, mint egykét eredeti levélből kitetszik, még a végső napokban is valótlán és ellenkező hírek jutottak. Sokáig védelmezte Csikot az Oláhfalú felől jött Izmail basa táborára ellen, de az alatt a tatár álutakon rontott be és a csiki tábor hátába kerülve, a falvakat felgyújtotta, »lőn rettenetes veszedelmek — mondja Szalárdi — a szegény csikbeli atyafiaknak, mert az ellenség olyan helytt, a hol

¹⁾ *Archiv des Vereins f. sieb. Landeskunde. III. k. 381. l.*

meg sem gondolták, beütvén, megrablá, égeté őket.« Petki a csik-szeredai várból Gyergyón keresztül árutakon a görgényi várba menekült, s innen kiment Magyarországra Kemény Jánoshoz. Mint Szalárdi írja: »Csiknak elveszésében nem kevésé culpálták Petki Istvánt, kinek Deés tájékarúl Kemény János fejedelem megírta volt, hogy Csikot megholdolni engedje, reserválják ad meliora tempora magokat, maga kijöjjen a fejedelem mellé.« Magyarországon, Huszton künléte alatt Petki azok közt állott, kik Kemény Jánosnak Erdélybe betörő szándékát nem helyeselték, ellenben Rhédey László, Bethlen Jánoshoz 1661. deczember 18-án írt levelében következőt ír róla: »Petki uram betegesen fekszik, úgy látom, nem készül Erdélyben, de szavaiból az mint veszem eszemben, nem contradicál a bemenetelnek, sőt haszontalanu biztatásokkal biztatja magát, de annak vagyon oka, mert ő kegyelmére nagy a harag oda he, melyhez képest semmivel sem gondol.« Huszton maradt, midőn Kemény János 1662. január 3-án beindula Erdélybe. A Kemény János eleste után, hogy Kemény Simonnak trónra léptetésében titkon működött, állítja Cserei. de gróf Kemény József, hivatkozva Bethlen János történetíróra, az ellenkezőt állítja. Az előhaladott korú Petki, mint Bethlen írja, puerilibus rebus immisceri erubuit, és kevés napok mulva bejött Erdélybe.

Apaffi meghagyta a tanácsosi méltóságban, de a csiki főkapitányságot, melyet künléte alatt vesztett el, nem kapta vissza. hanem e helyébe Küküllőmegye főispánságával ruháztatott fel, a nevezett megyében második felesége, Bárczi Borbála (azelőtt szopori Sulyok Istvánné) utján voltak birtokai. Apafi nagyon bizott benne, noha Kucsuk basa azzal vádolá, hogy az erdélyi várakban levő német kapitánokkal titkos szövetségben áll.¹⁾ Apaffi őt küldé mint üdvözlő követet az Erdélyen keresztül haddal jövő oláhországi vajda eleibe. 1663-ban helytartója is Apaffinak, a július 20-kán a kaczai táborban tartott országgyűlésen nevezték ki Béli Pállal és Fleischer Andrással együtt, ez uttal ő a magyarok részéről szerepel, 1658-ban mint székely állott a helytartók közt. Gróf Kemény József szerint Petki működött abban, hogy elszakítsa Erdélyt a török portától, és az 1664-ben I. Lipót és a török szultán közt folyt harcz alkalmával tanácslá is Apaffinak, hogy titkon mozdítsa elő Lipót császár törekvéseit. Ez utóbbi évben visszaszerzi magának a csiki főkapitányságot; az alatt, hogy a csiki főkapitány Daczó János követségben működve távol volt, folyamodott ez iránt, és több főúr közbenjárására, kik között tekintélyes csiki birtokosok is voltak, visszanyerte a főkapitányságot:

¹⁾ Gr. Kemény József, *Deduct. Stem. f. Petki.*

»non sine confusione multorum, qui fidelissima Joannis Daczó servitia eludi, absentique sic imponi dolebant.«¹⁾ Ezen években, úgy ezután is többnyire marosszentgyörgyi birtokán lakott, itt 1666. június 7-kén állítván ki egy oklevelet, magát ily czímmel írja: «Küküllővármegye Főispánja, Urunk ő nagysága belső tanácsosa, és Csik, Gyergyó és Kászon székek Főkapitánya.» Öregsége miatt helyette Csikban ez évben fia, ifjabb Petki István, vitte a hivatalos teendőket.

Nevezetes eseményekkel teljes, és fáradságos hosszú életét 1667-ben január 27-kén Marosvásárhelytől, az országgyűlés folyama alatt, végezte be. A csiksomlyai zárda kriptájába temettetett el és itt nyugszik.

Neje, Bárczi Borbála, ki 1663-ban a Petki első feleségétől fiainak ajándékozta kolosmegyei és küküllőmegyei birtokait, 1668-ban halt el.

Küküllőmegyében, székgyűlések tartása idejében, Ádamos, felesége birtoka, lehetett tartózkodási helye.

Osdolai Kún István.

Kún István, István és Sulyok Sára fia.

Barcsai Ákos alatt Rákóczi György ellen buzgón működött Háromszéken: »Zabolai Basa Tamásra és a vejére Osdolai Kún Istvánra (ki Basa Ilonát birta nőül) lévén régtől fogván nehézsége Rákóczi Györgynek, azok nem merték nyilván megvárni az ő nsga bejövetelét, hanem Brassóban bémenvén, ott elbujtanak oly helyre, hogy az egész város népét megeskettette Rákóczi György s mégis a gazdája, maga tudja, hamis esküvésével, avagy az esketés előtt való félre állásával megtartotta Basa Tamást és Kún Istvánt, úgy, hogy rájuk nem találtak, és mindaddig ebben a rejtekben voltak, míg Rákóczi György Szében alól elment és a törökökkel megharcolván, megveretett és megholt; irhatom, hogy az az ember szülte őket e világra: mert ha kezében akadtanak volna Rákóczinak, netalán életek fogyott volna el.«²⁾

Miután a török megtette Apaffit 1661. szeptemberben fejedlemmé, Kún hozzá csatlakozott. »Kevés erdélyi urak valának akkor Apaffi Mihály mellett, — írja Cserei — nem is volt oly nevezetes ember mellette, hanem háromszéki osdolai Kún István, Daczó János, Naláczai István, kik is akkor elsőbb emberek voltak a fejedelem udvarában.«

Apaffinak igen kedves embere volt. Őt Zólyomi Miklós elfo-

¹⁾ *Joannes Bethlen, Hist.*

²⁾ *Petr. Horváth Kozma önéletírása.*

gatása és börtönbe kerülése után kinevezte Hunyad megye főispánjává s ekként két évig szerepelt. Ellene panaszok merültek fel s azok következtében Apaffi a megye kormányzatát Kapy Györgyre bízta, ki még Rákóczi Györgytől kapta a Zólyomi Miklós főispánságát. A megbántott Kún, mind maga mind mások által esedezett ¹⁾ a fejedelemtől visszahelyeztetéseért, és a fejedelem, hogy kikerülje mind Kún mind Kapy pártfogóinak ostromlását, a tanácsurak ítéletére bízta ügye eldöntését, kiknek az 1666 február hóban Fogarastt tartott országgyűlés folyama alatt hozott határozata következtében Kún elesett a főispánságtól.

Mint a fejedelmi tábla assessorát találjuk oklevelekben és az assessori cím később is, midőn Küküllő megye főispánja, nevéhez van kapcsolva. E megye főispánja valószínűleg 1667-ben lett. Az 1674-ik év végén, a Bánffy Dénes elfogatása idejében, rövid időre helyettesítették kolosvári főkapitánknak. Apafi dec. 23-ki levelén a külczim: »Generoso Stephano Kun de Osdola comiti Comitatus de Küküllő supremo, ac tabulae nostrae judicariae jurato assessori, nec non capitaneo substituto civitatis nostrae Kolosvár.« ²⁾ Nagykorú fia volt 1682-ben, mi kitűnik a Rosnyai Dávid részére kiállított kezeslevélből, melyben magát »idősb« Kún Istvánnak írja. ³⁾ Veje, Bethlen Miklós, nyilatkozatából látható, ⁴⁾ hogy Tököli Imréhez csatlakozott 1690-ben, kinek pártján Bukarestben találjuk 1691. szent Mihály havának 24-ik napján. ⁵⁾ Ugyan veje írja, de az évet nem jelöli meg, hogy »sok bételék az szegény Kún Istvánon, minden gyermeke meghala, maga azután szegény és becsstelen állapotban halt meg.«

Marosnémeti Gyulay Ferencz.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Gyulay Ferencz, a váradi főkapitány Gyulay Ferencz és Szentersébeti Pécsy Margith fia.

Udvarhelyszékben anyjától örökölte az andrásfalvi jószágot.

Egy adat szerint, melynek kutforrására nem emlékszem, Apaffinak főasztalnokja 1668-ban. ⁶⁾

¹⁾ Hü szolgálatait felhozta. Bethlen János az ügy leírásában írja: »sub initio regiminis Apaffio charissimus, evilescente aliis succedentibus favore eius.«

²⁾ *Tört. Tár. 1881. évf. 733. l.*

³⁾ Ugyanott 1883-ki évf.

⁴⁾ *Önéletrása.*

⁵⁾ *Tört. Tár. 1884. évf. 110. l.*

⁶⁾ Valószínűleg reá és nem atyjára vonatkozó ez adat.

1685. decemberben mint Apaffi követje Szathmáron Caraffával egyezkedik. 1686-ban az országos deputatio tagja, és ez évben gróf Scherffenberg császári tábornok táborához főcomissariussá tétetett, »ki continuus legyen a táboron mellette.« Ez időben, mint Haller Pál utóda, főispán Küküllőmegyében. Ugyanezen évben felküldetett Bécsbe mint követ, lépéseket tenni a katonai megszállás ellen és a Haller-féle diploma némely pontjai kitöröltetésében működni. Consiliariussá az 1687. február hóban Fogarason tartott országgyűlésen a Teleki Mihály befolyása következtében lett. Az 1687-ik év nyarán újra felküldetett Bécsbe; Bethlen Miklós sorai szerint: »Gyulayt derék követnek küldték Bécsben, hogy az in anno 1686-ban respuált diplomát, vagy a Lotharingus contractusát nyerje meg a fejedelemnek és országuak«, mely követésből az 1688. január 4-kén kiadott válasz után tért vissza. A követségeiről író Bethlen őt tudatlannak és hazugnak festi.

Főispánsága mellé Apaffi 1689. (tán 1688?) junius 17-kén ¹⁾ az udvarhelyszéki főkirálybiróságot adá neki és beigtató biztosokká Teleki Mihályt és Bethlen Eleket nevezte ki. A kinevezést és beigtatást tárgyazó oklevelet kihirdették junius 28-án Székely-Kereszturtt, azonban a szék nem acceptálta őt főkirálybirónak, mint Cserei írja: a beigtató biztos Teleki »re infecta visszamene Gyulay Ferenczczel együtt.« Mind Cserei e soraira nézve, mind a kinevezési évre nézve megjegyzendő, hogy oklevél bizonyítja, hogy Gyulay 1688. szept. 30-án mint főkirálybíró elnökkölt a székgyűlésben.

A Thököli bejöttekor hozzá csatlakozott Gyulay vele volt Oláhországban is, és mellette mint egyik tanácsadója működött. 1691. szept. 24-kén Bukarestben készít végrendeletet. »ép állapomban nem is öreg ember koromban.« ²⁾ Végrendeletében Magyarországon több vármegyében lévő birtokáról rendelkezik ebből kitűnik, hogy Küküllőmegyében Solymoson volt birtoka; Udvarhelyszékekben Nagy-Solymoson, meg Hidegkúton, rendelkezik hunyadmegyei birtokáról is, és kinyilatkoztatja abbéli kívánságát, hogy a dévai templomba anyja mellé temessék.

A Thököli elvonulása után visszakerül hazájába. Lehet, hogy ő ama Gyulay, ki a császártól 1693. may. 14-kén kegyelmet nyer. 1694-ben báróvá lett. Noha Cserei azt írja, hogy Udvarhelyszék soha sem acceptálta főkirálybirónak, mindazáltal Apor Péter munkáiból kitetszik, hogy a Rákóczi Ferencz felléptekor ő

¹⁾ *A N. Székely Nemzet const. Priv. 108. l. Egy más oklevélből. (Jos. Com. Kemény, Dipl. Trans. App. XIX. l.)* kitetszik hogy 1688. szept. 30-án mint főkirálybíró gyűlést tart.

²⁾ *Tört. Tár. 1884.*

e szék főkirálybirája. 1701-ben grófi czímet nyer. Ugy látszik, hogy a Rákóczi mozgalmak idejében halt meg; egy 1705-beli lajstromban neje mint özvegy áll.

Első neje Barakonyi Klára, második Kapy Mária.

• *Keresdi Bethlen Gergely.*

(Lásd Udvarhelyszék.)

Bethlen Gergely, Bethlen Ferencz főudvarmester és Kemény Kata fia.

1654-ben Gyulafejevártt Rákóczy Ferenczcel, Bethlen Miklóssal folytatta tanulását, mely utóbbival ez időtől fogva haláláig ellenséges lábon állott, különben is a Bethlen János háza, és Bethlen Ferencz maradékai közt ellenséges viszony állott fenn. Az 1657-kilengyelháborúban a fejedelem, II. Rákóczi György, kíséretében volt, és onnan a fejedelemmel együtt jött ki. Anyjával, testvéreivel és Kemény Simonnal a Kemény János sarczára nézve Rákóczinak 1659. január 28-án Bethlen biztosító levelet állított ki és márczius 2-án Beszterczén egy mást a kezesek megnyugtatósára. ¹⁾ Ez év december 31-ik napján Rákóczi Segesvártól általa kérte ki Bethlen Jánosnét, ő hozta fogva a fejedelemhez: »maga sollicitáltván magának azt a hivatalt«, írja Bethlen Miklós.

Kemény János fejedelemnek, ki neki bátyja vala, híve. Kemény János általa a szorongatott Fogarasba hadat küldött, mellyel a fogarasi várba behatott. Egy oláhországi csapat ellen, mely Brassó felől tört be, novaji Szentpáli Jánossal együtt őt küldte a fejedelem, és a csapatot szerencsésen szétverték. Keménynek az 1662-ki nagyszőlősi ütközetben történt eleste után a fogarasi várba vonult Szentpáli Jánossal, és azt védve tartották egy darab ideig, azután feladták Apaffinak.

Apaffi Mihály alatt a fejedelmi tábla assessora, így áll 1671-beli oklevélben, így későbbiekben is. 1676-ban Udvarhelyszék főkapitánjává tétetett, beiktatása december 23-kán történt. ²⁾ Róla Bethlen Miklós ezt írja: »20 esztendő alatt soha Bunról rá nem érkezett, hogy törvényes derékszéket üljön csak egyszer is, ez hit felett való csuda, de valóságos dolog.« Azok egyike, kik Béldi Pál megbuktatására törekedtek, kinek testvéreivel együtt ellensége volt; Cserei szerint főleg a bethleni jószágért, mely miatt Béldivel hosszasan siker nélkül pereltek. 1678-ban őt rendelték ki Béldi Pál ellen, ő vezette a fejedelmi serget Bodolára. A Béldi elkobzott javaiból a bethleni és bodoni birtokokat ő és testvérei kapták. Ezután nem keresdi, hanem

¹⁾ *Magyar Tört. Tár. XVIII. k.*

²⁾ *Kállay, Hist. Ért. a n. Székely n.*

bethleni előnévvel találjuk oklevelekben. Ez 1678-ki évben a fogarasi gyűlés idején lőn consiliáriussá is. A bujdosók érdekében táborozásban Somlyónál 1680-ban ő is részt vett. 1683-ban ki volt rendelve az országon átvonuló tatár khán tábora felvigyázására. 1685-ben Macskási Boldizsárral Lengyelországban, Varsóban, járt mint követ a bujdosók ügyében. 1686-ban azon tábor élén áll, mely Szeben és Medgyes közt a harsági völgybe helyeztetett, melyet Bethlen Gergely, nehogy oly sors érje, mint a Gyulaffy táborát érte, vagyis mint Cserei írja: »hogy rajta is a ne essék a mi Gyulaffin, csuda formán kezdi alá és felhordozni.« Ezen évi országgyűlés őt és borosjenői Székely Lászlót az ország közönséges adója főinspectorává tette. Bethlen Miklós önéletírásából kitetszik, hogy 1687-ben Fogarasnak is főkapitánya, és e minőségben három évvel későbbi adat is érinti, de hogy mitől fogva meddig, fel nem deríthettem. 1688-ban maj. 3-kán a fogarasi országgyűlés által azon bizottság tagjává választatott meg, mely Caraffával, Erdély katonai főbiztosával, volt egyezkedendő. Bethlen a töröktől elszakadás nagy ellenzője volt; Cserei szerint: »inkább megöleti magát, mintsem a portának adott hitét megszegje,« de Caraffa fenyegetései következtében a bizottság többi tagjaival együtt a rendek nevében a homágiumot letette.

II. Apaffi Mihály alatt az 1691-ben január 10-kén Fogarasban tartott országgyűlés által az ország főgenerálisává nevezetett ki, és a császárhoz Bécsbe küldött követség tagjává. Ugylátszik, ez évben nyeri Küküllő megye főispánságát is. Az országgenerálisságra és a főkormányszéki tanácsosságra I. Leopoldtól 1692. január 5-kén kapja a megerősítést,¹⁾ kitől grófi czímet is kap 1697. márczius 21-kén. Mint ország generálisa, consiliárius, udvarhelyszéki főkapitány és Küküllő megye főispánja szerepel haláláig. Cserei és Apor szerint 1698-ban holt meg,²⁾ az első szerint: »ez évben hala meg arenában, a felesége, Thoroczka Mária, penig himlőben, s mind a kettőt egyszerre temetik el Keresden.« Apor Péter »Metamorphosis Transilvaniae«-jában róla ily sorok állanak: »Bethlen Gergely igaz régi magyar módon jár vala, azért Magyar Geczinek hivatta magát; én le nem írom, hanem kedves olvasóm nézd meg in Mausoleo regum Hungariae Gyula herczeget és irjad alája bátran Bethlen Gergely.«

Kisebb leányát, Katát, 1694-ben II. Apaffi Mihály fejedelem vette nőül; Bethlen Elek és Bánffy György működtek a házasság létesítésében Bethlen Gergellyel együtt.

¹⁾ *Jos. Com. Kemény Dipl. Fr. IX. k.*

²⁾ Bydeskuti Boldizsár Naplójából az tűnik ki, hogy 1697. végén holt meg, Kállay is ez évet mondja. Tán temetése volt 1698-ban.

Bethleni Bethlen Sámuel.

(Lásd Marosszék.)

Bethlen Sámuel, Bethlen János cancellár és fricsi Fekete Klára fia.

1663. tájtt születhetett. Atyja közte és testvérei közt az ingókra 1668-ban intézte el az osztályt, az ingatlanok felosztása 1673-ban történt, mely alkalommal a kiskoru Sámuel helyett anyja, ki az osztályra fia érdekében nem kis befolyással volt, erősítette meg, és ekkor Küküllőmegyében a »nagyteremi« birtok jutott neki.

1683-ban jegyezte el magának borsai Nagy Borbálát, a volt consiliarius Nagy Tamás és Thoroczkai Kata leányát, lakodalma 1684-ben január hóban Keresden tartatott.¹⁾

Mikor féltestvérét Pekry Lőrinczet nótázták, 1686-ban, őt is el akarták fogatni; Bethlen Miklós szerint: »nehezen oltalmazók meg, pedig semmi vétke nem volt, Bethlen Gergelyvel kóválygott«, azaz a Bethlen Gergely vezérlete alatti táborban tartózkodott ekkor, mely tábort Bethlen Gergely a császáriakkal összeütközés kikerülése végett idestova hordozott.

1689-ben, úgy látszik, a tartományi biztosok egyike.²⁾ Az 1691-ik év kezdetén az ország által ő, meg Kemény Boldizsár, bizatott meg letétetni Fejér vármegyével a hódolati esküt.³⁾ Küküllőmegyének mind a két főispánja Tökölihez pártolván át, alkalmasint ez évben lőn ő az egyik helyébe kinevezve. 1696. július 19-kén grófi czimet kap, és 1697. april 18-án I. Leopold császár királyi táblai assessornak is kinevezi.

Marosszék főkapitányságával is felruházták, melyet valószínűleg 1698-ban kap, melyet a főispánsággal együtt a Rákóczi-mozgalmak kezdetén is visel.⁴⁾

A Rákóczi-mozgalmak alatt 1703-ban egy had élire állítatott, és Rabutin magával vivé; mint Bethlen Miklós írja: »Szeptemberben hadastól magával elvün Kővárhoz. Kővártól eljőve, Bethlen Sámuelt hagyta Szent-Benedeknél, kit is ott a kurucz akkor vert fel, mikor Rabutin hadastól Kötelandnél volt, de nem ment, sőt nem is küldött utána a kuruczoknak.« Cserei erről ezt írja: »Bethlen Sámuel commendója alatt öt száz székely hadakot küldö (Rabutin) Szent-Benedekhez, de azokat a kuruczok, felesen bejővén Ilosvai nevű ezeres kapitány commandója alatt,

¹⁾ Bethlen Miklós *Önéletirása*.

²⁾ K. Papp Miklós, *Történ. Lapok I. évf.*

³⁾ *Carolus Szász, Sylloge etc.*

⁴⁾ B. Apor Péter *Munkái*.

jó reggel felverék, sokan rabbá esének, Bethlen Sámuel elszalada.« E mozgalmak idejében azután Szebenbe huzódott be, itt találjuk 1705-ben, később behuzódott Brassóba, ott hala meg 1707-ben 44 éves korában.¹⁾

Több gyermekei közül megemlítjük Ádámot és Sámuel, kik ágazatokat terjesztettek le.

Még atyja életében őt Budai Péter fiának fogadta és neki hagyományozá az alsó-rákosi kastélyt és birtokot. Volt Bethlen Sámuelnek Kuttyfalván is birtoka.

Altörjai báró Apor Péter.

(Lásd Háromszék.)

Apor Péter, Apor János és Vajna Kata fia.

Atyja korán elhalván pestisben, első gyámja volt Apor Farkas, azután gróf Apor István. 1686-ban Kolozsvárra jött tanodába, azután Nagy-Szombatban folytatta és jelesen végezte tanulmányait, honnan 1696-ban jött vissza Erdélybe. Az 1699-ki segesvári országgyűlésen mint királyi hivatalos vesz részt. Ez évben, szeptember 5-én I. Leopold császár kinevezi Küküllő megye főispánjává és beiktatják 1701-ben. Az 1699-ki évben vette Bécsben nőül, kedve ellenére, inkább mások tanácsára, gróf Kálnoki Borbálát, Kálnoki Sámuel és szászhegyi Lázár Erzsébeth leányát. A kurucz mozgalmak alatt 1704. január 15-kén Brassóba menekült. Atyja testvére: gróf Apor István ez évben halván el, ennek végrendelete nyomán szép vagyont örökölt. 1705-ben azok közt találjuk, kik a Rabutinnak adott reversalis mellett Oláhországba huzódtak a kurucz mozgalmak miatt s ott laktak. Áprilisben ment oda be nagy töprenkedések után, kijő júliusban s kevés idő múlva kuruczczá lesz. Rákóczi Ferencz, kinél személyesen volt Magyar-Egeregynél, őt Vártelekhez rendelé, hol az 1705. november 11-ki csata utánig tartózkodik, azután Csik-Somlyón lévő részbirtokában huzta meg magát. 1706-ban, a német katonaság Csikba jöttkor, bár a háborgatások ellen már biztosítást birt Rabutin részéről, midőn legkevésbé sem gyanította volna, Rabutin parancsára Graven ezredes által elfogatott s fogva Brassóba vittetett, hol két hó hián két évig volt fogva: »inno-center viginti duobus mensibus in arce Coronensi.« E fogsága, mint-hogy a császári őrségben több ismerősei voltak, olyanná tétetett, mint maga írja, mintha nem is fogságban, hanem vendégségben lett volna. Később megnyerte azt is, hogy szabadon járhasson a várban. A miniszteri tanács által teljesen ártatlannak találtatván,

¹⁾ P. Bod, Hung. Tymbaules.

1707. júliusban felmentetett, de Rabutin, ki ekkor ellenséges indulattal viseltetett irányában, úgy intézte, hogy csak november 10-kén nyerhette vissza szabadságát.

Fogsága után, a főkormányzók ajánlatára, Háromszék 1708-ban Maksán tartott gyűlésben, megválasztá őt főkirálybírónak, a választás a Bánffy György gubernator életében, tehát november 15-ke előtti időben, történt. Ez ügyben, meg Küküllő-megyei főispánságának viselhetése végett, kétszer járt Bánffyhoz, utját Brassóból Szebennek mindig Oláhországon át véve. A főkirálybírói esküt még az említett évben Léczfalván tette le, és a következő, 1709-ik, évben kapta tisztségére nézt a fejedelmi megerősítést.

Küküllőmegye főispánságát, melytől 1706-ban elfogatásakor felfüggesztették, bár működött annak megtarthatásában, s tett felterjesztéseket a bécsi udvarhoz, (mely akként volt értesítve, hogy szándékos csere forog fenn Apor tisztségeire nézve), többé vissza nem nyerhette. Az erdélyi bizottságnak Medgyesen 1711-ben január 26-án kelt s az udvari cancellariához intézett levelében ezen ügyről e sorok állanak: »Másként is az Apor uram ispánságában mint egy cambium vagyon, mikor az háromszéki királybírótságot ő kegyelmének conferálták, azzal amához való jussát remittálta, melyről írás ugyan nincsen, de egynehány közölünk arról attestálhat, hogy a szegény Haller (István) uram mondotta, hogy Apor uram minden praetensióját, ha mi lehetne a Küküllő vármegyei ispánsághoz, remittálta, ama nyugodalmasabb hivatal levén, azzal váltja fel. A míg élt a szegény Haller uram, soha nem is emlegette, hogy még praetendálna hozzája, hanem a mióta ide Medgyesre jöttünk, azolta erigálta az iránt való praetensióját.«

1712-ben a császártól báró címet kap.

Háromszéken rendes lakhelye Altorja volt, melyből két versben, 1718-ban és 1719-ben, zaklatta ki a pestis. 1722-ben Galacson lakott. 1743-ban jutott özvegységre, neje ez évben január 7-kén hala el. Az ország által több főhivatalra jelöltetett ki, így 1744-ben főkormányzéki tanácsosnak választják meg, s ekkor a székely nemzet nyilvánított ohajtása volt, hogy vállalja el e méltóságot, de gyengélkedő egyézségével az alól kimenté magát s megmarad főkirálybírói tisztségben. Írt historiai becsű munkákat is. A »Lusus mundi« című, és a »Synopsis mutationum notabiliorum aetate mea« című, latinul van írva. Metamorphosis Transilvaniae-ját magyarul írta. Az 1747-ik évben elveszté szeme világát; Erdély 1748-ki eseményeit már mással jegyeztette fel munkájában. Megholt 1752-ben.

TORDAMEGYE FŐISPÁNJA I.

Bikali Vitéz András.

Vitéz András, állítólag György fia.

Nagy Iván szerint ¹⁾ »Vitéz András Szapolyai János királynak tanácsosa, Torda vármegye főispánja volt, és nőül vévén deficiált Koppándy Gergely fiúsított örökösét Valkay Ágnest, Koppánd falura is adományt nyert.« 1548. előtt viselte a főispánságot. Neje 1548. és 1557-ki oklevelekben ²⁾ mint özvegy jó elő.

Bikali Vitéz Gábor.

Vitéz Gábor, András és Valkay Ágnes fia.

Mint Tordamegye főispánja áll 1576. februárban kelt oklevélben, ³⁾ és egy 1578-beli adatban. ⁴⁾ Nagy Iván szerint tanácsosa Báthory Kristóf vajdának. Ő lesz azon Vitéz Gábor, ki a székely krónika szerint 1580-ban halt meg. ⁵⁾

Neje ősi Jankaffy Orsolya. Mike genealógiai gyűjteményében mint első neje Almádi Orsolya áll.

Oklevél mutatja Ferencz és Miklós nevű fiait. ⁶⁾ Van András nevű fia is. Lakhelye Koppánd.

Cseszeliczki Szilvásy Imre.

másként:

Szilvásy Cseszeliczky Imre.

Szilvásy Imréről két oklevet birunk Báthory István idejéből, melyek sejtetik, hogy gyakran fordult meg a fejedelmi udvarnál, egyik 1574., a másik 1575-beli. ⁷⁾

¹⁾ *Magy. orsz. Családai XII. k. 227. l.*

²⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tv. App. X. k.*

³⁾ *Ugyanott Suppl. VII. k.*

⁴⁾ Hiteles jegyzet gr. Eszterházy János birtokában.

⁵⁾ *Tört. Tár 1880. évf.*

⁶⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tv. App. XIII.*

⁷⁾ *Tört. Tár 1883. évf.*

Nagy Iván szerint Tordamegye főispánja 1582-ben. Így jó elő 1584., 1589. és 1590-beli oklevelekben; ¹⁾ utóbbi szerint egy felterjesztést ír alá e két főispán: »Balthazar Bánffy-Losoncz de Mogyoró, Emericus Cseszeliczky de Szilvás.«

Birtoka volt a Tordamegyében fekvő Magyar-Szilváson.

Losonczy Bánffy Boldizsár (Mogyorói.)

Bánffy Boldizsár, Bánffy Pál és Báthory Borbála fia.

Neje kecskeméti Patócsy Erzsébet, Gáspár leánya.

Ha jól emlékszem, 1564. Tordán »feria secunda prox. post dominicam Invocavit« kelt levél (Com. Jos. Kemény, Dipl. Tv. V. k.) mutatja mint Tordamegye főispánját.

1588-ban mint consiliarius és a reudek elnöke, így 1589-ben is (Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XIII. k.) jó elő és 1590. és 1596-ban is mint consiliarius és főispán szerepel.

1597-ben néhai.

Gyermekei: Margit, Judit, Borbála, Anna, Zsuzsa.²⁾

Gerendi János.

Gerendi János, az altorjai Mike Sándor gyűjteményében levő táblázaton György fia.

Neje a fönt idézett kutforrás szerint somkereki Erdélyi Kata, a Bertalan leánya.³⁾

Az 1585-ik év elején a fejedelmi ítélő tábla assessora. (Com. Jos. Kemény, Dipl. Tv. App. XIII. k.)

1592-ben mint Tordamegye főispánja szerepel.

Az 1594. május 12—22. tordai országgyűlésen, melynek egyik t.-cikke: »legelőször azért, ez mostani időnek szükségéhez képest, tetszett ez, hogy az országnak egy fizetőmestere legyen, ki az ő maga értelméből és ítéletéből fogadjon lovagot, gyalogot az ország praesidiumára, ez elmúlt articulus tartása szerint«, Gerendi Jánost az ország egyenlő értelemből fizetőmesternek

¹⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tv. V. k. — App. XIII. k.

²⁾ A »Turul« I. kötetének I. füzetében a Nagy Iván által közölt (24-ik lap) táblázaton nincsenek felhozva sem felesége, sem gyermekei, kik: Margit elsőbben Bodoni Istvánné, azután bog. Bogáthi Menyhértne, végre (1613.) korotnai Alia Farkasné; Judit Borsovai Zsigmondné, azután (1613.) Szikszai Györgyné; Borbála brenhidai Huszár Istvánné; Anna gyerkei Wesselényi Boldizsárné; Zsuzsa keresdi Bethlen Gergelyné, azután uzoni Béli Kelemenné.

³⁾ Kemény János szerint E. Bertalanuak Kemény Katától leánya. Ugyan Kemény szerint Gerendi leányát Rákóczi Zsigmond vette nőül.

választotta. (Erd. Országgy. Emlékek III. k.), Bethlen Farkas Historiájában: »Aerarii curator, stipendiorumque militibus exolvendorum distributor Joannes Gerendius, vir prudens rerumque usu in nobilitate Transylvana clarus.«

Ez 1594-ki évben azok közt áll, kiket Báthory Zsigmond ez évben notáztatott. Ő Gyulafejevárra kerül börtönbe, azután száműzetett: »Joanni Gerendio ob respectum Sigismundi Rakoczii, quod gener ipsius fuisset, vita est condonata« (Wolfg. Bethlen, Hist. III. k.) Magyarországon Rákóczi Zsigmondnál tartózkodott; egy 1595-beli jelentés szerint ott halt meg (Archiv. I. k. 1853-beli évf.) Notáztatása idejében is főispán: »vir animi et corporis dotibus exornatus«. Az ő gerendi részbirtokát notáztatása után Jósika István kapta.¹⁾

Mogyorói Bánffy-Losonczy Gábor.

B. Gábor, Bánffy Pál és Báthory Borbála fia.

Egyik neje Sombory Borbála, kit 1591-ben mátkásított el magának.²⁾ A másik?

Torda megyében Magyar-Régen, Beresztelke és Mogyoró helységekben látjuk mint birtokost 1587-ben.

E megye főispánja 1597. máj. 10-ki oklevél szerint s ekkor consiliarius is. (*Jos. Com. Kemény, Dipl. Tv. VII. k.*)

1598. aug. 22. a szászsebesi táborban, a Báthory Zsigmond visszajötte után, a tanácsosok és főrendek közt találjuk. (Erd. Országgy. Emlékek IV. k.)

1599-ben ő az egyik követ, kit Báthory András a lengyel királyhoz küld: »Senatorum unum, splendore familiae, heroica corporis figura, et prudentia summa insignem virum.«

Az 1600-ik évben is előjő mint consiliarius, de ezután többé nyomát nem találjuk.³⁾

¹⁾ Megjegyzendő, hogy a szász-erkedi (Kolosmegyében) cath. templom kriptájába van temetve egy Rákóczi Magdolna, ki előbb Bozási Miklósné volt, azután Gerendi Jánosné, és 1599-ben április 1-én holt meg.

Nb. Egy 1587-beli lajstrom szerint a Dobokamegyében fekvő Serling falu dézinaarendájából részt kap két Bozási ivadék és Gerendi János, hasonlóképen Sz.-Erkeden is.

Nem lehetetlen, hogy Rákóczi Magda a száműzött Gerendi János második neje; azonban hajlandóbb vagyok hinni, hogy Magda férje ama Gerendi János, ki Báthory Endrének Mihály oláh vajda elleni ütközetében Sellenberknél 1599. okt. 28-kán esett el.

²⁾ Egy 1587-beli lajstrom gyaníttatja, hogy ekkor már neje.

³⁾ *Magy. Tört. Tár XVIII. k. 34. l.*

Bikali Vitéz Miklós.

Vitéz Miklós, állítólag Gábor és ősi Jankaffy Orsolya fia. ¹⁾

Nagy Iván által is (Magy. orsz. Családai XII. k.) csak mint Tordamegye főispánja van felhozva, és nem Kolosmegye főispánjának. Gróf Kemény József Diplomatariumában egy oklevél kivonata van, mely szerint Vitéz 1594. nov. 25-kén végrendeletet készített a táborban, mely Lippa ellen volt küldve, és a kivonatban az áll, hogy ekkor ő consiliarius és Kolosmegye főispánja; e végrendeletet 1602. márcz. 9-kén megerősíti Báthory Zsigmond, és ebben is »alias consiliarius et comes comitatus Kolos.« Ez alighanem tollhiba, mert későbbi oklevelekben Tordamegye főispáni czimével fordul elő. Valószínűleg Gerendi János notáztatása után, 1594-ben kerül e polczra. Így 1598. (Erd. országgy. Eml. IV. k.), 1599. és 1600-beli oklevelekben láttam.

1598-ban, mikor Báthory Zsigmond Erdélybe visszajött, a fejedelemhez állott.

1599. jun. 26-án ő volt az egyik biztos, ki előtt Mihály oláh vajda Báthory Andrásnak a hűségesküt leteendő volt.

A császári biztosoknak a császárhoz Fejérvárról 1600. ápril 21-kén irt levelök Vitézre vonatkozó kivonatja ez: »Armani Péter nálunk volt s azt adá tudtunkra, hogy Mihály vajda csakugyan küld küldötteket Felségedhez és pedig egy oláhot és erdélyit, Vitéz Miklóst«. Ugyan a biztosok 1600. ápril. 21-ki más levelök szerint: »Ama tanács következtében, hogy maradjon meg Fged hűsége mellett a vajda, tudtokra adá a kertben, a nekünk adott audientia után, hogy elhatározta Vitéz Miklóst kiküldeni Felségedhez. Kornis ezt nagy bajnak tartja, mert ez a Vitéz Miklós egészen a vajda embere, a ki a keresztyénséggel sem gondol, mindig csak gonoszságon türi fejét s mindent, a mit Fgedre nézve kedvezőt beszélnek az országban, a vajdának besugja.« (*Tört. Tár 1884-ki évf. II. f.*)

1600. nyarán ő volt, ki rendre járva a főurakat és nemesekeket, rávette, hogy Mihály vajdához visszaálljanak. Mihály vajda bizta meg őt: »Nicolaum Vitéz unum ex celebrioribus hominem, profusa eloquentia et ad omnes fortunae casus alterum Achatem, linguae etiam valachicae gnarum, ad domos nobilium et residencias singulorum publica fide mittit.«

Nagy Iván, kutforrást nem idézve, írja, hogy nagy része volt Miriszlónál (1600. szeptember 18.) Mihály vajda megveretésében.

1601-ben ismét Báthory Zsigmond hive lett.

¹⁾ Hogy Vitéz Miklósnak Ősben birtoka volt, következtethető egy 1587-beli dézmaárenda lajstomból.

1602-ben Besztercze városa parancsnokává neveztetett ki. E várba zárkózott csapataival Basta elől, hol erősen védve magát, miután azt feladni kényszerült, a kivonulás után Budaknál a Basta vallonjai egy része megrohanta, s ott megöletett febr. 24-én Neje Petrichevich Horváth Klára.

Kápolnai Bornemisza Boldizsár.

(Lásd Fejérmegye.)

Bornemisza Boldizsár, Farkas fia.

1573-ban Báthory Istvánnak étekfogója.

1575-ben Békés Gáspár pártján áll; kimenekülván Erdélyből, birtokaitól megfosztják. Később megengedték, hogy hazájába visszatérjen.

Neje Patócsy Anna, mely nő után sok birtoka volt Erdélyben.

1587-ben az országban találjuk, és »nagyságos« czimmel fordul elő neve. Udvari tisztséggel volt-e felruházva, vagy más tisztséggel-e, azt ki nem mutathatjuk.

Az osztrák házhoz szító volt. Mária Krisztierna idejében consiliarius. Gyanítható, hogy a consiliariusságot már 1594-ben kapja. Fia is 1600-ban a császár szolgálatában állott, alkalmassint mint apród (Tört. Tár 1884. évf. I. f.)

1600-ban visszakapja a Báthory István idejében elkobzott birtokait. Ez évben azon bizottság vezetője, melyet a rendek Rudolf császárhoz küldöttek.

1601-ben őt küldte Basta Szebenbe az erdélyi urakhoz, hogy a császár hűségében azokat megtartsa.

A császár pártján maradt Báthory Zsigmond harmadszori bejövetele után is.

Torda vármegye főispánságát birta ez időben. De hogy az előbbi két főispán közül melyiknek utódja; hogy elmozdított, vagy leköszönt, vagy elhunyt főispán helyét nyerte-e el, biztosan nem állíthatjuk. Főispánságától Báthory Zsigmond fosztja meg 1602-ben márcz. 27-kén. Báthory levele gyaníttatja, hogy Bornemisza a császár által volt kinevezve. Én hajlandó vagyok őt a Bánffy Gábor utódjának tartani.

Ő Székely Mózesnek ellenese volt. Mint consiliarius szerepel a német uralom alatt is és ez időben Fejérmegye főispánja is. Bocskai és Rákóczi Zsigmond alatt is ekként szerepel.

Megholt 1608-ban febr. 23. Kolozsvárt.

Gyermekei: Zsigmond, Zsuzsánna és Judit.

NB. Az 1603-beli biz. javaslatban: »Bornamizza der Arianischen secten stark anhengig.« (Erd. orsz. Eml. V. k.) Vajjon unitarius-e? hisz apja, Bornemisza Farkas reformatus. Lásd Régi Magy. könyvtár 36. l.

Kövesdi Sarmasághy Zsigmond.

S. Zsigmond, az 1589-ben elhalt Miklós és rozs. Kun Anna fia, és Révay Anna mostohafia.

Atyja halála után külföldre ment utazni.

Nagy Iván (M. Cs. X. k.) írja, hogy 1581. óta Torda vármegye főispánja. Más is felemlíti mint 1594-ben, 1597-ben főispánt, de nézetem szerint ezen állítások tévesek.

Mint Báthory Zsigmond secretariusus írást alá, 1596. máj. 28-án kelt, fejedelmi levelet. ¹⁾ Báthorynak 1597-ben a hetruriai herceghez küldött követje, ekkor is secretariusus, mert 1598-ki oklevelen is így áll (Jos. Com. Kemény, Codex Transsumptorum). Eszerint ezen évek alatt nem lehetett főispán. Vélekedésem szerint ez időben Tordamegyében ő nem volt birtokos, csak 1598. után, Jósika István özvegyének nőül vétele után, lett azzá.

Követségben járt Mihály oláh vajdához is, honnan visszatérve, az 1598-ik évben, mikor Báthory elhagyta Erdélyt, ő is vele távozott, kinek egyik legmeghittebb híve.

Báthory visszajött után Sarmasághy volt az, kit Báthory Endre bibornokhoz küldött, ki által a bibornokot Erdélybe hívatta, hogy kibéküljön vele.

1602-ben márcz. 27-kén Báthory Torda vármegye főispánjának nevezvén ki, azon helyet nyeri el, melyet »antea Balthasar Bornemisza obtinuit.«

1603-ban a gyulafehérvári országgyűlésen azon követség tagjává választották, mely a császárhoz Prágába küldetett, s künn több hóig tartózkodott.

Az 1604-ik évben őt, a jeles »humanitatis studiis et majorum nobilitate, suaque virtute conspicuus« férfit hamis vádakra, a Markó vajda koholt vádjára, Basta elfogatta, vasra verette s élete is nagy veszélybe került. 5 hónál tovább volt fogva Szathmárban. ²⁾ A főurak közül, kik szabadulása kieszközlésében közbejártak, Kornis Boldizsár közbejárása használt legtöbbet, kihez azért Sarmasághy holtig hálás volt. 1604-ben octób. 4-kén Gerendről, hol nejével Füzi Borbálával, Jósika István özvegyével lakott, Kornishoz »innocentiae testimonium« szerzése végett irt levelében háláját így fejezi ki: »Tu mihi Pater et Mater es«. Azután saját nyilatkozatából ugylátszik, a karánsebesi és lugosi bánsággal volt megkinálva, de azt nem fogadta el.

Tordamegye főispánja Bocskai ³⁾ és Rákóczi Zsigmond alatt is. Az előbbi alatt ily minőségben 1606-ban a kassai gyű-

¹⁾ *Történ. Társ. 1883. évf. II. f.*

²⁾ Ki volt fogsága alatt a helyettes vagy kinevezett főispán??

³⁾ *Völfg. Bethlen, Hist. VI. k. 395. l.*

lésre küldött követség tagja; az utóbbi alatt 1607-beli adat mutatja. Tán utóbbi alatt lett consiliarius is.

A Báthory Gábor fejedelemsége alatt is a főtebbi tisztségekben szerepel. A Kendi- és Kornis-féle összeesküvésben részes; az 1610-ki pártütő urakat felhozó krónikairól¹⁾ róla márczius 25-re ezt írja: »Sarmasági elszaladván«. Ekkor vesztí főispánságát. Kün Báthory megbuktatásán működött. Kendi érdekében mint ügynök járt a szomszédos fejedelmek egyikénél, de azután bejött Erdélybe s itt felfedezé Kendi terveit.²⁾ Notáztatott 1612. május hóban a szebeni országgyűlésen. E nota alól Bethlen Gábor idejében 1614. elején fölmentetett. Száműzetése után uglátszik a kassai kamaránál consiliariussá tétetett. Báthory kiengesztelődött irányába; Sarmasági írja: »de halála előtt azzal is amnistiának lőtt vala; jó uram lészen vala, ha élhet vala.«

Bethlen fejedelemnek a consiliariusi esküt letette, s nem-sokára mint a császárhoz küldött követség egyik tagja, hosszasan szerepel; »1613. nov. küldé az ország. . . . Sarmasági Sigmondot. . . követségen az német császárhoz frigy kötni.« Ekkor a császár által ő Linczben egyideig le volt tartóztatva, és mint Szilágyi írja, a linczi titkos tanács Sarmasági megnyerését a császárnak »oly melegen, de mint az eredmény mutatja, sikertelenül ajánlotta.« Visszatérte után csakhamar, a császárral még folytatandó tractatusra, az 1614. szept. 27-kén Gyulafejevártt megkezdett országgyűlésen megválasztották egyik követnek. 1615. tavaszán márcziustól fogva májusig Nagy-Szombatban folytak a tárgyalások, és ez utóbbi hóban a fejevári országgyűlés utolsó napjaiban hozta magával a békeokmányt.

Bethlen fejedelem alatt Sarmasági nem Tordamegyének, hanem Krasznamegyének főispánja. Az erdélyi országgyűlésen 1615. máj. 18-kán aláírása: »Sigismundus Sarmasági de Keovesd consiliarius et comes comitatus Crasensis« (Erd. Orsz. Eml. VII. k.) E méltóságot nem rég nyerhette, mert az ez év előtti oklevelekben csak consiliariusnak írják és a császári követek 1614. máj. 15-kén Kolozsvártt kelt okiratában, hol mint Bethlen követe áll, egyszersmind: »S. C. Rque Mtis camerae Scepusiensis consiliarius.«³⁾ E kamarai hivatalra nézve saját sorai: »kassai kamorán való állapotocskámat is nem kevés kárommal elhagytam ő nagáért (Bethlenért), hogy liberiusb szolgálhatnék, és kétfelé ne lennék foglalatos tisztebeli szolgálatban.«

¹⁾ *Segesvári B. krón.*

²⁾ Báthory Gábornak 1610. szept. 15. kelt levelében (*Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. Supl. IX.*, főispánnak czimezve áll, de az adat téves lehet.

³⁾ *Erd. Orsz. Eml. VI. k.*

1616-ban a Homonnai pártjához csatlakozik. Junius 21-kén még a fejedelem alvinczi táborában találjuk. Midőn hire járt, hogy ő is gyanúba van véve, audientiát kért a fejedelemtől, s a fejedelem részéről megnyugtatót nyer. »Igy nagy bátran s vigan jövénk fel az uton Lippától,« és gerendi házához jöve, majd megtudván Szilvási Boldizsár elfogatását, s miután Szilvási házánál volt »marháit« ekkor nem akarták kiadni, megrettent, s ennek következtében írásbeli kérelemmel a fejedelemhez folyamodott assecuratoria végett »könyörögvén, hogy küldene assecuratoriát fide mediante, és én mindjárt előmennék törvénre, csak törvéntelen ne bántana ő nga.« Ezalatt kiment kövesdi birtokára, s oda várta a fejedelem válaszát. De néhány nap múlva foglalók jövének házához, mit idejében vevén észre, kiszökött Ungvárra Homonnaihoz, miről Thurzóhoz Ungvárról jul. 7-kén írt levelében ezeket mondja: »Én is a veszedelem előtt kijövék, csak paripákon akarván Kassára jöni, de a vármegyék motusit értvén, hogy az mely méltatlan veszedelmet kerülnék, abba ne incurrálnék, ide Ungvár felé térék fejem oltalmazásáért egynehány napig, míg alkalmasb helyet találok.« ¹⁾ Thurzóhoz írt levelében ártatlanságát bizonyítgatja, kihez pártfogásért folyamodott: »Nagodtól nyilván meglehet, ő nagával a fejedelemmel végezze el, ne rontson el ő naga szép gyermekimmel, keserves feleségemmel.«

Bethlen Gábornak a Sarvasághy jul. 7-ki levele után csak egy nappal később, jul. 8-án írt egyik levelében következő sorok állanak Sarvasághyról: »immár mostan (Sarvaságinak) oly levelei akadtak kezemben maga keze írási, melyekből világosan megtetszik és bizonyosodik, hogy nálánál nagyobb áruló nem lehetett, szokott mesterségét nem hagyhatta; de immár ismervén Magyarországon is, talán érdeme szerint fogják becsülni ott is a hol jár.«

Noha Sarvasághy Bethlentől assecuratoriát kapott, és a segesvári országgyűlésre megidézett, főként azért, hogy miért ment Ungvárra fejedelem elleniségéhez, a gyűlésre meg nem jelent. Ekkor kövesdi birtoka már le volt foglalva. Octóber 28-kán fejezték be perét; elmarasztalták őt saját levelei alapján, mint ki most is Homonnai mellett van, s a megidézésre sem jelent meg.

1616. novemb. 9-kén Nagy-Bányán »in castris Hajdonicis« találjuk. A hajduvitézek nevében, mint Szilágyi Sándor írja, még nov. 4-kén egy mocskos proklamációt bocsátott ki Erdély rendeihez, felhiva ezeket, hogy a Bethlen által nyakukra tett igát rázzák le; saját neve alatt pedig nov. 9-kén, midőn nótáztatásáról értesült, Dóczyval is tudatta közeledésüket Erdélyhez s benyomulásukat. Az általa vezetett eredetileg Gombos András-féle had hábo-

¹⁾ Erd. Országgy. Eml. VII. k.

rítlanúl ért Deésig, itt nov. 20-kán a Kamuthi Balázs consiliarius és Doboka megyei főispán vezérlete alatti haddal megharczott és megveretett. Sarvasághy két sebet kapott s elfogatott.

»22. novemb. hozák Sarvasági Sigmondot Kolosvárra fogva a városházához, de azután tarták az Elek Márton házában, onnét vitték ismét Szamosujvárra.«

A notázás útján birtokait vesztett Sarvasághynak két fia maradt hátra.

Mint árulót említi fel Kemény János.

A szamosujvári fogságból kiszabadulva látjuk, sőt szereplőnek is találjuk: 1622. jul. 1. napján Fejérvártt a fejedelemtől, Károlyi Zsuzsánna, gyászszertartásán az ország köszönetét és gyászát tolmácsolta.¹⁾

Cseszeliczki Szilvász Boldizsár.

Szilvász Boldizsár, András fia.²⁾

Fel kell itt hoznom, mert Tordamegyében főispánságot viseltnék írják (Nagy I. Magy. Or. Család. X. k.)

Báthory Zsigmond idejében ezen »acris ingenii juvenis« a török-párt részén áll és 1594-ben őtet is elfogatta Báthory, azonban fogságából barátjai közbenjárására kiszabadul.

1602-ben azok egyike, kik Báthoryt Csehországba kísérték. Ez évben, e fejedelem alatt, eredeti levél szerint, dézmaarendator.

1603-ban Székely Mózzal tart, s azt hiszem, ha volt főispán, alatta volt főispán, Sarvasághy távollétében, noha főispánkodását későbbre teszik (Nagy I. Magy. Or. Család. X. k.)

Székely Mózes eleste után kimenekül. A bujdosók ügyében Kamuthi Farkassal és Kemény Boldizsárral a portán is jár. A

¹⁾ Erd. Országgy. Eml. VIII. k. 12. l.

²⁾ Szilvász Andrásné 1589-ben özvegy. Ez Walkay Magda lehetett, ki nézetem szerint Boldizsár anyja. E nő és Cseszeliczki Szilvász Imre birtokosok ekkor Boldócson. Tordai Borbála Szilvász Andrásné, mint Perneszy Erzsébeth anyósa és 1634-ben életben lévőnek van felhozva Nagy Iván által (Magy. Család. X. k.) Van azonban gr. Kemény Diplomatiarumában oly okleveli kivonat, mely sejteti, hogy Borbála férje bardi Szilvász András 1630. jan. 15-kén életben állott.

Mikola László a Cseszeliczki Szilvász családot a kihalt családok közt említi fel, és a Nagy Iván által (726. l.) közölt táblázaton is a Cseszeliczky Mátyástól és Szilvász Ilonától eredt, és Szilvász nevet felvett ágak kihaltaknak vannak felmutatva. Hogy a Kendi és Kornis-féle összeküvésbeni részvétel miatt nóta alá került Szilvász Pétertől leszármazottnak felmutatott, jelen élő, Szilvász család mikor és mily kapcsolattal fogva kezdte a »Cseszeliczki« előnevet használni, nincs felderítve a család leírásában.

Belgrádban tartózkodott menekültek közt találjuk. Midőn a nagyvezér sürgette, hogy fejedelmet válasszanak a bujdósók, Bethlen Gábornak versenytársa az »ingenio et animi vigore pollens« Szilvász. ¹⁾ Mikor Bethlent megválasztották fejedelemmé, csak Szilvász ellenezte, ki a szabadválasztás jogát fenn akarta tartani. Azután, mint Mikó Ferencz írja, Szilvász reá támasztá Bethlenre a rendeket »az ő szokott ravasz tudományával« s kizárá a fejedelemségből. ²⁾ Ez időben Szilvász Tordamegyében fekvő birtokát másnak adományozták.

Bocskai halála után a kolozsvári gyűlésen 1607. jan. 22-én a kormányzó mellé tanács úrnak őt is megválasztották. Ő Rákóczi Zsigmond fejedelemmé választásában egy főműködő. A márcziusi országgyűlésen őt nevezték ki követté a két oláh vajdához szövetség kötése végett. Mint catholicus, a jezsuiták kiűzetése ellen szavazott; a catholicus rendeknek 1607. jun. 20-án Kolozsvártt kiállított tiltakozványában aláírásához »consiliarius illustrissimi principis« van kapcsolva.

Báthory Gábor alatt egy adat 1608-ból mint az ítélőtábla elnökét mutatja, de ugyan ez, és a következő években az oklevelekben csak mint consiliarius és fődézmaarendator áll. 1610. szept. 6-án, midőn Erdély rendei Kolozsvártt ratificálják a második kassai kiegyezést, az erről kelt oklevél aláírásában: consiliarius et arendator regni.

1611-ben Forgács Zsigmonddal tartott; a krónika szerint: »1. október hozá Nagy András Szilvász Boldizsárt fogva Kolosvárra. 2. okt. vivék el Szilvász Boldizsárt fogva. 1612. 5. febr. Szilvász Boldizsárt elbocsáták.« Ekkor veszté el vingárdi jószágát. Csak a következő fejedelem idejében kerül ügye országgyűlés eleibe, a törvénycikk: »mivelhogy penig Szilvász Boldizsár sem legitime contentáltatott, sem ordine iudiciario nem convincáltatott, sem penig az articulusban nem iratott, sem proscibáltatott, mindazáltal mivelhogy Báthory Gábor fejedelem ő kegyelmének minden jószágát per notam, az kiknek akarta, elosztotta volt: abból az infamiából ő kegyelmét ugymint jámbor, igaz és ártatlan atyánkfíát absolváljuk; ő kegyelme minden infamiából absolváltassék, de jószága dolgából ilyen közönséges ország végezésinél sequestrálás ilyen casusban nem lehet.«

Midőn 1613. fejedelemválasztásra került a sor, róla is volt szó.

Bethlen Gábor fejedelem alatt is consiliarius; midőn a gyulafejevári országgyűlés 1615. máj. 10-én megerősíti a nagy-

¹⁾ *Völg. Bethlen, Hist. V. k.*

²⁾ Erre vonatkozva azt írja Kemény János: »melyért azután holtig disgrátiájában lőn (Bethlennek), noha személyében nem bántotta.«

szombati békét, cím nélkül áll neve a megerősítő oklevelen, de jó ez évben elő mint »a fejevári fejedelmi udvar tisztartója« is, s az ezutáni levelekben mint dézmaárendator.

Az 1616-ki nyugtalanság idejéből Bethlen Gábornak két levelét látjuk róla szólókat; egyik febr. 7-ről e sorokkal: »bizonyosan izenték attól a szolgálmtól, hogy Szilvási és Kamuthi Farkas biztatják (a Homonnai-pártikat) innen belől, hogy életemben rövid nap véget vethetnek azok ketten stb.«; — a másik jun. 28-ról: »Az nyughatatlan emberek közül K. Zsigmondot, *Szilvásit*, Bengner Jánost ország törvényére megtartoztattam, igazítsák az ország előtt magokat.« A Bethlen általi elfogatásról Perneszi Gábor ecsedi kapitány július 22-ki levelében ez áll: »Szilvási uramat sógoromat Hunyad várában tartatja fogva, asszonimat az nénémet az ő kegyelme feleségét Enyeden tartja az kastélyban fogva.« A segesvári országgyűlésen októberben tárgyalták perét s ekkor — mint Szilágyi Sándor írja — egy érzékeny jelenet mélyen meg hatotta az országot. Könyezve kérték az ítélőtáblát, hogy járjanak közbe a fejedelemtől, hogy engedessék meg Szilvási és nejeének a találkozás. A fejedelem megengedte, s midőn a templomba vitték volna őket, hol mint rendesen, most is tartattak a gyűlések, Szilvási össze rogyott. Szilvási és neje kegyelemért folyamodtak és novemb. 3-kán megkapták, de jószágaik tetemes részét elvesztették, csak Bolyát hagyta meg nekik a fejedelem. A részökre november 4-kén kiállított fejedelmi kegyelemlevélben Szilvási címe: »alias arendator decimarum nostrarum Transilvansium.«

Neje: Perneszi Erzsébeth, ki Keserű János özvegye volt, s kivel már egyesülve volt 1607-ben, midőn Rákóczi Zsigmond neki a vingárdi kastélyt és jószágot adományozá.

Szilvási Nagy Iván szerint meghalt 1629. körül magtalanul. Ugyanezen írótól tudjuk, hogy vingárdi jószáguk visszakerült, szerinte a visszakerült vingárdi és ohábai jószágokat Szilvási Mikó Ferencznek és Józsefnek engedte át 1630. jan. 26-án. Az özvegy kezén Szilváson is és tartozékaiban is volt birtok; azokból 1634-ben Perneszi Erzsébeth anyósának (?) Thorday Borának engedett át részeket. Szilvási 1639. aug. 15-kén kora 77 évében halt meg a bolyai kastélyban, melynek sirboltjában nyugszik ő és Szilvási.¹⁾

¹⁾ Az özvegy temetésén maga a fejedelemtől is jelen volt. Szilvási, kit Zólyomi Dávid nótázttatásakor mint tanút megeskettettek, ki előtt a kardróli nyilatkozatot tette volt Zólyomi, a notaperben, 1633-ban, 60 évesnek van írva, mi lehetetlenség, mert Erzsébeth első férjéhez 1579-ben ment nőül.

Somkerek-i Erdélyi István.

Erdélyi István, Erdélyi Gergely fia.

1602-re eshetik kineveztetése a tordamegyei főispánságra, Báthory Zsigmond által, kinek hogy híve volt, abból is kitetszik, hogy Báthory birtokot adományozott neki.¹⁾

Bethlen F. történetíró őt Bocskai idejében, midőn az 1605-ki marosvásárhelyi gyűlésből Gyulaffy Erdélyit Kolozsvárhoz küldötte, Bocskai számára egy kölcsönöszeveget kérni, csak mint főrendű tagot említi fel. Valószínű, hogy ekkor is főispán. A Maros-Vásárhelyről Kelemenelkére áttett gyűlés bevégezésekor, midőn Gyulaffy táborba szállott, Erdélyit azon néhány főúr közt találjuk, kik haza kéredzetek, azzal mentvén magokat, hogy ők gyűlésbe s nem táborozni jöttek, de ígéretet tettek, hogy kellő készülettel meg fognak jelenni.

Rákóczi Zsigmond alatt is főispán az 1607-beli lajstrom szerint,²⁾ így írja alá magát a császárhoz küldött követnek máj. 26-án Fejérvártt kiállított megbízó-levelén is.

Főispán Báthory Gábor alatt is.³⁾ E tisztséget viseli, midőn mint követ Péchy Simonnal 1610. őszén Mátyás királyhoz küldetett. Báthorynak annyira híve, hogy 1613-ban, mikor Szkender basának szándéka volt Báthoryt letétetni a rendekkel, ő Kamuthyval erőlesen működött az ellen.⁴⁾

Folytatja tisztségét Bethlen Gábor alatt is. A nagyszombati békét az erdélyi rendek által megerősítő, 1615. máj. 18-án kelt, oklevelet ily címmel írja alá. 1620-tól fogva egyszersmind consiliariusnak is van írva. Bethlen halála után a Brandenburgi Katalin pártján áll.

Szamosujvári főkapitány is ezentúl, de hogy 1630-ban Brandenburgi Katalin, Bethlen István, vagy Rákóczi György nevezte-e ki, az felderítésre vár. Hihető, hogy Katalin nevezte ki.

I. Rákóczi György idejében, kivel rokonságban állott, 1631. január 20-ki, 1633., 1635-beli oklevelek mutatják főkapitánynak. Egy ezen utóbbi évben kelt levélben⁵⁾ címe: »comes comitatus Thordensis, consiliarius intimus, arcisque et praesidii Szamosujvariensis Capitaneus supremus«, mely oklevélben érintve van nagy

¹⁾ Erd. O. Emlékek. V. k. 239. l.

²⁾ Benkő, *Dietae sive Comitum Trans. etc.* 64. l. — Tört. Tár 1879. évf.

³⁾ Jos. Com. Kemény, *Dipl. Tr. Suppl. IX. k.*

⁴⁾ Hogy hozhatták fel Erdélyit (lásd Szilágyi, Erd. O. Eml. VI.) azon nemesek közt, kik Báthory visszajövetelétől és bosszujától féltek, és csak miután Báthory megöléséről 1613. oct. 28. tudósítás jött, csak azután gyűltek be Kolozsvárra.

⁵⁾ Jos. Com. Kemény, *Dipl. Tr. VIII. k.*

vénisége, és egy más ez évi, jun. 7-ki, levélben a fejedelmi ítélő tábla elnöke is.¹⁾ Hogy 1636-ban is fel van ruházva a főkapitánysággal, következtethető Lorántfy Zsuzsánnának a fejedelemlő Szamosujvárról febr. 24-kén írt levele e soraiból: »én inkább akarám, ha itt lennének (a gyermekek) együtt velünk, meg is lehetne, ha Erdélyi uram itt nem lenne, de különben nem;«²⁾ e sorok arra is mutatnak, hogy ez időben Erdélyi nem gernyeszegi birtokán, hanem Szamosujvárt lakott.

Az 1636-ik évben, a Bethlen István elleni hadjáratkor, sem a maga, sem felesége birtokai után hadat állítani nem akart s nem is állított. Az 1637-ki hadjáratkor is elmulasztá állítani. 1637. tavaszától reá vonatkozó adatra nem akadtam. Utódjára nézve sincs biztos adat, lehet, hogy a hadnemállitás miatt a fejedelmi kegyet veszítve, tisztségeiből kiléptetett, de lehet az is, hogy vénisége okozta kilépését. Gr. Kemény József Erdélyinek somkerekai birtokából 1627-ben írt levelének kivonatját ismerteti (*Notitia Capit. Albensis Tr. II. k. 275. l.*) ekként: »Steph. Erdélyi in longum et latum scribens Principi significat, quod modo tum ob infirmitatem suam, cum ideo, quod de negotio Stephani Bethlen et Chami Tartarorum fundamentaliter nihil sciat, hinc nihil solidi in medium possit consulere. Somkerek 28. Martii 1637.«

Meghalt 1642. márczius első felében, ugyan a tájtt, mikor sógora Mindszenti Gábor dobokamegyei főispán meghalt.³⁾

Első neje: Apafi Erzsébeth, Lénárt leánya. Második: Mindszenti Krisztina. Utóbbi nejét a gernyeszegi s más jószágokért 1643-ban, mint özvegyet, perbe fogták, mivel az 1636. és 1637-ki hadjáratokra férjével együtt katonát nem állított, azonban hozzájárulván I. Rákóczi György fejedelem beleegyezése, a jószágok egy részét haláláig bírta.

A föntebbi sorok bevégezése után akadtam a Mindszenti Krisztina elfoglalt javairól szóló közleményre (Történ. Tár. 1885. évf. I. f.), ebből kitetszik, hogy I. Rákóczi György a Bethlen Istvánnali hadakozáskor Erdélyt locumtenensnek hagyta az országban, de ez megbetegedvén Gernyeszegen, a helytartóságot nem folytathatta; továbbá kitetszik ebből, vagyis e sorokból: »a mely embert életében nem citálnak vétkéért« — következtethető, hogy főispánságát nem veszté el.

Erdélyi 1638-ban aug. 29-én Somkerekén készített végrendeletet s javait feleségének hagyományozta.

¹⁾ Ugyanott, *App. XIV.* Kemény János felemlíti Erdélyit, mint vérszerént való atyafiát, és ki Keményt nem szerette reliigiójáért.

²⁾ *A két Rákóczi Gy. fejed. Családi Lev. 13. l.*

³⁾ Haller Gábor Naplója.

Szentlászlói Kamuthy Farkas.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Kamuthy Farkas, idősb Kamuthy Balázs fia.

Fiatal volt, midőn 1599-ben a császárhoz küldetett, Báthory András megválasztását megvinni, mely alkalommal Bécsben rövid ideig fogoly.

1600-ban azon főurak egyike, kiket Mihály vajda, fia mellé kísérelkül Oláhországba küldött. Ugyan ezen évben azon zászlóaljokat, melyeket meg nem téríthetett Makó György, jeles szónoklatával a nemzeti párthoz hódította.

Ezután Báthory Zsigmond híve, azután Székely Mózesé, kinek eleste után kimenekül. Belgrádban tartózkodik, és ez időben, 1603-ban, a bujdosók ügyében a portán is jár. A mely birtokait ezalatt elkobozták, Basta visszaadta 1604. tavaszán.

A Bocskai fejedelemsége alatt Gyulaffy fővezér táborához csatlakozik. Balássi Ferenczczel együtt mint tusz volt Segesvárt az egyezkedések alkalmával, és innen a feltételekkel Bocskaihoz küldötték. 1606-ban gyanúsítva, hogy Rácz Györggyel tart, Bocskai elfogatta és a szamosujvári várban hosszacska ideig volt fogva. Kiszabadulása után felhatalmazza őt az 1607. márcziusi országgyűlés, hogy törvénnyel kereshesse »ártatlan fogságának authorit.« Ez időben már nős lehetett; neje: Mojzes Kata, a temesmegyei Mojzes család ivadéka, ki előbb Sibrik Gáspárné volt.

Báthory Gábor alatt, kinek kiváló híve, egy 1609-iki oklevél szerint, lugosi és karánsebesi bán, alkalmasint 1608-tól fogva 1610-ig.

A Kendi és Kornis-féle összeesküvés alkalmával a fejedelem védelmére sietett, és ezért őt Báthory a Kendi birtokaiból adományozás által jutalmazta.

1610. tavaszán lett ő főispánja Tordamegyének, és ez évben mint consiliarius is áll oklevélben.

1611-ben a tokaji kiegyezésnél mint követ szerepel negyed magával Báthory részéről: Mint követet látjuk 1612-ben is. Báthorynak azon levelében, melyet 1612. július 1-én a nádorhoz írt követei számára menedéklevelet kérni, ez áll: »akarók ngodnak ez levelönk által értésére adni, hogy mind királyhoz ő fölségéhez, mind Maximilian herczeghez ő fölségéhez és nagyságodhoz böcsületes *főszolgánkat és belső tanácsunkat az nagyságos Kamuthy Farkas uramot, Tordavármegyének főispánját* követségben oly módjával bocsátjuk, kit ő fölsége elhittök kegyelmesen lát.« E követsége azonban, melyre menedéklevelet is kapott, — amint látjuk — ekkor nem ment teljesedésbe. Kamuthyt a fentebbi sorokban már »nagyságos« czímmel találjuk, azonban azzal a szebeni ország-

gyűlés megnyitása után másnap, novemb. 24-én ruházták fel nagy ünnepélyek közt.

Az itt érintett 1612-ki országgyűlésen, novemb. 25-én, választották meg őt a rendek követnek a nádorhoz és királyhoz, s vele egyszersmind Erdélyit, Kassayt és Gilyént. 1613. február hóban indult ki e követségbe és ápril hóban jött haza.

Báthorynak, kit Váradra is kikísért, híve maradt Kamuthy akkor is, midőn Szkender basa 1613. október havában felhívta a rendeket új fejedelem választásra. Ő Erdélyivel a választó gyűlésre való jöveteltől levelek által igyekezett visszatartani az embereket.¹⁾

A Bethlen trónra lépte után is Kamuthy megtartotta főispánságát; ekként áll 1615. május 18-án kelt oklevelen, consiliarius is.

1616-ban a fejedelemnek egy, február 6-án kelt, levele őt a Homonnai-párt részesének mutatja, de ugylátszik, hamar sikerült magát kimenteni.

1618. tavaszán mint főkövet ment a fényes portára, magával vivén Borsos Tamást, ki continuus orátorrá tétetett.

1619-ben Udvarhelyszék kapitánya és székelyek generálisa lőn, megtartva a főispánságot is.²⁾

1620-ban a beszterczebányai országgyűlésre a három nemzet részéről küldött követek egyike.

1623-ban aug. 29-én Kamuthyt a gesztelyi táborból Bethlen mint egyik főbiztost Beszterczebányára az értekezletekre indítá, hol szeptember 19. kezdette meg az értekezleteket. 1624-ben pedig a Bécsbe küldött három követ egyike, mutatja ezt a január 18-ki megbízólevél, melyben neve így áll: Splem et magn. Wolfgangum Kamuthy de Szent-László consiliarium nostrum et comitem comitatus Thordensis ac Sedis Siculicalis Udvarhely capitaneum, nec non universorum Siculorum nostrorum generalem. Ekkor ő külön még meg volt bízva a Ferdinánddal kötendő véd- és daczszevetségnek s a házasság kérdésének tárgyalásával is. Ugyanez utóbbi évben Tholdalagival és Borsossal Budára küldé a fejedelem, mint Tholdalagi írja: »hogy az elmúlt esztendőben az mint megbántódott az török és német között való békesség az hadak miatt, azt tracta által véghez vigyük.« És 1625-ben a gyarmathi békekötésnél a fejedelem egyik biztosa.

Meghőlt 1626-ban; június hóban temették el Szent-Lászlón.

¹⁾ Báthory adományozta Kamuthynak a gyalui várt tartozékaival, tőle kapta a monostori kastélyt is.

²⁾ Még nem deríthettem fel, hogy Udvarhelyszékben mely helységekben voltak részbirtokai.

Kemény János szerint: »igen elmés, discursivus, de természetiben rusnya, köszvényes és igen negédes, erkölcsös, kegyetlen ember vala, jó deák, olvasott és hatalmas memoriájú ember vala, folyt mint a víz az discursusa, de solida conclusiója ritkán volt.«

Bethlen Gábortól a Sibrik Gáspár fia: Ferencz magvaszakadtán az oláh-fenesi birtokot kapta adomány útján.

Négy fia és egy leánya volt, kik közül Miklósnak adá Bethlen 1628-ban zálogba a gyalui várt.

Körtvefáji Kovácsóczy István.

(Lásd Marosszék.)

Kovácsóczy István, K. Farkas és harinai Farkas Kata fia.

Fejérmegye főispánja 1608—1610. Ez utóbbi évben részes a Kendi és Kornis-féle összeesküvésben, miért nótáztatott, és főispánságát is veszti.

Bethlen Gábor fejedelemnek secretariusus. E minőségben többször követje: 1614-ben a pozsonyi gyűlésre, 1616-ban és 1620. Prágába a császárhoz.

1621-ben cancellár lett és 1624-ben mint követ megy a császári udvarhoz a béke végrehajtására. Cancellárságamellé 1625-ben Marosszék főkapitányságát kapja.

1626-ban, ez év nyarán lesz Tordamegye főispánja, és Bethlen halála után Brandenburgi Katalin, Bethlen István és I. Rákóczi György alatt is: cancellár, consiliarius, marosszéki főkapitány és Tordamegye főispánja.

Az eperjesi tractárról, hol mint követ működött, betegen jövéen haza, meghalt Görgényvárában (mely 1630-ban neki volt inscribálva) 1634. octóber havában.

Neje Thelegdy Zsófia.

Gerendi Gerendi Márton.

Gerendi Márton, Pál és Perneszy Zsófia fia lehet, nem ragaszkodhatunk azon táblázatokhoz, melyekben mint János és Erdélyi Kata fia van felmutatva. Előző »Királyfalvi« előnévvel is.

Bethlen István 1636. márczius 17-i körlevelében mint I. Rákóczi György atyafiát és hoppmesterét ¹⁾ említi fel. De ekkor alkalmasint már főispán, miután Kovácsóczy István utódjának tartjuk. 1636. decz. 1. kelt oklevelen főispánnak írja alá magát,²⁾ így fordul elő 1643-ban is.³⁾

¹⁾ Tán csak aludvarmester, és valószínűleg 1630-tól fogva.

²⁾ *Erd. Orsz. gy. Emlékek.*

³⁾ *J. C. Kemény, Dipl. Tr.*

1646-ban végrendeletet ír. Ez év april első napjaiban temette el Királyfalván az unitarius püspök. ¹⁾)

Ő és Gerendi István a régi és nevezetes Gerendi-család utolsó fisarjadékai. Leányát, Klárát, ifjabb Kassai István, a vén consiliarius és ítélőmester Kassai fia, már 1636-ban nőül bírta. *Ki volt Erdélyi István utóda, és vajjon 1637-től, vagy 1642-től fogva?*

Az »Erd. Országgy. Emlékek IX-ik kötetében egy 1636. december 1-én kelt oklevél aláírói közt Kékedi Zsigmond áll, mint Tordamegye főispánja. Ez ama *kékedi Kékedi Zsigmond*, ki I. Rákóczi György főudvarmestere, tanácsosa, és ugyan 1636. decz. első napján Belső-Szolnokmegye főispánságát viseli, kinek Tordamegyében Vajda-Szentiványban volt birtoka és lakfészke, és 1638. *junius 29-én* holt meg. Ez ugyan december hóban kelt más oklevelen B.-Szolnok megyei főispánnak írja magát. Nézetem szerint tévesen áll az oklevél másolatában mint Tordamegye főispánja.

Kemény János írja, hogy az 1644-ki hadjáratkor vele vala »Huszár Péter Torda vármegyével.« A megyei had vezetése a főispánt illetvén, következtethetnők, hogy Huszár ekkor főispán. Ez ama *brenhidai Huszár Péter*, kinek Tordamegyében Abafáján volt lakfészke s ki később marosszéki főkapitány. Ezt az 1644-iki hadjárat alatt ifjabb Rákóczi gyalogkapitányságra ajánlotta az atyjának. És ugyan ez évben, szept. 3-án, I. Rákóczi a feleségéhez írt levélben ezt mondja róla: »Több udvari szolgát örömet fogadunk, édesem, Huszár Pétert is, csak legyen kedve hozzá s kíváncson illendő fizetést is«; továbbá szept. 16-ki levelében: »Huszár Pétert mi Rákóczi Zsigmond mellé rendeljük.« Ezen adatok meggyőznek engem, hogy Huszár nem volt főispán, hanem alkalmasint Gerendi Márton főispán helyett vezette a hadat, Huszár úgylátszik jeles katonáember volt, Rákóczinak ily homlokzatu »Anno 1645. die 19. Aug. in castris Moraviae Larnperstorff positis« parancslevelében ily sorokra akadunk: »az erdéli vármegyék előtt legyen Huszár Péter uram.«

Gróf Kemény József (Notitia Capit. Alb. Tr. II. k. 337. l.) egy 1645. jun. 11-én kelt levél kivonatában mutatja *Gerendi Jánost*, mint Tordamegye főispánját. A Gerendi-család nemzedékrendjében a XVII. század közepe tájt élő János nevű Gerendit nem találunk, Kemény János sem említi őt, ki a családról ezt írja: »a Gerendi familia nevezetes volt, deficiála Mártonon és Istvánon in virili.« Hihető, hogy Márton név helyett tollhibából került oda »János« keresztnév.

¹⁾ *Keresztény Magvető, 1886. évf. 158. l.*

Nagy-zsombori Sombory János.

Sombory János, Gábor és Gerendi Anna fia.

Rákóczi uralkodása kezdetén, január 24-én 1631-ben, őt indítá Pázmányhoz megnyerni közbenjárását a római császárnál.

1. Rákóczi György 1645. márczius 18-án nevezte ki Tordamegye főispánjává, november 29-én tette le az esküt Bogáton, mit saját sorai bizonyítanak. ¹⁾ Ez év aprilis havában ő volt kirendelt kísérője Alia Sámuelné leányának, kit Lorántffy Zsuzsánna elvett testvérétől és Munkácsra magához kivetetett. ²⁾ Főispánsága előtt Zsombor volt rendes lakfészke, honnan 1642-ben keresdi Bethlen Mihályhoz adá férjhez Borbála nevű leányát. Azon hitlevél aláírói közt, melyet Gyulafejevárt márczius 20-án 1648-ban a rendek aláírtak, őt a főispánok sorában nem találjuk.

Neje sárdi Haczoki Anna, Haczoki Ferencz és gy.-monostori Kemény Klára leánya.

Brenhidai Huszár Mátyás.

(Lásd Marosszék.)

Huszár Mátyás, Huszár István és Los. Bánffy Borbála fia.

I. Rákóczi György uralkodása kezdetétől fogva főasztalnokmester.

1635-ben Marosszék főkirálybirája lett.

1636. január 21-kén Szent-Demeteren nőül vette harinai Farkas Krisztinát, szentdemeteri Balassi Ferencz özvegyét. Ez év február 20-án a kolozsvári országgyűlés, a Bethlen Istvánnali ügyben, a budai basához küldé őt országlevéllel. Ugyan ez évi hadjáratban a marosszéki hadat ő vezette.

A dézsi complanatio aláírói közt Marosszék főkirálybirói címével találjuk 1638. július 7-kén, ezután a fejedelmi tábla assessora is, és ez év második felétől kezdve Küküllőmegye főispánja; 1639-ben kelt oklevélben címe: Főlovászmester, Küküllőmegye főispánja, Marosszék főkirálybirája, és a fejedelmi tábla assessora. A marosszéki főkirálybiróság helyébe, nézetem szerint, 1642-ben nyerhette e szék főkapitányságát.

Az 1644. és 1645-ki hadjáratokban részt vett, melyekben »mint kapitány ember« szerepelt. E hadakozás idejében párbaja is volt Szuhai Mátyással. Haller Gábor szerint: »1644. ápril 17. égette fel (fejedelmi paraucsra) Huszár Mátyás uram nagy részét

¹⁾ Sombory Lajos sziveskedett velem közölni másolatát azon eskümintának, melynek homlokzatán e sorok állanak: »Anno 1645. die 29 novembris esküdtem meg az ide alább megírt mód szerint Bogáton.«

²⁾ A két Rákóczi György családi level. 310. 313. l.

Fülek városának.« Az 1645-ki hadjáratból szeptemberben került haza Abafájára.

1646-ban másodszor nősült, Barcsay Évát, Barcsay Zsigmond leányát vette nőül.

A főt említett megye és székely-szék főtiszttségét viselve és főlovászmesteri állásában, meg mint a fejedelmi ítélőtábla assessorát látjuk 1647. április 8-kán, de nem sokára az assessor-ságot consiliariussággal cseréli fel, még I. Rákóczi György alatt, mint Szalárdi krónikájából kitetszik.

A fejedelemnek, fejedelemnőnek és ifjabb Rákóczinak kegyencze volt, de később, Kemény János szerint, az öreg fejedelem kegyét veszteni kezdé, és szerinte: Huszárnak befolyása II. Rákóczira bántotta a fejedelmet, »tartván rossz következtetésektől.« Keménynek az 1644-ki hadjáratról fogva Huszár holtáig nagy ellensége és aemulusa. Kemény őt kevélynek mondja.

II. Rákóczi György alatt megszűnik Küküllő megyei főispánsága, Tordamegyének állítják élére; 1649. máj. 8-kán kelt levélben ekként látjuk (Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr.)

A főkapitány, Rákóczi Zsigmond lemondása után őt teszik udvarhelyszéki főkapitánynak és leteszi a marosszékit. 1651. ápril 29-kén kelt oklevélben (Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App.) czíme: Udvarhelyszéki főkapitány, Tordamegye főispánja, főlovászmester és consiliarius. Ekként haláláig szerepel, mely 1652-ben következett be, Rákóczinak Keményhez, jul. 23-án irt levelében az udvarhelyszéki kapitányság betöltéséről van szó, és ily sorok; »Torda vármegyei Ispánság felől más gondolkozásunk vagyon« (Magy. Tört. Tár XVIII. k. 60. l.)

Özvegét, Barcsay Évát, 1659-ben Fiátfalván, a Rákócziak által Huszárnak adományozott fiátfalvi kastélyában, találjuk.

Büni Bethlen János.

(Lásd Udvarhelyszék és Fejérmegye.)

Gyerő-monostori Ebeni István.

(Lásd Kolosmegye.)

Ebeni István, valószínűleg Ebeni István és Thoroczkai Zsuzsa fia.

1648-ban II. Rákóczi idejében került az udvarhoz, és valószínűleg ekkor allovászmester, miként őt 1652-ben látjuk; 1652. második felében lett Tordamegye főispánja és főlovászmester. Az 1657-ki lengyel hadjáratban is hogy mint főispán vett részt, feltehető. Ugyan ez évben Kemény Boldizsár eleste után Kolosmegye főispánságát kapja. Rákóczinak híve és kedves embere,

gyakorta követje. 1659. ápril 1. napján váradi kapitánynak tették, onnan június 16-án szamosujvári főkapitánynak tétetett. Barcsay alatt is consiliarius, szamosujvári főkapitány, Kolos megyei főispán, de egyszersmind kolozsvári kapitány is, hasonlóképpen Kemény és Apafi fejedelmek alatt is. Megholt 1666-ban, maradékokat nem hagyva hátra.

Jeles tanácsos és jeles hadvezér volt.

Neje: Kun Ilona.

Szamosfalvi Mikola Zsigmond.

(Lásd Kolosmegye.)

Nagy-megyeri Keresztessy Ferencz.

Keresztessy Ferencz, Keresztessy Pál és németi Nemes Dorottya ¹⁾ fia.

Első emlékezet róla egy 1638-ban kiállított bizonyítványban van, azon időből, midőn mostohaanyja, Kendeffy Zsófia elítéltetett szombatosságért.

P. Horváth Kozma róla irt sorai: »a ki igaz unitárius jó hazafitól Keresztessy Páltól születtetvén, calvinista feleséget, néhai uzoni Béli Kelemen leányát vette, és ma is calvinisták a gyermekei az egy Pálon kívül. Keresztesi Ferencz is csak igen frigidus abban az religióban.« Neje Béli Kata, Kelemennek Bánffy Zsuzsától leánya.

Az 1644-ki hadjáratban részt vett. ²⁾

1656. márt. 11-kén kelt oklevélben, midőn II. Rákóczi György neki és nejének B.-Szolnokmegyében birtokot adományoz, csak mint »főbejáró« áll. Ez év tavaszán, ugylátszik, a portán jár, mint követ. ³⁾

Ő Tordamegyének főispánja. Következtethető, hogy akkor lett azzá, mikor Ebenit áttették Kolosmegyébe, 1657-ben, február 16-ka utáni időben.

1657. végén követ és 1658. május havában is követségben jár; látjuk azt a fejedelem május 10-kén Fejérvárról irt levele e soraiból: »Keresztesi uram tegnapelőtt érkezék meg csak, elébb adtak rajta, az havasali vajdánál volt.« ⁴⁾

¹⁾ A Nemes János és gombási Lajos Kata leánya. (Pap Miklós, *M. Tört. Lapok. 18-ik sz.*)

²⁾ Erdély Tört. Adatok IV. k.

³⁾ Szilágyi, II. Rákóczi Gy. és az europ. Diplomacia 336. l.

⁴⁾ A két Rákóczi Gy. fej. Család. lev. 542. l.

A Rákóczi és Barcsay közti harcokban, 1659-ben, mint consiliarius és főispán szerepel.

Barcsay alatt, 1660-ban, ez év őszén, a csiki székelyek elleni táborban a fejedelem biztosa.

Kemény János pártján találjuk őt; e fejedelem alatt a dévai vár az ő gondja alá volt adva és Kemény eleste után Keresztessy a várat átadta Apafinak.

Apafi alatt is consiliarius és főispán, 1669-ben bekövetkezett haláláig. Halála fel van említve Bethlen János Historiájában, II. k. 4. l. A »Keresztény Magvető« 1886-ik évfolyama 354. lapján ez áll: 1669. nov. 22. Keresztési Ferencz ur temetésére Szt.-Királyra utaztak (Kolozsvárról) a tiszt. püspök ur, a claris. rector ur, a kántor és 7 diák stb.

Hallerkői Haller János.

Haller János, Haller István és Kendi Judith fia.

Tagja volt az 1657-ben november három első napjaiban Fejérvártt tartott országgyűlésnek, melyen Rákóczi György lemondott fejedelemségéről, és ekkor még életben állott atyja is, ki az ország legrégibb tanácsosa ez időben.¹⁾

Midőn 1658-ban Erdélynek két fejedelme, Rákóczi és Barcsay szerepelt, Haller Barcsaynak Bécsbe küldött követe volt.

Gyanítható, hogy a Mikola Zsigmond tatárabsága alatt ő volt előbb helyettes azután végképpen kinevezett főispán (Tordamegyében), ha áll az, hogy Mikola bírta a főispánságot, s ugy látszik e tisztségben maradt a Mikola kiszabadulása után is. E tisztséggel 1664. és 1674-beli adatokban láttam.²⁾

Kemény Jánosnak is híve volt, azután Apafi alatt is főispán, és consiliarius is.³⁾

1677-ben Béldi Pállal tartott. 1678. elején, a fogarasi gyűlés idejében, a még csak kevésbé gyanúsított Haller Jánosnak — mint Bethlen Miklós írja — »ezen fogarasi gyűlésben mint a halnak gelesztás horgot adának splendido sed vano titulo: ország thesaurariusának tevék.« De ez év őszén elfogták; felesége Kornis Kata (Kornis Ferencz és Wesselényi Kata leánya) Telekihez

¹⁾ Atyja, Horváth Kozma szerint 1657. febr. 24-kén holt meg, de a sirirat szerint november 20-án.

²⁾ 1668-ban mint főispán ő egyik fejedelmi biztos, midőn a Várad környékéből Tordára betelepített lakosokat az adományozott telkekbe beiktatták.

³⁾ Nagy Iván, hivatkozva Kövárira, írja, hogy 1664-ben a január 31-ki országgyűlésen lett tanácsos.

pártfogás végett Kerelő-Szentpálról novemb. 13-kán irt levele sorai szerint: »ennek a holnapnak 7-ik napján vitték az szegény uramat ő kegyelmét Fogarasban.« 1679. május hóban notáz-tatott. ¹⁾

A fogarasi fogságban, melyből 1685-ben szabadula ki, irta a »Hármas Istoriát«, továbbá »A békességes türesnek Paizsa« című munkáját.

1684. márcz. 8-án az ország őt az adó felügyelőjévé tette.

1685. végén Apafi őt negyed magával Bécsbe küldötte az I. Leopolddal kötendő egyesség ügyében. Itt tartózkodott 1686-ban is, és midőn könnyelmű fiát, Józsefet, I. Leopold elzáratta, jul. 5-kén, még Bécsben volt. Az ő Bécsben léte alatt haltak el szentpáli birtokán leánya, meg veje Petky János.

Telekinek 1690-ben, aug. 21-kén történt eleste után Haller Tordamegyének ismét főispánja.

1691-ben az új főkormánysház tagja, mint consiliarius és kincstárnok.

1695. végén tisztségeiről lemond. ²⁾

Megholt Szentpálon, 1697-ben február 28-kán, 71 éves korában. Koporsóján a körirat:

Hic jacet illmus B. Joannes Haller de Hallerkő, qui fuit sacre caes. Mattis Consiliarius intimus, Trans. Thesaurarius, Comis Tordensis supr. Comes.

E körirattól kitetszik, hogy báró is, bárónak írja őt Mikola is.

»Jó jámbor keresztény ember vala«, írja Cserei.

Széki Teleki Mihály.

(Lásd Csik, Gyergyó és Kászon székek.)

Teleki Mihály, Teleki János és borosjenői Bornemisza Anna fia.

Állítólag 1634-ben Nagy-Váradon született. Az 1657-beli lengyel hadjáratban II. Rákóczi György fejedelem kíséretében találjuk. E fejedelemnek 1658-beli adat szerint bejárója és főpostamestere. 1659-ben nős, a neje: Pekry Zsófia. Kemény Jánosnak is híve, ennek elsőrendű bejárója. 1661. májusban Bécsbe küldött

¹⁾ Apor Péter szerint Haller nem tartott Beldivel, szerinte: »quia tamen minus decenter de Principe scripsisse visus sit, Fogarasini quatuor annorum carcerem sustinuit.«

²⁾ Lemondását krónikáink az 1696-ik évvel említik, de nézetem szerint ezen év első havában, a lemondás következtében, helyébe más kincstárnokot, meg consiliariust választottak.

követe is, kit Kemény az akkor Bécsben levő főkövet Bánffy Déneshez küldött fel a török ellen való segítség sollicitálására. E fejedelem harczainak részvevője, kivel jelen volt az 1662-ki nagyszőlősi harczban is. Kemény János esete után Kemény Simon február 18-án felruházta Kővár főkapitányságával. Mint Kemény Simon párthíve notáztatott 1662. márczius 10-kén. E párton látjuk még az 1663-ik év február havában. 1664. tavaszán mint Apafi híve áll előttünk, és főkapitánya Kővárnak. Ez időben második nejével fordul elő, ki Weér Judith. Végén 1669-nek vagy 1670. kezdetén neveztetett ki Tordamegye főispánjává. Az 1670. februári országgyűlés alatt lett consiliarius.

Cserei szerint Teleki, minekutána már országgenerálisa (1677), tanács úr (1670). főárendator (1673), Tordamegye (és Máramaros) főispánja, kővári és huszti (1669?) kapitány, megszerzi magának 1686-ban a csiki és háromszéki főkapitányságokat is, ehhez még hozzátehetjük: és a fejérmegyei főispánságot is. E tisztségeket haláláig viselte, az 1690-ki (aug. 21.) zerenyesti ütközetben történt elestéig. Fel volt ruházva a római szent birodalmi grófsággal is, arra 1686-ban I. Leopold emelte.

Temetve van a gernyeszegi templomban.

Kőváron kívül lakfészkei: Uzdi-Szentpéter, Sorostély és utóbb Gernyeszeg.

Iklódi Tholdalagi János.

Tholdalagi János, Tholdalagi Ferencz és Apafi Kata fia.

1663-ban Apafi fejedelemnél »bejáró«, ¹⁾ később a fejedelmi tábla assessora. Cserei azt írja, hogy Apafi mint gyöngye fejedelem a maga vérszerént való atyafiát, Tholdalagi Jánost, promoteálni nem akarta, holott jó módja vala benne, azonban látjuk, hogy 1675-ben Tholdalagi nyeri Szamosujvár főkapitányságát, és az assessorságot is megtartja. ²⁾ 1679-ben Haller János helyére Tordamegye főispánja lett; így és egyszersmind mint főkapitányt s táblai assessort 1680. június 18-án kelt oklevél mutatja. A Haller János megkegyelmeztetése után is, ugylátszik, viseli e tisztségeket haláláig. Az ország 1691. január 10-én beválasztá a tanácsi rend közé és mint főkormányshéki tanácsost megerősíti Leopold császár 1692-ben január 2-án. Megholt 1693-ban, márczius 29-én.

¹⁾ *J. Bethlen, Rerum Trans. Lib.*

²⁾ Bethlen Miklós felhozta Tholdalagit a fejedelem azon néhány belső emberei közt, kik 1671-ben notára evocáltattak, »kiket a fejedelmet rosztára készítő oldaltanácsoknak neveztek ekkor.«

Neje Kapy Erzsébeth, Kapy Gábor és viczei Mindszenti Erzsébeth leánya, ki előbb Bethlen Elekné volt, de valamint Bethlentől, úgy Tholdalagitól is elvált.

Altörjai Apor István.

(Lásd Csik, Gyergyó és Kászon székek.)

Apor István, Apor Lázár és Imecs Judith fia.

1666. körül Csikszékben mint alkirálybíró szerepel. Lakfészske Lázárfalva.

Apor Péter szerint első neje: (dobozi?) Veres Borbála, Veres Mihály és Huszár Krisztina leánya; második: Csintalan Zsófia; harmadik: bögözi Farkas Zsuzsánna.

A Béli Pál mozgalmában részt vesz, de ugyan ő elárulja azokat a fejedelemnek, és ezért a fejedelem őt 1678-ban brassai harminczadossá teszi, és a következő évben a notázott Kálnoki Bálint javaiból is adományoz neki.

1686-ban az országos deputatio tagja lesz, és ugyan ez évben Csikszék főkirálybírája és a fejedelmi tábla assessora lett. A Thökölyi elleni zernyesti ütközet után a csiki főkapitányság is kezére jut, azonban arra kineveztetést I. Leopold császártól csak 1693-ban kap, és a főkirálybíróssággal hosszas ideig együtt hordozza, holott az ország nyilvánított akarata volt, hogy a főkirálybírói tisztet letegye. Tartományi főbiztos is ez évben lett. 1694-ben választott meg consiliariusnak. 1695-ben báróságot nyer. Ez év végén átveszi a kincstárnokságot és azzá 1696-ban ki is neveztetett. 1696. febr. 23-án adja I. Leopold a grófi czímet neki. Ugyan ez évben ruházzák fel Tordamegye főispánságával is; a beigtatás Bogáton volt, beigtató biztosok: Bánffy György és Gyulaffy László. Tordamegyében Kecze volt lakfészske. Látjuk őt főárendatornak is írva, mivé Teleki Mihály halála után lett. 1698-ban felhivatott Bécsbe a császárhoz. 1699-ben lemondott főkirálybírói hivataláról. Ez évben országgeneralissá teszik. A II. Rákóczi Ferencz mozgalmai alatt beszorula Szebenbe, azalatt mint a delegatum iudicium elnöke is működött, és itt hala meg 1704-ben nov. 11-én. Temetve van Kolozsvárt. Roppant nagy vagyont szerzett össze, és ámbár a Thökölyi kuruczai sokat elpredáltak vagyonából, egy tetemes öszveget hagyományozott a catholicus clerusnak, és hagyományozott rokonainak is, ugyszintén hátrahagyott feleségének is.

Tővisi Bálintth Zsigmond.

Bálintth Zsigmond, György és Kovácsóczy Kata fia.

Előjő 1662. január 10-én kelt oklevélben; ¹⁾ Beszterczén

¹⁾ *Tört. Tár. 1880. évf. III. f.*

találjuk, hová részint az akkor uralkodó pestis miatt is vonhatta meg magát. Az 1685-ik évben az országos deputatio tagja lett. Hogy követséggel is megbizta őt Apafi, kitetszik Bálintithnak az ő körtvéfájai birtokán 1687. január 20-án készített végrendelete ¹⁾ e soraiból: »hogy én is készületlenül ne találtassam, kiváltképpen minthogy most az én kegyelmes uramnak az méltóságos erdélyi fejedelemnek ő ngának parancsolatjából, édes hazámnak szolgálatjáért *hosszas utat* kell előmbe vennem, nem tudván, mint lehet onnét visszajövésem.« Bálintith Carafához volt küldve; ő az eperjesi mészárlásokban jelen volt, mint Cserei írja: ott levén akkor Bálintith Zsigmond, kit a fejedelem küldött vala hozzája, tudva, hogy ő jőne be erdélyi generálisságra. Mutatják ²⁾ 1688. mint az Erdélyben fekvő császári had élclmezésében működött is. Ez időben ő a fejedelmi tábla ülnöke. 1693-ban május 14-én I. Leopold császár kinevezte őt Tordamegye főispánjává (Szász, Sylloge etc.), mely tisztsége 1696-ban halálával szüint meg.

Hátrahagyott neje: medgyesfalvi Angyalosi Krisztina (Angyalosi István és ercsei Tholdalagi Judith leánya) 1696. aug. 23-án mint özvegy jó elő, és ettől gyermekei: György és Zsuzsánna, ki ekkor már Kornis Zsigmondné.

Mikola róla írt sorai szerint: »decus et oruamentum Familiae suae.«

Találjuk körtvélyfájai előnévvel is Apafi 1687. okt. 19-én kelt azon utasításában, melyet a lotharingiai herczeggeli egyezkedésre kiküldött követeknek adott, mely követségnek Bálintith tagja volt. ³⁾

Hallerkői báró Haller István.

Haller István, Haller János és Kornis Kata fia.

Előbb Belső-Szolnokmegye főispánja, melyre 1693. május 14-én neveztetett ki.

Apja helyére 1696. elején megválasztották consiliariusnak, erre fejedelmi megerősítést 1698. ápril 18-án kap.

Ugyan 1697-ben április 18-án I. Leopold kinevezi Tordamegye főispánjává, és előbbi főispánságának viselése megszűnik.

Ezután nemsokára országos elnökké tétetett, és ezután is birta a főispánságot. A II. Rákóczi Ferencz mozgalmai alatt 1707-ben Szebenben volt beszorúlva.

1708-ban Bánffy György halála után reá bizatott a főkormányzók elnöksége, és ekként haláláig szerepelt.

¹⁾ *Tört. Tár.*

²⁾ *Nagy Iván, Magy. orsz. Család. I. k.*

³⁾ *Magy. Tört. Tár. XX. k.*

Megholt 1710-ben május 2-án Szebenben. Fekszik Kerelő-Szentpálon.

Cserei, ki Hallert nagy pápistának festi, meg az ország jogainak védelmezésében félénknek mondja, róla azt írja: hogy amíg Bánffy gubernátor élt, addig Hallert minden ember jámbor embernek tartotta, de mihelt Haller praeses lőn, a reformata religiót üldözni kezdé.

Haller a grófság megszerzésében is működött, és halála után örökösei az 1713. július 8-án kelt diploma által nyerték a grófságot.

Négyszer volt nős; első neje: Kemény Mária, Simon leánya; 2-ik Torma Borbála, ki 1697-ben halt el; 3-ik Bucsesti Sára (Preda Bucsesti és Szalánczi Anna leánya) a borosjenői Székely László özvegye, kit mint Hallernét 1701-ben mutat adat; a 4-ik Borsai Nagy Borbála, Bethlen Sámuel özvegye, kit 1707. után vett nőül.

V.

DOBOKAMEGYE FŐISPÁNJAI.

Magyar-Köblösi Theke Lukács.

Theke Lukács, Balázs fia.

Hodor szerint ¹⁾ Doboka vármegye főispánja 1540—1547. Azután Szolnok megye főispánságát kapja, és 1579-ben halt meg. Neje Barcsay Magda.

Fiai: Theke Ferencz és György.

Alsó-Balásfalvi Cserényi István.

Cserényi István Doboka vármegye főispánja 1540—1566. Tanácsos is volt. A szász nemzeti universitás 1565-ki jegyzőkönyvében, melyben be vannak vezetve adományok, melyeket az országgyűlésen a fejedelemnek és egy-egy főurnak kiosztottak, Cserényi is az adományozottak közt áll ekként: »auff das er uns wider dem Adell in unserm rechtlich processe beiständig sein wollt.« ²⁾

Egy Cserényi István özvegye 1580-ban Gerendi Erzsébet.

Tóthöry Tóthöry Balás.

Tóthöry Balás, hogy János fia, kitetszik egy 1573-beli adatból. ³⁾

Doboka megyének főispánja 1548—1578.

Teke Anna alkalmasint az ő neje. Irják, hogy Kecseth Magda is az ő neje volt.

¹⁾ Doboka vármegye Esmertetése.

²⁾ Erd. Orsz. gy. Eml. II. k.

³⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XI. k.

Apa-nagyfalvi Apaffy Gergely.

(Lásd Küküllőmegye.)

Hodor nem hozta fel a főispánok sorában, mert szerinte a megye irományai nem szólanak róla, de felemlíti, hogy az ebesfalvi kastélyon, melynek építtetőjétől őt tartják, egy felirat van, melyen az 1552-ik évvel egybekötve ezen Apaffi mint Doboka megye főispánja áll. De ezuttal fel kell itt említenem azt is, hogy Kővári László ¹⁾ az ebesfalvi kastélyról írja: »Bethlen Gergely, dobokai főispán építteté, s a következő évben Apaffi Gergelyre visszament«, s így szerinte *Bethlen Gergely*, Balás fia, (kinek első neje Nyujtody Erzsébet, második Kállay Orsolya) a főispán.

Losonczi Bánffy Farkas.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Bánffy Farkas, István fia.

Hodor Doboka megye főispánjai közt egy Bánffy Farkast »bonczidai« előnévvel felmutat 1566—1578-ig, és egy »zentelki« előnevűt 1580—1587-ig szereplőt. Nézetem szerint az 1566-iki főispán, ki ekkor már consiliarius is, egyszemély a zentelki előnévvel, és nemcsak 1587-ig, hanem azután is, haláláig viselte e megye főispánságát. Van oklevél, mely a főispánsággal és consiliariussággal felruházott Bánffy Farkast 1578. július 10-ikén zentelki előnévvel is mutatja, ²⁾ és egynehány levél is bizonyítja, hogy főispán 1587 után is.

Báthory Kristóf őt 1580. júl. 4-én az udvarhelyi vár kapitányává és udvarhelyszéki királybíróvá tette és látjuk 1583-ban egyszersmind Csík, Gyergyó és Kászon székek királybírájának is. Utóbbi tisztsége 1583. május havában szűnik meg, mint Báthory István máj. 9-ki leveléből kitetszik. ³⁾ Ez évben válik meg többi székely tisztségeitől is; ez évi szeptemberben kelt levél szerint: »Magnificus Wolfgangus Bánffy Losonczi, alias capitaneus arcis nostrae Udvarhely.«

Ezután csak Doboka megye főispánja, és mint consiliarius szerepel. 1591-ben halhatott el. Gyermekeit mint árvákat említi fel egy 1592. június 21-én kelt oklevél. ⁴⁾

Neje Bethlen Klára. ⁵⁾¹⁾ *Erdély Építészeti Emlékei.*²⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XII. k.*³⁾ *Erd. országgy. Eml. III. k.*⁴⁾ *Jos. Com. Kemény Dipl. Tr.*⁵⁾ E nejét hűtlenségeért megölette 1589-ben, fejét véteté Bonczidán.

Ördögkeresztúri és Nagyesküldői Eördög János.

Eördög János, Péter fia.

1578—1588. Doboka vármegye főispánja és tanácsos. Meghalt 1588-ban. Neje, Tegzes Anna, 1589-ben mint özvegy és ördögkeresztúri birtokos jó elő, életben volt 1597-ben is.

Somkerekai Erdélyi Miklós.

Erdélyi Miklós, Miklós fia.

Főispánja Dobokamegyének a jegyzőkönyv felmutatása szerint 1588—1591. Consiliarius is. Egy 1592-beli oklevél kivonatja, melyben két fia, Ferencz és János van felhozva, őt életben levőnek sejteti, és ha nem más Miklósról vonatkozó a kivonat, még életében vált meg főispánságától. Hajlandóbb vagyok hinni, hogy 1592-ben halt el, és ekkor szűnt meg főispánsága is.

Lónai Kendi Sándor.

(Lásd Belső-Szolnokmegye.)

Kendi Sándor, Mihály és Szilvási Sónia fia.

Szapolyai János Zsigmond idejében mint e vajda titkára jó elő 1565-ben. Báthori István gyakori követe és alatta consiliarius s ha jól emlékszem 1578-nál előbb hozza fel oklevél mint Belső-Szolnokmegye főispánját, miként 1590-ig találjuk levelekben. 1583-ban a három kormányzó egyikévé neveztetett ki. Doboka megye főispánjai sorában 1591—1594-ig áll. A jeles államférfit, kitűnő szónokot, és a törökszövetség fentartásának főharcosát Báthory Zsigmond Kolozsvárrt 1594. aug. 30-ikán kivégeztette.

Első neje: Pathócsy Kata, második Almádi Anna, harmadik: Suki Kata, ki özvegyen maradt hátra.

Köblösi Theke György.

Theke György, Theke Lukács fia.

Ez koppáni Márgai István özvegyét, Kemény Borbárát, vette nőül, kivel már 1590-ben látjuk.

Hodor nem hozta fel a főispánok sorában, sem társát Harinai Farkas Miklóst. Hihető, hogy 1594. augusztus után őt nevezték ki az akkor megürült főispáni székre, kit főispánnak 1596-ban márczius 26-án kelt oklevél mutat fel.¹⁾ Hogy Kendi Sándort, Kendi István, a notázott Sándor fia, követte volna a

¹⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XIV. sz.

főispánságban, az valószínűséggel nem bír. Báthory András fejedelem idejében Theke mint főispán nem szerepel.

Harinai Farkas Miklós.

Harinai Farkas Miklós. Erdély egyik legrégibb fényes családjának ivadéka.

A Békés Gáspár pártján találjuk. Békés 1475-ben való legyőzése után elmenekül, később kegyelmet nyer. Az 1587-ik évben, s a következőkben a fejedelmi udvarban tiszti szolgálatban látjuk. 6 ló tartására udvartól jár fizetése. Doboka megye főispánságával ruházták fel ezután, miről Hodornak nem volt tudomása. 1596. márczius 26-án kelt oklevél,¹⁾ meg későbbi adatok mutatják ily minőségben. Báthory Zsigmond aug. 31-ben Doboka megyének írt rendeletében ez áll: »Bocsátók Harinnai Miklóst mi dobokavármegyei főispányunkot, mind az magunk az urak és nemesség és az szászság jószágában való dobokavármegyebeli falunkra. és az városokra, hogy mindenönnen mindgyárast az mi táborunk után mindenféle eligendő élést indítsanak és szolgáltatassanak táborunk szükségére.«²⁾ Báthory Zsigmond neki 1597-ben harinai, s néhány más. eddig csak fiut illető birtokára új adománylevelet ad, és azokat a fúmaradék kihaltával a leányágra is kiterjeszti. Báthory Endre alatt is főispánkodik és ekkor iklódi Tholdalagi Ferencz a társa,³⁾ szerepel 1600-ban is.⁴⁾ Ez évben Erdély tanácsosai azon kérelemmel járultak a császárhoz, hogy »Farkas Miklósnak. ki a főlebb való esztendőken (1575) ő felsége hűsége mellett jószágaitól megfosztatott«, az elvesztett javakkal egyenértékűeket adományozzon. A Báthori Zsigmond részén állott 1601-ben és 1602-ben; ez év tavaszán egyike azoknak, kiket Báthory Bastához Szathmárra kezesekül küldött. Ezután alkalmasint lemondott főispáni tisztségéről, talán azok egyike, kikről a Basta alatt 1602. decemberben tartott országgyűlés egyik törvényczikke sorai: »mivelhogy penig az vármegye ispán uraim némelyek tiszteket resignálták stb.«; azok közé, kikről a törvényczikk azt mondja: »némely penig az változásokban el is holtanak közülök«, sorolni nem merem, mert egyik történetírónk felhoz egy Farkas Miklóst, ki 1605-ben Meggyesnél mint csapatvezér harczol Bocskay fejedelem érdekében, kit mindazonáltal más személynek vélek, s talán nem is csalódom.

¹⁾ Ugyanott.

²⁾ Tört. Tár. 1885. évf. 75. l.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ Erd. Orsz. gy. Eml. IV. k.

Iklódi Tholdalagi Ferencz.

Tholdalagi Ferencz, András fia.

Iklódon volt részbirtoka és lakhelye, itt leljük 1588 körül. 1596 után kapta a megye főispánságát, kit ekként felemlítve nem látunk Hodos munkájában. Báthory Endre 1599. jul. 6-án Kolozsvárról, hozzá és társaihoz, mint Dobokamegye főispánjaihoz intézi azon rendeletet, hogy a gyekői Wesselényi Gáspártól hadi szükségekre kölcsön vett összeget »az jövőendő gyűlésben első felvetendő adóból« fizesse meg.¹⁾ Részt vett ez évben a Mihály oláh vajda elleni ütközetben Sellenberkuél és itt esett el oct. 20-án.²⁾

Czegei Wass Ferencz.

Wass Ferencz, György és somkerekai Erdélyi Kata fia.

Atyját 1594-ben Báthory Zsigmond notáztatta, mindazonáltal Ferencz már 1596 elején Báthory személye körül tartózkodik s e fejedelem kegyét bírja. Báthorynak főasztalnokja lőn, így látjuk 1599-ben. midőn az elpártolt Palásti György vasasszilvási birtokát adományozza Báthory neki. A főispánságban utóda Tholdalaginak: az erdélyi tanácsurak és nemességnek a tordai táborból 1600. szept. 7-kén kelt egyik oklevelében neve Doboka megye főispáni címével kapcsolva áll.³⁾ Báthory harmadszori fejedelemségében is híve Báthorynak; Marietti jezsuitával, Bogáthy Miklóssal ő is volt küldve 1602 tavaszán Bastához Szathmárra egyezkedés végett és Báthory részéről titkos megbízással is. Midőn ez évben Báthory elhagyta Erdélyt s kiindult Csehországba, a kísérő főurak egyike, és ez alkalommal Trencsénben, valamint társai úgy az ő élete is veszélyben forgott: társaival együtt állhatatlansággal vádolta Báthoryt. mi elárultatván Báthorynak, ez Wass Ferenczet is megöletni akarta, s csak Kamuthy Balás menté meg életét erélyes fellépésével. Ez időben még nem volt házas, ezután vette nőül Bogáthy Druzsiannát, Bogáthy Boldizsár és homoródszentpáli Kornis Margith leányát, Barcsay András özvegyét. Megjelent a maros-szeredai gyűlésen 1605. febr. 21-kén s ottan Bocskay fejedelemmé választása mellett nyilatkozik. Bocskay híve ő s midőn ez évben a németek Szamos-Ujvárt feladák, a Gyulaffy László fővezér által oda küldött biztosok egyike, és a kivonult német seregnek Váradig kísérője. Halála ezután nem sokára bekövetkezett, mert úgy látszik 1606-ban halt el.

¹⁾ Tört. Tár. 1885. évf. 77. l.

²⁾ Wolfg. Bethlen Hist. IV. k. 422. l.

³⁾ Magy. Tört. Tár. XVIII. k. 33. l.

Viczei Mindszenthí Benedek.

Mindszenthí Benedek, Ferencz és Horváth Anna fia.

Magyarországról jött be Erdélybe, és itt birtokokat és tisztségeket nyert. ¹⁾

Anyjával és János nevű testvérével együtt Marosszékből, Szabad nevű helységben kapott Báthorytól birtokot. ²⁾

1583. nyarán kelt oklevél szerint Báthory Zsigmondnak aulae familiarisa. 1590-ben már fődézsmaárendator; 1591. május 1-jén kelt levél szerint bejáró és fődézsmaárendator. Ez évben lett Udvarhely vára kapitánya ³⁾ és egyszersmind udvarhelyszéki királybíró, és a következő évben egyszersmind a székely sókamara ispánja. Az elősorolt tisztségeket bírva, 1595-ben Báthory Zsigmond megbízta, hogy szentpáli Kornis Farkassal és Bogáthi Boldizsárral gyűjtse táborba a székelyeket s azokkal vonuljon be Oláhországba. 1598-ban azon kísértő testületben találjuk, mely Báthory Zsigmondot április 15-kén Görgényből Opuliába kísérte. Ez időben már consiliarius. de valószínűleg előbb és nem ez évben lett azzá. Az 1599-ki sellenbergi ütközetben, Báthory András alatt, Mihály vajda ellen lovas csapatot vezetett. Léczfalván 1600-ban. az itteni országgyűlésen, mint tanácsúr, jelen volt. Az 1602-ik évben, midőn Basta elfoglalta Beszterczét, e városba volt szorúlva betegen, és midőn Báthory Zsigmond a várost megadásra szólítá fel, egyike azoknak, kik a várost megadásra ösztönözték. Midőn ugyanez évben Báthory odahagyva Fejérvárt. Dévára ment: Mindszenthí is azok egyike, kikre Báthory Fejérvár oltalmát hagyta. Ez évben (jun. 28-kán) péterházi vett birtokára királyi jogát adja Báthory. 1603-ban tagja azon követségnek, melyet a gyulafejevári országgyűlés Rudolf császárhoz küldött Erdély hódolatát megvinni, ekkor sokáig tartózkodott Prágában. 1604-ben, a német uralom alatt, a császári biztosok mellé kinevezett három magyar tanácsos egyike, eszerint az ez időbeni kormánytanács tagja. Ez év végén, mint egy deczember 19-ki leveléből kitetszik, a császári biztosok őt tették Udvarhelyszék és Marosszék generalis kapitányává. A Petelén 1605. január hóban az ország sorsáról való tanácskozás végett összejött főurak

¹⁾ *Wolffg. Bethlen Hist. III. k. 596. l.* Nagy Ivánnál (*X. k.*) tévesen székely eredetűnek van felmutatva a Mindszenthí család. E család ősei közül János és testvérei, Mátyás király idejében rövid ideig Doboka megyében birtokosok voltak; Mátyás király egy pártos javait adományozta nekik 1467-ben.

²⁾ Benkő Károly, *Marosszék.*

³⁾ *Tört. Tár 1880. évf.*

gyűlésén jelen volt. És február 21-kén a Maros-Szeredán tartott országgyűlésen is megjelent, s ott Bocskay mellett nyilatkozott. Doboka megye főispánságában ő lehetett Harinai utóda.

Bocskay fejedelem uralkodása alatt mint Doboka megye főispánja és consiliarius szerepel, ekként Rákóczi és Báthory alatt is; mint főispán írja alá 1610. szept. 6-án a II. Mátyás és Báthory Gábor közti egyességet megerősítő oklevelet.¹⁾

Rendes lakhelye Doboka megyében Vicze, melyet hogy nem Báthory Gábor adományozott neki, kitetszik abból, hogy e birtok 1603-ban már kezén van.²⁾ Báthorytól talán új adománylevelet nyerhetett, és ez alkalommal nejjének: Losonczy Bánffy Annának is adományozta azt e fejedelem.

Meghalt 1610-ben, szeptemberben vagy októberben.

Gyermekei Gábor és Krisztina.

Lónai Kendi István.

Kendi István, Kendi Sándor fia, nézetem szerint Pathócsy Katától, nem Sűky Katától.

Atyjának az 1594-beli notáztatásakor elvesztett lónai birtokát 1600. októberben visszakapja a Léczfalván tartott országgyűlés által, a törvénycikk szerint: »végeztük, hogy a mi fiskus kezénél és arbitriumában vagyon, a kárt vallott személyeknek e regni gratia adassék meg jószága, úgy mint Kendi Sándor fiának Istvánnak, Lona cum pertinentiis, a mint Mihály vajdától megmaradt.« A Báthory Zsigmond pártján állva, 1602. elején a bethleni várba, mely egy rokon birtoka ekkor³⁾, vonta meg magát a Basta serge elől, s minekelőtte azt Basta ostromoltatta, huzódott ki abból. Róla írják, hogy a midőn Székely Mózes 1603. nyarán Rhédey Ferenczet sereggel Kaplyonhoz küldötte, hol Bastának a Kornis Boldizsár vezérlete alatt egy tábora állott, a kaplyoni tábornak Kendi István is — »juvenis praeclarus et summo loco natus« — egyik vezére és az éjjel meglepett és szétvert táborból szökéssel menekülhetett. Nem lehetetlen, hogy éppen ő volt ekkor Basta részén, nem ama Kendi István, ki kendí Kendi

¹⁾ Hodor, *Doboka vármegye Esmért.* — *Tört. Társ* 1879. évf. — *Erd. orsz. Eml.* VI. k.

²⁾ *Erd. Orsz. Eml.* V. k. 225. l.

³⁾ Bethlen Farkas történetirő a bethleni várt a nem rég elhalt Csáky István tulajdonának mondja, és annak özvegye, ki ekkor a várban tartózkodott Kendivel, rokona Kendinek, ellenben Somogyi Ambrus nem Csákyt, hanem Tahi Istvánt mondja a vár tulajdonosának, s ennek özvegye tartózkodott a várban. Megjegyzendő, hogy 1602-ben mind a két Csáky István még életben volt.

Gábor fia, de azután Székely Mózes mellett látjuk harczolni, fog-ságba is esik, azonban Basta megkegyelmez neki. A német kormánynak sogorával farmosi Ghicz Pétterrel 1604-ben kölcsönt is adott, melyért Bonyhának felét kötötte le zálogul a kormány. Bocskay felléptekor mint e fejedelem egyik hadvezére működött Erdélyben 1605-ben s e fejedelem alatt lett Doboka megye főispánja és consiliarius, és ily minőségben volt az 1606-ban április és májusban Kassán tartott országgyűlésben az Erdély részéről küldött követek egyike. Bocskay halála után Rákóczy Zsigmond ellen dolgozott, azonban nem sokára megtér, mint Rákóczi Haller Gáborhoz és Petki Jánoshoz írt levelei e nyilatkozataiból látszik: »Kendi János megadta magát, itt vagyok«, — »Kendi uram közinkben jött nem kicsin arcza pirulással, megalázta magát.« A fejedelem alatt is consiliarius és főispán. Báthory Gábor trónra léptekor Petki János lemondván a cancellárságról. Kendi lett az ország cancellára. Báthory neki az ő s atyja szolgálataiért 1609. ápril 26-án Szamosujvárt adományozta. Az 1610-ik év elején Magyarországon nőül vette Csapy Susánnát. Rákóczy Zsigmond mostoha leányát. Irják, hogy ekkori künléte alatt már értekezleteket tartott a katolikus párt főuraival Báthory megbuktatására. Ez évben Kornis Boldizsárral egy összeesküvés feje Báthory ellen. többekkel összeesküvén, a széki merénylet után márcziusban kiszökik Magyarországra. Kassára, magával vivén az ország pecsétjét. Báthory notáztatta, jószágait elveszti, el a bethleni várt, el Szamosujvárt is. Száműzetése alatt a császártól nyugdíjat nyert, melyet a szepesi kamara fizetett. 1611-ben Forgách Zsigmonddal szövetkezett, és azalatt hogy Forgách Erdélyben volt táborával, Kendi lengyel zsoldos hadat hozott magával és egyesült Forgách seregével. Bethlen Gábor uralkodása kezdetén, már 1613. decemberben a szász universitás gyűléséből Bethlentől kegyelmet kértek számára, és 1614-ben az országgyűlés a nóta alól felmenti. Tanácsosi állását visszakapja, udvari szolgálatra is kötelezte magát és Bethlentől ötven lóra kapott fizetést. Midőn ez év márczius havában saját ügyeiben Magyarországra kimenendő vala. mint meghitt emberét bizta meg egy ügygyel Dóczy Andráshoz, de már ez év végén hűtlennek látjuk Bethlenhez; mit a fejedelem 1615. jan. 2-án Thurzó Györgyhöz írt levele e sorai mutatják: »igen bizonyoson kezdék meghozni, hogy az elmúlt napokban Kendy István ő felségéhez csak postán felmenvén, oly dolgokat vitt véghöz, hogy Raduly vajdát is ott fenn Havasalföldére haddal készítenék, itt alatt is több complicessivel, az eloszlott hajdúságot is ujólag ismét gyűjtenék.« Főtényező lett a Bethlen Gábor megbuktatására intézett támadásban; a Homonnay György részére, kinek a bécsi udvar némi

reményt nyújtott az erdélyi fejedelemségre, hadakat toborzott, hadakat csábított át az ő részére; Magyarországról, hol Parnón volt lakfészke, beküldve embereit Erdélybe, itt pártot csinálni mesterkedett; a török portára is jártatta szolgálait. Minekutána Bethlen legyőzte a Homonnay-pártot, Kendinek, kinek a bécsi udvar által megbüntetését követelte volt, megkegyelmezést ígért ha hűségre tér. Ő künn maradt Magyarországon, és itt 1617 nyarán nőül akarta venni Károlyi Kata leányát, Bánffy Susánnát, Rhédey Ferencz mostohaleányát, mely házasság Bethlennek nem igen tetszett. Bethlen írja róla: »az bizonyos dolog, hogy nagy nemzet, maga okos és jó deák, melylyel ha jól akar élni, előmenetelre való virtus mindenik benne« és más sorokban írja, hogy e házassággal azt keresi, hogy »atyafiságunkban férkeszhetnék«; továbbá Bethlen félt, hogy Kendi a leányt pápistává teszi, meg igen fiatalnak is tartotta a leányt. E házasságügyben írt levelekben gyakran fordul elő Kendi proscriptiója, holott fönt láttuk, hogy a meggyesi országgyűlés eltörölte a Kendi száműzetésére vonatkozó törvényt, és különös, hogy éppen ezen meggyesi articulusról, mint teljesedésbe nem mentről, szól Bethlen, midőn a házasságba való beleegyezéséhez hozzá köti: »ha Kendi magát megtisztíthatná az rút hírből, melyben torkig ül, az országgal deleáltathatná articulushoz inserált proscriptióját, melyet én Meggyesen celebrált első gyűlésünkben végben nem tudék vinni.« Róla Bethlen egyik levelében azt írja: »én reám Kendi méltán nem panaszkodhatik, mert ha bejött volna hozzám assecurationra, satisfaciált volna császárral való transactionknak, az articulushoz (magnificus Stephanus Kendi principem Transylvaniae requirat debito more de statu suo), mely azt kívánja, hogy bejöjjen, ellenem való vétkit megismervén, megkövetvén, gratiát impetráljon: eddig külömb állapotja lehetett volna. De ez eddig mindenkor csak azt kereste, hogy jószágát oda ki birhassa, de magát ne subjiálja az erdélyi fejedelemségnek; ez az oka, hogy jó válasza nem lehetett ez ideig.« Egy-két héttel később (aug. 1.) írt levelében meg ezt írja: »Proscriptiójának tisztességesen való eltörlését és becsületinek helyre állását. isten velem levén, véghez tudom vinni egy gyűlésben.« Bethlen ekkor arra is nyújtott kilátást, hogy Lonát, Kodort, a két Zsukot, melyek ekkor nénje, Kendi Krisztina birtokában voltak, vissza fogja kapni. Kendi István e házassága nem jött létre, hanem 1618. május 9-kén Boldogkövárálján nőül vette Palocsai Horváth Annát, György leányát, Báthory Gábor fejedelem özvegyét; »eleget csudálák ezt az emberek — írja Laczkó ¹⁾ — hogy Kendi István Báthory Gábornak árulója

¹⁾ Gr. Mikó, *Erd. Tört. Adat.* III. k.

volt, és halála után a felesége mégis hozzája mene.« Kendi érintkezésbe kezdé magát tenni Bethlen Gáborral, 1619-ben parnói jószágából levél útján folyamodott a fejedelemhez, kitől hogy mily választ nyert, Dóczy Andrásához május 11-kén Parnóból írt saját levele e sorai mondják: »az válasz ez, hogy ez jövő hónap eleire Szathmárra menjek, és ott vagy cancellarius a levél, vagy más embere az fejedelemnek. ha conveniálhatnak jószágocskánkról, conveniálnak.« ¹⁾ Hogy az egyezkedésnek mi volt eredménye, nem tudjuk, egy egykorú író ²⁾ felhossa, hogy Bethlennek Kassán léte alatt, tehát szeptemberben, Kendi meg egynehányan kegyelmet könyörögtek és a catholica vallást is elhagyták, azonban Szalay László történetírónk szerint Kendi azok közt áll, kikre 1620. január hóban a pozsonyi országgyűlés kimondta, hogy a jövő országgyűlés örökre száműzni fogja. Erdélyben nem is látjuk többé nyomát, jószágait is más kezekben találjuk. Állítólag 1628. körül holt meg, tehát közel azon időhöz, mikor Bethlen Gábor is megholt.

Dersi Petki János.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Petki János, Petki Mihály és Daczó Margit fia.

Született 1572-ben, Sárospatakon tanult 1584. és a következő évben, hol az ide közel lakó rokona s keresztatyja breberi Melith István felügyelete alatt állott. Ezután Báthory Boldizsár udvarába kerül, mint ennek aulae familiarisát mutatja egy 1590-beli levél, s hihetőleg a Báthory kivégeztetéseig szolgál ottan. Később a fejedelmi udvarnál nyert szolgálatot. Mária Krisztierna 1598. június 23-án, mint aulae familiarisának rendeli, hogy »annyi számú lovaggal, az mennyire innét udvartúl fizetésed jár, minden okvetlen jószérrel Szászsebes táján Lankereknél táborba szálj.« Részt vett Báthory András fejedelem alatt a sellenberki szerencsétlen harczban is, honnan Görgény felé menekült apósával, homorodszentpáli Kornis Farkassal, kinek Kata nevű leányát birta nőül. 1600-ban Segesvártt azon sors érte volna őt, mint a vele sógorsági viszonyban állott bögözi Farkas Ferenczet, vagy pedig fogságba kerül ipjával, ha hirtelen futással nem menekül. Ekkor Mihály oláh vajda magának foglalta le javait.

Petki tagja azon követségnek, melyet a kolozsvári országgyűlés 1601. elején a Báthory Zsigmond visszahozására Moldovába küldött, s mely követség Báthoryt Erdélybe bekísérte. Báthorynak

¹⁾ Tört. Tár 1885. évf. 462. l.

²⁾ Tört. Tár 1879. évf. 251. l.

is követje volt ez év őszén, kit titkos megbízatással Lengyelországba küldött. Ez időben kincstárnok. ily czímmel látjuk mind 1602. kezdetén, mind juliusban, Báthory Zsigmondnak Erdélyből kimenetele előtt néhány nappal kelt oklevélben. Ez évben Báthory részéről Prágában is járt követségben, majd Báthorynak kimenetele után tagja azon követségnek, melyet 1603 elején a gyulafejevári országgyűlés avégett küldött Rudolf császárhoz, hogy Erdély hódolatát megvigye, mely követséggel több hónapot tartózkodott Prágában. Ekkor ő alkalmasint a mult év második szakától fogva Udvarhelyszéknek tiszte is, kapitánya vagy királybírája; saját leveléből, melyet dersi birtokából deczember hóban írt, tesszik ez ki, hol ezt írja: »én tölem senki ezt az tisztet el nem vötte, sem áruláságom miá el nem vesztöttem, sem Basta uram ő nagysága el nem vette, melybe maga ezelőtt confirmált, sem ő felsége engem semmi dignitásomban nem spoliált, sőt Barnitius által incrementumot kegyelmességgel minden állapotomban ígére ő felsége.« Hogy nem tartozott a sógora Székely Mózes pártjához, kitetszik Sennyei Pongráczhoz írt levele e soraiból: »az mikor Brassó Mózeshez hajlott volt, akkor is a mi pártunkon valóknak, minden marháját kiadta az város.« Az idézett deczember 12-ki leveléből kitűnik, hogy Bedő Istvánnak a székbani kapitánkodása ekkor megkeserítette Petki dersi lakását, s tán ez időben írta ama egyházi éneket, mely az unitariusok ugynevezett Litániás Énekes könyvében van. A német kormány részéről Capriolótól, 1604. febr. 4-kén, védlevelet is kap, s később az udvarhelyszéki királybírótságban, mint társa Kornis Boldizsárnak működik, és octóber 25-kén őt és Kornist rendelik ki a császári biztosok, hogy az udvarhelyszéki székelyeket Rácz György mellé felültesse, azután deczember 19-ke felé udvarhelyszéki kapitánynak is teszik.

Mint kapitány és királybíró kezdi meg az 1605-ik évet, Bocskay ekkor a maga részére nyeri, és Erdélynek a német uralomtól megmentésére törekszik, és ő, kit a császári biztosok kirendelnek, a marosszéki kapitánynyal együtt, Szamosujvár felszabadítására, a megjelenéssel késedelmezik. Keresztúrra gyűlésbe gyűjti a székelyeket, hol »ő nyitá fel a székelységnek szemit,« és e gyűlést követi február 21-kén a maros-szeredai gyűlés, melyben Bocskay mellett nyilatkoznak. Bocskay őt teszi márczius hóban a székelyek generálisává, és székely sereggel Gyulaffy fővezér táborához csatlakozik. Gyulaffy megbetegedése után ideiglenes fővezér, kinek halála után, a fővezérré tett Bogáthy Menyhérttel együtt Ali basa táborával Segesvár ostromára jött. Segesvár ostromában, úgy a vár feladásában jelentékeny része van. Bocskay alatt, mint consiliarius is szerepel, és 1606-ban feje azon bizottságnak is, mely Erdély és Moldova közt a határvillongás ügyében műkö-

dött. Ez év utolsó felében tisztségeiből a királybíróit nem viseli. Bocskay halála után, testének bekisérésére Petki rendeltetett ki.

Petki a Rákóczi Zsigmond trónra emeltetésében a főmunkások egyike. Rákóczi kinevezte cancellárnak, inscribálta neki a nagy-sajói jószágot, adományozta neki az elhalt Bogáthy Menyhért küüllővári birtokát, s néhány birtokára új adomány-levelet is adott. Alatta »nagyságos« czímmel felruházva, cancellár, tanácsúr, székelyek generálisa és udvarhelyszéki kapitány. Az országban ez időben nagy tekintélyvel, nagy befolyással birt, kitűnő szónoknak, a latinnyelv tökéletes birtokában levőnek s emberszeretete által is kitűnőnek festi őt Bethlen Farkas történteirő.

A melynapon Báthory beigtattatott fejedelemmé, aznap, 1608 márczius 31-kén, az országgyűlésen Petki, erejének meggyengülését adván okúl, lemondott a cancellári hivatatról. Az általa viselt generálisságot Báthory másra ruházta át; Mikó krónikairó szerint: »Petkit, ki is tökéletes, igaz, jámbor hazafia lévén, az ő jámborságáért a fejedelemmel meguntatták vala, megveté, szolgálatját nem vevé, nálánál érdemtelenebbeket promoteálván.« Báthory nem kedvelvén őt, magától távol kívánta tartani. Mindjárt uralkodása első évében követséggel bizta meg a moldvai vajdához, kihez a trónfoglalási üdvözleteket viszonzni ment be. Ez évben, 1608-ban, kétszer küldetett Moldovába: »másodszor is országunk javára nézendő dolgokban« mondja a fejedelmi levél. Ekkor távolléte alatt ellene felzúdúlva látjuk Udvarhelyszéket, azt látjuk, hogy főként a főbirtokosok vannak ellene, az ellene való ingerültségnek egyik főoka az udvarhelyi vár és az ahhoz tartozó földek ügye. Kapitányi tiszttől megfosztani törekedtek, mi kitetszik Báthorynak 1609. január 4-kén ruszkai Kornis Boldizsárhoz írt leveléből. Báthory a panaszok következtében Bethlen Gábort vizsgálatra a székbe kiküldvén, Petkit ideiglenesen tiszttől felfüggesztette, Kornis Boldizsárra bízva a szék kormányát, később véglegesen másra ruházta a kapitányságot. 1609. május és junius havaiban Sennyey Pongráczczal együtt, mint fejedelmi biztos a székely armalisok, primipilaris levelek, székely adománylevelek átvizsgálásában jár el. Elvesztvén az udvarhelyszéki főkapitányságot. Dobokamegye főispánságát kapja, de hogy ezt 1609-ben kapta-e, nem deríthetjük fel, csak mint Kornis Boldizsár utódját látjuk szerepelni 1610. márczius után. Ez év nyarán a portára küldetett követségbe, még szeptember havában ott találjuk, honnan azután egy csausz kíséretében hozta magával a szultán feleletét. 1611. január 26-kán kelt eredeti levél szerint czíme: »Magnificus Joannes Petki de Ders consiliarius et comes comitatus Dobocensis.« Az év nyarán bejövén Forgács Zsigmond, Petki hozzá csatlakozott, Forgács kimenetele után Brassóba huzódott be. Báthory

öt az 1612-ki májusi országgyűlésen nótáztatta. Brassóban hala meg october 23-kán: »sok betegségi után.« Neje sok évvel később hala el s Dersen van eltemetve. Leányai közül egyik Gávai Péterhez, a másik Apaffi Györgyhez ment nőül, fia: Ferencz.

Hatvani Hatvani Zsigmond.

Hatvani Zsigmond, magyarországi nemes család ivadéka s alighanem a székes-fehérvármegyei Hatvan volt fészke e családnak.¹⁾

Gyakorta járt követségekben a török császárhoz, volt harczokban, melyekben vére is omlott.

1609-beli oklevél szerint neje Tomori Anna, ki először Cseffey Istvánné, Tótóri Jánosné, és utoljára Hatvaniné. Mikor Annát nőül vette, Báthory Gábor neki adományozta azon javakat, melyeket Tótóri János Cseffei Lászlónak, Anna fiának, elzálogosított volt, ezek közt a tótóri birtokrészt is, melyet Hatvani azután előnévül is használt.²⁾ Midőn Báthory ezen birtokban királyi jogát adja 1609-ben, Hatvani érdemeiről így szól: »quae ipse in omnibus occasionibus et rerum vicissitudinibus larga sanguinis effusione, potissimum autem creberrimis ad exc. invictissimi et potentissimi Imperatoris Turcarum Portam legationibus eximia cum laude nominis sui susceptis exhibuit.«

Dobokamegye főispánjává 1610. novemberben tétetett. Báthory ez év nov. 3-kán kelt levelében,³⁾ mely ugylátszik az első főispánhoz van intézve, s melyben rendeli, hogy Szántay Mihály alispánt maga mellé véve, introducálja Hatvanit, ily sorok állanak: »Doboka vármegyének egyik főispánja fatali necessitate tisztitől megválván: Hatvani Sigmund uramat választottuk helyette második főispánunknak.«

Felemlítik őt Kőrösi és társai, a Géczi András mozgalmai idejében, Tergovistból 1612. junius 27-kén Báthoryhoz írt levelökben: »Bizony kegyelmes uram, kétsége ne legyen Felségednek az országban, mert kicsinytől fogva nagyig hivek; senkinek semmi practicájok nem volt, hanem Hatvani Zsigmondnak, az mint ennekelőtte való levelekben is írtam Felségednek.«⁴⁾

1) E helységben a Cseffeyek ősei is birtokosok voltak.

2) A birtokrészek a következő helységekben: Tótör, Pánczélcséh, Olnok, Esztény (Dobokamegyében), Kara és Aranykut (Kolosmegyében), és Mikeháza.

Hatvani Cseffeynek, hogy meg ne házasodjék, a szilágytői birtokát adta ez alkalommal zálogba.

3) Szilágyi, *Báthory Gábor fej. Tört. 313. l.*

4) *Erd. Tört. Tára II. k.*

Bethlen Gábor alatt is főispán, kit e fejedelem, 1614. július 6-án írt levele által magához rendelt Fejérvárra, sorai szerint: »és netalán országunknak bizonyos dolgaiban expediálnunk is kelletik Kegyelmedet.«¹⁾

A megyei jegyzőkönyv szerint tisztségében 1615-ig szerepel.

Szentlászlói Kamuthy Balázs.

Kamuthy Balázs, Balázs és abádi Szentgyörgyi Erzsébet fia.

Fiatalkorában Egerben lakott. Tanult vitéz ember volt, de természetben és magaviselésében rusnya, és igen fortélyos és kegyetlen ember, meg tanácsos embernek is írja őt Kemény János.

Az 1601-ik évnek úgy látszik kezdetén a portán jár, mint követ.²⁾ Egyik kísézője Báthory Zsigmondnak, midőn az 1602-ben Erdélyből kimegy, mely alkalommal Trencsénben, midőn Báthory az őt állhatatlansággal vádoló Bogáthyt, Szilvásyt és Wass Ferenczet hirtelen haragból meg akarta öletni, és ezzel Kamuthyt bizta meg, Kamuthy, ki a megbízatás teljesítésére nem hajlott, helyes okokkal rábirta a fejedelmet, hogy elállott akaratától. 1603-ban Székely Mózes mellett harczolt, fogolylyá lett és nagy sarczon váltotta meg magát. Úgy látszik, 1604-ben nősült, Zeller Angaletát, a kolozsvári polgár Lutter Mihály özvegyét, vette nőül.³⁾ Bocskai alatt azon biztosok egyike 1605-ben, kik Szamosujvár feladásakor e várat a Bocskai részére átveszik. Bocskai halála után 1607 elején az ország őt küldte Báthory Gáborhoz a felszólítással, hogy ez követeléséről lemondjon. Báthorynak híve volt, ki 1610-ben neki adományozza a Kovachóczy István felgyógyi birtokát.⁴⁾ E fejedelem alatt lett főispánja Doboka megyének alkalmasint 1611. második szakában, és alatta az erdélyi fiscalis javak administratora is. 1613-ban július 17-kén Nagy-Bányán, mint fejedelmi biztos és békebíró működött egy ügyben, mely Felső-Bánya városa és Lissibona Gerárd nagybányai bányai praefectus és arendator közt forgott fenn, az ekkor általa kiállított oklevélben címe: Consiliarius, et comes comitatus Dobocensis, nec non ejusdem domini Principis universorum bonorum fiscalium generalis administrator.⁵⁾

¹⁾ Tört. Tár 1885. évf. II. f. l.

²⁾ Tört. Tár 1883. évf. 494. l.

³⁾ Tört. Tár 1883. évf. 511. l. Neve hol Angelit, hol Agneta.

⁴⁾ Jos. C. Kemény Dipl. Tr. VII. k.

⁵⁾ Eredeti levél a gr. Kornis család levéltárából. A levélben előforduló Lysibona már 1619-ben nincs életben, csak neje és árvái.

Bethlen Gábor alatt is consiliarius és főispán. A lippai hadjáratra Bethlennek 1616. május 20-kán a dévai táborból adott rendtartásában, annak 3-ik pontja így szól róla: »Fővigyázására egész hadainknak, táborunknak strásamesterségére rendeltük Kamuthi Balás uramat, tanácsunkat és Doboka vármegyének főispánját.«¹⁾ A fejedelemmel az alvinczi táborban találjuk június 21-kén. Ez év őszén ő volt hadvezére azon hadnak, mely a Sarmasági Zsigmond által vezérelt Gombos-féle hadat november 20-kán Deésnél megverte. Rhédey Ferenczcel is tudjuk, hogy perben állott, mely per kibékítésére Rhédey részéről közbenjáróul Bethlen Gábor is fel volt kérve, ki hogy tett is lépéseket, mutatja Bethlen Kolozsvártt 1618. deczember 13-kán kelt levele.²⁾ A fejedelem egyik biztosa Nagy-Károlyban, hol a Ferdinánd biztosaival hozott végzéseket 1619. márczius 26-án aláírja.³⁾ A gyulafejérvári káptalarban van azon utasítás, mely 1620-ban Kamuthy részére adott, kit ekkor Erdély kincstartójává neveztek ki,⁴⁾ a kinevezés május hó után történhetett, minekutána az erre kinevezve volt Mikola János nem fogadta el a hivatalt; Kamuthy ezt egy-két évnél tovább nem viselte.⁵⁾ Az 1624. június és július havában Gyulafejérvártt tartott országgyűlésen az ő részvételével hozott törvényczikkek közt neve három czikkben fordul elő: egyik tudunkra adja, hogy őt gonosztevők megölni akarták, a törvényczikk sorai ezek: »az mint Kamuthi Balás urunk relatiójából értjük, hogy oláh papok is közikben (a gonosztevők és latrok közé) elegyítették magokat, és tolvajokat fogadván ugyan magát akarták megölni;« a más két czikkből kitűnik, hogy Kamuthyt kinevezték felügyelőül a hordók és mértékek egységére hozott törvény megtartására, meg a megerősített limitatio megtartására, ki ezután mint felügyelő szigorú volt a büntetésekben. Meghalt 1628-ban drági birtokán; Segesvári Bálint sorai szerint: »1629. 22-ik febr. vivék Kamuthi Balást Kolosváron által Bácsiból Kolosmonostorra temetni az papok kereszttel és gyertya-világnál, kinek halála lött az 1628.«⁶⁾ szeptemberben Drágh nevű faluban; kit is kevés ember szeretett, és kevés ember mondott jót utána az ő kegyetlenségeirt, ki fejedelem tanácsosa volt és Doboka vármegyének ispánja.«

¹⁾ *Tört. Tár.*

²⁾ *Bethlen G. fejed. Polt. lev.*

³⁾ *Magy. Tört. Tár IV. k.*

⁴⁾ *Jos. C. Kemény, Notitia Capit. Alb. Fr. II. k. 36. l.* Ebben »supremus thesaurarius regni Transilvaniae.

⁵⁾ Az általa 1622-ben építtetett drági kastély feliratán nem áll a kincstartónoki cím.

⁶⁾ 1629. áll itt, mi sajtóhiba lehet.

Négy fiút és négy leányt hagyott hátra, és nejét, mint özvegyet.

Drág volt rendes lakhelye.¹⁾

Gyekei Vesselényi Boldizsár.

Vesselényi Boldizsár, Gáspár és pálosi Cseffey Margith fia. Született 1589-ben. Anyja, mint özvegy férjhez ment Veres Dávid fejérmegyei főispánhoz. Neje Losonczy Báuffy Anna, Mindszenth Benedek özvegye, kit 1613-ban már nőül birt. Lakhelye Gyeke.

Már 1615-ben főispánja Doboka megyének, e minőségben találjuk máj. 18-kán a gyulafejérvári országgyűlésen. Teremi Sükösd Györgynek (kinek anyja Vesselényi Kata) 1631-ben történt halála után, hogy ennek hagyatékára nézve igényekkel lépett fel, és hogy a Sükösd birtokaiból örökölt is, Szalánczi István levele²⁾ mutatja. Egy más, későbbi adatból azt látjuk, hogy a maga királyhalmi részbirtokát elcserélte a Petki István pálosi részbirtokával. 1634-ben fő dézma-arendátorrá lett. Felemlíti őt ifjabb Rákóczi György 1645. máj. 15-kén atyjához ki Magyarországra írt levelében³⁾ e sorokkal: »Vesselényi Boldizsár igen nyomorultúl vagyon, csontok jönnek ki lábaiból, megírtam, szolgálit bocsássa ki ő kegyelme.« Meghalt mint főispán és fődezma-arendátor 1646. márcz. 4-kén. Nyugszik a miklázi zárdá sirboltjában.

Neje túlélte őt, kitől leánya Kata, ruszkai Korvis Ferencz felesége.

Ráthóti Gyulaffy Sámuel.

Gyulaffy Sámuel, Gyulaffy László és Széchy Kata fia.

1627-ben Bethlen Gábor fejedelmi udvarában szolgált, úgy látszik, udvari méltósággal volt felruházva. Iktári Bethlen István leányát, Bethlen Annát vette nőül, mint Bethlen maga írja: »az mely leányomat az nagyságos Gyulaffy Sámuel úrfinak ígértem volt házastársul, annak lakodalmát maga akarván az én idvezült kegyelmes uram ő felsége maga költségén végben vinni.« A Bethlen Gábor halála után volt »lakodalmá Fejérvártt gyászos

¹⁾ A drágai birtok, mely hajdan a Drághi családé volt, Szentgyörgyi Erzsébettel, idősb Kamuthy Balásnéval jött a Kamuthyakra, talán 1575. után a Károlyi László (ki Drághi Anna fia) nótáztatása után, került Szentgyörgyi kezére. Kamuthyné 1587-ben, mint özvegy, bírta.

²⁾ Tört. Tár 1883, évf. 671. l.

³⁾ Szilágyi. A két Rákóczy Gy. f. cs. lcc.

állapotban muzsika nélkül a várbeli palotákban.«¹⁾ Ez időben már Dobokamegye főispánja, mivel őt Bethlen Gábor alkalmasint az 1628-ik év végén nevezte volt ki. Gyanítható, hogy az 1630-ik év kezdetén Közép-Szolnokmegye főispánságával is fel volt ruházva, mert Kemény János azon sorából, hol a Csáky István ellen felültetett seregről szól, ezt írja: »azalatt Tholdalagi Mihályt máros- és aranyosszéki hadakkal indítván, parancsolván pedig Kraszna és Közép-Szolnok vármegyékre is, hogy megegyeznének.« 1630. aug. 18-án Brandenburgi Kata őt kövári kapitánynak tette, és ekkor megszűnt dobokamegyei főispánsága.²⁾ I. Rákóczi Gy. idejében, midőn 1631. július 26-án neki és anyjának, Széchy Katának (ki ekkor már Prépostvári Zsigmondné), Lukácsfalvát adományozza. csak Közép-Szolnokmegye főispánjának van írva, tán ekkor már elvette tőle Kövár főkapitányságát. Vagy 1633-ban szűnt meg kövári tisztsége. Rákóczi alatt tanácsúr is, de nem nagy kegyben állott; egy levelében, melyet 1636. márczius 26-án Szilágy-Csehről, lakhelyéről, Serédyhez Nyíres nevű faluja végett írt, ily sorok állanak: »az mi az níresi dolgát nézi, az mint Kegyelmednek mondtam, én bizony nem fizetek semmit érte, ha ő nagysága kegyelmességéből megadja, annál többet szolgálok ő nagyságának, melyet tapasztalhat ő nagysága, mert noha eddig mind kételkedett ő nagysága hozzám, de bizony igaz híve voltam, vagyok, de ha kívül nem szolgáltatnak, nem tudják mire való az az ember.«³⁾ Ez évben az elhalt hidvégi Mikó József baccai jószágát is törekedett megszerezni magának, mivel az a Gyulaffy őseié volt, s ősei idegenítették volt el. Ugyan ez 1636-ik évben halt el; azon oklevélben, melynél fogva decz. 8-án a Gyulaffy-leányok Szilágy-Cseh várára és tartozékaira novadonatiót kapnak, ez áll: »quia elapsis proximis temporibus ex legitima publicatione (defectus seminis masculini) Samuelis Gyulaffy.« Egyedüli hátrahagyott leányát Máriát később gróf Thököli István vette nőül.

Dersi Petki Ferencz.

Petki Ferencz, Petki János és homoród-szentpáli Kornis Kata fia.

Atyja nótáztatván 1612-ben, birtokai elkoboztattak, de 1614-ben feloldoztatván a nóta alól, birtokait: Derst, Nagy-Sajót és Küküllővárt Petki Ferencz visszakapta, főleg iktári Bethlen István és Péchy Simon cancellár közbenjárások útján. A küküllő-

¹⁾ Kemény János Önéletírása.

²⁾ Jos. Com. Kemény, Notitia Capit. Alb. II. k.

³⁾ Tört. Tár. 1884. évf. 229. l.

vári birtokot a közbenjárásért átengedte Péchynek, ki később elcserélte Bethlen Istvánnal. A nagy-sajóira Bethlen Gábor 1618-ban új adomány levelet adott.

Dobokamegyének 1630-ban főispánja lett. Ekkor nőül bírta Kovácsóczy Katát, Kovácsóczy István (ez időben cancellár) leányát. Főispánkodása 1631-ig van felmutatva Doboka vármegye ismertetője által. Lehet, hogy I. Rákóczi György uralkodása kezdetén nevezett ki mást Petki helyére, de hajlándóbb vagyok hinni, hogy tisztségét addig viselte, míg beszökött Törökországba. Krónikáinkban nincs szó oly bűnéről, mely addig elmozdítását előidézhette volna. Rákóczi azon levele (1633. jul. 21.), melyből felhozzák, hogy feslett életű ember, kinek nejével voltak kellemetlenségei, ¹⁾ ismeretlen előttem. Kemény János és Grondski ²⁾ nyilatkozataiból azt látom, hogy Petkit üldözőbe vette Rákóczi. Grondski sorai szerint: »*multis injuriis a Principe affectus, magna ex parte bonis exutus,* ³⁾ et plane patria pulsus ad Turcas transiit.« Siményfalvi Székely Mózással szökött be Törökországba, mit 1633. május 12-ike után történtnek tarthatnánk, minthogy egy oklevél másolata ⁴⁾ Székely Mózest az ekkor Gyulafejérvártt tartott országgyűlésen megjelentnek mutatja, de tévesnek hisszük az idézett évszámot minekutánna Kraus a Krónikájában a Petki beszökését 1632. december havára teszi. Kün Székely Mózással tartott és emiatt az 1633. aug. 21-iki országgyűlés által nótáztatott, örökre száműzetett, s jószágaitól megfosztatott. Birtokai adományozás útján Kékedi Zsigmondra, Szalánczi Istvánra és Gluchoffsckira a német gyalogok kapitányjára kerültek. A török földön törökké lett; a Rákóczi 1635. február 22-én Fogarashól írt egy levele utóiratában áll: »Petki Ferencz már törökké lett, s az többinek is azzá kell lenniük, mert a szükség reá viszi őket, azoknak bizony semmi állapotjuk nincsen.«

Neje 1639-ben VIII. Orbán pápától dispensatiót nyervén, 1640. január 8-án nőül vette Bálintith György. Haller Gábor a lakadalom napját jelelve Naplójában e sorokkal hozza fel Petkinét: »kinek az ura Székely Mózással együtt a Portára beszökövén, Törökké lett, és talám még most is (1640.) él.«

1) Szilágyi, *Erd. Országgy. Eml. IX. k. 180. l.*

2) Jos. Com. Kemény, *Deductio Stemmatographica Familiæ Petki.*

3) Nagy-Sajót 1632. jun. 24-ike előtt váltotta ki Rákóczi. Kemény János a Petki nótáztatását érintve írja: »kit is elűzének, mert sajói jószágát az fejedelem, hogy már kiváltásnak praetextusával elvevén, adá Kékedinek.«

4) Jos. Com. Kemény, *Dipl. Tr.*

Dersi Petki János.

Petki János. talán dersi Petki Farkas fia.

Mint Dobokamegye főispánját, 1631—1634. szereplőt, mutatja fel Hodor, ki tévesen azonosnak tartja a volt cancellár Petki Jánossal. Főnt már érintettem, hogy hajlandóbb vagyok azt hinni, hogy a főispánságot Petki Ferencz addig viselte, míg beszökött Törökországba, részint azért, mert gyanítom, hogy a Ferencz név helyett a János név tollhibából áll a jegyzőkönyvben; de ha a jegyzőkönyvben ki van mutatva, hogy csakugyan Petki János a főispán 1631-ben, ez esetben feltehető, hogy I. Rákóczi György mikor trónra jutott, elmozdította Petki Ferenczet, és kinevezte Petki Jánost, vagy a Rákóczi által üldözött Petki Ferencz lemondása következtében lőn Petki János a főispán.

Viczei Mindszenthí Gábor.

Mindszenthí Gábor, Benedek és Bánffy Anna fia.

Bethlen Gábor fejedelem egy 1629. június 25-én kelt levele kezdő sorai szerint: »Ez levelünk megadó ifju legény bejárónk néhai Mindszenti Benedek fia levén, a ki életében az mi országunkban az tanács urak közül egyik volt és ez országnak böcsületes hasznos jó szolgálja, s már az fia is nekünk házunkbeli szolgálk.«

1630. ápril 28-án nőül vette szenterzsébeti Péchy Erzsébethet, Péchy Simon volt cancellár leányát.¹⁾

Doboka vármegye főispánságában Hodor szerint 1634-től fogva a Petki János utóda, szerinte consiliarius is, de megjelölve nincs, hogy mely évtől kezdve, ekként élete utolsó éveiben találjuk.

Az 1642. február 15-től márczius 9-ig Gyulafejérvártt tartott országgyűlésen egy ügye tárgyalatott, mely nagy feltűnést okozott. »Mivel elegendő gyalogot az hadban kapuszámról nem bocsátott volt«, a fejedelmi ítélő tábla őt vétkesnek ítélvén, »büntetését remittálta az ország eleibe«, és a rendek az eleikbe terjesztett ügyben közbevetették magukat a fejedelemnél, de eredménytelenül; mint Haller Gábor írja: »urunkhoz az országtól Kornis Zsigmond urammal együtt felesen bocsáttatván fel mellette való törekedésért, semmit sem impetrálván jöttünk vissza.« A büntetéstől a pár nappal utóbb bekövetkezett halála megmenté.

Megholt 1642. márczius 13-án Fejérvártt.²⁾

Sógora volt Erdélyi Istvánnak, kinek somkerekí birtokából Mindszenthí özvegye márczius 27-én meglívja ifjabb Rákóczi

¹⁾ Történ. Társ. 1884. évf. 672. l.

²⁾ Ugyanott.

Györgyöt a temetésre, meghívójában ily sorokat írva: »súlyos kénja után lelkét az ő teremptő istenének, az kitől vötte volt, 13. mensis Martii, post meridiem hora 7, ifjuságának virágában élete 35 esztendejében, csendesesen megadá fejérvári maga szállásán.« Az eltakarítás napja aprilis 14-ére határoztatott és a kolosmonostori templomba temettetett el.

Egyedüli leánya Erzsébeth, Kapy Gáborhoz ment férjhez.

Gyerőmonostori Kemény Boldizsár.

(Lásd Kolosmegye.)

Kemény Boldizsár, Boldizsár és Tornyi Zsófia fia. 1642. második negyedében lett Dobokamegye főispánja és 1649-ben Kolosmegye főispánságával cseréli fel. Ezután főlovászmester is és Udvarhelyszék főkapitánya. Az 1657-ki lengyel hadjáratban esett el, a zamori hostátban lőtték meg. Dobokamegyében főbirtoka tán Omboz. Neje borosjenei Bornemisza Zsuzsánna.

Keresdi Bethlen Mihály.

(Lásd Fejérmegye.)

Bethlen Mihály, György és Csejthy Ilona fia. Alkalmasint 1646. márczius hó után tették meg Dobokamegye főispánjává, és 1653. végén vagy 1654. elején Fejérmegyének lesz főispánja. Megholt 1657-ben. Első neje Sombory Borbála, második borosjenei Bornemisza Kata.

Losonczy Bánffy György.

Bánffy György, zentelkei Bánffy Mihály és Károlyi Fruzsina fia. Hogy ő nem Kapy Judith fia, hanem a Károlyi Fruzsinaé, kitetszik saját naplójából, ¹⁾ az 1644-iki július 31-re írt sorokból, melyekben felemlíti mostoha anyját. Vele édes testvér Bánffy Zsigmond, féltestvér Bánffy Dénes.

Naplójából kitetszik, hogy 1644-ben mátkás volt Torma Katával, csicsókereszturi Torma Kristóf és iklódi Toldalagi Klára leányával és ugyan ez évben nőül is vette.

Az ez évbeni hadjáratban működéseiről adatokat nyújt naplója. Márczius 7-kére írja: »Bethlen Ferencz uramat, engemet és Gyulai Ferencz uramat küldött be Kassára tractára urunk.« Hogy őt L. Rákóczi György udvari alkaptánynak tette, így adja tudtunkra: »július 16-án mentünk Varanóra, az nap vöttem fel az udvari kapitánságot, melyre érdemetlen is voltam ugyan, de

¹⁾ Szabó K. *Erd. Tört. Adatok.* IV. k.

bizony nékem nem kellett volna.« A fejedelem július 21-ki levelében is áll kapitánysága: »Bánffy Györgyöt is már az udvari vice kapitányságban beállattuk, most ment az végre haza, mátkáját vigye haza és készüljön lakodalmára.« Július 23-kán érkezett haza zentelkei házához, később Bonczidáról Szamosfalvára a mátka mostohaatyja, Gyerőffy János házához ment és itt tartotta lakodalmát: »aug. 30-kán mentünk Szamosfalvára, az nap volt lakodalmam, kiért áldassék Istennek szent neve,« továbbá: »szept. 4-én Bonczidáról indultunk (Csicsó) Kereszturra.« Még a hóban visszament táborába, melyből deczemberben érkezett haza Zentelkére.

Az udvari kapitányságot hogy meddig viselte nem bizonyos, mást látunk 1648-ban azzal felruházva.

1649-ben Dobokamegyének lett főispánja, a szamosujvári vár főkapitányságát is kapta, de azt valószínűleg csak 1651-ben. ¹⁾ Az udvarhelyszéki főkapitányságra is ki volt nézve, azonban, mint II. Rákóczi György 1653-ben júliusban Kemény Jánoshoz írt leveléből ²⁾ kitűnik, arra több oknál fogva alkalmasabbnak tartotta Kemény Boldizsárt, mely levelében ily megjegyzés áll: »ámbar Kemény Boldizsár urnál Bánffy uram jelesebb elmével bir.«

Ez utóbbi évben, szept. 9-kén, portára indult, mint követ az ifjú fejedelem I. Rákóczi Ferencz ügyében; Sebesi naplója szerint szept. 16-án a követség Tergovistyan van: »voltunk az vajdával szemben, Serédi István uram főkövet, vármegyékről Bánffy György uram, az székelységről Dániel János uram, az szászságról az kőhalmi királybíró Boros János uram, mindenünket megkaftá-nyoztata az vajda.« ³⁾ E követségből 1653. január hóban jött vissza.

Az 1657-ki lengyel hadjárat után az ország megválasztá consiliariusnak is.

1658-ban azon követség tagja, melyet az ország Küprüli Mehemet vezérhez küldött, és július 9-kén Fejérvárról elindult, de minthogy Rákóczi György a törököt megverte, a helytartók visszahívására még azon hóban vissza-³⁾ jött. Azon követség tagjává is megválasztatott, melyet a nagysinki országgyűlés 1658. aug. 15-én a török megengesztelésére küldött. Kraus krónikája szerint Bánffy a megválasztás után haza ment házi ügyeit rendezni, ott meg-

¹⁾ 1650-ben Haller Gábort mutatja oklevél ez állásban.

²⁾ *Magy. Történ. Tár XVIII. k.*

³⁾ Boross János nem egy személy a kőhalmi királybíróval nézetem szerint. Gyantai Boross János az, ki a követséggel együtt volt szemben a vajdával.

gondolkozik, elpártol, s elhatározza magát a Rákóczihoz való kimenetelre, el is indul, de a török már annyira behatott az országba; hogy kénytelen lett Sebesvárra huzódni. Mely várt, alája jöven a tatár, Bánffy szept. 28-kán nagy özveggel váltotta meg. A novemberben Barcsai Ákos által Maros-Vásárhelyre összehívott országgyűlésen jelen volt, de ahogy meghozta Mikes János Rákóczi levelét, odahagyta a gyűlést és befutott Szamosujvárra. E várba zárkozott be és azt Barcsai sok működésére sem adta fel; de végre cselekhez fogtak, és a cselek következtében a vár 1659. január 1-ső napján fel lőn adva: »Barcsai Fiscales regni arces suae potestatis facturus, arceque Szamosujvariensi, Supremo ejus Capitaneo Georgio Bánfi sub certis defento conditionibus, potitur.« ¹⁾ A feladás után Barcsai Bánffy Zsigmondott tette oda főkapitánynak. ²⁾

Rákóczi alatt a végső mozgalmas időkben volt táblai elnök is. Megholt az érintett 1659-ik évben maradék nélkül.

Neje 1659. szept. 12-kén, mint özvegy fordul elő, és később Haller Pálhoz ment férjhez.

Losonczy Bánffy Zsigmond.

(Lásd Fejérmegye.)

Bánffy Zsigmond, János és Lónyai Fruzsina fia.

Két fejedelemnőnél: Brandenburgi Kata és Lorántffy Zsuzsámnánál volt udvari szolgálata. Barcsai fejedelemnek pedig főudvarmestere. Nagyon rövid ideig szamosujvári kapitány, meg kövéri kapitány is. Dobokamegyének 1653-ban lett főispánja, így jó elő eredeti levélben 1662-ben is, midőn már főispánja Fejérmegyének. Hodor szerint 1653-tól 1659-ig áll Dobokamegye élén. Hodor őt mint ezután Bánffy Dénes társát nem hozza fel, holott mint feljebb érintettük, ekként 1662-ki levél mutatja; hogy meddig szerepelt, nem tudjuk. Mint consiliarius és Fejérmegye főispánja 1680-ban halhatott el.

Losonczy Bánffy Dénes.

(Lásd Kolosmegye.)

Bánffy Dénes, Mihály és Kapy Judith fia.

II. Rákóczi György fejedelem, meg Barcsai és Kemény fejedelmek alatt is a császári udvarhoz járt követségben. 1659-ben lett Doboka megye főispánja, melyhez 1666-ban Kolosmegye főispánságát, Kolosvár kapitányságával együtt, és a szamosujvári

¹⁾ *Joan. Bethlen, Rev. Trans. Lib.*

²⁾ *Fontes rerum austr. I. R. III. k.*

vár főkapitányságát kapja, meg Somlyó és Sebes végvárak kapitánya is. Neje Bornemisza Kata által sógora Apaffi fejedelemnek. Apaffi alatt Erdély consiliariusai és főurai között leghatalmasabb és legeszesebb ellenfele Teleki Mihály politikájának, ki a magyar királyi udvarral levelezést folytató, annak befolyása alatt állott, és attól bárói rangra is emeltetett, Bánffy megbuktatására törekedett s meg is buktatta. Kivégeztetett 1674. decz. 18-án Bethlenben.

Gróf Csáky László.

Csáky László, István és Perényi Mária fia.

Született 1641-ben Szepesvárában. Híve Barcsai fejedelemnek, kivel a budai vezér táborában vala 1659-ben, s ezen évben II. Rákóczi György (mint harmadszori fejedelem) bejöttekor, mely időben már mátkás volt brenhidai Huszár Borbálával. Huszár Mátyás leányával, egyideig Fiátfalván mátkája anyja házában tartózkodott, azután követte Barcsai táborát, mely mátkáját azután — mint egy krónikairó mondja: »repudiála esküvése ellen.« 1660 után nőül vette Kálnoki István és Béli Anna leányát, Katát, rozsályi Kun István özvegyét, kitől 1662. május első napján Szepesvárában, az apai háznál, született Gábor nevű fia. Ekkor úgy látszik ki volt békülve atyjával, ki nem kedvelte őt. Apaffi fejedelemségében a hetvenes években látjuk inkább szerepelni, tán lovas had kapitánya volt ez időben; a Bánffy Dénes ellen felültetett székely had mellett egy külön csapat vezetője, melyet Bethlen Miklós mint »Csáki-had«-at hoz fel. Bánffy Dénesnek halálos ellensége vala, mert egyszer a Bánffy bonczidai tiltott erdejében vadászván, Bánffy puskáisaival elfogatta és barátságos lakoma színe alatt akarata ellenére bevitte Bonczidára, mely megaláztatás okozá, hogy a Bánffy bukásában főszköz lön. A Bánffy elítéltetése után őt bízták meg az ítélet végrehajtásával, ki sietve ment Bethlenbe, hol 1674. dec. 18-kán Bánffyt hóhér által kivégeztette. Hogy a Bánffy helyére nevezték ki 1675. elején Doboka megye főispánjává, határozottan nem állíthatjuk, ez évben e tisztséget viseli, viseli 1678. január végéig, amikor Béli Pállal beszökik a török portára, kinek az összeesküvésben társa. A portán Apaffit törekszik megbuktatni, Zólyomi Miklós részére is írást állít ki Konstantinápolyban márczius 21-kén, melyben ígéretet tesz, hogy Zólyomit fejedelemségre segíti.¹⁾ Cserei írja róla, hogy »irigylvén Béli Páltól a fejedelemséget, Csáky magának akarta megszerezni a fejedelemséget, Béli Pál híre nélkül, a portán levő német és franczia oratorokat kezdé járni és ajándékozni.« Mikor Béli Pál a jedikulába tették, ő is fogságba

¹⁾ *Tört. Tár* 1881. évf. 224. l.

került. Brankovics György szerb deszpota működött kiszabadításában, s ennek közbenjárásával szabadula ki 1683-ban rabságából.¹⁾ Bécsbe ment fel, és az erdélyi ügyekben mint ezredes szerepel, és 1685. végén a Veterani táborából beküldték huszáraival Erdélybe telelni. A fejedelmi tanács midőn híret vevő, hogy Csákyt beakarják küldeni, beküldeni azt, kit Apaffi notáztatott, ki gyanus volt a fejedelem előtt, lépéseket tett Csáky ellen a császári udvarnál, és noha az 1686-iki, ugynevezett bécsi tractatus egyik pontja az, hogy a császár Csákyra a végszéleken hadi vezérséget nem bíz, őt Erdélybe be nem bocsátja, mindazonáltal Csáky az Erdélyben tartott téli szállásáról máj. 17-kén Bonczidánál szállott táborba, és ő volt, ki Veterani tábornokkal együtt Szebennél Gyulaffy Lászlót felverte. A Scherffenberg tábornok sergével ment ki ez évben Erdélyből és ezután Magyarországon látjuk 1690-ben is táborban. Irják, hogy a császár a tatái uradalmat adományozta neki, s tatái kapitány is volt. Thaly, ki őt mint kamarást és belső tanácsost említi fel, azt írja,²⁾ hogy huszárezredével vitézül küzdött Bádeni Lajos, Lotharingi Károly és Max-Emánuel oldalánál a török ellen. Pazarló ember volt, s magyarországi jószágaiból sokat zálogba vetett. Ifjabb Apaffi Mihály fejedelemnek 1696-ban Bécsbe kísértetése után, a fejedelemmel itten Csáky mind 1696-ban mind 1697-ben, az év első felében, gyakori érintkezésben volt. Ez utóbbi év június havában jött le Bécsből Erdélybe, de hogy meddig tartózkodott itten, nem tudjuk, azt látjuk, hogy az 1698. juniusi országgyűlésen István nevű fia igen, de ő nem volt királyi hivatalos. Őt tartják, de úgy látszik tévesen; ama Csáky Lászlónak huszárezredese, azután dandárnoka is, czegei Wass György naplójából³⁾ kitetszik, hogy nem ő, hanem az ő László fia állott Rákóczi-pártján és Rákóczi a zsisbói ütközet napján talán nem az idősb, hanem az ifjabb Csáky László vendége volt a szurduki kastélyban. Második neje Bethlen Éva, utolsó neje, állítólag. Jósika Judith.

Halála idejét 1708-ra teszik. Dobokamegyében Buza volt főbirtoka.

Gyerővásárhelyi Gyerőffy György.

(Lásd Kolosmegye.)

Gyerőffy György, János és Apaffi Margith fia.

Az 1657-iki lengyel hadjáratkor II. Rákóczi György őt Apaffi Istvánnal mint zálogot hagyta ott, hol tíz évig volt tatár-

¹⁾ *Tört. Tár* 1881. évf. 539. l.

²⁾ *Száradok* 1885. évf. 315. l.

³⁾ K. Papp Miklós, *Történeti Lapok* I. k. 50. 66. l.

rabságban. Kiszabadulása után mint a fejedelmi tábla asszessora működik. 1675-ben Dobokamegye főispánja lett, 1679. augusztusban Kolosmegye főispánságát is kapja, de utóbbit csak 1680. szept. haváig viseli. 1684. júliusban szűnik meg dobokamegyei főispánsága, és beiktatják Kolosmegyében. 1691-ben consiliarius is lesz. Meghalt 1694-ben Kolosvártt. Neje Kemény Kata.

Losonczi Bánffy Gábor.

Bánffy Gábor. Zsigmond és Perényi Erzsébeth fia. Dobokamegye főispánságában utóda Csáky Lászlónak, s valószínűleg 1678-ban, ez év első felében neveztetett ki azzá, és ekként 1681-ig van felmutatva. Magtalanul holt el. Neje Dolhai Mária mint özvegy áll egy 1682. július elején kelt levélben.

Losonczi Bánffy György.

(Lásd Fejérmegye.)

Bánffy György, Dénes és Bornemisza Kata fia.

Hodor szerint Dobokamegye rendei őt gyermekkorában 1672-ben választották meg főispánnak »felavatás nélkül«. 1681-ben iktattatott be s e megye főtisztségét haláláig viseli. 1685-ben Fejérmegye főispánja lesz, 1687-ben consiliarius is. Fejérmegye főispánságát a kolosmegyeivel cseréli fel és 1694-ben a főispánságba és kolosvári főkapitányságba nagy solennitással iktatják be. Erdély kormányzója 1691 - 1708-ig. Gróffá 1696-ban lett. Meghalt 1708. nov. 15-kén Szebenben.

Losonczi Bánffy Farkas.

Bánffy Farkas, Zsigmond és hidvégi Nemes Anna fia.

1644. aug. 25-kén született Zentelkén. Kétszer volt nős, első neje Csolnakosi Kata, ki 1676-ban jó elő mint neje, második Barcsay Erzsébeth, Mihály leánya. 1684 második felében nyerhette Dobokamegye főispánságát. Állítólag 1698-ban nevezték ki báróvá; az ez évbeli gyulafejevári országgyűlésen bárói címmel áll a királyi hivatalosok sorában. 1704 végén Kolosvár feladása idejében, innen átment a Rákóczi-párthoz, egy egykorú szerint: eddig is ha módja lett volna, ki ment volna a Czucz atyafiak közé. Főispánsága halálával 1706-ban szűnt meg.

Czegei Wass Dániel.

Wass Dániel, János és Ebeni Éva fia.

A királyi hivatalosok sorában találjuk az 1698-ki országgyűlésen. A II. Rákóczi Fereucz mozgalmában 1703-tól fogva

részt vett, ki őt Dobokamegye főispánjává tette. E fejedelem alatt az ítélőtábla assessora, dobokamegyeci főispán, és 1706-tól fogva egy lovas ezred colonellusa. Egyike azoknak, kik Erdély részéről 1711-ben a szathmári békét aláírták. 1721-ben a királyi táblához assessornak neveztetett ki ¹⁾ és az ezutáni országgyűléseken mint királyi hivatalos is szerepel. Az 1734-ki országgyűlésen a reformatusok részéről consiliariusságra választatott meg, de nem ő lett a kinevezett. Jeles embernek írja őt Apor Péter, ki szerint megholt 1735-ben »in bona senectute«. Nem ő, hanem az ő érdemeiért nyerték fiai később a grófi czímet. Első neje bodoki Mikó Ilona, ki a Rákóczi-mozgalmak elején a görgényi várba huzódott be; második neje Vay Judith.

¹⁾ *Apor Péter munkája.*

VI.

BELSŐ-SZOLNOKMEGYE FŐISPÁNJA.

Köblösi Theke Lukács.

(Lásd Dobokavármegye.)

Theke Lukács Hodor »Doboka vármegye Esmertetése« czimű munkájában Dobokamegye 1547-ig szerepelt főispánjának áll írva, és hogy Dobokamegyéből áttétetett Belső-Szolnokmegyébe. Tehát 1547-ben. Halála ideje 1579-re van téve, de vajjon nem tévesen-é?

Kápolnai Bornemisza Farkas.

(Lásd Fejérmegye.)

Nem tartom Szolnokmegye főispánjának, azonban ide iktatom, mert az olasz Gromo 1566-ki kéziratában az áll,¹⁾ hogy Bornemisza Dézsnek és egész környékének parancsnoka, miből főispánságot is lehet következtetni. Nézetem szerint az akkori harczi időben egy hadtest parancsnoka, de nem főispánja e megyének.

Gyerőmonostori Kabos Gábor.

Kabos Gábor, László fia.

Kabos főispánsága egy 1570-beli ítéletlevélből következtethető.²⁾ A sorok ezek: »Juxta continentiam litterarum adjudicat. Transmissionalium fidelium nostrorum Egregiorum Nobilium Gabrielis Kabos comitis ac assessorum Sed. Judic. Comitatus Szolnok Interioris in oppido nostro Dees feria quinta in crastino festi Beati Petri cathedrali novissime praeteriti emanatarum.«

Előjön azok közt, kik a Békés-pártiakra 1575-ben hozott sententiában részt vettek, de cím nélkül áll.

Látunk élő Kabos Gábort 1580-ban is, cím nélkül felhozva. Ennek egyik felesége: Vajda Erzsébeth, a másik: Haranglábi Anna.

¹⁾ *Archiv des Ver. f. Sich. Landesb. Neue Folge II. k.*

²⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr.*

Apanagyfalvi Apaffy István.

Apaffy István, Apaffy Farkas és Sarmasághy Ilona fia.

Hogy mely évtől kezdve főispánja Belső-Szolnokmegyének, felderíteni nem tudjuk. Egy Diplomatarium ¹⁾ szolgáltat adatot, mely őt 1573-ban az év közepén ekként szereplőnek felmutatja. Báthory István őt a fogarasi vár praefectusává tette; 1574. és 1575-beli levelekben ²⁾ hol mint tisztartó, hol mint provisor áll. Budai dévai kapitánynak írja, de vajjon nem tévedésből? vagy birta a kapitányságot azalatt, hogy udvarmester. Báthory Kristóf vajdának 1576. elejétől fogva 1581. május végéig főudvarmestere. Ezután csak mint consiliarius áll egy-egy oklevélben. ³⁾ Az 1584-ik év tavaszán azon követség tagja, melyet az ország Lengyelországba Báthory István királyhoz küldött. Báthory István »Apaffy Istvánnak eleitől fogva való régi jámbor szolgálatját megtekintvén« az itt érintett év augustus havában bizonyos summa pénzért inscribálta neki Sidóvárát a hozzá tartozó falvakkal egyetemben. ⁴⁾ 1586-ban holt meg. ⁵⁾

Első neje Kenderesy Erzsébeth, azután a Báuffy György özvegyét, osztopáni Perneszy Annát, vette nőül, ki 1589-ben mint Apaffy özvegye még életben volt.

Lónai Kendi Sándor.

Kendi Sándor, Mihály és Szilvász Zsófia fia. ⁶⁾

E kitűnő, jeles államférfi 1565-ben a fejedelem titkára. János Zsigmond, Báthory István követnek Bécsben lett letartóztatása után, Kendit is mint követet felküldötte, hol ő is letartóztatott, s két évi fogság után nyerte vissza szabadságát.

Báthory István idejében, ki uralkodása kezdetén Kendit jelentékeny követségekre használta, consiliarius. Így 1571., 1573-ki oklevelekben. ⁷⁾ Nevezetes követségekben járt ezutáni időben is mind a török császárnál, mind a lengyel királynál.

Consiliariusságával együtt mint Belső-Szolnokmegye főispánja áll 1578. nov. 20-kán kelt oklevélben. ⁸⁾ Erdély igazgatá-

¹⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. V. k.

²⁾ Ugyanott. V. k. és App. XII. k. — Tört. Tár 1884-ik évf. 788. l.

³⁾ Ugyanott V. k.

⁴⁾ Magy. Tört. Tár VIII. k. 242. l.

⁵⁾ Tört. Tár 1880. évf.

⁶⁾ Kecseth-Szilvási Literati Kristóf leánya.

⁷⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. — Erd. Országgy. Eml. II. k.

⁸⁾ Nézetem szerint ezelőtt több évvel nyerhette a főispánságot.

sára 1583-ban három kormányzó nevezetvéen ki, ő egyike azoknak. Mind 1585., mind 1590-beli levelek főispánságával mutatják fel.¹⁾

1591—1594-ig Dobokamegye főispáni székét birja.

Szereplése végső idejében a törökkeli frigy fentartásának főharczosa. »Ille disertus senex, qui ob aetatis praerogativam,* et dicendi vim, nec non consultam prudentiam, eximia pollebat inter omnes auctoritate, sententiaeque Vajvodae acerrimus habebatur oppugnator.« Báthory Zsigmond Kolozsvártt 1594. aug. 28-kán fogatta el őt, auguszt. 30-kán végeztette ki a kolozsvári piacon. Eltemettetett a kis templomban.

Első neje: Pathócsy Kata²⁾, ettől gyermekei: Zsófia, Krisztina és Zsuzsa, és valószínűleg István is, mert Istvánt később mint bethleni birtokost látjuk.

Második neje: Almádi Anna, lehet, hogy ettől született Zsigmond, ki 1584-ben három éves korában halt meg.

Harmadik neje: Súki Kata, ezt mint özvegyet találjuk oklevélben.

Somkerekai Erdélyi Gergely.

Erdélyi Gergely szüleire nézve eltérők az adatok; írják Bertalan fiának, azonban hajlandóbb vagyok azokat követni, kik Miklós fiának írják.

Előző mint Belső-Szolnokmegye főispánja 1581-ben (Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XII. k.) és 1594-ben is. Elő Erdélyi Gergelyt találunk 1596-ban is. valószínűleg azonos ezzel.

Egyik neje: gyulai Gyulai Anna.

Kismarjai Bocskay István.

Bocskay István, Bocskay György és lekesei Sulyok Krisztina fia. Ő, ki 1592-ben, 35 éves korában lett váradi főkapitány s Biharmegye főispánja, és később Erdély fejedelme, mint Belső-Szolnokmegye főispánja 1595-beli s ezutáni oklevelekben jön elő. E főispánsága 1599-ben szűnik meg.

Nagy (?) Gáspár.

Nagy Gáspár Belső-Szolnokmegye egyik főispáni méltóságát viselő az 1600-ik év november 22-ik napján kelt azon megbízólevél aláírói közt, melyet az erdélyi rendek a Rudolf császár-

¹⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. Suppl. VIII. k. — App. XIII.

²⁾ Nagy Ivánnál (VI. k. 200. l.) tévesen »Klára«.

hoz küldött követek számára állítottak ki és az Erd. Országgy. Emlékek IV. kötetében közölve látunk. Vélekedésem szerint a megbízólevél másolatában alighanem tévesen került a Nagy vezetéknév. Tán nem »Nagy« hanem Kun Gáspár áll az eredeti levélben? Nagy nevű tekintélyes családról Belső-Szolnokmegyében emlékezetet nem találtam; mindazonáltal lehet, hogy csalódom.

Köblösi Theke Ferencz.

Theke Ferencz, Lukács és Baresay Magda fia.

1578-ban már a fejedelmi tábla assessora, 1586-ban a kolosi sokamarák ispánja. ¹⁾ Ekkor neje Sombori Borbála. A kamaraispánságból léphetett Belső-Szolnokmegye főispáni székébe. Őt választották az 1594-ki (aug. 17. -- szept. 1.) országgyűlésen a 14-ik törvényczikk által Gerendy helyébe fizető mesternek. Ezen év szeptember 18-kán kelt oklevélben áll mint főispán. Ő az, ki, Szilágyi jegyzete szerint, ²⁾ 1597. május 13-kán a császári követekkel és Bogáthy Menyhérttel Szebenbe jött. Báthory Zsigmond és Mária Krisztina 1598. aug. 22-én meghívták őt, mint biztos emberüket, értekezletre Kolozsvárra. ³⁾ Ez év szept. 21-ik napján az aranyi táborban találjuk, hol közte és egy Cserényi közt egy egyezmény kelt, ⁴⁾ melyből kitetszik, hogy ekkor neje: Cserényi Orsolya. Mint főispán ír alá Dézsen 1599. »feria 5. pr. post dominicam Quasimodo« egy felterjesztést. Ugyan ez évben megtámadtatott a hadi szervezet által terhelt községek némelyike által: »kik előttök járójokra, ispánjokra, Theke Ferencz atyánkfíára armatis manibus támadtak, isten oltalmazta, hogy meg nem ölték«, mondja a törvényczikk. Bethlen történetíró szerint ⁵⁾ ez évben, Mihály vajda bejövétele után, a lázadó oláh parasztság által megöletett.

Bogáti Bogáthi András.

Bogáthi András szüleiről nincs biztos adatunk. Lehet, hogy János fia és István unokája.

Belső-Szolnokmegyében mint harinai Farkas Ilona unokája, vagy felesége utján lett-e birtokos, az sem bizonyos.

1600. nov. 22-kén kelt levélben, az erdélyi redeknek Gyula-

¹⁾ Jos. Com. Kemény, *Dipl. Tr.* VI. k.

²⁾ Erd. orsz. gy. Emlékek IV. k. Pótlék és hibajavítások.

³⁾ Ugyanott 189. l.

⁴⁾ Eredetije gyűjteményemben.

⁵⁾ W. B., *Hist. de R. Tr.* IV. k. 429. l. Itt tévesen Tordamegye főispánja.

Felhívartt egy követség számára kelt megbízó levelében (Erd. Országgy. Eml. IV. k.) nevéhez az aláírásban »comes« szó van kapcsolva, mi bizonyítja, hogy főispánságot viselt. Belső-Szolnok-megyének főispánja ekkor.

Hogy Bocskay alatt is hordozta e tisztséget, tanusítja a Bocskay halála után a testamentomos uraknak hozzája 1607. január 23-kán intézett levele.¹⁾ Úgy Rákóczy Zsigmond alatt is, ki mint főispánt meghívja az 1607. szept. 21-kén Enyeden tartandó országgyűlésre.

Báthory Gábor alatt is szerepel mint főispán. 1609-ben őt, nejét: Szilvásy Erzsébethet, meg gyermekeit beiktattatják Bába nevű birtokba, őket ex fassione et inscriptione concernens birtokba. Az 1611-ik évben azok közt találjuk, kik Forgácsnak esküdtek meg, de a megtérők egyike. Azonban részesedése az összeesküvésben nem lehetett kismértékű, mert az ő, meg lidvégi Nemes János maros-szentkirályi birtokát Báthory 1612-ben másnak adományozá, és az oklevélben Bogáthi mint felségsértő áll.

Neje mint özvegy jó elő 1615-ben.

Ruszkai Kornis Boldizsár.

(Lásd Udvarhelyszék és Háromszék.)

Kornis Boldizsár, Kornis Gáspár és Dóczi Erzsébeth fia.

Allítólag Olaszországban nyerte kiképeztetését.

Báthory András idejében 1599-ben a Mihály vajda elleni szerencsétlen ütközetben részt vett.

1600. nyarán nőül vette a dúsgazdag Kereszturi Kristóf kővári főkapitány és Körösi Ilona leányát, Kereszturi Katát s ezzel kapta a szent-benedeki birtokot.

A Székely Mózes mozgalmai alatt a császáriak részén állott, mint egyik legbuzgóbb híve a császárnak. Hűségéért néhány notá-zottnak javaiból kapott adományokat. Consiliarius, Udvarhelyszék főkapitánya, és Belső-Szolnokmegye főispánja ő 1604-ben. Főispánságát is a német uralom alatt kapta. A Belgiojoso rendele-tére Bocskay ellen kiindított hadnak egyik alvezére, mint a szé-kelyek generálisa, mivé Basta tette. Bocskay ellen működött Prá-gában a császárnál 1605-ben. Bocskay megfosztá őt tisztségeitől s radnóthi birtokát Bogáthi Menyhértnek adományozá. Kornis Erdélybe csak a bécsi béke következtében nyert amnestiánál fogva került vissza. A Bocskay halála után az 1607. januári ország-gyűlésen az ideiglenes kormánytanács tagja lett és Rákóczy Zsig-mond alatt is consiliarius.

¹⁾ *Thaly, Történ. kalászk.*

A Rákóczy lemondása után 1608-ban, mely lemondásnak egyik elősegítője vala, Kornis vitte követség élén a feltételeket a megválasztott Báthoryhoz Ecsedre. Báthory Gábor alatt consiliarius, háromszéki főkapitány, székekelyek generalisa. E fejedelemeinek követje is volt a budai pasához. 1609-től fogva ország-generalisa is, és talán főudvarmester is? Személyére és összes jószágaira nézve zászlósurasági kiváltsággal ajándékozta meg őt Báthory 1609. okt. 26-án. Ekkor birtokában volt: Radnóth, Szent-Benedek, Alparéth, Nagy-Ida, Gyéres.

1610-ben Kendyvel összeesküdött Báthory ellen. A márczius 25-re Beszterczére hirdetett országgyűlés idejében Széken volt végrehajtandó a merénylet; a végrehajtást siettette az, hogy a Beszterczére indult fejedelem, utközben betérvén Radnóthra, ott botrányosan viselte magát Kereszturi Kata irányában. Kornis hősie védelem után sebet kapva, elfogatott; Székről Beszterczére vallasra hurczoltatott, azután Kővárba vitték fogva, és julius 4-kén Kolozsvártt pellengér alatt feje vétetett. Notáztatván, birtokait veszté.

Hátra hagyott árvái közül idővel egyik főispán, a másik jezsuita, a harmadik apácza lett.¹⁾

Monostorszeji Kun Gáspár.

Kun Gáspár, kit Belső-Szoluokmegyében a főispáni széken látunk, hogy ama Gáspár-e, ki Baki Kata férje, nem állíthatjuk.²⁾ Véljük, hogy idősb Gáspár és Baki Kata fia a főispán.³⁾ És hajlandók vagyunk hinni, hogy az 1600. nov. 22-kén kiállított oklevél másolatában (Erd. Országgy. Emlékek IV. k.) tévesen áll egy »Nagy Gáspár« mint főispán Kun Gáspár helyett.

1603-ban Kun Istvánnal együtt a Belgrádba kimenekültek közt találjuk.⁴⁾ Nézetem szerint az ő helyére tették 1604-ben Kornis Boldizsárt főispánnak, de Bocskay idejében ismét Kun állhatott e polczon. Az 1607-ki országgyűlési lajstromban ily czímmel jó elő⁵⁾, és Báthory Gábor alatt is 1608-ban deczember hóban kelt oklevélben.

NB. Egy Kun Gáspár mármarosai birtokait notáztatása után, 1611. novemberben Báthory Gábor másnak adományozza (Jos. C. Kemény, Not. Capit. Alb. Tr.)

¹⁾ Tévesen állítja Mikola, hogy Kereszturi Katától gyermekei nem voltak.

²⁾ Egy Kun Gáspárné 1589-ben már özvegy Monostor-Szezen.

³⁾ E véleményünkhez nem kötjük magunkat.

⁴⁾ *Wolffg. Bethlen, Hist. de reb. Tr. V. k. 464. l.*

⁵⁾ *Történ. Tár.*

Némethy Gergely.

(Lásd Udvarhelyszék.)

Némethy Gergely, magyarországi főnemes család ivadéka, talán azon családból, mely zetényi előnevet használt.

Neje Kendi Krisztina, lónai Kendi Sándor és Patóchi Kata leánya, ki előbb Kovácsóczi Farkasné, azután Géczi Péterné volt. 1604 után vehette nőül, 1607-ki oklevél szerint már neje.¹⁾

Ezen 1607-ki oklevélben Némethy Gergely »nagyságos« czímmel fordul elő.

Báthory Gábor alatt consiliarius.

1609-ben Udvarhelyszék főkapitánya lett.

Mint egyszersmind Belső-Szolnokmegye főispánja előző 1611-ben, és a következő évben is az.²⁾

Báthory neki adományozta a Petki János derzsi jószágát.

Az 1612-ki ütközetben Brassónál mint székelyek generalisa vezérelte a hadat. Ezen évben, a bothfalvi kastély ostrománál lövés által kapott seb következtében halt meg, de nem a csataterén, hanem Derzsben szept. 4-kén. »12. szeptember temeték szép oratóiokkal Benedekiben, az fejedelem is sok urakkal ott lévén.«

Bojthi szerint »vir strenuus et impiger.«

Alsó-balásfalvi Cserényi Farkas.

Fiatal korában, 1602-ben mint fejedelmi inas kísérte Prágába Báthory Zsigmondot.³⁾

Báthory Gábornak is aulae familiarisa 1608-ban s midőn a fejedelemtől 1609-ben B.-Szolnokmegyében Borzó nevű birtokot kapja, felemlítették, hogy fiatal korától fogva a fejedelem oldalánál szolgált. Ez év márczius 25-kén még nem jön mint főispán elő. 1610. szeptember havában Belső-Szolnokmegyének már főispánja.⁴⁾

1611-ben ő is egyike azoknak, kik Forgácsesal alkudoztak, de visszatért Báthory hűségére.⁵⁾ És ez évben a nov. 20-kán megkezdett tokaji értekezleten a fejedelem részéről megjelent követek

¹⁾ Lib. Reg.

²⁾ Hajlandó vagyok hinni, hogy 1611-ben lett főispán. Egy följegyzésben, az adat kutforrásának felemlítése nélkül, 1610. novemberben mint főispánok állanak Némethy és Cserényi. Itt az évszám alighanem téves. 1610-ben Bogáthy András még nem adott okot elmozdítására.

³⁾ Mikó, *Erd. Tört. Adatok I. k.*

⁴⁾ Kemény és Kovács, *Erd. Tört. Tár. II. k.*

⁵⁾ *Erd. Országgy. Eml. VI. k.*

egyike. ¹⁾ 1613. szeptember havában Báthory őt Thurzóhoz küldötte segílyt kérni a török ellen. ²⁾

Bethlen Gábor alatt is főispán, sőt 1615. február 1. kelt levél ³⁾ szerint consiliarius is; ez időben a budai pasához volt küldve, de utjában rablók által megtámadtatván, megsebesítve visszatért.

1616-ban a Gombos-féle had ellen a megyei hadat ő vezette és Kamuthyval együtt Dézsnél megverték a Sarmasághy által vezetett hadat.

Bethlen vele kísértette el 1619-ben aprilisban a francia nagykövetet Váradig. ⁴⁾ 1624. márcziusban mint főkövetet Konstantinápolyba küldte Tholdalagi Mihállyal. ⁵⁾ 1628-ban a római császárhoz jár követségben. ⁶⁾

Mind Brandenburgi Kata, mind Bethlen István alatt mint consiliarius és főispán működik. E fejedelemnő neki és Erzsébeth nevű leányának (kit Kamuthy Miklós 1628. tájt vett nőül) 1630-ban Vista nevű falut adományozta.

Neje Almádi Anna, ki előbb szopori Sulyok Jánosné, mint özvegy maradt hátra.

Kemény János szerint: jeles, böcsületes udvari ember, értelmes, jó deák, jó olasz.

Nejét 1635-ben október 11-én Szováton temették el. ⁷⁾

Monostorszegi Kun István.

Kun István, valószínűleg Kun Gáspár és Baki Kata fia.

A Belgrádba 1603-ban kimenekültek egyike, hová Kun Gáspárral együtt ment ki.

Belső-Szolnokmegye főispánja 1613. april 10-ki levél szerint. ⁸⁾ Ily minőségben jelen van 1615. május 18-án a gyulafejérvári országgyűlésen. ⁹⁾

Homonnaival szövetkezve látjuk; a Lassota titkos relatiójában ¹⁰⁾ a Kendivel levelezők közt van felhozva: »Unter denen fürnemen leuththen, da von der Kendy meldet sein, der Kun

¹⁾ Ugyanott.

²⁾ Tör. Tár 1879-ki évf.

³⁾ Erd. Orsz. Eml. VII. k.

⁴⁾ Történ. Tár. 1885. évf. III. f. 461. l.

⁵⁾ Magy. Tört. Tár. XI. k.

⁶⁾ Ugyanott.

⁷⁾ Keresztény Magvető 1886. évf. 155. l.

⁸⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. Suppl. IX. k.

⁹⁾ Szilágyi, Erd. Országgy. Eml. VII. k.

¹⁰⁾ Ugyanott.

Miklós (István helyett!), comes comitatus Szolnok Interioris, und sein schwager der Török István s. a. t.« A Homonnai megbízottjai közt találjuk az 1616-ban (május 23 ?) a beütő csapat számára adott utasításban. De elpártol s visszatér Bethlenhez ; a fejedelem alvinczi táborában van 1616. június 21-kén, és az ország levelét, mely Homonnai Györgyhez íratott, aláírta ő is. Forgácsnak Thurzóhoz szept. 28-ról írt levelében e sorok állanak : »az kik ezelőtt Homonnai uramhoz készülnének vala, Kuun István, Sükösdy Miklós, azok valamit értettek ott Homonnay uram körül, és hogy inkább gratiát szörözhessenek maguknak, azon amplificatione referálják Bethlen Gábornak.« Magának a fejedelemnek is egy levelében, melyet Fejérvártt szept. 10-kén írt, ez áll : »az miképpen egy az innét kifutott nemes emberek közül, *ki ugyan vármegye ispánja volt, Kun István nevű*, mindenütt ott vele (Norbánnal) járván, és azután hazijárul és előbbi hűségéről gondolkodott, fejedelmi kegyelmünkhöz folyamodott, melyet mi is természet szerint az kegyelemre hajlandó voltunkhoz képest tőle meg nem tagadván s. t. b.« ¹⁾

A főispánságot ezután Haller Zsigmond nyerte.

Bethlen Gábor 1626. márczius 30-án egy Kun Istvánt, alkalmasint ezen Istvánt, rendelte ki, hogy a fejedelmi udvarból elbocsátott lengyel katonákat, mint commissarius az ország határáig kísérje. De minő állásban volt ő ekkor ?

A Kun neje : somkerekai Erdélyi Erzsébeth, ki mint Kunné 1627-ben jó elő, azelőtt harinai Farkas Ferenczné volt.

A fejedelem halála után a Brandenburgi Kata híve, a fejedelemnő pártján állott 1630-ban, és ez időben, mint Kemény János írja, a Kata pártjának oly akarata volt, hogy Nagy Pált, az udvari gyalogkapitányt, »tisztitől privátnak gyalázatosan, és monostorszegi Kun Istvánt állítanák helyébe.«

E Kun István leánya : Kata, Nápolyi Györgyné.

Hallerköi Haller Zsigmond.

Haller Zsigmond, Haller Gábor és Bocskay Ilona fia.

Bethlen Gábor fejedelemnek bejárója, cubiculariusa volt. A Homonnai-pártiak elleni harcban magát dicséretesen viselte, mi egy alább idézett oklevél soraiból tűnik ki. A fejedelem róla egy levelében, mely 1621-ben N.-Szombaton kelt, ezt írja : »Haller Sigmund nevű urfi is, ki azelőtt bejáró inasom volt, szép sereggel jött ma be.«

Belső-Szolnokmegyének ő főispánja lett ; így áll 1617. és 1624-beli oklevelekben, melyek soraiban, érdemeinek elésorolása

¹⁾ Tört. Tár 1885. évf. III. f. 444. l.

mellett, fel van említve az 1616-ki dézsi harczbani részvéte: »dein in eo etiam, quoad praesens fungitur honoris gradu (a főispáni), potissimum autem in conflictu cum Homonnaianis. . . . annis superioribus ad oppidum nostrum Dees facto.«¹⁾

E megyében Bocskay István végrendelete útján is jutott birtokhoz. Nagy-Kristolcz s ezzel több helység övé volt. Felesége útján is birtokos, ki Kendi Krisztina, lónai Kendi Sándor leánya. A bethleni vár volt lakfészke e megyében.

Főispáni tisztét haláláig viselte. Fekszik a bethleni várban. Itt talált, és már megtöredezett, sírköveinek fölíratát lemásolta gróf Esterházy János és e sírirat szerint 30 éves korában holt meg. (Halála évszámából az utolsó szám ki van törve.) Egy adat 1627-ben novemberben néhainak mutatja.

Egyetlen egy fia korán elhunyt. Kenda Krisztina özvegyen maradt hátra.

Noszalyi Cseffey László.

Cseffey László, Cseffey István és Tomori Anna fia, meg idősb Cseffey János és Zuthori Anna unokája.

Őse e családnak Rubin Dénes, ki 1519-ben életben állott Magyarországon, és hatvani (Fejérmegye) előnevet használ. Midőn 1520-ban ius regiumot kap birtokaira, a birtokok közt látjuk a toluamegyei »Csehfő« birtokot, melytől a család előnevét vette. Erdélyben e család egyik ága házasság útján noszalyi, a másik pálosi névhez jut.

E Cseffey László előbb tötöri azután noszalyi előnevet használt. 1620-ban a fejedelmi tábla hites assessora²⁾, mely hivatalát birhatta 1623-ban, meg 1624-ben is, noha néhány fejedelmi levélben csak: »vitézlő hívünk, udvari lovag hadnagyunk nemzetes Czyeffey László.«

1627-ben már főispánja Belső-Szolnokmegyének. Mentora volt Bethlen Péternek, midőn az külföldre utazott; Bethlen Gábor fejedelem 1627. aug. 27-kén Pázmán Péterhez írt levelében mutatja mind ezt, mind főispánságát, sorai ezek: »mely végre mostan bocsátottuk kegyelmedhez ez levelünk megadó-híveinket *nemzetes Czieffei Lászlót, Belső-Szolnok vármegyének főispánját*, és Bor-

1) *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XVI.*

2) Bethlennek egy 1622. július 11-kén hozzá írt levelén »aulae nostrae familiaris;« e levélben Bethlen Gábor kopókat kér tőle. A levélen Cseffey kezével ily sorok állanak: »Akkor ifju legény valék, az szegény Bethlen Gábornak küldött vala az galliai király követe dux Angidavenais szép egy néhány kopót szekerem; annak az kölykei valának azok, mégis adtam volt egy párt egyszer.«

nemisza Ferenczet oda fel ő hozzája, (Bethlen Péterhez Lugdunumba, hol mind ez ideig tanulságát continuálván) hogy útjában és ebbéli peregrinációban mellette levén, reá illendő gondot is viseljenek.«¹⁾

Kemény Jánosnak 1629-ben márcz. 26-án atyjához Fogarashól írt leveléből kitetszik, hogy Szombathelyi Mártont Cseffey fogta el: »ő felsége Cseffei uramat expediálá érette, és még otthon tapasztalván, megfogták.«²⁾

Brandenburgi Kata kegyét is birta Cseffey; mutatja ezt az, hogy hátrahagyott ingói közt e fejedelemnő ajándékozta aranyos kupát találunk.

I. Rákóczy György 1632. márcz. 9-kén Szamosujvárról írt leveléből kitetszik, hogy Rákóczy Cseffeyt meg Pathai Sámuel küldötte volt fel a császárhoz »az Prépostvári Zsigmond dolgai végett«, honnan az említett napon kerültek haza.

Ő egyszersmind mint a fejedelmi tábla bírása is szerepelt, de már 1633-ban ítélőmester. Midőn a Zólyomi Dávid ügye tárgyalatott, ítélőmester volt. Kemény János azok közt hozza fel őt, és csak mint táblabíró, kiket I. Rákóczy György a per folyama alatt eltávolított, követségbe küldött, azonban látjuk, hogy Zólyomi notaperét, 1633. aug. 29-kén Fejérvárrt, maga Cseffey, mint ítélőmester, írja alá.³⁾ 1641. máj. 3-kára Haller Gábor naplójában írva áll: »az ítélőmester Cseffei uram igen betegen hozatta be magát házától urunknak egynehány rendbeli parancsolatjára, hogy törvények celebráltassanak.«

Tötörön és Noszalyon kívül, úgylátszik, Kolozsvár is volt lakhelye; itt kelt 1653-ban jun. 12-kén egy lajstroma,⁴⁾ mely I. Rákóczy Györgytől kapott ajándékát is magában foglalja.

Főispánnak és ítélőmesternek áll írva Haller Gábornak hozzá 1658. nov. 10-kén írt levelén, melyet Haller így végez be: »Kegyelmed beteges állapotban lévén, noha fegyverével, külső erővel hazánkat mostani ügyében nem segíheti, de értékével romlását, fogyatkozását, az fényes portának kedve keresésében elhiszem hazájához való szeretete építeni és orvosolni el nem mulattathatja.«⁵⁾

¹⁾ Pray, *Princíp. Gab. Bethlen.*

²⁾ *Magy. Tört. Tár* —, k.

³⁾ *Erd. Országgy. Eml. IX. k.* A portára futott Székely Mózes és társai iránt az ország felterjesztését a szultánhoz 1633. aug. 21-kén aláírta, ez is mutatta jelenlétét. Lásd Katona, *Hist. crit. reg. Hung.*, azonban itt tévesen Csákyknak írva áll.

⁴⁾ *Tört. Tár 1894. évf. I. f.*

⁵⁾ Szabó K., *Erd. Tört. Adatok.*

1659-ben május 7-kén még életben állott. Ez időben panaszkok merültek fel ellene, hogy lakását nem a kormánya alatti megyében tartja. Barcsay Ákosnak az érintett napon Cseffeyhez intézett levelét ily kivonattal ismerteti gr. Kemény József: »Ach. Barcsai Ladislaum Cseffei animat ad firmiter sperandum, aperit interim multas contra eum depositas esse querelas, eo quod extra suum Comitatum degat, utut Supremi Comitatus fungatur officio.« Apor Péter szerint magtalanul holt el.

NB. B.-Szolnokmegyében Szilágyfőn volt zálogban birt birtoka.

Kékedi Kékedy Zsigmond.

Kékedy Zsigmond, Kékedy György és csikszentkirályi s krasznahorkai Andrássy Kata fia, »kit gyermekségétől fogva igen szegény állapotból nevelt vala a fejedelem Bethlen Gábor.«¹⁾

Kékedy, ki 1619-ben Bethlen fejedelemnek bejárója, a nagyatyja, a notázott Andrássy Péter, erdélyi javaiból igyekezett magának birtokot kiváltás által szerezni; a fejedelemnek ez év jul. 13-kán kelt eredeti levelében²⁾ ez áll: »miután Máthys János és neje Kelemen Veronika Kékedi Sigmundnak, bejárónknak Csikban levő östől maradt jószágát depos. depon. az mi törekedésünkre remittálták.«

Az 1619-ben mint »bejáró« előjövő Kékedy a fejedelemnek egy, 1621. febr. 5-kén Nagy-Szombatban kelt, levelében³⁾ csak »dapifer«-nek van írva, mely alkalommal neki egy pozsonyi rebellisnek házát és szőlőit adományozza, pedig csakhamar mint főasztalnokot látjuk⁴⁾ és 1625-ben aug. 18-kán a mikor már főlovászmester, az e napon kelt oklevélben írva áll, hogy »primo quidem officio cubicularii sive aparitoris, deinde Dapiferorum Magistri, postremo Agazonum et Stabuli Praefecti« volt felruházva.

I. Rákóczy György uralkodása kezdetétől fogva Kékedy főudvarmester. 1632-ben egyszersmind Belső-Szolnokmegye főispánja. Ez időben »nagyságos«-nak czímezve látjuk. Kövári írja, hogy Rákóczy a Haller Zsigmond megszakadtán a bethleni várt 1632. nov. 8-án Kékedynek adományozta.

Zólyomi Dávid ellen ő volt Osomaközivel és Ibrányi Mihálylyal kirendelve. A zólyomi aemulusának írja őt Kemény János, ez utóbbi Kékedyről kárhoztatólag szól.

¹⁾ Kemény János, *Önéletirása*.

²⁾ A gr. Lázár család levéltárában.

³⁾ *Történ. Társ* 1885. évf. IV. f.

⁴⁾ Nov. 11-kén mint a fejedelem egyik főasztalnokát lásd *Tört. Társ* 1886-ik évf. 55. l.

Rákóczy György a kiszökött és törökké lett dersi Petki Ferencz nagysajói (Dobokamegyében) jószágát is Kékedynak adományozza.

Előző, de nézetem szerint tévesen, egy oklevél másolatában (Erd. Országgy. Eml. IX. k.) 1636. decz. 1. napján mint Thordamegye főispánja, ki ugyane hóban más oklevelekben a b.-szolnokmegyei főtisztvisléssel áll; tollhiba lehet.

Vajda-Szentiványon volt lakfészke 1637. végén, és tán itt holt meg 1638-ban; Haller Gábor naplójában 1638. junius 29-re írja: »este hét órakor tájban holt meg az szegény Kékedy Zsigmond.« Melith Péternek Eszterházy nádorhoz jul. 27-kén Szathmárról írt levelében ¹⁾ ez áll róla: »mostan Fejérvártt volna a fejedelem, Kékedi uramat ott temetteti el, kit sokan szánnak, igen elaprósodván ők is ez veszedelmes elaggott világ vége felé.«

Első neje: losonczy Bánffy Margith, kivel együtt 1630-ban találjuk; második neje: Barkóczi Anna, Barkóczi László leánya.

Kővári szerint Kékedy 1638. jun. 19-kén végahagyományt írt és a bethleni várt nejeinek, Barkóczi Annának, végrendelte úgy, hogy annak halálával szálljon Béli Pálra és Jánosra.

Szolnokmegyében a bethleni vár a lakása.

Végrendeletében testvéreiről s magyarországi rokonairól Andrássyról, Monakiról is gondoskodott. A kékedi kastélyt feleségének hagyományozta.

Losonczy Bánffy Zsigmond.

Bánffy Zsigmond, zentelki Bánffy Mihály és Károlyi Fruzina fia.

Előbb jezsuita, de e rendből kilépett és ügylátszik más vallásra, a reformata vallásra tért át, Mikola szerint: »qui Apostasia famosus.« Az egyidőben élő két Bánffy Zsigmond közül ő volt az »idősb.«

Nagy Iván szerint 1638—1646. Belső-Szolnokmegye főispánja és a fejedelmi ítélőtábla assessora. Ezt igazoló okleveles adatra nem akadtam. Rákóczynak egy oklevelében, mely 1638-ban december 9-kén Kolozsvártt kelt, melyről azonban csak gyanítjuk, hogy rája s nem ifjabb Bánffy Zsigmondra vonatkozó, a Bánffy Zsigmond névhez cím nem áll kapcsolva. E levélnél fogva a fejedelem kinyilatkoztatja, hogy Bánffy, kit a közügyek igazgatója Kolozsvárra perbe idézett, a maga ohábai és bessenyői (Fejérmegye) birtokrészeit adá Rákóczynak és örököseinek, mivel Rákóczy kegyelemből felhagyott a perrel.

Neje: hidvégi Nemes Anna. A Bánffy György naplójában

¹⁾ Erd. Országgy. Eml. X. k. 203. l.

1644. auguszt. 25-re ily sorok állanak: »az nap lőtt az egy testvér-bátyámnak, Bánffy Zsigmond uramnak fia Zentelkén.«¹⁾

1648-ban is életben állott, mely év junius havában kelt oklevélben neje, Nemes Anna, mint consors (nem vidua) Sigismundi Bánffy de Losonc *senioris* jó elő, és ekkor e nőt beiktatják némely birtokokba is, melyeket férje neki bizonyos özvegbé lekötött. Sőt hogy 1654-ben is életben álló és Zentelkén lakó, mutatja Kolosmegye jegyzőkönyve. Mi okozhatta, hogy nem haláláig bírja a főispánságot? De vajjon nem viselte-e e tisztségét tovább? Azt nem következtethetjük, hogy Krasznamegye főispánjává tétetett.

Givolti Torma Péter.

Torma Péter, Nagy Iván szerint²⁾ tévesen György és h. Farkas Zsuzsa fia; a Mike Sándor gyűjteményében lévő táblázat szerint e Péter atyja is »Péter« nevű.

1638-ban, 1648-ban, 1653-ban csak is a fejedelmi ítélő tábla assessora.³⁾

Nagy Iván szerint 1644-ben Belső-Szolnokmegyének főispánja,⁴⁾ mi vélekedésem szerint nem volt. Főispánságát Kemény János azon soraiból következtetik, melyekben azt írja, hogy az 1644-ki hadjáratban a nevezett megye hadát e Torma Péter vezette. Ő, ki nemcsak jogtudós, hanem jó katona is volt, nézetem szerint a megye akkori főispánja Cseffey László helyett vezérelte a megye hadát. Hadi ismerettel bírónak mutatja az is, hogy 1644. juniusban, midőn az udvari gyalogkapitányság üresedésbe jött, I. Rákóczy György figyelmét reá is fordította és ifjabb Rákóczy Györgyhez ezt írja: »vallásunkon valót mi nem találunk. pápistát mi bizony senkit nem ismerünk Torma Péternél egyebet, ez ki ha mind végik magát (*így*), soha többet nem kívánhatnánk senkitől, de minden botnak a végén a feje.« Ezen említett évi harcz után, hogy mint assessor szerepel az országban, némileg következtethető a fejedelem leveléből, mely főleg azt is mutatja, hogy Torma Péter jogi tudományára, ki később az erdélyi törvények összeszedésében is részes, sulyt fektetett a fejedelem.⁵⁾ Az 1645-ki hadjáratban is részt vett mint harczfi.

¹⁾ Farkas nevű fia született ekkor.

²⁾ *Magy. orsz. Családai XI. k.*

³⁾ *Erd. országgy. Eml. X. k. — Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XVIII. k. — Approbatæ Const. ezimű törvénykönyv záradéka.*

⁴⁾ *Magy. Család. XI. k.*

⁵⁾ *A két Rákóczy György fej. Családi Lev.*

Csicsó-keresztúri Torma György.

Torma György, Kristóf, a volt török követ, fia.

Neje harinai Farkas Zsuzsa.

Belső-Szolnok vármegye főispánjának írja őt Mikola.¹⁾ szereplése idejét nem jelelve meg. Reménylhetők, hogy a Tormacs család levéltára nyújtani fog főispánságára vonatkozó adatot. Azon követségnek, mely 1633-ban a portára az adót bevitte, tagja, mely követség az ország aug. 21-kén kelt felterjesztését, a Székely Mózes beszökésére vonatkozót is vitte ez alkalommal.

Az 1638-ki dézsi országgyűlésen, melynek giróthi Torma Péter is tagja, György is jelen volt, nevéhez az aláírásban cím nincs kapcsolva.

Főispánkodása alkalmasint II. Rákóczy György uralkodása első éveiben volt, azonban 1656-beli oklevélben, melyben már mint néhai áll. főispánsága nincs felemlítve.

Uzoni Béli Pál.

(Lásd Háromszék.)

Béli Pál, Béli Kelemen és Bánffy Zsuzsánna fia.

Első emlékezet róla a Kékedy Zsigmond főudvarmester 1638-ki végrendeletében van, melyben neki és testvérének a bethleni várt, és más jószágokat is, hagyományozza.

Mint »intimus aulae familiaris sive cubicularius« áll 1649. tavaszán kelt levélben. Hogy II. Rákóczy Györgynek főasztalnokja, 1653-beli levél mutatja.²⁾

1655. év tavaszán mint Háromszék főkirálybírája jő elő. E tisztségét viselve részt vesz az 1657-ki lengyel hadjáratban, hol tatár-rahtságba jut. Rabságából 1660. nov. 9-ke utáni időben szabadul ki.

Kemény János fejedelemnek híve és hihető, hogy ez időben egyszersmind Belső-Szolnokmegye főispánja is.³⁾

1663-ban Apafinak Magyarországra kimenetele után a helytartók egyike és ekkor consiliarius, Belső-Szolnokmegye főispánja, háromszéki főkirálybíró és ország generalisa.

A magyarországi bujdosók ügye folyama alatt a benemavatozás mellett harczola, ámbár leányát ez időben a bujdosó Wesselényi Pál birta nőül, kihez 1672-ben adá férjhez.

A Bánffy Dénes megbuktatására, kivel Béldinek két versben volt versengése s kivel ellenséges lábon állott, Teleki Béli

¹⁾ *Hist. Geneal. Transsylvanica.*

²⁾ *Jos. Com Kemény, Dipl. Tr.*

³⁾ Kállay szerint (*Hist. Érték. a N. székely nemzet eredetéről stb.*) »1660—1670. körül,« de látjuk 1677-ben is. Kérdés, vajon nem 1653. és 1656. közt lett-e azzá?

igyekezett legelőbb megnyerni, s mint Bethlen írja, Béli a ligát nem akarta aláírni, de Teleki elhitetvén vele, hogy Bánffy a Béli családja semmivé tételére tör, az aláírásra reá biratott. A Bánffy ellen felültetett székelység főparancsnokává őt tették. Az ő bethleni várában végeztetett ki Bánffy 1674. december 18-án.

Ezután megtették székelyek generalisának is, mely kinevezés, és hogy béke idejében is generalistól függjön a székelység, ellenszenvre talált az országban, s annak elfogadásáért is kárhóztatták az ambiciosus Béli, és a rendek 1675. maj. 25. az országgyűlésen felzúdultak ellene hatalmaskodásáért is.

Bánffy után csak még Béli állván Teleki utjában, Teleki Béli megbuktására működött, miben hat főúr, köztük két székely, és három Bethlen-testvér, nyújtott segédkezet. Különböző híreket terjesztettek róla, azt is, hogy feje egy összeesküvésnek a fejedelem ellen. Apafi 1676. április 23-kán elfogatta, és a fogarasi várban szinte esztendeig 1677., márczius utolsó napjáig volt fogva, honnan minden per nélkül bocsátották szabadon, de egy reversálist volt kénytelen aláírni. E reversalisban felemlíti főispánságát: »Egyéb-iránt való tiszteimben és pedig, úgymint Belső-Szolnok vármegyei főispánságomban és háromszéki királybíróságomban, mindenekben magamat úgy viselem, az mint azelőtt való rendtartás és haza régi bévett törvénye kívánja.« Országgeneralisságától meg lön fosztva.

Részt venni látjuk az 1677. májusi országgyűlésen. Ezután czélba vette Teleki megbuktatását, mi végett több főúrral, köztük consiliariusokkal és főtisztekkal, nagyobbára székelyekkel tanácskozásba bocsátkozott. A székely had egy részét felültette és maga mellé Bodolához gyűjtötte. De czélja elérésére a kedvező pillanatot nem használta fel, azt megfoghatatlan tétlenséggel elszalasztotta. A fejedelem complanatióra hozzá Bodolára küldött követekkel egyre alkudozott és Telekinek elég ideje volt egy oly haderőt gyűjteni és 1678. elején ellene küldeni, melynek Béli nem állhatott ellen, kénytelen volt, néhány társsal, beszökni Oláhországba s onnan a portára menekülni az 1678. év január végén. A fogarasi országgyűlés által notáztatott. Neje, bikali Vitéz Zsuzsánna, börtönbe vitetett Szamosújvárra, s ott is hala meg.

A portán előbb pártolásban részesült, de minekutánna Apafi követei, kiknek feje Bethlen Farkas vala, bejöttek, kik Béli társai közt is meghasonlást idéztek elé, erélyes működésük által kivívták, hogy Béli a diván a jediculába vettette.

Meghalt 1679. végén gutaütésben; állítják azt is, hogy a portára küldött főkövet, Székely László, más által méreggel étette volna meg.

Bodolán kívül tartózkodási helyei voltak: Bethlen, Bodon és Uzon.

Csicso-kereszturi Torma István.

Torma István, Torma György és harinai Farkas Zsuzsa fia. Midőn 1656-ban II. Rákóczy György neki és nejének, Cseszeliczki Szilvász Juditnak zálogba veti Dánpatakát, hivatali állás nem fordul elő az oklevélben. ¹⁾ Barcsay Akos fejedelem idejében a Rákóczy részén állott, és 1660-ban a gyalui ütközetben részt venni látjuk. Belső-Szolnokmegye főispáni székét birta, alkalmasint utódja Cseffey Lászlónak; hihetőleg már főispán, midőn Kemény János pártján e fejedelem harcaiban részt vesz.

A Kemény eleste után 1662-ben a bethleni várba bevonultak között találjuk. ²⁾ Ez évben notáztatott is, de később a többi részesekkel együtt feloldoztatott. 1664. június hóban, Apafi tövisi táborában, az ottan tanácskozó néhány főúr közt említi fel őt Bethlen történetíró, s következtethető ebből is, hogy ekkor főispán. Ily czímmel 1667. ápril 9-kén kelt oklevélben találtam. Valószínűleg haláláig viselte tisztségét. Állítólag 1679-ben halt meg. ³⁾

Első neje: Szilvász Judith, második: Havasalyi Éva, és ettől fia Miklós, ki később főispán.

Bethlen Elek.

Bethlen Elek, Ferencz és Kemény Kata fia.

1654-ben, Bethlen Miklós szerint, »otthon tanította az anyja imigy-amúgy, mely is alkalmas latinus, és in historicis versatus volt, de igaz reformátussága holtig kétséges volt az emberek előtt.«

Belső-Szolnokmegye főispánságát alkalmasint 1678-ban Béli Pálnak a török portára való beszökése után nyerhette. Főispánságát felmutató oklevelet, egy 1687. és egy 1691-belin kívül, nem láttam. 1680. májusban a gyulafejevári országgyűlésen beeskették consiliariusnak, ⁴⁾ és 1692-ben országos elnök is lett. A főispáni tisztelet haláláig viselte.

1696-ban I. Leopold báróvá tette és ugyanez évben Fejervárt, gutaütés következtében meghalt.

Leirta családját és Bethlen Farkas Historiájának kiadásához is hozzá fogott keresdi kastélyában, de nem vihette véghez; Benkő József szerint ⁵⁾: »edidissetque Vir eruditissimus, si procellis Tökolianis, et subinde Rakocianis, morteque sua impeditus non fuisset.«

¹⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XIX. k.

²⁾ J. Bethlen, Rev. Tr. Tab. 291. l.

³⁾ Nagy Iván, Magy. orsz. Családai XI. k.

⁴⁾ Bethlen Miklós, Önéletrajza.

⁵⁾ Transilvania II. k.

Első neje: Kapv Erzsébet, Gábor leánya, kitől elvált. Második: Nagy Klára, borsai Nagy Tamás leánya, ki 1691-ben temetett el.

A császár a maga képével ellátott arany lánczsal diszíté őt fel, melyet a császárnak tett hű szolgálataiért neki Caraffa eszközölt ki, Caraffa küldte azt le 1689-ben június 7-kén. ¹⁾

Czegei Wass János.

Wass János, György és Kendeffy Judith fia a család nemzedékrendje szerint; Mikola a János descedensének írja.

Kemény János fejedelem idejében regálissal volt meghiva 1661-ben a Beszterczén szept. 23-án tartandó országgyűlésre. Később a fejedelmi tábla assessorának látjuk. Nagy Iván szerint királyi táblai ülnök és Belső-Szolnok vármegye főispánja 1680-ban. Torma Istvánnak lett 1679-ben utóda. s miután, állítólag, 1680. szept. 3-kán megholt, kevés ideig viselte főispánságát. Neje: Ebeni Éva, gyerőmonostori Ebeni László leánya, kinck Szolnokmegyében Ilosván is volt birtoka.

Szt.-mártonmacskási Macskási Boldizsár.

Macskási Boldizsár. Macskási Mihály és Bethlen Judith fia.

Atyja halála után szentmiklósi Bethlen Mihály gyámsága alatt volt; 1654. októb. 26-án az akkor 13 éves s néhány hetős fiu életkoráról bizonyítványt állittat ki gyámnoka.

1662-ben a nagyszőlősi ütközet után a Kemény-pártiak őt a római császárhoz Bécsbe küldötték, hogy Kemény Simon fejedelemségére támogatást kérjen. Notázták is ez évben a görögüzszenzimrei országgyűlésen, de később feloldoztatott.

1670-ben, 1674-ben mint a fejedelmi ítélőtábla assessorát látjuk, s ekként szerepel az azutáni években is. Apafinak 1672-ben Bécsbe küldött követe is volt, mely követséget, és mely követségben, hogy mily viszontagságai voltak, bőven leírja Bethlen János történetíró. ²⁾

1675-ben veszti el nejét. brenhidai Haszár Margithot, (ki ercsei Tholdalagi Mihály özvegye volt); e nő május 18-kán a Bánffy György lakodalmán hirtelen halt el, mint írják, megmérgezés következtében. ³⁾ 1676-ban Bucesti Sárát akarta nőül venni: »azonban a leány az özvegy szakálnál inkább szerette a szakálatlan és valamivel ifjabb szerencse emberét: borosjencei

¹⁾ *Magy. Tört. Társ. XX. k.*

²⁾ *Hist. Rerum Trans. II. k.*

³⁾ *Archiv für sich. Landeskunde . . . k.*

Székely Lászlót«, és ehhez adta mostohaatyja Jósika István.¹⁾ Másodszor Macskásy a Kapy György és Bánffy Agnes leányát, Kapy Annát vette nőül.

1680-ban sept. 3-ka után főispánja lesz Belső-Szolnokmegyének. 1682. áprilisban a fogarasi országgyűlésből mint követet, két más követtel, a portára küldötték. 1685-ben Varsóban jár mint követ. Az 1686-ki táborozáskor mint vicegeneralis működött.

1687-ben febr. 3-kán a fogarasi országgyűlésen consiliariusá tétetett »mint arra érdemes«, ²⁾ megtartva a főispánságot is.

1690-ben a juniusi országgyűlésből holmi gravaminák orvoslásáért Heisler generalishoz küldetett.³⁾ Ugyanez évben a Thökölyi Imre elleni harczban a hadak egy részének vezére.

A zernyesti ütközet után Thökölyihez csatlakozik. E párton találjuk 1693. októberben is. Ezért notázták. A nota alól később feloldozták.

Az 1698-ki országgyűlésen mint regalista van jelen, nevéhez az országgyűlési lajstromban⁴⁾ főispán cím van kapcsolva, eszerint visszanyerte főispánságát, alkalmasint 1697-ben. Ezután egy-két évnél tovább életben nem maradt.

Hallerkői báró Haller István.

(Lásd Tordamegye.)

Haller István, Haller János és Kornis Kata fia.

1693. május 14-kén neveztetett ki Belső-Szolnokmegye főispánjává. 1696-ban consiliariusnak választották meg. 1697-ben április 18-kán I. Leopold őt Tordamegye főispáni székébe ültette át. Ezután országos elnök is lett és a Gubernatornak 1708-ban történt halála után a főkormányshoz elnökségét reá bízák. Meghalt 1710-ben május 2-kán.

Első neje: Kemény Mária, második: Torma Borbála, harmadik: Bucsesti Sára, negyedik: borsai Nagy Borbála.

Szolnokmegyében tartózkodási fészke Kaplyon lehetett.

Gyerőmonostori Kemény János.

Kemény János, Kemény Simon és Perényi Kata fia.

Az országos bizottság, az úgynevezett országos deputatio, tagja volt, így látjuk 1686-ban. Talán nem csalódom, ha őt Apati uralkodása végső idejében, meg apósa Teleki Mihály életében, kinek Anna nevű leányát birta nőül, az ítélő tábla bírájának

¹⁾ Bethlen Miklós, *Önéletírása.*

²⁾ Bethlen Miklós, *Önéletírása.*

³⁾ Gál László, *Az erd. Diacták.*

⁴⁾ Hodor, *Doboka vármegye Esmertetése.*

tartom, ki alábbi adat szerint mint tagja a királyi táblának később előjő.

Haller János lemondása által Tordamegye főispánsága üresedésbe jöven. 1696-ban a tisztségre Kemény Jánost ajánlotta a kormányzék; Bethlen Miklós sorai szerint: »Kemény Jánost recommendálá a gubernium unanimi voto ő felségének a tordavármegyei főispánságra, s el is vivék Bécsbe, de ottan csakhamar ismét Aport akarák recommendálni azon tisztre rejecto Kemenyio, de én nem expediáltam semmiképen propter conscientiam, juramentum cancellariatus, majestatem regis, cui sine ratione legis contraria scribere non licet. . . . Apor ugyan osztán per jesuitas et corruptum gubernatorem et postea contentato utcunque ¹⁾ per Comitatum Szolnok Kemenyio, assequálta, noha igen nehezen Kinskynél, et cum maximo oprobrio gubernii inconstantis.«

Az 1698-ki országgyűlési lajstromban ²⁾ a királyi tábla assessorának van írva, de a főispánság nincs oda kapcsolva. E lajstromban mint báró áll.

Nagy Iván szerint ³⁾ vallásosságát jelölik Enyedre, Kolozsvárra tett alapítványai. Meghalt kora 39. évében. Halála a XVIII. század kezdetén történhetett.

Gróf Mikes Mihály.

(Lásd Háromszék.)

Mikes Mihály, zabolai Mikes Kelemen és Kálnoky Zsuzsánna fia.

Az országos deputatio tagja. Az 1690-ki zernyesti ütközet után Kolozsvárról a badeni örgróf eleibe küldetett. Ekkor ő alkalmasint az ítélő tábla assessora.

Galga szultán tatárjainak kiűzetése után megtették háromszéki főkapitánynak és 1691-ben ő téteti le Háromszékkel a hódolati esküt.

1693-ban báró címet nyer, azután 1696. május 4-kén I. Leopold gróffá teszi.

A főkapitány Mikes, kinek nevéhez a királyi tábla assessor-ságát is kapcsolva látjuk 1700-ban, ezután egyszersmind Belső-Szolnokmegye főispánja lesz.

A Rákóczy mozgalmainak kezdetén Rabutin őt a székelyek lecsendesítésére küldötte; ez alkalommal a háromszéki kurucok által elfogatott, s fogva Tokajra vitték Rákóczyhoz. Hódolva Rákóczynak, ez őt táborában tartotta. Rákóczynak 1704. jul. 6-án

¹⁾ A szövegben utrumque.

²⁾ *Hodor, Doboka vármegye Esmertetése.*

³⁾ *Magy. Csálád. VI. k.*

fejedelmé választását és a választásáról kiállított oklevelet egy követség élén ő vitte meg Rákóczynek. Ekkor háromszéki főkapitány, Belső-Szolnokmegye főispánja és egy lovas ezred kapitánya. A gróf Forgács hadának Erdélybe bejövetelekor alkalmasint mint székelyek generálisa is szerepel. Ez időben, a Brassóban letartóztatva volt nejét, gróf Bethlen Druzsiannát kiváltá, cserébe adván Falkenheim őrnagy hadifoglyot. A zsigódi ütközet után kiment Magyarországra. Az 1707-ki marosvásárhelyi gyűlésen, a fejedelem beigtatásán főszereplő. E fejedelem őt tanácsossá is tette; ezzel felruházva látjuk, midőn az ónodi gyűlésen mint követ szerepel.

Az ojtózi csata után Mikes beszalada Moldovába. Moldovában ő volt a bújdosók feje. 1709. végén Magyarországon találjuk, csak az 1711-ki szatlmári béke után kerül vissza Erdélybe.

Visszajötté után többé nem főispánja a megyének.

1713-ban kinevezte őt VI. Károly császár főkormányszéki tanácsosnak. Megholt 1721-ben január 6-kán Csesztvén. Temetve van a csiksomlyói kriptában.

Gróf Bethlen Ferencz.

Bethlen Ferencz, Bethlen Gergely és Thoroczkai Mária fia.

Atyja 1693-ban reá akarta ruházni az udvarhelyszéki főkapitányságot és a főkormányszék fel is ajánlotta a császárnak. A császárnak 1693. május 14-ki leirata által következő sorokkal meg lőn tagadva: »praesens rerum constitutio, et ipsa Transilvaniae securitas, ejusmodi mutationes, in primordio maxime regiminis nostri, prohibet, resolutinem hac in parte differre, ipsa nos cogit boni publici ratio et necessitas.« Azonban további soraiban a fölség igéri kegyelmét ezutánra mind Bethlen Gergelyre, mind fiára: Ferenczre nézve. Hogy mily kegyelembe részesült, nem tudjuk. Az 1698-ki országgyűlésen, hová mint regalista volt meghíva, a lajstromban tiszti cím nincsen nevéhez kapcsolva. Csak a XVIII. század kezdetén jó mint Belső-Szolnokmegye főispánja elő. Apór Péter írja, hogy a Rákóczy mozgalmai előtt, 1703. előtt, a megyének két főispánja volt, s e mozgalmak alatt szűnt meg a kettős főispánság; Belső-Szolnokmegyének ez időben gróf Mikes Mihály az egyik, és gróf Bethlen Ferencz a másik főispánja. A főispánság mellé a segesvári országgyűlésen még egy hivatalt nyer: tartományi főbiztossá teszik és így működik 1705-ben. A Rákóczy-mozgalmak után egyedül főispánja a megyének, mely tisztsége halálával szűnt meg. Halála tán 1712-ben következett be; a főispáni állást más bírja 1713-ban és ezután más a tartományi főbiztos is.

Neje: Rhédey Krisztina.

VII.

HUNYADVÁRMEGYE FŐISPÁNJAI.

Enyingi Török János.

Török János, Bálint (János Zsigmond király egyik tutora) fia Pemflinger Katalintól.

Atyjáról örökölte Hunyad várát és a hunyadmegyei örökös főispánságot. 1535-ben I. Ferdinánd király őt kisdedkorában auranai perjelnek tette oly feltétel alatt, hogy mihelyt nevededik, a jeruzsálemi szent János szerzetébe lépjen.¹⁾ Két versben a somogymegyei Csurgó miatt a hős Zrinyi Miklóssal perlekedő: utoljára 1549-ben.²⁾ Bátor, jeles katona volt, de kegyetlen indulatnak írják, mivel nejét, Balassa Borbálát, házasságtörés gyanúján 1550-ben lefejezteté. Az Izabella királynéhoz eddig hű Török János ezen itt érintett évben elbúcsuzik Izabellától, odahagyva a király udvart, haza megy Hunyad várába, hogy ott módot keressen a török ellen harczolni, és atyja szenvedéseiért bosszút álljon a törökön. Harczolt ellenek Déván, azután Lippa ostrománál vett részt, hol sebeket is kapott. 1557-ben megerősítteté magát Debreczen város birtokában Izabella királynénak fizetett négyezer forint mellett. Megholt 1562. jun. 7-kén, Budai szerint, ugylátszik Déván. Gyermekei: János, Bálint és Kata. Ezeknek 1563-ban gyámjok berekszói Hagymási Kristóf, ki mint Vajda-Hunyadon august. elsején kelt leveléből kitetszik,³⁾ Török János második nejét (kinek nevét nem tudjuk) vette nőül, melyben ezt írja: »Adjuk mindeneknek tudtára, hogy ő felsége az én kegyelmes uram magyarai választott II. János király az ő kegyelmességéből

¹⁾ *Budai, Lexikon III. k. 440. l.*

²⁾ *Hazai Okmánytár III. k. 447. l.*

³⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. IX. l.*

énnekem az néhai Nagyságos Török Jánosné feleségül attá, annakfelette a megholt Nagyságos Török János árváit, tudni illik Török Bálintot, Török Jánost és Török Katát, mint fejedelem, és fő Tutor az ő Tutorságát reánk bizta.«

Enyingi Török Bálint.

Török Bálint, János és Balassa Borbála fia.

Valószínűleg 1564-ben lett nagykorú, következtetjük ezt gyámja fennt érintett, 1563. aug. első napján, kiállított levele e soraiból: »Ugyan ezen fogadás alatt erre is felelünk, mind a Tisztartóknak mind a több vitélő népek(nek), hogy az jövőendő szent Kereszt napján a Nagyságos Török Bálinttól menedéket szerzünk nekik, kit az nap kezekben adunk.« Első neje Cserepovich Kata, ki 1572-ben halt el; második Orbai Margith, kit özvegyen hagyott hátra, ki is 1577-ben már özvegy.

Enyingi Török János.

Török János, János fia.

Testvérével együtt viselte Hunyadmegye főispánságát. 1584-ben »lőn menyegzője (Al)-Vinczen Ifju János leányával«, állítólag Annával. Meghalt 1588-ban »Szent-János napján Vajda-Hunyadon.«¹⁾

Enyingi Török Bálint.

Török Bálint, János és Ifju Anna fia.

Hogy ki volt gyámja, ki kiskorúságában nevében Hunyadmegyét kormányozta, fel nem deríthetjük; hogy anyját a Török János halála után Zalasdi Miklós vette nőül, krónikák mutatják.²⁾

1600-ban novemb. 22-kén a gyulafejevári országgyűlésen mint Hunyadmegye örökös főispánja aláírja a rendek megbízólevelét a Rudolf császárhoz küldött követek számára.

Székely Mózes idejében az alig 16 éves ifjú sereget vezet harciba. Simai Borbély Györggyel együtt ő állott azon sergek élén, melyeket Székely 1603-ban a brassai ütközet előtt Gyulafehérvár alá küldött volt. Székely Mózes eleste után midőn Gyulafehérvár lakosai elfutottak s a nálok fogva volt Capreolo Tamás grófot Boronkai János magával vitte, Török Bálint Capreolo Erdélyből ki vitelét helytelennek tartván, kiszabadítására határozza el magát, Bethlen szerint azért is, »ut hoc nomine, ea tem-

¹⁾ Székely krónika.

²⁾ Szamosközi után állíthatjuk, hogy Török Jánosné mint Zalasdiné 1603. előtt holt meg.

porum novitate, male partem gratiam apud Bastam reconciliaret» és ő kis kísérettel vajdahunyadi várából utánok menve, kéressel és fenyegetésekkel Vaskapunál kivevé a foglyot Boronkai kezéből, azután Bastának kézbesíté. Török nem tartotta magát a Borbély György által Szászvárosra egybehívott, a Török Bálint jelenlétében lefolyt országgyűlés azon határozatához, hogy Bastához senki se csatlakozzék s ne egyedül Török Bálint adja vissza a nála Hunyad várában levő Capreolot Bastának, hanem általános bocsánat kinyerése végett tartsák vissza.

Bálint ez évben (1603-ban) pestisben hala meg Vajda-Hunyadon.

Fenyngi Török István.

Török István, Török Ferencz és Országh Borbála fia, geszti Geszti Ferencz mostoha fia.

Királyi tanácsos és a pápai vár kapitánya, midőn Török Bálint halálával Hunyadmegye főispánsága, melynek eddig csak czímét viselhette, 1603-ban kezére kerül. 1605-ben Bocskay őt, mert vele nem tartott, sőt ellene harczolt, ki Vásonkő várát, melyet Bocskay-pártja csellel elfoglalt, hasonló módon visszavette, a szerencsi gyűlésen notáztatta ¹⁾ és a főispánságot másra ruházta. A Bocskay halála után ügyei végett bejő Erdélybe; az 1607-ki országgyűlés lajstromában Erdély Nagyságosai közt találjuk. Báthory Zsigmond alatt visszakapja Hunyad várát, és márczius 3-kán e várban írja alá Rákóczi részére a hűségeskü levelet. Chernel György egy későbbi levele ²⁾ szerint: »az hunyadi jószág-
nak felét Török István, felét Dengelegghi Mihályné bírta; az vár az úr (Török) számára való volt; de az porkolábok és tisztviselők hittet voltak az asszonyhoz is kötelesek Mikor Forgács Zsigmond Erdélyben Báthori fejedelem ellen ment vala (1611), az pápai zászló is ott volt, szegény Báthori fejedelem reá fogta Török Istvánra, hogy ellenséggéppen küldött Erdélyre és az úr részét is elvonyá és bünteté jure regio avagy principali, Hunyadban adá Dengelegghinének noha az nélkül is successiója volt az asszonynak benne.« Kövári László szerint Báthory Hunyad várát előbb Bethlen Gábornak adta, kinek cserébe más uradalmat adva, 1612. május 26-án kapta Dengelegghiné. ³⁾ A Bethlen Gábor fejedelem által birtokaitól megfosztatott és Magyarországra kiment Dengelegghinét, birtokainak törvény nélküli lefoglaltatása utáni időben, midőn Bethlennek egyezkedésre birni nem sikerült,

¹⁾ Kövári László, *Erdély Épit. Eml.*

²⁾ *Tört. Társ. 1884. évf. III. l.*

³⁾ *Erd. Épit. Eml.*

Bethlen megbízott által felkérte Török Istvánt, (ki mint királyi consiliarius és pápai kapitány, egyszersmind Hunyadmegye örökös főispánja áll 1612. jan. 7-én kelt levelében is ¹⁾ Hunyadvárának zálogbaadására. Mi létre is jött 1614. vagy 1615-ben, Chernel sorai szerint: »szegény Török Istvánt én általam szegény Bethlen fejedelem ő fensége addig sollicitálá, hogy abbeli igazságát adja neki; gondolván szegény Török István uram, hogy semmi maradékja nincsen és minduntalan foglalton-foglalják tüle, ha szintén megnyerné is, úgy alkuvék meg én általam szegény fejedelemmel 12 ezer forintban és két ezer forintot érő fő lóban szerszámostúl.« Megholt Pápán 1618-ban junius 3-kán kora 54. évében.

Iktári Bethlen Gábor.

Bethlen Gábor, Bethlen Farkas és szárhegyi Lázár Druzsziánna fia.

Bojti szerint 1605-ben Bocskay tette Hunyadmegye örökös főispánjává, és inscribálá neki a hunyadi várt. Mind tisztét, mind a várt elveszté Rákóczy Zsigmond alatt 1607-ben. Mikó Ferencz szerint: »Mind a magán történt esetért, talán a fogyatkozott állapottól is viseltetvén Bethlen Gábor, mert elkölt vala kezéből Hunyad, kit Bocskai idejében birt, nem vala semmi jószágá a pusztá Ilyénél egyéb, a fejedelemtől elbűcsúzóék és kiméne Ecsedbe Báthory Gáborhoz, szolgálja lévén.« Báthory Gábor mint fejedelem a dévai várt adá Bethlennek 1608. őszén, alatta udvari főkapitány, consiliarius és 1610-től fogva egyszersmind Csik, Gyergyó és Kászon főkapitánya. Hogy 1608-ban Báthorytól Hunyadmegye főispánságát kapta, bizonyítja 1608. jun. 12-kén kelt oklevél (Lib. Reg. IV. k.), melyben: Consiliarius noster ac universorum militum nostrorum Generalis Capitaneus et comes Comitatus Hunyadiensis. Báthory üldöztetése következtében 1612. szept. 13-án menekül ki a törökhöz és lőn megbuktatója Báthorynak, ő maga pedig azután fejedelem.

Iktári Bethlen István.

Bethlen István, Farkas és szárhegyi Lázár Druzsziánna fia.

Gábor fejedelem e testvére, ki egyideig udvari főkapitány, Brandenburgi Kata alatt Erdély Gubernatora, és 1630-ban kis ideig fejedelem, Bethlen Gábor által tétetett Hunyadmegye örökös főispánjává és mind Gábor uralkodása alatt, mind I. Rákóczi György fejedelemsége alatt Hunyad és Máramaros főispánja, meg Husztvára főkapitánya 1648. január 10-kén történt haláláig.

¹⁾ *Hozai Okmánytár III. k. 455. l.*

Iktári Bethlen Péter.

Bethlen Péter, István és mih. Csáki Krisztina fia.

Valamint atyja, úgy ő is Hunyadmegye és Máramaros örökös főispánja, és így I. Rákóczi György uralkodása kezdetén már szerepel. Hunyadmegyében a vajdahunyadi vár és az ilyei kastély voltak lakhelyei. A dévai vár birtokába a testvére, ifjabb Bethlen István halála után be volt iktatva, de azt egyideig István özvegye mint jegyajándékát birta, azután Rákóczi kezére került. Erdélyben a balásfalvi kastély és a vécsi vár is övé volt. Hogy mily viszáljai voltak Rákóczi fejedelemmel, azokat itt ismételni szükségfeletti. Hirtelen halt meg Bán nevű faluban, honnan teste apja ecsedi várába hozatott, és Nyir-Bátorban temettetett el. 1646-ban aug. 3-kán holt meg kora 36-dik évében. Neje gróf Illyésházy Kata két évvel később holt el.

Nagybarcsai Barcsay Ákos.

Barcsay Ákos, Sándor és illadiai Palatics Anna ¹⁾ fia.

I. Rákóczi György uralkodása kezdetén nagyon ifjan jutott e fejedelem udvarába. Már 1642-ben mint Rákóczi küldöttjét találjuk Konstantinápolyban Szalánczy kapitihánál; a következő években is, hol az oláh hol a moldovai vajdánál meg a német császárnál és a portán is. 1644. elején kelt leveleken első rendű aulae familiarisnak áll írva. Ez évben az udvari gyalogkapitányság megüresedésekor felemlítették az ő nevét is, azonban Rákóczi vonakodott őt kinevezni, mert »ifju és fellát.« Rákóczi az ónodi várban ez év december 20-kán kelt levéllel kinevezte karánsebesi és lugosi főbánnak. E hivatala mellé Bethlen Istvánnak 1648-ban történt halála után kapja Hunyadmegye főispánságát, minek felmutatja 1649. nov. elsőjén kelt levél, és 1650-beli levél szerint a fejedelmi tábla bírója is. Nem táblabíró, hanem már consiliarius 1653-ban ²⁾ és az ítélő tábla elnöke, meg bán és főispán. A következő évben a portára küldött követ. 1657-ben, midőn II. Rákóczi György Lengyelországba utazott, Barcsayt, meg Rhédeyt és Serédyt locumtenensekül kinevezte. 1658-ban az ország választá meg egyik helytartónak arra az időre, míg Rákóczi fejedelem távol lesz. Ez utóbbi év szeptember 14-ik napján a török nagyvezér Boros-Jenőn fejedelemmé avatja. 1661. január 6-án fejedelemségéről leköszönt. Ez év január havában, midőn fogva Kővárba akarták szállítani, Répa nevű falunál meggyilkoltatott.

¹⁾ Némelyek szerint *Erzsébet*, azonban a Naláczy-család nemzedékrendjében Erzsébeth Naláczy Péterné. Benkő szerint is Anna Barcsayné.

²⁾ *Appr. Const.* záradéka, és január 23-i oklevél szerint.

Főispánkodása idejében lakta Dévavárát is, melyet II. Rákóczi György adományozott neki. Első neje: Petrichevich Horváth Anna,¹⁾ második: Szalánczy Erzsébeth, harmadik, kit özvegyen hagyott hátra, Losonczy Bánffy Ágnes.

Albesi Zólyomi Miklós.

Zólyomi Miklós, a fogarasi várban fogságban elhalt Zólyomi Dávid udvari főkapitány fia.

1648-ban Alia Máriát, korotnai Alia Sámuel és Lorántffy Kata, a fejedelemné testvére, leányát, I. Rákóczi György gyámleányát vette nőül »Fejérvárott, hogy die 4. Octobris a fejedelem igen megnehezedett volna, a lakodalom die 7. Octobris nagy szomorúsággal ment vala végben.« Nejét Magyaroszágra Micskére vitte ki, de csak néhány évig élt vele, 1653. aug. 2-kán elvált ettől, ki 1654-ben máshoz ment nőül. Iktári Bethlen Istvánnak Zólyomi unokája és ifjabb Bethlen Istvánnak öccse lévén, Hunyadvára tartozékaival együtt reá szállott. Az 1657-ben august. 17-kére Szamosujvárra egybehívott országgyűlés megnyitásakor a rendek nevében ő köszönté a fejedelmet II. Rákóczi Györgyöt. 1658-ban a fejérvári országgyűlésen Zólyomi is aláírta april 16-án azon oklevelet, melyben a rendek Rákóczit arra kötelezték, hogyha a portával egyenlíteni nem lehet, le fog mondani s ezért azon uradalmakat, melyeket a mult évben neki adományoztak, ujolag biztosíták. Ekkor már consiliarius, mivé, ugylátszik, ez év elején választotta meg az ország. Barcsai minekutána 1658. oct. 10-kén beiktattatott fejedelemnek, őt Hunyadmegye örökös főispánjává nevezte ki és ekkor kaphatta Zarándmegye főispánságát is, miként oklevelekben találjuk. Midőn Barcsay Rákóczi elől Dévára vonta be magát, ő kísérője vala s Hunyadvarába huzódott be, melyet ostrommal fenyegetvén Rákóczi, megadá magát. Rákóczi a szászvárosi táborból 1659. szept. 11-kén irt sorai szerint: »Zólyomi meghódolt, beszorították Hunyadban.« Innen Szeben alá vitetett, »azonnal a fejedelem vasba vereté és fogságra Ecsed várába kiküldé.« Főispánsága másra ruháztatott és ecsedi fogságából csak Rákóczinak 1660. jun. 7-kén történt halála után szabadult ki. Kiszabadulása után visszanyerte a főispánságot. A Kemény János felléptekor Husztra menekült, itt tartózkodása alatt Ali szerdár fejedelemséggel kínálá meg, de Rhédey Ferencz intése s tanácsa is hozzájárulván, el nem fogadta, sőt a török leveleit felküldötték 1661. junius 26-án Keményhez. Kemény János parancsára őrizet alatt tartatott Huszton, Rhédey e várá-

¹⁾ *Thaly, Tört. kalászkok 2. lap.*

ban, hol Keménynek is vala praesidiuma; a fejedelem nyilatkozata szerint: »ha szabadon jár-kél, csak bosszuságomra is bemegyén Erdélyben, s a török közzé, s annál inkább, ha propter formam a török valami ajánlással lészen neki, és Apafi uram.« Arestomából Kemény János eleste után, tehát 1662. január végén, szabadula ki. Az Apafi fejelemsége alatt főispánkodása rövid ideig tartó volt, fejedelemkereséssel vádoltatván őt Apafi elfogatta és a fogarasi várba záratott. Semmi sem bizonyulván be ellene, kilencz havi fogság után, a fejedelemnő közbenjárására, 1664. február havában szabadon ereszték. Fogsága alatt mást tettek helyére főispánnak, vissza nem kapta főispánságát. Ezután idehagyva Erdélyt, kiment magyarországi hirtokára és ottan tartózkodott. Testvére leánya Barkócziné által osztályra szállittatván fel, 1666. feb. 3-kán Huszton kedve ellen ezzel osztályos szerződésre lép, a török előtt később tett nyilatkozata szerint: »mert féltém, hogy megfognak magamat is, s mind elveszik jószágomat«, de hamar megbánva tettét, a szerződést megszegte, mi pert vont maga után. Ugyanezen évben Hunyad vármegye főispánsága végett Kun István és Kapy György között harcz merült fel, melynek eldöntését a fejedelem a tanácsurakra bizván, ezek a főispánsághoz legtöbb joggal bírónak a törvényesen el nem ítélt Zólyomit mondták ki, de minthogy Zólyomi magát távol tartotta az országtól, a két versenyző fél közt Kapynek adák e tisztséget, miről értesülvén Zólyomi, kiben a tanácsurak nyilatkozata reményt gerjeszte, bejött Erdélybe a főispánság visszaszerzésére lépéseket tenni. Az Apafi nagyon kegyes fogadtatása által felbátorítva, a Fejérvártt szeptemberben tartott országgyűlés folyama alatt beadta Bánffy Dénes által kérelmét a fejedelemhez, ki a válaszádsát másnapra ígerte, mely hogy jó lesz, abban a tanácsurak egyike sem kételkedett. Azonban Kapy felhasználva az időt, minden követ megmozdított és Bánffy Dénes meg Naláczi István aludvarmester által rávetette a fejedelmet, hogy szándékától eltérjen, és Zólyomi kérése megtagadtatott. Ez évben tárgyalatott pere is az első törvényszéken, melyet elvesztvén a hunyadmegyei törvényszéken, hol ellenese Kapy elnökölt, a fejedelmi táblához felebbezett. Az 1667. január 5-től feb. 4-ig Maros-Vásárhelytt tartott országgyűlés ideje alatt hozott ítéletet a felső tábla, hol felperesnek gróf Thököli István is előállott, ki maga is Bethlen István egy unokáját birta nőül, itt is elveszté perét Zólyomi; az anyai javakból Vajda-Hunyadnak és néhány más birtoknak fele Thökölinek és Barkóczinének ítéltetett oda.

A per elvesztése után kétségbeesetten Hunyadvárába ment, ottan összeszedve becsesebb portékáit, márczius havában kiszökött Magyarországra, Nagyváradra, Hamza basához szaladt, ki

tárt karokkal fogadta, azután Temesvártt Kucsug basához, ki a török portára küldte. Egy egykorúnak a kiszökést felhozó sorai szerint: »itt ben ki lett legyen fatora, soha bizony nem tudhatjuk, Szilvásit megfogatta urunk, de nem volt vétke.«¹⁾ Az egybehívott országgyűlés a portára futásért perbe rántá. Űgye a portán felkaroltatott. A porta megparancsolá, hogy Vajda-Hunyád, Gyalu és a főispánság Zólyominak visszaadattassanak, és ez évben a portán már arról is tanácskoztak, hogy a fejedelemséget neki adják; de Apafinak sikerült követei által oda vinni a dolgot, hogy a porta felhagyott Zólyomi pártolásával, miről Apafinak 1668. febr. havában hozának hirt. Cserei Mihály előre bocsátva Zólyomiról, hogy részeges, csaknem féleszű, írja róla, hogy a porta Bethlen Gábor emlékezetéért, nagy becsülettel fogadta s ki is hozta volna fejedelemnek, de ott is részegeskedvén és bolondoskodván contemnálá a török. 1669-ben sem maradt nyugodtan, midőn a magyarországi bujdosók ügye fennforgott, Zólyomi újra kérni kezdte Erdélyt, még pedig tetemes területi átengedések mellett. »E törekvés, melytől pedig nagyon tartottak az erdélyi urak, »mert bizony dolog — írja Rozsnyai, — hogy valamint a haza határ nélkül, úgy sok test alatta fő nélkül lőtt volna«, Zólyomi újabb notáztatását vonta maga után.«²⁾

Konstantinápolyban lakva ezentul, nem nyugtalanítá Erdélyt 1677-ig. Ez év november havában elterjedt az országban, hogy Béli Pál egy vagy más úton a fejedelmet kivetni akarja és akarja, hogy »Kapy György a portára vigye be az adót, és ez ország nevével praesentálván, Zólyomit kérje ki fejedelemnek.« Látjuk, hogy gróf Csáky László Konstantinápolyban 1678. marc. 21-kén írásban biztosítja Zólyomit, hogy a fejedelemségre elősegíti és látjuk, hogy Apafi Fogarásból april 10-kén megrendeli Teleki Mihálynak, hogy jöjjön a hadakkal, mert szintén ezen órában ez mai szent napon érkezék igen szomorú hírünk, hogy Béli Pál Zólyomival Havas-Alföldében már beérkezett volna és Zólyomit hozná fejedelemségre. A porta nem a Zólyomi, hanem a Béli

¹⁾ Megjegyzendő, hogy Bethlen János történetíró azt írja, hogy Zólyomit a Thököli Istvánnal való viszálykodás hozta méregbe s okozta a portára beszkökést. Bethlen Miklós (*Önéletírása II. k. 68. l.*) ott hol 1685-beli ügyről szól, és azon 100,000 frtról, mely annak végbe vitelére ígértetett, hogy Csáky László Erdélyben ne legyen, — ezt írja: »Hej szegény haza! Így fizettél Isten tudja mennyi 100,000-et azért a róka-farkért, a melyet Teleki in anno 1667. a Zólyomi Miklós mentéjére akasztott vala hátul a fejedelem palotáján a gyűlésben; mert az üzél Zólyomit. Így fizettél Béliért, így most Csákiért.«

²⁾ Szilágyi, *Erdélyország Története II. k.*

Pál fejedelemségét pártfogolta, és minekutána a pártfogolással felhagyott és Béli a jedikulába vettetett, Zólyomi eddigi állapotjában maradt, Konstantinápolyban holtig »tiszteséges provisio levén reája.« ¹⁾

Kapy Kapy György.

Kapy György, András és Gyulaffy Borbála fia.

1654-ben nős, Bethlen Krisztinát, Bethlen Farkas nővérét birta nőül, kivel akkor N.-Pacsalban lakott. A lengyel hadjáratkor II. Rákóczi György fejedelemmel együtt jött ki Lengyelhonból. A Rákóczi részére a rendek által a fejevári országgyűlésen 1658. april. 16-kán kiállított biztosítólevelet ő is aláírta. Ekkor alkalmasint Közép-Szolnokmegye főispánja, valószínűleg utóda Wesselényi Istvánnak, nem pedig a mult évben elhalt Serédy Istvánnak. Barcsay trónra lépte után Kapyt Dézsnél fogadta magánál, mint Rákóczi titkos megbizással küldött követjét. Rákóczi neki adá a hunyadmegyei főispánságot is 1659. őszén, de attól már a következő év nyarán megfosztá őt Barcsay. Kemény János alatt, kinek Kapy neje rokona volt, mint consiliariust mellette működni látjuk, de a nagyszőlősi ütközetben betegsége miatt nem vett részt. Apaffi a görgény-szentimrei országgyűlésen notáztatta mint Kemény-pártit, azonban nemsokára feloldoztatott, és ez évben, 1663-ban, midőn a Szebennél táborozó oláh vajda két consiliarius küldését kérte Apaffitól, kik által tanácsait közölhesse a fejedelemmel, Apaffi Kapyt küldte Petkivel együtt a vajdához. Az 1665-ik év vége felé Kun István kezéből kivétetvén Hunyadmegye kormányzata, azt Apaffi Kapyra bizta. A Kun és Kapy közt felmerült harcznak a tanácsurak általi eldöntése után, mikor Zólyomi a megye főispánságát, mint ötlet illetőt visszakérte, Kapy sietett minden eszközt felhasználni, hogy a megye élén maradhasson; közbenjáróul felkérte Bánffy Dénest, de legnagyobb buzgósággal és eredménnyel Naláczy István működött a fejedelemnél részére, ki mint mondják, megesketé a fejedelmet, hogy Kapyt soha sém fogja megfosztani a főispánságtól, és Apaffi mindenki bámulatára mellőzve Zólyomit, Kapynek adta. A hunyadmegyei mellett a zarándit és középszolnokmegyeit is viselve, a magyarországi tizenhárom megye által 1669. aprilis végén Eperjesen tartott gyűlésen Apaffinak egyik biztosa volt. A Bánffy Dénes notapere tárgyalásakor Bánffy Zsigmond kikel-

¹⁾ Lehoczky szerint neje lett volna briberi Melit Klára is; állítja Kállay Ferencz is. Egy krónika azt mondja, hogy 1667-ben Zólyomi beszökésekor ide hagyta szép fiatal nejét. Lehoczky ezen állítását igazolja okleveles adat. Kemény, Dipl. VIII. k-ben.

vén az elnöki székből, Kapy elhőkölt. Ez időben második neje Bánffy Ágnes, ki Rhédey Lászlóné és ezelőtt Barcsay Ákos fejedelem neje volt. A Bánffy Dénes lefejeztetése után Apafi őt rendelte »több becsületes hivekkel együtt a végbeli tiszteknek béállatása és az ott való akadályos dolgoknak eligazítására.« Részes 1677-ben a Béldi Pál mozgalmaiban. Apafi ez év végén béküldé a portára az adóval, Béldi részéről is megbízásokkal ment be, de itt észrevevén, hogy Teleky Béldi ellen munkáltat, »Kapy többire csak szökve, paripán, igen igen postán, talám éj-nap hazajő Fogarasba, és még ő kezdi, mint nagy hűségéből, titkon a fejedelemnek vagy Telekinek kiadni a Béldi Pál portán való machinatióját; és hogy azért jött ki lóhalálában öreg teste romlásával ő, hogy maga hozza meg azt a nagy gonosz hirt cum particularitatibus, hogy viselhessen gondot a fejedelem magára és az országra. Nem tudta a veszett róka, hogy már hálóba csavarja a farkát.« Felesége árulta el Bánffy Zsigmond által a fejedelemnek. 1678. január 22-kén érkezett vissza a portáról és csakhamar Dévavarába záratott. »Dévában vasban hala meg (1679. július hó előtt), melyet testamentuma szerint vele is temettek, úgy a mint a lábára volt vetve. Azt pedig azért verték volt, hogy el akart szökni; meg is lehetett volna, minden dispositio már meglévén, ki is ment volt egy árnyékszéken a rabházból, de kiijedett s visszament a rabházba ugyanazon lajtorján és árnyékszéken, őt vagy hat helyen voltak lovai disponálva futásra egész Magyarorszáig; jól elmehegett volna, de fatum.« ¹⁾

Feslett életű, állhatatlan, tökéletlen és zsaroló ember volt. Egykor aranyi kastélya előtt székely tutajosok eveznek a Maroson, kik Kapy leányait látva, nyerítének, ezért Kapy elfogatja őket s mint lovakat megvasaltatá. Kővári László szerint jószágzsarlását igen jól festi azon eset, mely közte és gróf Balassa Imre közt folya le, ki Kapy mostohatestvérét Barcsay Judithot, Barcsay Zsigmond leányát birta nőül, és Balassa erdélyi jószágait tartá kezén; szerinte: »Balassa Magyarhonban bajba jő, Erdélybe fut, itt Kapy Apafival elhiteté, hogy mint kém jöve be, Balassával pedig azt, hogy a fejedelem el akarja fogatni, s mikor Balassa meg akar szökni, elfogatá ²⁾ s jószágait magának tartá, nem sokat

¹⁾ *Bethlen Miklós Önéletírása.*

²⁾ Cserei sorai szerint: »előre megállatja az utját, miutha csak tolvajok támadtanak volna rája, s mindenéből kifosztják, gyalog marad; a fejedelem katonái is elérkeznek, visszahozzák.« Balassának, kit 1675-ben mind januárban mind áprilben Erdélyben látunk, a lefejezett Bánffy Dénes tömegében is volt tizezer tallér érő portékája, »melyről három rendbeli kötés levelem van a szegény urral (Bánffyval).«

törődött vele, hogy a nyomorult Balassa koldustarisznyával mendégéle a fejedelemhez jószágait követelni.«

Hunyadmegyében Aranyon kívül Bokaj is lakfészke.

Osdolai Kun István.

(Lásd Küküllőmegye.)

Kun István, István és Sulyok Sára fia.

Két évig volt Hunyadmegye főispánja, azonban hogy Zólyomi Miklós elfogatása után, melyik hóban lett azzá, nem határozhatjuk meg. Hogy némelyek panasza következtében 1665. vége felé mozdítottatott el onnan a fejedelem által, gyanítható abból, hogy Kun sérelme az 1666. elején tartott országgyűlés folyama alatt tárgyalatott a tanácsurak által.

Naláczi Naláczy István.

Naláczy István, Péter és Palatics Erzsébeth fia.

A Barcsay Ákos »csirák«-jának nevezi őt Bethlen Miklós. Azon kevés urak egyike, kik midőn a török 1661-ben Apaffit fejedelemnek tette, e fejedelemhez csatlakoztak, és ő ez időtől fogva előbb mint aludvarmester, azután mint főudvarmester, kegyencze, kinek Apaffi sok szép jószágot adományozott, főleg Hunyadmegyében, meg Zarándmegyében. A fejedelemre nagy befolyása volt és írják róla, hogy mint Teleki politikájának egyik zászlósa, azon kor egyik legnagyobb, de nem igen szeretett tényezője.

Apaffi ötet, meg Balog Máthét, vitte magával, midőn 1663. őszén Magyarországra az érsekujvári táborba kiment. Az 1664-ik év január havában Belgrádba a nagyvezérhez küldé, hogy a behódolók számára menedéklevelet szerezzen. 1671-ben már mint főudvarmester jő elő; ez évben neki és nejének, Tornya Borbáliának egy zarándmegyei birtokot adományoz Apaffi. A főudvarmesteri állást is megtartva, 1678-ban Hunyadvármegye főispánjává és a dévai vár kapitányává neveztetett ki,¹⁾ s valószínűleg ez évben lett consiliarius is. Ez év végén ő vitte Adrianápolyba a portának az adót, honnan a következő év január havában tért vissza. Az 1684-ki tavaszon tartott országgyűlés folyama alatt, melyen Barcsay fejedelem privilegiumai eltöröltettek, ismét a portán jár; Bethlen Miklós szerint »fő követségre eltudták a portára; nem kicsiny subtilitas volt, mert ha honn lett volna, nehezen vehették volna erre (az eltörlésről szóló törvényczikk megerősítésére) a fejedelmet.« 1688-ban hala el felesége. A zer-

¹⁾ Egy adat szerint egyszersmind Zarándmegye főispánja is.

nyesti ütközet után a kormánytanács által Kolozsvárrt 1690. augst. utolsó napján a Bethlen Miklósnak, mint a császárhoz felküldött követnek, adott utasítást, melyet ifjabb Apaffi Mihály is aláírt, ő is aláírta, és ekkor a második volt a tanácsosok közt. Az 1698-beli országgyűlés lajstromába mint tanácsúr, meg Hunyad és Zaránd megyék főispánja van beírva. Cserei szerint, ki Naláczyról mind Bánffy Dénes, mind Béli Pál elleni működésiért kárhoztatólag szól, Naláczy 1702-ben »szép öreg vénségben meghala bábolnai házánál.«

Nagybarcsai Barcsay Ábrahám.

Barcsay Ábrahám, Sándor és Rusori Ilona fia.

II. Rákóczi Ferencz alatt főispánja Hunyadmegyének. Thaly Kálmán szerint kormányzéki tanácsos is és erdélyi kincstárnok; szerinte Rákóczi Maros-Vásárhelyről őt küldé Konstantinápolyba, erdélyi fejedelmi székébe lett ünnepélyes beiktatását jelentő rendkívüli követeül a portára.

Némely nemzedéki táblázat Ráday Klárát mutatja mint egyik nejét, másik neje gr. Teleki Krisztina.

Allítólag 1716-ban halt meg.

Naláczi Naláczy Lajos.

Naláczy Lajos, István és Tornyai Borbála fia.

Apafi fejedelemsége tiz utolsó éveiben e fejedelemnek egyik főasztalnokja; volt az országos deputatio tagja is.

I. Leopold császár alatt főkormányzéki titkár. 1709-ben Hunyadmegye főispánja lön, mivé a császár által 1713-ban erősített meg.

Neje iklódi Toldalagi Mária.

VIII.

KÖVÁR-VIDÉK FŐISPÁNJAI.

A kövári vár régen Laczkfi András erdélyi vajda birtoka lehetett, kinek György nevű fia 1368-beli oklevélben mint »filius vaivodae de Kőváry« jó elő. A XIV. század végén a Drágfyak birtoka lett, e család tagjai birják ezután, és somlyai Báthory Anna, ki előbb bélteki Drágfy Gáspár, azután Homonnai Drugeth Antal özvegye azt 1548-beli oklevélben »castrum nostrum«-nak írja. A Drágfy-család utolsó físarjadéka 1555-ben elhalván, csak leányivadék maradván hátra, nyírbátori Báthory György, ki a volt Drágfynét Báthory Annát nőül vette, Kővárt elfoglalva tartotta, az ő kezén találjuk 1565-ben is, ki akkor híve Szapolyai János Zsigmondnak. 1565-ben Svendi Lázár beveszi a várt Miksa császár számára.¹⁾ A Miksa ellen hadat viselő János Zsigmond 1567-ben Bebek György által ostromoltatja azt és az ostrom tizenharmadik napján János Zsigmond ura lesz a várnak. Pesty Frigyes szerint a kövári uradalom Közép-Szolnokmegye kiegészítő részét képezte; szerinte »a XVI. század alatti sorsáról keveset tudunk, még is ennek lefolyása alatt készült elő Kővár-vidék különválása az eddigi földirati szervezettől. Kővárnak különválását Közép-Szolnok megyétől hihetőleg a XVI. század végére tehetni.« A fiskálítások közé a kövári vár, nézetem szerint, az 1567. utáni években soroztatott. Első, kit mint a vár főkapitányát ismerünk, malomfalvi Brinyi László.

Malomfalvi Brinyi László.

(Lásd Marosszék.)

Brinyi Lászlót mint Marosszékben birtokost látjuk; e székhelyen kezén, pénzen vett birtokain kívül, voltak oly birtokrészek is, melyeket Báthory István Alárdi Ferencz notáján adományozott neki.

¹⁾ A Marczali által közölt Regestákban 1565. márcz. 14-ki levél szerint: »Báthory Györgyöt majdnem elfogtuk, ki azóta már hírséget esküdött a császárnak. Ez által Kővár is hatalmunkba kerül.«

Főtisztséget viselt Marosszékbén. E szék királybírája, azaz főkirálybírája lett valószínűleg 1576. után; így fordul elő 1580-ban ez év márczius 24-ik napján kelt oklevélben.¹⁾ De ugyan ezen 1580-ik évben királybírói tisztsége, úgy látszik, megszűnik, s kapja a kővári kapitányságot. Ekként július 10-kén kelt oklevélben áll.²⁾ Feltehető, hogy addig e polczon maradt, míg az udvari lovasok alkapitányává kinevezték.

Udvari alkapitány, vagy is az udvari lovasok alkapitánya 1583. december 5-kén kelt oklevél szerént; 1588-ban július 23-kán kelt oklevélben is még ily minőségben látjuk.³⁾

Szentbenedeki Keresztury Kristóf.

(Lásd Kolosmegye.)

Keresztury Kristóf, Báthory Istvánnak fejedelemsége előtti szolgálja, s ezen kívül még két Báthory fejedelem jószágai főtisztartója sokamaraispánságból kővári főkapitányságra emeltetett és ezzel együtt utoljára Kolosmegye főispánja, consiliarius, és Mária Krisztierna Erdélyben léte alatt ennek udvarmestere volt. 1584-től kezdve 1599. közepéig, haláláig jó elő mint Kővár főkapitánya.

Halála után hogy ki lőn helyére kinevezve, nem tudjuk. Báthory András vajda szomorú vége után Kővár megadta magát Mihály oláh vajdának 1599. november havában, ki által oda *Léka Aga* lett főkapitánynak téve; e kapitánytól a várt 1600. szeptember havában Székely Mihály szathmári főkapitány a császáriak részére kézhez vette és a német uralom alatt is császáriak kezén állott.

Osztopáni Perneszy Gábor.

Perneszy Gábor, Perneszy István várhegyi kapitány fia.

Midőn 1598. junius havában az erdélyi tanácsurak Gyulafehérvárról egy felterjesztéssel Rudolf császárhoz küldötték, a felterjesztésben nevéhez nem kapcsolták czímét. Arra, hogy a német uralom alatt ő viselte volna a főkapitányságot, nincs adatunk, de szól adat arról, hogy része volt abban, hogy Kővár a Bocskay István kezére jutott.⁴⁾ Bocskay alatt kővári kapitány és

¹⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XII. k.*

²⁾ Ugyanott.

³⁾ Ugyanott és *App. XIII. k.*

⁴⁾ Az 1601-ki goroszlói veszedelem után Perneszy több nemessel Szebenbe vonta be magát, honnan őket a némettel tartó szebeniek ki nem bocsátván, Perneszy és sógora, Keserű János, parasztruhában szöktek ki.

Közép-Szolnokmegye főispánja, így áll 1606. október 11-kén kelt oklevélben is. E fejedelem halála után Rákóczi Zsigmond fejedelem alatt a Homonnay Bálint kezébe ejtő a várt és az 1607. jun. 24-ki országgyűlés notázta: »hogy hazája és ez országnak legitimus fejedelme ellen cselekedvén, az ország fővégházát Kővárt idegen kézbe ejtette.« Néhány évvel ezután mint a szathmári vár alkapitányát látjuk. A Báthory Gábor által visszaszerezve volt kővári várat e fejedelem megöletése után Dóczy András szathmári főkapitány 1613-ban Perneszy által foglaltatta el a császáriak részére. A következő évben, úgy az azutániakban mint ecsedi kapitány szerepel. A Homonnay György mozgalmi idejében nagy ellenségeskedésben állott Bethlen Gábor fejedelemmel, mi saját leveleiből is kitetszik. Bethlen 1616. szept. 3-kán Rhédey Ferenczhez írt levelében ily sorok állanak: »Ecsedből Perneszt ha nyakon kötve kiadnák olykor, a mikor annak ideje lenne, felette dicséretes dolognak tartanám.« 1619-ben is Ecsed várában lakott, de hogy mily állásba jött ő ezután, minekutána Ecsedvára Bethlen fejedelem uralma alá került, felderíteni nem tudjuk. Neje Surányi Borbála. Fia is Gábor nevű. Leányát Lónyai András bírta nőül.

Szilágyi János.

Szilágyi János, kisnemes család ivadéka, Bojthi Gáspár szerint: non ex vetustate Szilagyiorum familia, sed obscura et modicis parentibus natus satrapa.« Nagy Iván által ¹⁾ a Krasznamegye Szilágy-Somlyói előnévvel bíró család ivadékanak van felhozva, és szerinte neje Lónyai Borbála.

1608., 1610., 1612-beli oklevelekben ²⁾ mint kővári kapitány, és az utóbbi év oklevelében »generosus« czímmel jó elő. ³⁾ A Marczali által közölt »Regesták«-ban Dóczy Endrének 1613. szept. 5-ki levelében ily adat szól róla: »Báthory Gábor a kővári kapitányt Szebenben küldte pénzért, ezt visszatértében a székelyek pénzesztől elfogták.« ⁴⁾ A Báthory Gábor megöletése után, minekutána Dóczy Endre szathmári főkapitány a várt, melyben

¹⁾ *Magyarország Családai X. k.*

²⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. VII. k.*

³⁾ Kővárt 1608-ban szeptemberben az országgyűlés Báthory Gábornak inscribálta: »kiváltképpen pedig, hogy Kővár ez országtól elidegenedvén, nagyságod maga ipartársával újonnan visszaszerzette, mi is ngodat azokban assecuráljuk egész országul úgy, hogy ngod után maradéki is örökösképpen birhassák.«

⁴⁾ *Tör. Tár 1879. érf. 362. l.*

Báthory özvegye lakott, Perneszy Gábor által a császáriak részére elfoglaltatta, Szilágyi benne maradt mint kapitány s míg az a Bethlen fejedelem kezére került, Szilágyi csak a maga hasznát tartva szem előtt, hol egy hol más felé hajlott. Nyereséget Bethlen részéről látva hogy nem kap, a fejedelem biztosra, ki őt a hűség-
eskü letételére akarta bírni, tőle, mint Bojthi írja: « ab homine avarissimo, qui utilitatem pluris quam honestatem aestimabat, et cui oppidum Ovarinum ab Andrea Dotzio prodicionis praemium nomine Caesaris promissum erat, nihil obtinuit », semmit sem vívott ki. A kapitányságot 1615-ig viselte, addig míg Mátyás király a várat egyezmény útján Bethlennek visszabocsátá. A császári biztosoknak Medgyesen augusztus 12-én kelt jelentése szerint: » appropinquantibus quarta die Kövarinum, capitaneus loci egregius Joannes Zilágy cum praesidiariis equitibus nobis obviam venit . . . sequenti die arcem ingressi . . . capitaneus claves arcis obtulit. «¹⁾ A vár átadása után jószágok miatt állott elé vádakkal, mi Bethlennek Dóczyhoz ez évben írt két leveléből tetszik ki,²⁾ hol ily sorok állanak: » az mi a Szilágyi János jószágának elfoglalását illeti, bátor a jámbor különben ment volna végére, ne is busította volna azzal kegyelmedet, hanem elsőbben bennünket requirált volna és ha eltalálták volna foglalni, annakutána méltán instituálhatta volna kegyelmedet, és egyebek előtt is felőlünk quaereláját; de mi úgy tudjuk, úgy is vagyunk hírünkkel, hogy senki az ő jószágát nem bántotta, ezután is nem bántja; « továbbá: » mi hírünkkel és akarattunkból csak egyet is jobbágyságot Szilágyi Jánosnak elfoglalni nem parancsoltunk, hanem nemes embereket (kik a várhoz szolgáltak), az kiket hatalmasul háborgatott ennekelőtte, talán nincsen ilyen módja immár azoknak háborgatásában. Ha pedig valamiben oly nyilvánvaló igazságát hja, minden egy

¹⁾ Erd. orsz. gy. Eml. VII. k.

²⁾ Bethlen G. f. Politik. levelei 25. l. — Tör. Tár. 1885. évf. 251. l. Utóbbiból érdekes Kövára nézve a következő: » Kövárvidéken inkább minden faluban afféle megnemesített boérok, kiket vajdáknak is hírnak, voltak; mikor privatus emberek bírták Kövárat és nem fejedelmek keze volt rajta is, azok az ő szabadságokban és nemességekben megtartottak, holott nemcsak a várnak urától avagy földesuraktól, hanem régi királyoktól és fejedelmektől vagyunk szabadságokról privilegiumok, attól elválva, hogy az várhoz lovok hátán imide-amoda való küldezőssel tartoznak szolgálni. Ez ilyeneket szegény Báthory fejedelem idejében ugyan híre nélkül hatalmasul háborgatták és nyomorgatták és jobbágyságokká akarták tenni némely donatariusok, de annak szegények ők nem engedtek, búdosással és minden marhájuknak elvesztésével elkerülték az jobbágyságokat akkor is. «

jobbágyért, kettőért vagy erdejében két vagy három szálfáért ne forgasson confoederatiót, jűjjön be, producálja igazságát, az törvény szerint készek leszünk eligazítani minden dolgait.«

Szamosfalvi Mikola János.

(Lásd Kolosmegye.)

Mikola János, Mikola Ferencz és briberi Melith Anna fia. Ő, ki már Mihály oláh vajda idejében az 1600-beli nemzeti táborban szerepel, ki Bocskai, Rákóczi, Báthory és Bethlen fejedelmek alatt Kolosmegye főispánja, és utóbbi alatt consiliarius is, 1615. július havában lett kővári főkapitány. 1620-ban Bethlen Gábor Rhédey Pálra ruházta a főkapitányságot és Mikolát kincstárnoknak tette; de Mikola a kincstárnokságot el nem fogadta, ő megtartotta a főkapitányságot, melyet alkalmasint haláláig viselt. 1624-ben pünköszt előtt még életben állott; tán 1625-ben holt meg. Neje Kováchóczy Zsuzsánna.

Jeszeniczei és budetini Szunyogh Gáspár.

Szunyogh Gáspár, Mózes és szunyogszegi Majláth Ilona fia. Allítólag anyja jogán birtokos Erdélyben; azonban Kemény azon idegen fiak közt említi fel, kiket Bethlen Gábor telepített meg az országban és mozdított elő. E fejedelem udvarában találjuk 1619-ben, és 1621-beli adat szerint főasztalnok, kit ez év április havában mint követet küldött a velencei köztársaság fejéhez, ¹⁾ honnan szeptember havában jött vissza. Bethlen nőül adta neki a Rhédey Ferencz mostoha leányát, Rhédey Pál özvegyét, Losonczy Bánffy Zsuzsánnát, kit 1623-ban vett el. Egy márcz. 7-ki levél szerint: »Princeps pro futura septimana dicitur Varadinum rursus discessurus, solemnitate nuptiarum Magnifici Caspari Zunyogh, relictam viduam quondam Pauli Rhédey sibi desponsati interfuturus.« ²⁾ Kővárnak főkapitányságát kapta Bethlentől, melyben utóda Mikola Jánosnak; főudvarmester is a Bethlen uralkodása végéig; Kemény szerint: »fő hopmesterségben is tartá egyideig; ettől vöttem volt én is az Erdélyből kibontakozása után az kövesdi jószágot.« A Bethlen halála után a Brandenburgi Kata pártján állott. A kővári kapitányságot 1630-ban veszté el, Kemény szerint, minekutána Bethlen István a Csáky István hadát szétverette — »Szunyogot az kővári kapitány-

¹⁾ Tör. Tár 1879. évf.

²⁾ Pray, Princip. Gab. Bethlen I. k.

ságból kirekeszték, Gyulaffi Sámuel, ki veji vala az gubernator-nak, collocálák helyében;» azonban adat szerint előbb Zólyomi Dávidot nevezte ki Brandenburgi Kata, t. i. april 24-kén, azután néhány hóval később kapta e tisztséget Gyulaffy. ¹⁾ Ezután kiment Magyarországra, hol 1641-ben már szendrői kapitány és 1642-től 1659-ig Gömör vármegye főispánja.

Albesi Zólyomi Dávid.

(Lásd Kolosmegye.)

Zólyomi Dávid, Miklós és deregnyői Daróczy Zsófia fia.

Iktári Bethlen István veje, ki Bethlen Gábor és I. Rákóczi György alatt udvari főkapitány, székeleyek generalisa, háromszéki főkapitány és Kolosmegye főispánja, kit hatalmaskodásáért és a fejedelemseli versenye miatt I. Rákóczi György notáztatván 1633-ban, Kővárba záratott és ott 1649. aug. 1-jén halt meg. Volt Brandenburgi Kata által 1630. april 24-kén kővári főkapitánynak is kinevezve. E tisztségbe beiktatásáról, ottani működéséről adatunk nincs, csak azt látjuk, hogy Brandenburgi Kata 1630. augusztus 18-kán mást nevez ki oda főkapitánynak. ²⁾

Ráthóti Gyulaffy Sámuel.

(Lásd Dobokamegye)

Gyulaffy Sámuel, László és Széchy Kata fia.

Iktári Bethlen István veje, ki Dobokamegye főispánságát viselte; Brandenburgi Kata által 1630. aug. 18-kán Kővár főkapitányává tétetett meg. Hogy meddig szerepel ekként, nem bizonyos; 1631. július 26-ki oklevélben csak mint Közép-Szolnok megye főispánja van felhozva, de gyanítható, hogy 1633-ig főkapitány is. Meghalt 1636-ban.

¹⁾ Itt felemlítem Pesty Frigyesnek (*A eltűnt régi vármegyék II. k. 67. l.*) a Szunyogh Gáspár főkapitánykodása idejére vonatkozó következő sorait: »Bethlen Gábor fejedelem egy 1626. évben kelt levelében Prépostvári Zsigmond közép-szolnoki főispánt erősen megrójjá, hogy Kővár igazgatásába beleártotta magát» holott tudhatja — mondja a fejedelem — hogy az egész kővári jószág és districtus egy liber baronatusság, privilegiatus hely lévén sem ispánnak sem másnak ott jurisdictiója nem volt; hanem ha valamely azon jószágbeli részeket, falukat mások birtak is az fejedelmi beneficiumokból, azok között való casusok is az várban tisztviselőnk előtt arra plánáltattanak.«

²⁾ Kővárnak alkaptánya 1630-ban berkeszi Katona István.

Sárospataki Róthy Orbán.

Róthy Orbán, Orbán és Ragyóczy Kata fia.

A Róthy-család nagy Iván szerint ¹⁾ előnevét Ecséd (tán a Hevesmegyében fekvő) helységről írta. Orbán a Rákóczi György szolgálatában állott ennek fejedelemsége előtt; a sárospataki vár praefectusa volt, ²⁾ s úgylátszik a Rákóczi fejedelemsége első éveiben is ott szerepel, innen levelez 1632-ben a fejedelemmel, ³⁾ s tán nem ez évben, hanem 1633-ban lőn főkapitánya Kővárnak. Az oratornak 1633. jan. 24-én Konstantinápolyból Rákóczihoz irt levelében ily sorok állanak: »azt is ő (Musztafa csasz) hirdette vala ittben, hogy minden tisztviselőket megváltoztatott Nagod s minden állapotokra magyarországiakat praeficiált Nagod, az Nagy Pál (udvari gyalog kapitány) uram állapotját is Róti Orbán uramnak adta Nagod«. Szalárdinál ott, hol az 1633. aug. 29-kén megnotázott Zólyomi Dávidot hozta elé, ily sorok állanak: »A fejedelem Zólyomit Kővárba küldvén, oda való kapitányságra régi meghitt jó ember szolgáját Róthi Orbánt állatván.« Midőn 1636-ban szabadsággal távozott el Kővárból, Monaki Mihály volt helyettese; Rákóczi Szászvárosról nov. 27-kén irt levele⁴⁾ szerint: »Monaki Mihályt ma küldtem Kővárban, hogy ott legyen, mivel Róti uram felesége látására kimegyen.« Felesége Nagy Iván szerint Mocsáry Zsófia, ki alkalmasint első neje, mert egy 1644. februárban kelt adat szerint ⁵⁾ neje: Filstick Kata. Róthy részt vett az 1644-ki hadjáratban és e hadjárat alkalmával kassai helytartóvá is tétetett. Szalárdi szerint: »A fejedelem Kassa városában is két ezer jó magyar és német gyalogot hagyván, locumtenensül, helytartóul Róti Orbánt rendelte vala, hogy azon noha igen siket, de régi látott hallott, igaz magyar vitéz, becsületes hű ember, s a fejedelemnek is régi meghitt jámbor és kedves szolgája is vala.« Ez időben mint kővári főkapitány és »Generalis Cassoviensis Locumtenens« áll oklevélben. ⁶⁾ Mint kassai generalis holt meg 1645. jul. havában; ifj. Rákóczi György július 21-ki levele szerint: »Róti uram halála káros mostani állapotokban.« Magyarországi birtokain kívül Kővár vidékén több faluban volt birtoka.

¹⁾ *Magy. orsz. Családai IX. k.*

²⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XVII. l.*

³⁾ *Iört. Tár 1883. évf. 528. l.*

⁴⁾ *A két Rákóczi Gy. családi lev.*

⁵⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XVIII. k.*

⁶⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr.*

Váradai Monaky Mihály.

Monaky Mihály hű szolgája Rákóczi Györgynek. 1636-ban rövid ideig a kővári főkapitány távolléte alatt helyettes. 1644-ben is midőn Róthy a hadjáratra ment ki és kassai helytartó, I. Rákóczi György őt, »régi meghitt szolgáját,« rendelte oda helyettesnek és 1645-ben a vár valóságos főkapitányává tette. E két év alatt kétszer volt veszélyes beteg. Mint főkapitányt 1646-ban is látjuk szerepelni. Hogy mikor következett be halála, nem tudjuk, 1651. ápril 28-ki adat néhainak mondja. Hogy utódja Mikes Mihály, határozottan nem állíthatjuk, mert ezt később évi levél mutatja fel kapitánynak. Neje Köblös Zsuzsánna. ¹⁾

Zabolai Mikes Mihály.

Mikes Mihály, Mikes Zsigmond és Imecs Borbála fia.

Haller Gábor naplója szerint 1633-ban oct. 27-kén Erdődy György varasdi főispánnal Leydában volt, valószínűleg Erdődynek utjában kísérőtársa. János nevű testvérevel, ki Tarnóczi Sárát, Tarnóczi Sebestyén szép leányát, nőül akarta birni, meg Pál nevű öccsével 1637-ben szent Erzsébet nap tájtt elrabolta Sárát a Tarnóczi szentléleki kastélyából, ezért 1638. tavaszán az országgyűlésre megidéztetett de be nem várva az országgyűlést, Zaboláról testvéreivel együtt kimenekült Moldvába s ott Lupul vajda szolgálatába állott, az országgyűlés által május 10-kén notáztatott, később, 1639. ápril 9-én kegyelmet nyert. Mikes Mihály a kimenekülés idejében már nős volt, sőt Szalárdi e soraiból: »feleségérül maradott gyűjteményeket« özvegynek vélhető, holott a család nemzedékrendjében csak Paczolay Borbála, ki ezután is életben áll, van nejeül felmutatva. Nehány évvel megkegyelmezése után az udvari lovasságnál nyer szolgálatot, ²⁾ és részt vesz az 1644-ki hadjáratban, Rákóczy Kassáról való kiindulása után »az artellariáknak és azok mellett levő pattantyusoknak gondviselésére Mikes Mihályt főgondviselőül rendelte vala, hogy ő is már akkor az udvari katonák között való fizetésen volna.« 1645-ben is a harcztereken működik. Szalárdi szerint »Szerencs megvételeben is a fejedelem kedve szerint szolgált.« Ez időben alkalmasint már udvari alkapitány, az az: az udvari lovasok alkapitánya, így mutatják őt azutáni levelek. 1648-ban

¹⁾ Adatok: *Szalárdi Krónikája.* — Dr. Ötvös, *Rejtelmes levelek* 54 l. — *A két Rákóczi Gy. fej. családi lev.* — Jos. Com. *Kemény, Dipl. Tr. App. VIII. k.*

²⁾ Kemény János közbenjárására.

két versben járt mint követ külföldön; volt a curlandi herczegnél, meg Frigyes Vilmos brandenburgi örgrófnál. ¹⁾ Bethlen történetíró szerint Rákóczi által több külföldi fejedelmekhez küldetett szövetségeseket szerezni. ²⁾ II. Rákóczi Györgynek is hű és kedves embere; a fejedelem adományozta neki és nejének felét Maros-Ujvárnak 1649-ben, s alatta is udvari alkapitány és a fejedelmi tábla assessora ezután. 1653-ban zsoldos sereg élén Szucsva ostromában vesz részt, az ostrom után onnan mint fővezér vezetett sereget Lengyelországba a lengyel király segítségére. Még 1655. márczius 21-ki oklevélben az udvari alkapitány czíme mellett a táblai ülnökséget találjuk, de a következő évben consiliariusnak áll irva, sőt cancellár is. Ez évben, 1656-ban Rákóczi sereg élén Kosztandin vajda segítségére küldé be Oláhországba; a fejedelemnek hozzá márczius 14-kén intézett levelén ily hátírat áll: »Generoso Michaeli Mikes de Zabola, consiliario, cancellario, arcis et praesidii nostri Kővariensis Capitaneo supremo, Exercituum nostrorum pro Ilmo Constantino Vajvoda militarium Generali etc. fideli nobis sincere dilecto.« E hátírat az első adat, mely kővári főkapitányságát is mutatja, hogy mikor tétetett azzá, nem tudjuk, hogy 1658. júniusban is birja azt, igazolja Rákóczi-nak Mikeshez június 22-kén írt levele. ³⁾ Az 1657-kí lengyel hadjáratkor a fejedelemmel ment ki és a fejedelemmel jött vissza Erdélybe. A Szamosujvártt ez év augustus havában tartott országgyűlésen jelen volt, innen küldé őt Rákóczi a magyar királyhoz titkos megbizással.

Mikes a Rákóczi leköszönése után is hű maradt Rákóczi-hoz. A Rákóczi másodszeri fejedelemsége alatt is mint főkapitány, cancellár és udvari kapitány szerepel. A Barcsay fejedelemsége alatt mikor Rákóczi kiment, ő is kiment és ott folytatta a cancellárságot. Helyébe más cancellárt 1659-ben májusban választott az ország. A Rákóczihoz való hűségét mutatják egy krónika ⁴⁾ e sorai: »ki minden ezelőtt eltölt és ezután következett változásiban egész életéig mellette volt,« és tanusítja Rákóczi 1659. május

¹⁾ Szilágyi, *Actes et Doc. etc.* 420. l.

²⁾ A curlandi herczegnél, ki fia keresztelésére Rákóczit keresztapának hitta meg, Mikes mint helyettes szerepelt.

³⁾ *Erdélyi Országgy. Eml. XI. k. 400. l.* Itt megjegyzendő, hogy Szalárdi mint kővári kapitányt állítja előnkbe váradi Balogh Lászlót, ki szerinte akkor lett kapitány, mikor helyébe Rákóczi kinevezte Sebassy Miklóst az udvari gyalogok főkapitányává, e pedig 1656. végén mint ilyen már szerepel.

⁴⁾ *Petrichovich Horváth Kozma önéletírása.*

21-kén Kemény Jánoshoz irt levele¹⁾) e soraival: »Mikes Mihály uram mi mellettünk az sárt híven megállá, most vettünk ő kegyelmének jószágot,²⁾ nem hiában mondják: Rara avis az hűség.« Mikor Rákóczi a fejedelemség visszafoglalására beindult, Székelyhidáról Mikest indítá be az előcsapattal, ki bejőve Barcsay fizetett hadát Gorbónál felverte. Ő volt, ki öccse Mikes Kelemen és szárhegyi Lázár István csiki főkirálybíró segítségével a marosvásárhelyi országgyűlésen kivívta, hogy Rákóczit újra megválaszták fejedelemnek. Őt Gaudi Andrással együtt küldte Rákóczi sereggel Oláhországba Mihne vajda segítségére. Midőn a bejött török visszatért, Rákóczi őt küldé, »hogy Kolozsvártól fogva által Szebenig a Barcsay Ákoshoz hódoló, vagy hódolni akaró hazafiainak utjokat általvágja.« Rákóczi Szebentől eljövetelekor reá bizta Szeben ostromlását. Jelen volt az 1660-ki gyalui ütközetben, hol egyike volt azoknak, kik a megharczolást leginkább sürgették, s minekutána Rákóczi megsebesült, elmenekült a csataterrről. Ezután az ecsedi várban találjuk, e várt védelmezte a budai basa ellen, mely alkalommal a budai basa hogy Mikes Mihályt a vár feladására kényszerítse, a vár eleibe akasztófát állíttatott s beizente Mikesnek, hogy testvérét Mikes Jánost arra felfüggeszteti, ha tovább is ellentáll, mire Mikes visszaizente: »Am tegye, mert testvérem bizonynyal nem akarja, hogy árulással mentsem meg életét.« Később Munkácson Rákóczi fejedelem özvegye és az ifju fejedelem, t. i. I. Rákóczi Ferencz, szolgálatában látjuk, kitetszik ez a Rhédey László által Husztról Mikes Mihályhoz 1661. junius 6-án irt levélből, mely így kezdődik: »az ifju fejedelemhez ő nagyságához küldvén szolgámat, ez alkalmatossággal nem mulatám el, hogy kegyelmedet ez kis írásommal levelem által meg ne látogassam. E mellett ugyan ő nagyságának küldöttem egy tevét és egy gyermekdet lovat, kérem kgdet szereretettel, ne difficultálja praesentálni. . . . Kegyelmed nagy szolgálta. Az én jóakaró uramnak, Gaude András urnak ajánlom szolgálatomat. »Vagy két hóval ezután, midőn a Kemény János seregéből a Kemény Simon által vezérelt csapat Munkácshoz közeledett, Mikes a Kemény csapatját megzaklatta; Rákóczi Györgynét rábirta, hogy azt ott táborozni meg ne engedje. Kraus krónikája szerint Mikes Kemény Jánosnak akkor nagy ellensége vala, ezért Bethlen János történetirő Mikest háládatlansággal is yádolja. Bethlen nem kedvelte, írja róla, hogy a

¹⁾ *Magy. Tört. Társ XVIII. k.*

²⁾ Barcsay az 1658. novemberi országgyűlésen notáztatta azokat, kik Rákóczihoz pártoltak és vissza nem térnek.

lengyel háborúra Rákóczit leginkább ő ösztönözte, ő tüzelte a vaskapui és gyalui ütközetekre, és az utóbbiból első volt, ki a csatátért odahagyta: »primusque sine vulnere desertor fuerat.« Mikola kitünő műveltségű embernek festi; Szalárdi szerint Bécsben tanult fiatal korában. Magtalanul holt el. Felesége hogy 1670-ben künt Báthory Zsófia mellett tartózkodott, kitetszik az özvegy fejedelemné egy Munkácsról irt leveléből; ¹⁾ e nő Erdélyben halt el, 1679. jun. 27-kén temettetett el. ²⁾

Váradi Balogh László.

Balogh László, Balogh János és Kabos Zsófia fia.

Anyja e László és ennek Ferencz nevű testvérével az 1614-ki lustrában mint Kölpényen lakó özvegy fordul elő. Neje: Borsos Anna, Borsos Tamás portai követ leánya. Borsos a maga naplójában az 1620. szeptember 13-ra jegyzettek után ezt írja: »Csak az elődedin ígertem az én nagyobbik leányomat Annókat Balog Lászlónak, elég nagy kedvetlenül, kit adjon az szent Isten az ő nagy nevének dicséretére.« Balog az 1635-ki lustra szerint mint birtokos Kölpényen lakott. Ő az, ki a kölpényi reform. templomban létező kehelyt e templomnak ajándékozá. Az 1635., 1636., 1637-ki országgyűléseken Marosszék részéről mint választott követ jelent meg. ³⁾ Mint küldött a török portán jár az 1636. február és május havai közt, az országgyűlés ideje alatt. ⁴⁾ Ez évben a borosjenői békéről szóló oklevelet mint marosszéki alkapitány irta alá; ily minőségben részt vett az ez évi hadjáratban. 1637. január 31-kén Marosszék tisztségéhez intézett levélben is vice capitaneusnak áll irva.

Részt vett az 1644-ki hadjáratban; ez évben borsai Nagy Pál halála után az udvari gyalogok főkapitányává teszi őt I. Rákóczi György. Az ifju Rákóczi György is ajánlotta őt a fejedelemhez június 10-kén irt levele ⁵⁾ e soraiiban: »Az mi az gyalog kapitány dolgát illeti, asszonunkkal (Lorántffy Zsuzsánna) ő nagyságával és Kassai urammal beszélgettünk, ő nga és Kassai uramnak nem tetszik, ngod vallásunkon kívül valót állasson, hanem tetszenék Huszár Péter uram, ha penig őtet ngod nem akarná állatni, vagy Barcsai Akos, avagy penig marosszéki Balog László

¹⁾ Deák Farkas, *Magy. Hölgyek level.* 333. l.

²⁾ »Keresztény Magvető« 1887. évf.

³⁾ Benkő Károly, *Marosszék.*

⁴⁾ *Jos. Com. Kemény, Notitia Capit. Alb. II. k.* Toldalaghi Mihály Koronkán május 9-én kelt levele szerint.

⁵⁾ Dr. Ötvös, *Rejtelmes levelek.*

lenne sat.« Kinevezése ideje Rákóczi Ungvárról 1644. július 21-kén nejéhez írt levele e soraiból tűnik ki: »Balog Lászlót állatjuk gyalog főkapitánynak; most azért bebocsátottuk, hogy készüljön és kijöjjön; ha miből megtanál édesem, legyetek segítségül neki.« 1645-ben is folytatja a hadakozást, részt vett Filek ostrománál is.

Ezután az udvari gyalogkapitánysággal együtt Marosszék főkirálybíróságát is viseli, így 1647. október 22-kén kelt oklevélben,¹⁾ melyben annak évszáma betűvel van kiírva, apertája is az 1647-ik évvel jelezve, s melyben így jó elő: »Generosus Ladislaus Balog de Várad, annorum circiter 50. Sedis Siculicalis Marus Judex Regius et universorum Peditum Praetorianorum celsitudinis vestrae Capitaneus Supremus.« Benkő Károly hivatkozva a marosszéki jegyzőkönyvre írja: »Jun. 4-kén 1648-ban lett marosszéki főkirálybíró;« de itt az évszám aligha nem téves.

Az udvari gyalogkapitányságból, úgy látszik, 1656. tavasza utáni időben lép ki. Hogy az 1655-ki harcban még mint gyalogok főkapitánya veszen részt, kiviláglik két levélből.²⁾ Szalárdi róla ezt írja: »az ifiu fejedelem, Rákóczi György az erdélyi praefectusságra és azonban a főkapitányának néhai Balog Lászlónak nehezedett állapotját látván és azt a kövári kapitányságba állatván, a helyébe a gyalogkapitányságba Sebessi Miklóst állatta vala.« A Szalárdi által tudunkra adott kövári kapitánysága hogy mely időre esik, felderíteni képesek nem vagyunk, minekutána Mikes Mihályt 1656. márcziusban, ugyszintén 1658. júniusában is e polczon állónak látjuk, meg Sebessy Miklóst 1656. márczius havában még mint praefectust látjuk, kit gyalogok kapitányának novemberi adat hoz fel. 1659. végén és a következő év tavaszán II. Rákóczi Györgynek ottan alkaptánya igazgat a várban, kit helyettes kapitánynak említnek fel, és ez Mikes János.³⁾ Balogh neje, említett Borsos Anna, 1661. januárban kelt levélben mint özvegy áll.

¹⁾ Az eredeti a gróf Lázár-család levéltárában.

²⁾ *Magy. Tör. Tár XVIII. k.* 104 és 105. l.

³⁾ *Zabolai Mikes János*, Mikes Zeigmond és Imecs Borbála fia. Ez volt szerelmes Tarnóczi Sárába, ő rabolta el Sárát a királyfalvi Tarnóczi Sebestyén kézdi-szentléleki kastélyából, ki ezért az országgyűlés elejébe idéztetvén befutott Moldovába Lupul vajdához, 1638-ban notáztatott, de 1639-ben kegyelmet nyer és ápril 10-kén Fogarason Rákóczi-nak reversalist ad. A II. Rákóczi György uralkodása végén kövári alkaptány, s mint helyettes főkapitányt látjuk ott szerepelni, mi a fejedelem hozzá 1659. decz. 12. és 1660. máj. 15-kén írt leveleiből tetszik ki. Rákóczinak máj. 15-kén a táborból, talán a szamosfalvi táborból, hozzá

Borosjenői Tisza István.

Tisza István, György fia. ¹⁾

Első neje Daczó Zsuzsánna, második Móré Zsófia. ²⁾

Mint zarándvármegyei birtokost mutatja 1649-beli oklevél. Egy krónikairó szerint Boros-Jenő volt lakfészke, később Várad.

II. Rákóczi György alatt mint kapitánya, mint »continuus orator« szerepel. Oratori működését 1656. november havában kezdi meg a portán. A török nagyvezér minekutána a Rákóczi György lengyel hadjáratra való készüléséről tudomást nyert, Tiszát 1657. január 24-kén maga eleibe hivatá s e parancsot adá neki: »ird meg uradnak, békességes országa, nagy gazdagsága, senkitől semmi bántása; üljön veszteg; ne mozogjon; megárt.« Ezután nemsokára Rákóczi miatt fogságot szenvedett. Rákóczi márcziusban Krakóból Thordai Ferenczet Konstantinápolyba küldvén mint követet, Tiszát Thordaival együtt, ugyszintén Harsányi Jakab tolmácsot is a porta, »mert a fejedelem késett az adó fizetésével és a szultán tiltakozásának daczára svédekkel, kozákkal Lengyelország ellen szövetségzett« a héttoronyba vettette.

irt levele utóirata: »a török Székelyhid felől ha megindult, mivel nem tudjuk, melyik utra jü, Kgdnek megvivéu, hagyja jó dispositióval az várat, mindeneket felvégyen s jüjjön mellénk, holnapután itt legyen.« Szalárdi szerint: »Kövárban Mikes János levén Rákóczi fejedelem substitutus kapitánya, hogy Barcsai számára kívántatnék a várnak megadatása, a Rákóczi fejedelem halálát el nem hívén a várat megadni nem akarja vala.« Barcsay különböző ígéretek által megvesztegettetvén a vár őrségét, a vár megadta magát, és Mikes az őrség által elfogatott, azután Zsibóról Váradra vitetett. Minckelőtte ide került, a budai basa, hogy az csesdi várt védelmező Mikes Mihályt e vár feladására kényszerítse, Mikes Mihályhoz beizent, hogy a vár elibe felállított akasztófára felfüggeszti Mikes Jánost, ha tovább is ellenáll, azonban e szándék végrehajtása elmaradt Mihály azon feleletére: hogy ismeri ő testvérét, tudja, hogy kész inkább a halálra. Midőn az 1660-ik év nyarán Várad ostromlatott, Mikes is »a vashúl kivágattatván«, a vár oltalmára eskedtettetett fel, de betegeskedése miatt a vár védelmében részt nem vehetett. Szalárdi szerint a betegsége következtében itt Váradon hala el. Neje szenterzsébethi Péchy Zauzsáuna, ki mint özvegy 1665-ben még életben állott.

Egy adat, melynek kutforrását feljegyezni elmulasztottam, 1660-ban a kövári főkapitányságot viselőnek mutatja fel *Losonczy Bánffy Zsigmondot* (lásd Fejérmegye), ki hogy e tisztséget valóban viselte-e, és hogy mitől fogva meddig, felderíteni nem tudom. Szalárdi ez évre, de csakis annak végére, mást mutat fel kapitányul.

¹⁾ Altörjai Mike Sándor gyűjteményebeli táblázat szerint.

²⁾ Nagy Iván, *Magyarország családai XI. k.*

Az idézett 1657-ki év október 18-ik napján fogságban állónak mutatja őt egy napló. Fogságából 1658. végén, Barsay fejedelem közbenjárására szabadul ki, ez kitetszik a Barsay gróf Csáky Istvánhoz 1659. január 16-án Dézsről írt levele e soraiból: »de minekelőtte az vezérhez jutottunk volna, azelőtt harmadnappal immár Jenő kezénél volt, miképen vádolhat azért bennünket azzal valaki: annak az véghelynek elveszésének mi voltunk okai? sőt ha mást kellene vádolnunk, legyen bizonyság Tisza István nevű jenői főember, az ki tavalyi esztendőben¹⁾ küldetvén be kapitihaságra és az méltóságos fejedelem (Rákóczi) ellen való nehézség miatt az jediculában tartatván fogva mindeddig, mostan szabadítottuk ki törekedésünkkel, mondja meg jó lelkiismerettel, ez óráig is Jenőt nem kérte volna az porta, ha az méltóságos fejedelem ő Nga maga ellen haragra őket sokképpen nem indította volna; úgy hisszük, nekünk nem kedvez, mert Jenővel együtt veszett el minden jószága nyavalyásnak.« A jediculából kiszabadult Tisza hogy az 1659-ik év első havaiban még a portán tartozkodó volt, mutatja egy levél,²⁾ mely levelet nem gyaníthatjuk hibás évszámmal bírónak; egy tatár rabságból megszökött rabnak (ki Konstantinápolyban elfogatott s egy gályás török birtokába jutott) »pünkösdi előtt két héttel a tengerparton Humet kapitánybasa házánál Kaszinbazában« írt levele e sorai mutatják: »mindazáltal esék értésemre Tisza István uramnak s Harsányi Jakab uramnak itt bennléte, ő kegyelmeket megtalálván alkuvásban vannak érettem.«

A portáról visszajötte után Nagyváradon székelt. Jelen lehetett az 1659. május 24-től június 15-ig Szász-Sebesen tartott országgyűlésen, ekkor az ország a fiscalis uradalmakra nézve hozott határozatával őt küldte követségben Szejdi Ahmet pasához; Szalárdi szerint: hogy a fejedelemasszonyok Erdélyben levő jószágai elvétenessnek, arra való parancsolatért Szejdi Achmet passa Tisza István által szorgalmaztatott.

1660. január első napján a váradi főkapitány Gyulay Ferencz, ki Tiszát gyanúba vette s azok egyikének tartotta, kik okai valának, hogy Biharmegyének Rákóczi fejedelem hűségére való megesküvése négy hónapig haladott, Tiszát ötöd magával elfogatta. Ugyan ez évben a váradiak őt küldötték a Várad elfoglalására törekvő Ali basához Boros-Jenőbe Várad meghagyása iránt követségbe. A védelmi készülődések alkalmával meghízták az arany bástya védelmével. Az ostrom végső előtti napján az alkudozásokat ő folytatta a törökkel.

¹⁾ Tévesen áll itt: »tavalyi esztendő.«

²⁾ *Történelmi Tár 1882-ik évf. 620. l.*

Váradnak aug. 28-kán történt eleste után Tisza előbb debreczeni harminczados, azután kővári főkapitány. Szalárdi szerint a Kemény János 1660. november 20-ki manifestumát »a kővári kapitány Tisza István, ki a Váradról kijövetel után debreczeni harminczadosságból ezen tisztszen csak most állittatott vala, a mint lehete, Barcsai Ákosnak Görgénybe nagy postán megküldte vala, és mindjárt ő is (Barcsay) azon nap die 26. Novembris ki az országra mindenfelé a felülésre parancsolatot bocsáttatott vala.« Rövid ideig viselte a kővári főkapitányságot; Kemény János fejedelem e tisztséggel fiát, Kemény Ferenczet, ruházta fel.

Kemény János fejedelemsége alatt Tisza a fiscalis jószágok praefectura lehetett. Őt gondoljuk azon Tisza Istvánnak, kit 1661-ben kelt oklevél mint a fiscalis jószágok praefectusát mutat fel.¹⁾ E hivatala megszűnhetett Kemény elestével.

Apafi alatt mint az ország által megválasztott exactorok egyikét látjuk 1663-ban; azon exactorok egyike, kik az 1659-ben kirótt adó beszédésére Kolosmegye felső járására kinevezett perceptor számadásait Beszterczén megvizsgálták.²⁾

Azon időben, midőn az évi török adó és Erdély határainak a törökkel való tisztába hozatala ügye forogtak fenn, Tisza Istvánnak egy nyilatkozatára Haller Gábornak Temesvárról 1663. márczius 18-kán Apafihoz írt levelében ily sorokra akadunk: »Az Tisza uram discursusának mennyire kellessék nagyságodnak helyt adni, az dolgok naponként világosítják, köz magyar szó kegyelmes uram: minden botnak az végén a feje; nemcsak eleit, hanem utolját kell nézni a tanácsnak; könnyű feltalálni némely serény elmének az dolgot, de annak eleit, közepit és végit megfontolni megért elmétől lehet, ennélkül pedig veszedelmes az serénykedő elme; melyhez képest, mely gyengén állanak most dolgaink, igen tapogatva kell cselekedni.«

1673-ban még életben találjuk. Ez időben is Várad volt lakfészke; váradai előnévvel is említik néha.

Gyerőmonostori Kemény Ferencz.

Kemény Ferencz, Kemény János és Kállay Zsuzsánna fia. Született 1636-ban. Nevéhez tisztség 1659-ben még nincs kapcsolva, midőn ez év január 28-ik napján Bethlenben egy kezeslevél aláírója.³⁾ 1661. február 14-kén már mint kővári főkapitány jó elő, azzá őt Kemény János akkor tette, mikor fejedelem lett.

¹⁾ Jos. Com. Kemény, *Dipl. Tr. VIII. k.*

²⁾ K. Papp Miklós, *Történeti Lapok II. k. 965. l.*

³⁾ Magy. Tört. Társ XVIII. k.

Az ő főkapitánykodása idejében császári parancsnok alatt német őrség is volt a várban.

Azt írják róla, hogy ellenség előtt esett el Hosszúfalván Kővárvidékén. Szalárdi szerint 1661. október 22-kén, a hosszúfalvi táborban, pestisben halt meg, honnan Kővárba vitetett.

Alatta berkeszi Katona Mihály volt az alkapitány.¹⁾

Széki Teleki Mihály.

(Lásd Tordamegyec.)

Teleki Mihály, Teleki János és Bornemisza Anna fia.

Kemény János fejedelem eleste után Kemény Simon 1662. febr. 18-kán a kővári alkapitányhoz írt²⁾ sorai ezek: »Im azért mostan bocsátottuk oda nemzetes Teleki Mihály uramat annak az helynek tisztviselőjének, főkapitányának esmervén Kgd lenni, minden vár dolgában, valamint az mi kegyelmes asszonyunk hasznára, s magaméra feltalál, ő kegyelmétől dependeáljon, egyet-értvén mindenekben.« Hogy Kővárban mint a Kemény Simon párt-híve tartózkodott Teleki 1663. elején is, következtethető Apaffinak egy február 10-ki leveléből.³⁾ A nota alól feloldoztatása után Apaffi is megerősíti őt tisztségében, s egyideig Kővárban lakott.

Alatta, két országgyűlés végzése következtében, a várhoz szolgáló nemesség 1668-ban összeiratott és a kiállított lajstromot Apaffi fejedelem 1669. február 1. napján megerősítette.

1688. május havában német őrség szállíttatott a főkapitánysága alatti várba. A fejedelem sorai szerint: »az római császár ő felsége parancsolatjából méltóságos Carafa generál ő kglme kővári várunkban is, bizonyos conditiók alatt, az ő felsége praesidiumát recipiáltatni kívánván, böcsülletes meghitt tanácsuri és főrenden levő deputatus híveink ő kglmek velünk megegyezett tetszésekből,« berkeszi Katona Mihály viczekapitánynak mind Appaffi, mind a tanácsurak, mind Teleki külön-külön rendelkeznek, hogy a császári praesidiumot akadályoztatás nélkül bocsássa be. Teleki Mihály 1690. aug. 21-ig Kővár főkapitánya.

Széki gróf Teleki Mihály.

Teleki Mihály, Mihály és Vér Judith fia.

Fiatal korában atyja oldala mellett hűséggel vseltetett a császári házhoz. Foglalkozott irodalommal is: Weber Adám latin nyelven írt munkáját magyarra fordította és »Fejedelmi lélek avagy a jó fejedelemnek szükséges ajándéki« cím alatt 1689-ben

¹⁾ Tört. Tár 1885. évf. 334. l.

²⁾ Tört. Tár 1885. évf. 334. l. az alkapitány berkeszi Katona Mihály.

³⁾ Ugyanott 543. l.

kiadta, ajánlva ifj. Apaffi Mihály választott fejedelemnek. Atyja halála után a császárhoz folyamodott, atyja érdemeiért kérve magának az ez által viselt hivatalok egyikét, és I. Leopold császár ki is nevezte Kővár kapitányának, 1692. január 20-án Bécsben kelt leirata által értesítvén erről Erdély főkormányshéket.¹⁾ Ekként látjuk működni ezután, és az 1698-ki fejevári országgyűlésen mint királyi hivatalost is.

A II. Rákóczi Ferencz mozgalmai kezdetén védte a kurucok által szorongatott várt, de azt csakis a Rabutin által küldött és kellő időben érkezett segítséggel szabadíthatta fel az ostrom alól, melynek felszabadulása után neje, Thoroczkai Kata, onnan kivonúlt, és az öreg Teleki Mihállyal együtt, a görgényi várba húzódott be. Teleki ezután hamar »practicálni kezdte titkon a (császári) commendans híre nélkül a kuruczokkal és a várbeli német praesidiummal, s azokat rá vevé« és a várat feladta a kuruczoknak, maga is kuruczczá lett, miért is 1704. elején az erdélyi kormány által hűtlenségi perbe fogatott, és anyja meg neje, a Rabutin rendeletére, a Teleki-család kincseivel együtt Görgényből Szebenbe vitetett.

Rákóczi alatt is mint kővári kapitány, meg mint tábornok szerepel. Részére bevette a bethleni várt és Beszterczét, ostromlá Kolosvárt, és 1704. május 1-től kezdve hat napon át ostromlá, de siker nélkül, a görgényi várt is, mely vár az általa ott hagyott hadtestnek csak később adta fel magát. A zsigárdi harc alatt 1705-ben a kővári várban tartózkodott. Minekutánna Rákóczi 1707-ben a marosvásárhelyi országgyűlésen beigtattatott fejedelemnek, Teleki egyszersmind consiliarius és kincstárnok is lett, és Rákóczinak a portára küldött követje is volt. Hogy 1710. október havában a főkapitánysága alatti Kővárvidéken tartózkodott, mutatja Hosszúfalváról, a Teleki-család birtokából, október 19-kén Kemény Simon és Bethlen Jánoshoz írt levele,²⁾ melyben panaszkodik, hogy az ellenség mozgásáról nem tudósítják: »Kegyelmetek miá úgy látom, hogy ennyi úri, fő nemesi rendek ide veszhetnének.« Ő egyike azoknak, kik Erdély részéről 1711-ben a szatbmári békét aláírták.

A béke után, minekutánna 1713-ban a főkormányshék újra alakult, és az üresedésben volt főtisztsegekre kinevezések történtek, Telekit főkapitányi állásában újabb kinevezéssel erősítették meg. Ezután néhány év múlva meghalt.

¹⁾ *Magy. Tört. Tár* XX. k. 155. l.

²⁾ *Magy. Tört. Tár* XVIII. k. 190. l.

IX.

FOGARAS-VIDÉK FŐISPÁNJAI.

Fogaraszvár- és vidékének régi történetét ismerteti Kővári László »Erdély építészeti emlékei« című munkájában; itt csak a Szapolyai János király halála után Fogarasra vonatkozó adatokat fogom felhozni. A János király által Fogaras örök urává tett Nádasdy Tamás lemondván Fogarasról Mayláth István részére, János király halála után 1540-ben *szunyogszeghi Mayláth István* vajda birtokában állott a vár tartozékaival. E pártos vajdának török fogságba kerülése után a vár 1541. júl. 18-kán Izabella királynénak meghajolt, ezt követte az uradalomnak is Mayláthtől elkoboztatása. Hogy ki lőn akkor a vár kapitánya, nem tudjuk. Nádasdy Anna, Mayláth Istvánné, hogy birtokosa a várnak 1546-ban, kitetszik egy Fejérvárról irt leveléből. (*Erd. Tört. Adatok III. k. 305. l.*) Krónikák szerint somlyai Báthory András, ki Mayláth Margitot, István leányát, vette nőül, közbevetésére Fogaras egy idő múlva visszaadatott Mayláth fiának. Kiviláglik későbbi oklevelekből, ¹⁾ hogy Báthory András, ki János Zsigmond főudvarmestere, boéri szabadságokat osztogatott egy-egy fogarasi lakosnak, meg Nádasdy Tamásnak 1551-ben porkolábja volt a várban; ekkor Nádasdy tán gyámja a Mayláth fiának. *Mayláth Gábor* István és Nádasdy Anna fia, 1551-től fogva tartható Fogaras örökös főispánjának, miként későbbi levelekben 1566-ig jó elő.

1541-ben Magyarországra nagybátyja, Nádasdy Tamáshoz vitetett ki; írják, ²⁾ hogy nagybátyja érdemei iránti tekintetből I. Ferdinánd király által 1547-ben báróságra emeltetett, ő ekkor még tanuló, még 1548-ban is tanuló Bécsben. ³⁾ Hogy atyja

¹⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XIX. k.*

²⁾ *Nagy Iván, Magy. család. VII. k.*

³⁾ *Nagy Iván, Magy. o. család. VII. k.*

Galatán meghalt, Gábor a hazatérhetési engedélyt 1551-ben megkapja és Kővári szerint akkor atyja javait visszakapja. Csak 1559-ben jöve haza Fogarasvárába.¹⁾ 1562-ben a székelek leültetésében fáradozott; fényes banderiumával azok ellen harczolt. 1563-ban Bolondócz várában nőül vette lindvai Bánffy Annát. 1566-ban a Békés Gáspár fondorkodásai következtében, ki az erődöt s uradalmat kezére keríteni törekedett, eladá János Zsigmond királynak s kiment Magyarországra, azután Morvaországba, itt hala meg 1577. jul. 22-kén. Temetve van Olmüczben. *Kornyáti Békés Gáspárnak* adományozza 1566-ban János Zsigmond Fogarast, ő Fogaras örökös főispánja 1566-tól 1573-ig, ki Fogaras földének Ferdinánd által 1527-ben Zalaházinak és leánytestvéreinek adományozott más részét is megszerezte 1568-ban az örökösöktől, és ez is notáztatása után az álladalomra szállott.

Apanagyfalvi Apaffy István.

(Lásd Belső-Szolnokmegye.)

Apaffy István, Farkas és Sarvasághy Ilona fia.

Minekutána 1573. octóber havában a fogarasi vár Báthory Istvánnak feladatott, Báthory oda Apaffyt, nem Horváth Kozmát — mint a történetíró Istvánffy állítja — tette praefectusnak, őt mutatják fel oklevelek. Tisztartósága 1576-ban, midőn Báthory Kristófnak főudvarmestere lett, szűnhetett meg.

Petrichevich Horváth Kozma.

Horváth Kozma, első Horváth Miklósnak állítólag Komlód Orsolyátóli fia. Megjegyzendő azonban, hogy e Horváth Kozma fia állítja, hogy Horváth Kozma maga jött be Erdélybe idegen országból, meg a Horváth-család krónikairól tagja azt írja, hogy e Kozma első Horváth Miklósnak atyafia volt, »de nem tudom hányad ízben.«²⁾

Báthory Istvánt szolgálta. 1569-ben mint birtokost Komlódon látjuk, e helységtől vette előnevét, és birtokos Oroszfáján meg Nyulason is. Istvánffy Miklós állítja,³⁾ hogy Báthory István, minekutána 1573-ban a fogarasi várt elfoglalta, Horváthra biza

¹⁾ *Székelly krónika.* Bethlen Farkas Ifju Jánost mondja annak, ki mint sógora Mayláthnak eszközölte ki János Zsigmondtól a hazatérhetési engedélyt. Megjegyzendő, hogy Ifju 1559-ben még nem volt sógora Mayláthnak.

²⁾ Thaly Kálmán, *Tört. Kalászkok* 2. l.

³⁾ *Historia Regn. Hung. Lib. XXV.*

a várt: »eam curae et industriae Cosmi Petricovitii (*így*), ex Illyrico oriundi, qui veteranus alumnus, familiarisque sibi erat, tuendam commisit,« azonban nézetem szerint csak 1576-ban lett ő a vár praefectusa, így találjuk 1580. utáni levelekben, meg Báthory Zsigmondnak egy, 1588. márczius 28-kán kelt ¹⁾ okleveleiben consiliariusnak is írva. Megholt 1590-ben, a székely krónika szerint Szent-György napban, a sirirat szerint ápril 28-kán.

Neje dersi Petki Borbála. Mind Horváth mind neje Komlódon (Kolosmegye) vannak eltemetve; a komlói evang. ref. templomban lévő sirirat sorai ezek:

»Generoso domino Cozmeh Horvat Petritievith ob praeclaras ejus virtutes Sermo quondam Stephano regi Poloniae caeterisque Transilvaniae principibus summo honore habito anno D. N. I. 1590. die 28. Aprilis, aetatis vero suae 67 et G. D. Barbarae Petki consorti ejusdem dilectissimae a. d. 1595. die 7. Februarii; exstinctis parentibus suis carissimis nec non filiulae Juditae a. d. 1598. die 9. April. e vivis sublatae Franciscus Horvat Petritievith memoriae ergo posuit.«

*

Báthory István végrendeleténél fogva Fogaras *somlyai Báthory Boldizsárnak*, és Mayláth Margit fiának adományoztatott oly feltétellel, hogy magtalansága esetén Báthory Zsigmondra szálljon és Boldizsárt 1589. febr. 1-én birtokába bevették. Ettől fogva ő ura és főispánja Fogarasnak, míg kivégeztetett, 1594. szept. 11-éig.

Báthory Zsigmond 1595. márcz. 5-én Mária Krisztiernának adván Fogarast, hogy ki volt ezután a vár kapitánya vagy praefectusa, kideríteni nem tudtam.

Keresszeghi Csáky István, László és Balassa Zsófia fia, 1601-ben január hóban ajándékban nyeri az országgyűléstől a hon iránti szolgálataért s Báthory Zsigmond is neki adományozza, azután ő birja és kormányozza Fogarast 1603-ig. Birtoklása ideje alatt volt oda Basta részéről is kapitány téve, Beaury Jakab a vallonok kapitánya.

Kirdályhalmi Petki Farkas.

Petki Farkas, pálosi Petki István fia lehet.

Jeles harczfi, »multis in Turcas proeliis eruditus«, a töröknél 1596-ban kinos rabságot is szenvedő, tandem etiam dura

¹⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. Suppl. VIII. k.

illorum captivitate maceratus.« ¹⁾ Báthory András alatt az 1599-ki ütközetben zsoldos sereg kapitánya. A tordai nemzeti táborban is 1600-ban mint kapitányt találjuk. Híve Székely Mózesnek, 1603-ban Básta fogságába esik, de kiszabadul. Minekutána Bocskai fővezére Gyulaffi László a fogarasi várt a németektől átvette, 1605. július 7-kén Petki oda főkapitánnyá tétetett. A főkapitányságot, úgylátszik, csak ideiglenesen viselé, a következő 1606-ik év április havában más szereplőt látunk ott. E hóban Bocskai helytartója, Rákóczi Zsigmond Petkit más kapitánysággal akarta felruházni: »Petky Farkas uram bejött vala hozzánk, s maga is vötte eszébe, nehéz ember, s nagy taggal lévén, nem volna elégséges az ő felsége szolgálatjára, s az tisztet nem kívánná magának.« Az itt érintett tisztség egyik székely szék kapitánysága. Rákóczi egy más levele szerint: »én nem erőttem Petki Farkas uramat, holott az székely tiszt kapitányságot kedvesen vehetik az emberek ő felségétől.« ²⁾ Ezután nem sok idő múlva meghala; neje, csicsói Lázár Erzsébeth, 1608. »in festo beati Joannis Apostoli« kelt levélben ³⁾ mint özvegy áll.

Hallerküi Haller Gábor.

(Lásd Küküllőmegye.)

Haller Gábor, Haller Péter és Kemény Kata fia.

Bocskay e consiliariususa és Küküllőmegye főispánja a Petki Farkas utóda mint főkapitány s ekként Rákóczi Zsigmond alatt is szerepel, mely tisztségtől tán nem fosztá meg őt Báthory Gábor, azt halálaig 1608. jul. 12-éig viselhette.

Macskási Macskásy Mihály.

Macskásy Mihály, a közforgalomban lévő táblázatokon, helyesen é vagy nem? mint Boldizsár és Gávay Ilona fia áll.

Hat nappal Haller halála után már mint Fogaras főkapitánya áll oklevélben, de nem véljük, hogy őt Báthory Gábor a Haller halála előtt nevezte volna ki. Előző így 1612-ben is. A Báthory megöletése idejében, úgylátszik ⁴⁾, már nem bírja e tisztséget. Neje Petrichevich Horváth Klára, ki mint özvegy, később magyar udvarmesternője Brandenburgi Katalinnak.

¹⁾ Szamosközi Tört. munkái III. k. 318. 1.

²⁾ Eredetije az erd. muzeum levéltárában.

³⁾ A Lázár Erzsébethre vonatkozó levelek részint a gróf Petki, részint a gróf Lázár-család levéltárában.

⁴⁾ Engel, Monum. Ung. 371 l.

Gelsei Ballingh János.

Ballingh János, Bojthi soraiból következett, Báthory Gábor megöletése előtt már kapitány; Szalárdi e sorai szerint: »Géczi András megfogattatván, Ballingh János akkori fogarasi kapitány keze és vendégsége alá adatott volt.« Bethlen alatt is 1613-ban az, és 1615. elejéig szereplő. Azután munkácsi kapitány lett, megtartotta állását Brandenburi Kata alatt is, ki őt a kapitányságból kitűrni akarta, és I. Rákóczi György alatt folytatva, 1644-ben is így látjuk.¹⁾ Megholt Munkácson, hol 1645. márczius 19-kén temettetett el. Gyermekai: György, Anna, Lővei Gergelyné, Erzsébeth Kende Ferenczné.

Gyerőmonostori Kemény Boldizsár.

(Lásd Fejérmegye.)

Kemény Boldizsár, János és Sarvasággy Anna fia.

Fejérmegye főispánja meg consiliarius akkor, mikor egyszersmind Fogaras főkapitánya lesz, kit így 1615. május 18-kán kelt oklevél már felmutat, 1630-ban bekövetkezett haláláig hordozva e tisztséget.

Gyerőmonostori Kemény János.

(Lásd Fejérmegye.)

Kemény János, Boldizsár és Tornyi Zsófia fia.

Utóda atyjának és minekutána 1657-ben tatár rabságba került, megmaradt főkapitányi tisztségében. II. Rákóczi György alatt helyettes kapitány igazgatott a várban; Rákóczi eleste után Barcsay a maga testvérét nevezte ki oda.

Nagybarcsai Barcsay András.

Barcsay András, Sándor fia és öccse a fejedelemnek.

II. Rákóczi György alatt 1656-ban hogy a hunyadmegyei mezei had kapitánya, következethet egy oklevélből²⁾; ekként vett részt az 1657-ki lengyel hadjáratban, hol tatár fogságba esett,

¹⁾ Alatta alkapitány Boér István. Ezt Nagy Iván szombathfalvi előnévvel mutatja fel, meg egynek véli azzal, kit Báthory 1612-ben notáztatott, mi ha áll, akkor 1613-ban Bethlen tette alkapitánynak; azouban Bojthi Báthory megöletése idejében már mint alkapitányt mutatja, ki Ballinggal együtt hódolt meg Bethlennek.

²⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XIX. k.

melyből, daczára hitlevelének, kiszökött. Fejedelmi testvére harczában részes, ki által 1660-ban Fogarasvára kapitányává tétetett. E várt ő Kemény János fejedelemnek, »kinek a tatár chamnál érette való lött kezességben való benne hagyatása miatt maga ellen nagy haragját lenni tudná, semmiképen az bátyja parancsára is megadni nem akará.« Végre sok intés és tanács következtében 1661. márczius 15-kén feladta azt, »de csomóját dolgának a hitlevélben jól megkötni és abban maga veszedelmére hagyatott s megmaradott rést elkerülni nem találta volt. Hogy a várat megadná, nem sok üdövel megfogaték Vécsen és onnan Fogarasha viteték fogva; ott is az oláh országokba fejedelem ellen irt levelei intercipiáltatván, a mely akasztófára ártatlan azelőtt esztendővel Mikes Györgyöt ő felakasztatta volt, azon akasztófára a bakcsaszárai hitlevele is a nyakába köttetvén, a fogarasi váras piaczán mind azzal együtt (máj. 16-kán) felakasztott vala.«

*

Minekutána a fogarasi vár Barcsay András által feladatott, Kemény János, úgy látszik, maros-némethi Gyulay Ferenczre, a volt váradi főkapitányra, bizta a vár védelmét, ki a várnak a török általi ostromlásakor is a várban tartózkodhatott; maga Apaffi fejedelem írja 1661. novemb. 23-kán a kisselyki táborból Haller Gábornak: »Gyulai uram még keménykedik Kemény mellett Fogarasban, de Isten kegyelme kezünkbe adá már az országnak nagyobb részét.«¹⁾ Neki alárendeltje lehetett *Bialis Olasz Ferencz*, ki oklevélben is csak mint »capitaneus«, nem mint »capitaneus supremus« áll. E Bialis Ferencz II. Rákóczi György idejében jött Olaszországból be Erdélybe, e fejedelem alatt mint magyar, német, és szemén gyalogok kapitánya a török elleni harczokban dicséretes részt vesz és a gyalui harczban is jelen volt, honnan Magyarországra kikísérte a megsebesült Rákóczit s kiűnn maradt. Kemény János mint fejedelem őt a fogarasi vár kapitányává tette; ekkor Bialis még nem volt honfiusítva, később, Apaffi Mihály idejében, honfiusított. Midőn Ali pasa a várt ostromlotta, nagy eréllyel működött a vár védelmében. A fönt említett Gyulay Ferencz a Kemény János 1662. január hóban történt eleste után alkalmasint már nem tartózkodott a várban, mert Bethlen történetíró szerint, midőn azután nemsokára a vár Apaffinak feladatott, Bethlen Gergely és novaji Szentpáli János azok, kik feladák a várt, kiket Kemény János a csiki veszedelemkor küldött volt segédhaddal be a várba, és kik a történetíró

¹⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. VIII. k.*

szerint azok: »qui hactenus arci Fogaras praefuerant«, meg más krónista is Bethlen Gergelyt írja a várfeladáskori parancsnokának. Bialis Olasz Ferencz Apaffi alatt is egyideig megmaradt kapitánynak a várban, talán 1663. szept. végeig, azután az Apaffi német gyalogjainak lett főkapitánya s mint ilyen Apaffi harcaiban kitűnő szerepet vitt. Ezután két versben három-három évig volt Somlyóvára kapitánya 1680. előtt,¹⁾ mely itt említett évben a megvénült és sok munkától kifáradt »emeritus miles« nyugalomra vágyva, Erdélyt elhagyni és Olaszországba visszatelepenni akarván, Apaffihoz ajánlólevélért és érdemeit igazoló bizonyítványért folyamodott, ki is azt számára és négy fia számára, márczius 10-kén állíttatta ki. Bialis elhatározására némi befolyással lehetett az is, hogy 1679-ben Béli Pál párthíveivel őt is elfogták, azonban »mint ártatlant, reversalisra mindjárt elbocsáták.«²⁾ Hogy kiutazott-é, és hogy meddig tartózkodott künn, arról nincs tudomásunk, később családjával együtt itt Erdélyben találjuk,³⁾ és nemcsak mint Somlyóvára kapitányát, hanem mint Krasznamegye főispánját is látjuk, még 1696. is az. Ő, ki az 1680-ki ajánló levélben »jam vero senio confectus«-nak van írva, midőn ezen ajánlólevelet 1696. végén a kolozsmonostori conventnél átíratja,⁴⁾ az oklevélben ekként áll: »Generosus Franciscus Bialis alias Olasz Inclyti Comitatus Crasznensis Comes, nec non arcis Somlyó, Praesidiorumque ibidem Transylvanicorum Capitanus utrobique supremus.« Talán két évvel ezután halt meg.

A fogarasi uradalom 1663. szept. 24-kén az országgyűlés által Bornemisza Annának, Apaffi fejedelem nejének inscribáltván, Fogaras vidéke azután úgy látszik nem nyert főkapitányt, mi Cserei későbbi évekre felhozott soraiból következtethető: »a fejedelemasszony inkább szeretvén magát mint mást, a jövedelmet nem akarja vala hogy kezéből kiessék, . . . a főkapitányokat illető jövedelem a fejedelemasszony tárházában megyen vala.« Csak alkapitánya volt a várnak, ekkor hihetőleg *Szakmári István*, ki egy 1666-beli levélben áll.⁵⁾ 1668. febr. 10-ki adat szerint az alkapitány: *Váradi Veres Péter*. 1672-ben *nagyaajtai Cserei János*

1) Apaffinak Gyerőffy Györgyhez egy, 1675. január 3-kán irt rendeletében ily sorok állanak: »Ferencz kapitány hívünkhez akarván az ő hűségért kegyelmességünket mutatnunk, ahozképest mivel ő kegyelmét mostan ujlag ismét az előbbi somlyai kapitányságnak tisztében akarjuk béállítani, kifogyatkozott állapottal levén, conferáltunk 100 tallért« sat.

2) Bethlen Miklós *Önéletírása* I. k. 499. l.

3) 1688-ban.

4) *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. App. XIX. k.*

5) Ugyanott.

lőn fogarasi alkapitány, ki hogy csakis alkapitány, kapitánynak nevezve, mutatja Bethlen Miklós, Apor Péter, meg kitetszik a fia Cserei Mihály Historiája néhány sorából. ¹⁾ 1678-ban elbúcsúzott e tiszttől, noha semmiképen a fejedelemsasszony el nem akará bocsátani, és Nagyajtára telepedett. Azzal vádoltatván, hogy Béldi Pállal egyetértésben állott volna, 1678. végén elfogatott és elzárattott: »hét esztendeig való kapitányság viseléseért erdélyi módon a lőn a jutalma, hogy hét esztendeig s nyolcz holnapig viseltetének ártatlanul vasat szegénynyel.« Cserei utóda az alkapitányságban *fogarasi Boér Zsigmond*, Apor Péter szerint kopacseli Boér Simon és Imecs Fruzina fia, ki 1670-ben a török portánál continuus orator, azután fogarasi porkoláb volt. Kit Bethlen Miklós ²⁾ felhoz azok között, kiket a fejedelmet rosza készítető oldaltanácsoknak neveztek 1671-ben és notáztattak, ³⁾ s kiről írja: »talám ártatlanabb sem volt Boér Zsigmondnál, azt in specie megnotázták és az ország előtt térdén állva követték meg az atyámat (Bethlen Jánost), Bánffy Dienest és Fleischer András (szebeni) királybíróát véle, hogy a portáról kapitihaságából nem tudom mit írt volt a fejedelemnek a három urról, osztán elereszték és nemsokára Fogarasban főporkolábnak tevék.« Mint főporkoláb fordul elő 1676-ban; 1678-ban, tán február havában, Apafi Konstantinápolyba küldé a Páskó Kristóf hamis követségéről értesíteni a nagyvezért. Ott volt azalatt is, midőn a Bethlen Farkas főkövet vezetése alatti követség a portán tartózkodott. Mint alkapitány jön elő ezután. Apor Péter e sorokat írja róla: »in gratiam principissae Apaffianae, Annae Bornemisza factus Calvinii assecla et obtinuit vicecapitaneatum Fogarasiensem.« 1683-ban rövid ideig ismét mint orator szerepel. Egy eredeti levél, saját gyűjteményemben levő, 1684. szept. 5-kén még mint alkapitányt mutatja.

Keresdi Bethlen Gergely.

(Lásd Küküllőmegye.)

Bethlen Gergely, Bethlen Ferencz és Kemény Kata fia. Consiliarius és Udvarhelyszék főkapitánya volt, midőn egyszersmind Fogaras főkapitányává tétetett, de hogy mely évben, 1685-ben-e vagy 1686-ban lett azzá, nem bizonyos. Cserei szerint Bethlen Gergely vágyott a főkapitányságra, de míg Cserei János

¹⁾ 117. lap.

²⁾ *Önéletrása I. k. 392. l.*

³⁾ Boér Zsigmond a Gál László »Az Erd. Dieták Végzései«-ben, az 1671. novemberi országgyűlésen Fejérvártt a nota alól feloldoztatik.

ott alkapitány vala, el nem érhette. Bethlen Miklós soraiból kitetsző, hogy Bethlen Gergely 1687-ben febr. 3-ikán a fogarasi országgyűlésben már fogarasi főkapitány; ily czímmel s többi tisztségeivel 1691. april 11-én kelt oklevélben is áll. ¹⁾

Kövesdi Boér Simon.

Boér Simon, Ferencz fia.

1681 körül fejedelmi inas.

Jelen volt 1697-ben mint tábori commissarius Erdélyből Rabutin mellett a zentai ütközetben, hol a midőn a töröket megverték s a holttesteket fosztogatták »egy muskotélyos a császár arany pecsétjét levoná, s Boér Simon meglátván a pecsétet, a muskotélyostól felváltá, és Eugenius herczeghez vivén, ott ismerék meg, hogy az a török császár pecsétje, s arról tudák meg, hogy a fővezér elesett; használta is Boér Simonnak, mert a fogarasi főkapitányságot adák neki annakutána.« 1698. juniusában a gyulafejevári országgyűlésen még nincs felruházva e tisztséggel, czím nélkül látjuk a királyi hivatalosok sorában, de gyanítom, hogy ezután nemsokára nyerte kineveztetését. A II. Rákóczi Ferencz mozgalmai előtt ő volt a főkapitány, a mozgalmak után is 1728-ig; ez évben holt meg.

Első neje egy táblázat szerint Henter leány, a második: vadi Kopasz Klára, harmadik: Nádudvari Anna.

A várban, és ezen kívül Kopacsel is lakfészke volt.

¹⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Tr. VIII. k.*

ADALÉK GRÓF LÁZÁR MIKLÓS

•ERDÉLY FŐISPÁNJAI (1540—1711.)• CZÍMŰ MUNKÁJÁHOZ.

— TORMA KÁROLYTÓL. —

— — — — —

Az erdélyi megyei rendszer alakulását, fejlődését, az anyaország megyéihez való viszonylatát stb. a separatio után, történetirodalmunk minél kevésbbé ismeri. A kérdéssel tüzetesebben még eddig, fájdalom, senki sem foglalkozott. *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye*, ez a régóhajtott mű azonban első s nagyarányú lépés arra, hogy az erdélyi megyei rendszer és közigazgatás genesisének s fejlődésének is biztos ismeretéhez jussunk. S az *Erdélyi országgyűlési Emlékek* eddig megjelent kötetei minél értékesebb adatokat nyújtanak e nagy műhöz, a melytől az erdélyi megyék rendszerének teljes képét méltán reméljük.

De ily nagyarányú kép előállításához néha alárendelteknek látszó, azonban mellőzhetetlen vonások is szükségesek; olyanok t. i., a melyek bővebben magyarázzák, sőt meg is világíthatják a képet magát. E vonások — mondjuk egyszerűen adatoknak — összehordása azonban nem a mester kötelessége, a kitől csak az összegyűlt anyag feldolgozását követeljük, hanem minden további igény nélkül való munkások és a kiknek csak a lelkiismeretesen végzett munka örömei jutnak osztályrészül.

Ily, eléggé fárasztó, de egyszersmind erősen érdemes munkát végezett tisztelt barátom *gróf Lázár Miklós*, midőn Erdély főispánjainak nemcsak névsorát, de — a mennyiben lehetséges volt — a főispánok rövid életrajzát is összeállította. Érdemes munkát végzett, mondom, mivel ha a megyékről beszélünk, ismerünk kell egyszersmind a megyék főelőljáróit, főispánjait, életpályájukat, működésük időszaki sorrendjét is annál az egyszerű oknál fogva, minthogy a megyék közigazgatásának fejlődése, iránya, sőt maga a megyei rendszer jegeczedése gyakorta, mondhatnók jobbadán, épen a főispánok személyiségétől, a közügyekre gyakorolt befolyásától, s nem ritkán államférfiúi ügyességétől

függött. S evel a ténnyel számolnia kell a monographusnak, ki a régi megyei administratiót, annak igazi képét feltüntetendő lesz.

Nem ok nélkül mondta régen is, s mondja most is a példabeszéd, hogy: »a capite foetet piscis.« Érvénye, erős érvénye volt e példabeszédnek az erdélyi megyék administratiója mikéntjének alakulásában. Például — hogy egyebeket mellőzzünk — Béli Pál főispánsága Belső-Szolnok-, Teleki Mihályé s Apor Istváné Tordamegyében irányadó s tartós nyomokat jelöl meg ama megyéknek a XVII. század végén nyilvánuló publico-politikai administratiójában, sőt még közéletének alakulásában is, mert hisz »a főbkeknek utánna jártanak a kisebbek.« A közéletben, az administratióban is egyaránt.

De tán feleslegeseknek is tarthatom a mondottakat. Légyen elég annyit ismételnem, hogy erdélyi megyéink közigazgatása pragmatikai történetét a megyék főispánjainak lehetőleg tisztázott serie, történeti s államférfúi jelentőségüknek ismerete nélkül megírni alig lehet. Minden vonásnak tehát, a mely erre irányul, meg van a maga becse.

S gróf Lázár Miklós nagyérdekű közleményeinek épen e tekintetből van kiváló fontossága. Alaposság, lelkiismeretesség, minden részletre kiterjedő figyelem dicsérik a munkát, a melyet végzett. Dolgozatának nyilván jó hasznát fogja venni az erdélyi megyei rendszer ismertetője.

Igyekezetének szerény társává akarok lenni, midőn a következő adalékokat közlöm, a melyek részben kiegészítik, részben pedig rectificálják tisztelt barátom közleményeit. Vajha ebbeli szerény igyekezetünket, a becsületes succursus igyekezetét, arra hivatottabbak is követnék! mivel csak ekként sikerülhetne a megyei tisztségek honorum gradusának — s nemcsak a főispánokénak, mint fő, hanem folytatólag az alantasabb megyei tisztviselőkének is — egybeállítására. A megyei törvényhatóságok levéltáraiban levő ezirányú okleveleknek, főleg pedig az archivumokban ritkán hiányzó jegyzőkönyveknek figyelmes átkutatása bizonyára bő adatokat szolgáltathat a kutatónak. Hibáznánk t. i., ha azt hinnők, hogy megyéink levéltárai merőben vacuusok a történelmi s főleg a régi közigazgatási adatokban. Kétségen kívül elpusztult bennök egy és más az idők viharában, — de maradt is elég, a minek hasznát vehetjük. Példa rá Belső-Szolnok-, Tordamegye s Aranyosszék levéltára, a mely utóbbiakat közelebből volt alkalmam megismerni, s ezeken kívül nyilván több más erdélyi megyéé is. E levéltárakból bőséges forrásai fakadnak Erdély megyei multjának. Csak merítenünk, s minél jobban kell merítenünk belőlük.

I. Tordamegye főispánjai 1605—1727.

A múlt nyáron alkalmam volt kutatásokat tenni Torda-Aranyosmegye levéltárában *Szaniszló Zsigmond*, Erdély XVII—XVIII. századi egyik jeles naplóírója életfolyamára gyűjtött adataim szaporítása végett. Midőn Tordamegye régi jegyzőkönyveit (marchale és judiciale protocollumait) e célból átnéztem, meglepetve láttam, hogy egyebek közt mi fontos adatokban bővelkednek e jegyzőkönyvek a régi Tordamegye főtisztviselőit illetőleg is. S valószínűleg nem hibáztam, midőn úgy vélekedtem, hogy habár ez a sor nem az én sorom, de mégis csak bele kell kontárkodnom a gazdag mező munkájába s aratnom a bő termésben. Megszakítva tehát célbavett kutatásomat, kivonatoltam mindazokat az adatokat, a melyek Tordamegye XVII—XVIII. századi főispánjainak seriesére vonatkoznak. S íme itt közlöm jegyzeteimet mint gróf Lázár Miklós összeállításának pótlékát. Szabadjon remélnem, hogy nem feleslegesül.

1. Kövesdi *Sarmasági Zsigmond* 1605—1606.

1606. óta főispán-társa (mivel az erdélyi megyéknek a fejedelmek korában rendszeren két, sőt néha három s négy főispánja volt) *Erdélyi István*.

2. Somkerekai *Erdélyi István* 1606. (V. ö. e sorozat 5. számával.)

1606. (feria secunda post dominicam quartam sanctae Trinitatis) esküszik fel Tordamegye egyik főispánjává (főispán-társa *Sarmasági Zsigmond* volt.) Esküformája a jegyzőkönyvben.

*

Az 1615. április 23-án Maros-Bogáton tartott sedes judiciarián, valószínűleg főispán nem létében, korothnai *Alia Farkas*, fejedelmi tanácsos és főudvarmester (curiae magister) s kiségrestői *Angyalos János* ítélőmester, mint Bethlen Gábor fejedelm biztosai elnökölnek, erre az alkalomra »kiküldve és rendelve.« [»Míg Torda oppiduma a gyűlések tartására alkalmasabb lesz« — mondja a jegyzőkönyv — : e sedes judiciaria Maros-Bogáton tartatik. De Tordamegye gyűlései utóbb is, egész a XVIII. század második harmadáig, nagyánt Maros-Bogáton, s csak kivételesen tartattak Tordán vagy másutt.]

*

3. Szentlászlói *Kamuti Farkas* ... 1625. július 9.

Az 1625. július 9-én tartott ülésen *Kamuti Farkas*, »a ki néhány évig Tordamegye egyik főispánja volt s most a fejedelem

(Bethlen Gábor) tetszéséből Kolozsmegye főispánjává tétetett, szép és méltó beszéddel búcsuzik a rendektől; helyére a fejedelem akaratából, *item communi voto et suffragio dominorum nobilium*, Kovácsóczi István kanczellár s Marosszék kapitánya *sub firmissimo juramento suffectus et substitutus est.*» [Érdekes példája a különben történetileg már tudott ténynek, hogy a fejedelem által kinevezett megyei főispánok, ha — mint különben a székely székekben — a megyék rendei által utólag nem is bocsáttattak választás alá, de csak a választással egyértelmű beleegyezés, jobban mondva elfogadás útján foglalhatták el főispáni széküket. Önként érthetőleg a megyék vissza is utasíthatták a nekik nem tetsző főispánt, habár fejedelmileg lón is kinevezve, — a mire nem egy példa van.]

4. Körte[Körtvély]fái Kovácsóczi István 1625. július 9. — 1635. július 4.

Hivatalába, mint egyik főispán, fennebb láthatólag, 1625. július 9-én lépett. Főispán-társa később Erdélyi István volt. Kovácsóczi István korlátnok neve, mint főispáné, az 1632. (feria quarta proxima ante festum beati Joannis Baptistae) tartott ülés jegyzőkönyvében fordul elő folytatólag, a midőn a gyűlésen ő elnökkölt. 1635. október 24-én már mint elhalálozott emlittetik, sőt már 1635. július 4-én helyére Gerendi Márton igtattatik be főispánul, a mint lejjebb látandjuk. Főispán-társa egyideig Erdélyi István volt.

5. Somkerekí Erdélyi István ... 1633—1636. (V. ö. e sorozat 2. számával.)

Kovácsóczi István főispán-társa. Hivatala kezdetét a jegyzőkönyvek nem tántetik föl. Neve a protocollumokban az 1633. június 8-án tartott ülés alkalmával fordul elő mint egyik elnöklő főispáné, habár bizonyosra vehetni, hogy azzá már korábban lett. Majd 1635. október 24-én — tehát főispántársa Kovácsóczi István halála után s az ennek helyébe kinevezett Gerendi Márton székfoglalása előtt — említi folytatólag a jegyzőkönyv, midőn t. i. a sedes judiciarián mint főispán elnökköl, mivel Zoltai István, az egyik alispán, a kinek szokás szerint kerülete főispánját, vagyis a már ekkor elhalálozva volt Kovácsóczi Istvánt s utódját, a székét valószínűleg még el nem foglalt Gerendi Mártont kellett volna helyettesítenie, — nem volt jelen s a gyűlés másként »celebrari nequivit.« S ez az improcollatio fölötte érdekes adat az erdélyi megyék rendszerének ismeretéhez, a mennyiben bizonyítja, hogy a megye egyik vagy másik főispánját — mivel mint fennebb megjegyzők, az erdélyi megyéknek rendesen két, sőt néha több főispánja is vala — akadályoztatása esetén rendesen annak a kerületnek alispánja helyettesítette, a mely kerület az illető főis-

pán keze alá tartozott. A társ-főispánok ugyanis leggyakrabban a megye két kerülete csak egyikének voltak főkörmányzói, habár szükség esetén hatóságuk s ehhez képest elnöklési joguk is az egész megyére terjedett. Az illető főispán távollétében tehát az összes közigazgatási teendőket a helyettes alispán vezette, ő elnökölt a köz- s részleges üléseken stb.

Erdélyi István neve mint főispáné előfordul még az 1636. április 2-án tartott ülésen is, a midőn mint *másik* főispán elnökölt; ekkor *Gerendi Márton* volt főispán-társa. Az 1636. április 16-án tartott ülésen szintén Gerendi Mártonnal (a ki Tordamegye másik főispánjává, mint lejjebb látandjuk, az 1635. július 4-én tartott ülésen igttattatott be az elhalálozott Kovácsóczi István helyére) együttesen vezeti a gyűlést, de annak második napján (április 17-én) már csak Gerendi Márton egymagára volt az elnök. Erdélyi nevét ez éven tul többé nem említik Tordamegye jegyzőkönyvei. Valószínűleg ez évben halálozott el, vagy mondott le főispáni hivataláról.

[Sorozatunk 2. száma 1606-ról — mint látók — szintén egy somkerek-i *Erdélyi Istvánt* tüntet fel Tordamegye főispánjául. A két személy identitását bővebb adatok hiányában biztosan alig lehet megállapítani, s annival kevésbbé, mivel a két egyforma nevű férfi jegyzőkönyvileg megállapíthatott főispáni tisztségét husz egynehány évi időköz választja el. Tekintve azonban, hogy a somkerek-i Erdélyi-család nemzedékrendi táblázata e korból csupán egyetlen Istvánt jelöl meg — a ki néhai atyám: Torma József Genealogiájának I. k. 320. l. 8. hasábjára szerint fejedelmi tanácsos, tabulae praeses, szamosujvári kapitány s Tordamegye főispánja s 1629-ben még életben volt, valószínűnek tarthatni, hogy a két személy mégis csakugyan egy. Csakhogy e feltevés esetében Erdélyi István két rendbeli főispánságát sok évi időköznek kellett megszakítani, a miről pedig s jelesen Erdélyi István nevéről Tordamegye átvizsgáltam jegyzőkönyvei épen semmi adatot sem szolgáltatnak.]

6. [Szentmártoni] *Gerendi Márton* 1635. július 4. — 1648. június 24.

Az 1635. július 4-én tartott ülésen az elhalálozott »Körtövényfái« *Kovácsóczi István* helyére Gerendi Márton, I. Rákóczi György fejedelem al-udvarmestere (aulae vice magister) igttattatik be. Esküformája a jegyzőkönyvben olvasható. Neve mint elnöklő *másik* főispáné a következő gyűléseken fordul elő: 1635. július 4. és október 3-án; 1636. februarius 6. vagy 8-án; 1637. május 6. és június 24-én; 1638. június 16-án; 1639. június 22-én; 1640. június 6-án s 27-én, majd ugyanazon évi augusztus 29-én; 1641. márczius 13-án; 1646. februarius 28-án, s végül 1648. június

24-én, a midőn főispán-társával *Sombori Jánossal* együttesen elnököl a közgyűlésen. E napon túl mint főispán nem említették a jegyzőkönyvekben, minél fogva e sorozatban 1648-at jelöltem meg Gerendi Márton főispánsága végeül. Hivatal-társa előbb Erdélyi István, majd 1645. november 29. óta Sombori János volt, kivel az 1648. június 24-én tartott közgyűlésen együtt elnököl. Gerendi Márton főispán-utóda, mint lejjebb látandjuk, brenhidai *Huszár Mátyás* lőn.

7. Sombori *Sombori János* 1645. november 29. — 1649.

Főispáni hivatalába az 1645. november 29-én tartott ülésen igttattatik be s a szokásos esküt leteszi. Az 1648. június 24-én tartott ülésen *Gerendi Márton* főispán-társával együttesen elnököl. Később brenhidai *Huszár Mátyás* volt főispán-társa. 1649. december 29-én már el volt halálozva, mivel az e napon tartott ülés alkalmával főispán-utóda választásáig helyetteseül, mint lejjebb látandjuk, ó-tordai Literatus Imre, az ujonnan választott kerületi alispán állittatik be. Később hivatali utóda *Bethlen János* lőn.

8. Brenhidai *Huszár Mátyás* 1649. december 29. (?) — 1652. szeptember 11.

Gerendi Márton főispán-utóda és Sombori János főispán-társa. Hogy székét mikor foglalta el, nem tudhatni. Neve ugyanis csak az 1649. december 29-én tartott ülés jegyzőkönyvében fordul elő először, a hol az mondatik, hogy a *másik* főispán (Sombori János) elhalálozván: ó-tordai Literatus Imre tétetik alispánná »teljhatalommal« az új főispán megválasztásáig s beigtatásáig. [Literatus Imre, mint Tordamegye egyik megválasztott alispánja, Sombori Jánost bizonyára csak mint a megye *illető kerületének* főispánját helyettesíthette.] Huszár Mátyás főispán-társa kis-buni *Bethlen János* volt, a ki tisztebe 1651. jan. 11-én igttattatott be (Sombori János helyére) s a kivel e gyűlésen együttesen elnökölt. Huszár Mátyás neve ez évet követőleg a jegyzőkönyvekben csak 1652. szeptember 11-én fordul elő, a midőn helyére, mint elhalálozottéra, *Ebeni István* igttattatik be. Elhalálozása bizonyára közel e tájra eshetett.

9. Gyerőmonostori *Ebeni István* 1652. szeptember 11. — 1657. octóber 10.

Brenhidai Huszár Mátyás helyére *egyik* főispánná Ebeni István, II. Rákóczi György fejedelem fő-lovászimestere igttattatik be a megye 1652. szeptember 11-én tartott ülése alkalmával. Főispán-társa kis-buni Bethlen János, a történetíró-kanczellár volt, a ki Tordamegye egyik főispáni székét már 1651. januarius 11-én foglalta volt el előzetesen mint Sombori János utóda. Ebeni István nevét, mint főispánét, az 1654. februarius 25-én s az

1655. januarius 27-én s augusztus 25-én tartott ülések jegyzőkönyvében találjuk, a mely ülésekben Bethlen Jánossal együttesen elnököl. Tordamegye főispáni tisztét az 1657. octóber 10-én tartott ülésen tette le, Kolozsmegye egyik főispánjává neveztetvén ki s új állomására távozván. Helyét — mint lejjebb látandjuk — nagy-megyeri *Keresztesi Ferencz* foglalja el.

10. Kis-Buni *Bethlen János* 1651. januarius 11. — 1656. aprilis 6.

Sombori János főispán helyére, a ki már ekkor — de sőt már 1649. deczember 29-én — el volt halálozva, az 1651. januarius 11-én tartott ülésen Bethlen János táblai elnök [talán csak assessor, mivel ugyanazon jegyzőkönyvi adatokból kitetszőleg még 1656. aprilis 5-én is csak az s nem volt táblai elnök] igttatattik főispánná. Főispán-társa ekkor brenhidai *Huszár Mátyás* volt, s ezen az ülésen együtt is elnököltek. Bethlen János Huszár Mátyással együtt csak rövid ideig főispánkodott, mivel ez időközben elhalálozván, helyét 1652. szeptember 11-én *Ebeni István* foglalja el, mint Tordamegye egyik főispánja. Ezóta Ebeni István volt Bethlen János főispán-társa 1656. aprilis 5-éig, a midőn Bethlen János főispánságáról lemond. Bethlen János nevét, mint Tordamegye főispánjáét, a jegyzőkönyvek a következő években sorolják fel: 1651. május 3-án, szeptember 13-án s november 22-én; 1652. szeptember 11-én s november 12-én; 1653. januarius 8-án; 1654. februarius 25-én (a midőn Ebeni Istvánnal együttesen elnököl a gyűlésen); s 1655. januarius 27-én s aug. 25-én (a mikor elnöktársa a gyűlésen szintén Ebeni István volt.) Az 1656. aprilis 5-én tartott megyegyűlésen Bethlen főispáni tisztségéről, a melyet »több évtől fogva [1651-től 1656-ig, tehát öt évnél tovább] folytatott, lemond s a megye rendeitől elbúcsuzik, mennyiben Küüllőmegye főispánjává neveztetvén ki, oda kell távoznia.« Főispán-utódjává ugyanezen a gyűlésen szamosfalvi Mikola Zsigmond igttatattik be. S e gyűlésen többé már nem ő, hanem utóda Mikola s másik volt főispán-társa Ebeni István elnökölnek.

11. Szamosfalvi *Mikola Zsigmond* 1656. aprilis 5. — 1661. januarius 26.

Tordamegye főispánjává buni *Bethlen János* helyére az 1656. aprilis 5-én tartott gyűlésen igttatattik be. Esküformája a jegyzőkönyvbe van vezetve. Az elnökletet e gyűlésen főispán-társával, Ebeni Istvánnal együttesen vezette. Mikola Zsigmond Tordamegye főispáni tisztét rövid ideig, alig öt évig viselte, mivel II. Rákóczy György fejedelem lengyelországi szerencsétlen hadjárata alkalmával tatár rabságba esvén, helyére Kemény János fejedelem Haller Jánost nevezte ki, a ki hivatalába 1661. janua-

rius 26-án igttattatott. Másik főispán-társa 1657. octóber 10. óta nagy-megyeri *Keresztesi Ferencz* volt.

12. Nagy-Megyeri *Keresztesi Ferencz* 1657. octóber 10. — 1662. december 5.

Ebeni István, Tordamegyében viselt társ-főispáni állásáról, Kolozsmegye egyik főispánjává neveztetvén ki, az 1657. oct. 10-én tartott ülésen leköszönvén s a megye rendeitől levélben elbúcsuzván, — a helyére kinevezett másik főispán, nagy-megyeri *Keresztesi Ferencz* esküjét, mint ilyen, a megye rendei előtt ugyan e napon le is teszi. Esküformája a jegyzőkönyvben olvasható. Főispán-társa *Mikola Zsigmond* [1656—1661.] majd az ennek helyére Kemény János fejedelem által kinevezett *Haller János* volt. Ez utóbbival az 1662. december 5-én tartott megyegyűlésen együtt elnökölt, a midőn nevét legutoljára említik a jegyzőkönyvek. Az 1659. április 30-án kelt jegyzőkönyvben mint »*supremus comes*«, tehát mint első, és tán egyedül kormányzó főispán fordul elő. Tisztét Kemény János fejedelemsége alatt is megtartotta, mivel mint látók, e fejedelem uralkodása alatt főispántársa a Kemény által kinevezett *Haller János* volt.

13. Hallerkői *Haller János* 1661. januarius 26. — ?

Mikola Zsigmond, Tordamegye egyik főispánja helyére, a ki tatár rabságban volt, Kemény János fejedelem »*annuentiájából*« *Haller János* neveztetett ki s hivatalába 1661. januarius 26-án igttattatik. Esküformája a jegyzőkönyvbe van vezetve. Az 1662. december 5-én tartott ülésén főispán-társával, nagy-megyeri *Keresztesi Ferencz*czel, együttesen elnököl. Arra nézve, hogy *Haller János* főispáni tisztét meddig vezette, a megye jegyzőkönyveiben további adatokat nem találtam.

*

Tordamegye főispánjainak nevére a *marchale* és *judiciale-protocollumokban* 1661. január 26-án túl nem akadhatni. További sorozatuk a jegyzőkönyvekből csak 1711., voltaképen pedig csak 1714-én kezdődőleg állapítható meg ekként:

A megye 1711. februarius 17-én tartott, s valószínűleg főispán nem léteben tartott közgyűlésén hadadi báró *Wesselényi István*, az erdélyi országos Deputatio elnöke s egyszersmind Kolozsmegye főispánja elnököl. S ez a tény érdekes adat arra nézve, hogy ezidétt, vagyis a Rákóczi Ferencz-féle mozgalom lezajlása után Tordamegyének — s valószínűleg a többi erdélyi megyéknek sem — volt még törvényes, az új rendszer által beállított főispánja. Tordamegye rendei ezen a gyűlésen választották meg főjegyzőjükké borosjenei *Tisza Györgyöt*, Magyar-

ország mai minisiterelnöke őst, ki azonban e hivatalból az 1715. márczius 18-án tartott megyegyűlésen lemondván, helyére főnotariussá tordai *Kóródi Sámuel* választatik meg. [Tisza György, a volt megyei főjegyző és különben is jeles ügyvéd, később Tordamegye alispánjává lön].

*

Branyicskai *báró Jósika Imre* [1711. július 1. — 1716. márczius 24-éig helyettes], 1716. márczius 24-étől 1726. elejéig törvényes főispán.

Báró Jósika Imre az 1711. július 1-én tartott ülésen mint valószínűleg csak substitutus, de egyedüli (társ nélküli) főispán elnököl. Az austriai kor ugyanis a Rákóczi Ferencz-féle mozgalom leverése után az erdélyi megyék korábban divott kettős főispánságát menten eltörülte. Jósika Tordamegye valószínűs, és pedig, mint említők, egyedüli főispánjává, az 1716. márczius 24-én tartott ülésen igttattatott be homoród-szentmártoni Bíró Sámuel, főkormányshéki tanácsos és gyerőmonostori Kemény László, királyi-táblai assessor, mint főkormányshéki biztosok által. Esküformája a jegyzőkönyvben olvasható. Neve különben mint főispáné a jegyzőkönyvekben a következő évekről emlittetik fel a már nevezetteken kívül: 1714. aug. 23.; 1715. márcz. 18.; 1725. aug. 25. Az 1726. április 29-én tartott megyegyűlés alkalmával már nem volt életben, mennyiben »özvegyének«, Bánffy Zsuzsánnának e napon kelt prorogationálisa, — mely a jegyzőkönyvben teljtartalmilag közöltetik —, mint már elhalálozottat említi. Jósika Imre a prorogativa kelte előtt csak kevés, valószínűleg 1726. elején halálozhatott el.

*

Tordamegyének 1726. június 14-én tartott ülése alkalmával főispán nem létében thoroczko-szentgyörgyi *Thoroczka János* elnököl mint a főkormányshéktől kiküldött »*inspector*«.

*

Kászoni *báró Bornemisza Ignác* 1727. szeptember 10. — ?

Tordamegye 1727. szeptember 10-én tartott közgyűlése alkalmával báró Jósika Imre helyére kászoni *báró Bornemisza Ignác* igttattatik be főispánul Bálintih György főkormányshéki tanácsos és bere-keresztúri Keresztúri Mihály, mint főkormányshéki biztosok által. Az új főispán esküformája, a mely szerint

hivatali esküjét a megye rendei előtt letette, a főkormányszéki decretumhoz volt mellékelve, a jegyzőkönyvből azonban kihagyattott. [Érdekes példa arra nézve, hogy az austriai korban az erdélyi megyék főispánjainak esküformáját többé már nem az illető megye maga, mint a melynek főispánválasztási vagy megerősítési joga immár megszűnt, hanem a megye fölöttes hatósága, az erdélyi főkormányszék, mint a korona kinevezési jogának letéteményese, állapította meg. S a főispáni esküforma meghatározásának jogát méltán gyakorolja napjainkban is a belügy-minister, mivel mai megyeink főispánjai többé már nem a megye választott, hanem a korona által kinevezett főtisztviselői, vagyis voltaképen nem megyei, hanem *állami* főtisztviselők]. Hogy báró Bornemisza Ignác meddig főispánkodott, megjelölni nem tudom, mivel Tordamegye levéltárában tett kutatásaimat az idő rövidsége miatt 1727-en túl nem folytathattam.

*

Tordamegye későbbi főispánjai időrendi sorozatának ki-munkálását a fennlevő jegyzőkönyvekből méltán remélhetjük *Rediger Soma*, Tordamegye derék levéltárnokától, a kinek e helyütt is köszönetet mondok, hogy a gondjaira bízott s általa valóban célirányosan rendezett levéltárban végzett kutatásaimat magyaros szivességgel igyekezett előmozdítani.

II. Belső-Szolnokmegye főispánjai 1540—1888.

A következő sorozatot néhai atyám Torma József feljegyzései után közlöm. Belső-Szolnokmegye monographiájának megírása képezvén ugyanis jó atyám élete majdnem kizárólagos czélját, a lehető legnagyobb szorgalommal igyekezett mindazokat az adatokat összegyűjteni, a melyek kedves szülőmegyéjének ismeretét bármi tekintetben gyarapíthatják. Ide vonatkozó tanulmányainak egyik, s bizonyára nem kicsinylendő részét megyéje főispánjai időrendi sorozatának megállapítása képezte. Több ezer darabra terjedő, s kizárólag csak Belső-Szolnokmegyére vonatkozó oklevél-gyűjteményének adatai vannak a következő sorozatban értékesítve, melynek a gróf Lázár Miklóstól közlöttekkel (*Századok* 1888. 911—931. l.) való összevetése alapján Belső-Szolnokmegye régi főispánjainak sorozatát meglehetősen időrendi pontossággal lehet összeállítani. Néhai atyám lejjebb következő táblázatának magyarázatául még csak annyit kell megjegyeznem, hogy a sorozatában megjelölt évek csupán azokat a dátumokat

tüntetik fel, melyekből az illetőnek főispánságát — tekintet nélkül hivatali alkalmaztatásának egész idejére nézve — a rendelkezésére álló oklevelekből bizvást constatalhatta.

1. 1542. (?) *Bethlen Farkas*.
2. 1547., 1556. [Köblösi] *Theke Lukács*.
3. 1566. *Tötöri Balázs*, egyszersmind Dobokamegye főispánja is.
4. 1570. [Gyerőmonostori] *Kabós Gábor*.
5. 1573. [Apa-Nagyfalvi] *Apaffi István*.
6. 1577., 1590. [Kendi-Lónai] *Kendi Sándor*.
7. 1582., 1587., 1589., 1592., 1593., 1594. Somkerek-i *Erdélyi Gergely*.
8. 1585., 1595., 1608. [Maros-Bogáti] *Bogáthi András*.
9. 1585., 1607., 1608., 1609. Monostorszegi *Kún Gáspár*.¹⁾
10. 1593., 1594. [Köblösi] *Theke Ferencz*.
11. 1595., 1597. Kismarjai *Bocskai István*.²⁾
12. 1610., 1612. Nemesküti *Némethi Gergely*.
13. 1611., 1620., 1631. Balázsfalvi *Cserényi Farkas*.
14. 1612., 1616. Monostorszegi *Kún István*.
15. 1617., 1624. [Hallerköi] *Haller Zsigmond*.³⁾

¹⁾ A közlött sorozatból kitetszőleg tehát az 1582--1590. évek közötti időben Belső-Szolnokmegyének nem kevesebb mint négy főispánja volt egyszerre, t. i. *Kendi Sándor*, *Erdélyi Gergely*, *Bogáthi András* és *Kún Gáspár*.

²⁾ 1592—1597-ben pedig meg épen öt főispán fungált egyszerre, t. i. *Erdélyi Gergely*, *Bogáthi András*, *Kún Gáspár*, *Theke Ferencz* és *Bocskai István*.

³⁾ A bethleni vár romjaiban talált sírkövének feliratáról gróf Lázár Miklós a *Századok* 1888. évfolyamának 920. lapján röviden emlékezik meg. Néhai kedves bátyám Jékei Lajos és Szolnok-Dobokamegye bethleni járásának derék szolgabírája, Flóth Ferencz Adolfnak közleményei alapján azonban módom van Haller Zsigmond e síremlékének feliratát, a mennyiben házassága megengedi, teljertalmilag közölni. A bethleni vár romjaiban 1870. márczius havában lelt s tűz által erősen megviselt sírkő felirata közleményeik szerint a következő: »*Magnanimo, liberali, constanti viro, heroï, magnifico Domino Sigismundo, supremo comiti Solnoc interior(is), anno MD. prid(ie) idibus X. (decembres) aetatis su(a)e XXX. . . . ferretralis in, et hic lapis p(ositus) e(st) a magnifica sua [coniuge] Christina Ken[dí]. Omnia a Deo quaecunque habeo.*« Haller Zsigmond atyám Genealogiája I. k. 428. l. 4. hasábjára szerint még 1632-ben is életben volt, s végrendeletét regius consensussal 1630-ban állította ki. Életkorát — ha ugyan Flóth úr sírirat másolata pontos — a felirattal szabályai szerint harmincz egynéhány évre tehetni, mennyiben

16. 1627., 1642., 1656., 1657., 1658., 1659. Tötöri és Noszalyi *Cseffei László*¹⁾

17. 1635., 1636., 1638. Kékedi (s Bethleni) *Kékedy Zsigmond*.

18. 1640. januarius 26., 1642., 1646., 1647., 1648., 1650., 1652. Zentelki [helyesen Losonczy] *Bánffy Zsigmond*.

*

Girolti *Torma Péter* s csicsó-keresztúri *Torma György* aligha valának Belső-Szolnokmegye főispánjai, családi levéltárunk legalább erre vonatkozólag mi adatot sem tartalmaz.

*

19. 1660., 1662., 1668., 1673. Csicsó-keresztúri *Torma István*.

20. 1664., 1676. Uzoni *Béldi Pál*.

21. 1664., 1680. *Bialis*, másképp *Olasz Ferencz*.

*

Néhai atyám Genealogiája I. kötet 132. lapjának 14. hasábján *Bethlen Farkas*, a történetíró-korlátnok is Belső-Szolnokmegye főispánjának iratik, hivatalkodása idejének meghatározása nélkül. Bethlen Farkas 1679. december 30-án halálózván el, belső-szolnokmegyei főispánságát — ha t. i. néhai atyám ez irányú adata helyes — önként érthetőleg csak 1679-ben, vagy ezt az évet megelőzőleg Béldi Pállal — Bialis-Olasz Ferenczczel és tán Bethlen Elekkel együttesen viselhette.

22. 1679. szept. 21., 1685., 1689. Bethleni *Bethlen Elek*.

23. Installáltatott 1680. januarius 15-én. 1680. július 18. czegei *Wass János*. Elhalálozott ugyanazon évi szeptember 3-án 45 éves korában. [Torma József Genealogiája II. kötete 1213. lapjának 16. hasábján].

24. 1681. április 16. Szentmárton-Macskási *Macskási Boldizsár*.

*

a másolatban jelzett három X-re három pont, vagyis ugyanannyi kitöredezett szám jelzője következik. Gróf Lázár Miklós abbeli adatát tehát (*Századok* i. h.), mely szerint Haller Zsigmond 1627-ben mint már *néhai* fordul elő, toll- vagy nyomtatási hibának kell tartanunk.

¹⁾ *Katona* Historiájának XXXI. kötete 574. lapján tévesen Csáki Lászlót ír.

Bethleni *Bethlen Ferenczet*, mint Belső-Szolnokmegye főispánját, néhai atyám e sorozata nem tünteti ugyan fel, de Genealogiája I. kötete 133. lapjának 15. hasábján mint olyant említi, megjegyezvén egyszersmind, hogy mint erdélyi provincialis comissarius és Belső-Szolnokmegye főispánja 1691-ben 38 éves korában halálozott el. Gróf Lázár Miklós adatai szerint ellenben Bethlen Ferencz még 1705-ben is életben volt s mint erdélyi tartományi főbiztos működött, sőt a Rákóczi Ferencz-féle mozgalmak után egyedüli főispánja lett volna Belső-Szolnokmegyének valószínűleg 1712-ben bekövetkezett haláláig, a mely éven túl a megyének más főispánja van s egyszersmind más tartományi főbiztos az utódja. Gróf Lázár Miklós jegyzetei alapján tehát Bethlen Ferencz együttesen főispánkodott volna *Mikes Mihálylyal* s *Haller Györggyel*, sőt a Rákóczi-féle mozgalmak után — mint fennebb érintők — egyedüli főispánja a megyének. Belső-Szolnokmegye főtisztjei honorum gradusa e meglehetősen zavaros pontjának felderítését Szolnok-Dobokamegye monographusa dr. Réthy László további tüzetes vizsgálataitól remélhetjük.

*

25. 1693. Hallerkői [báró] *Haller István*.

26. 1697. Gyerőmonostori *Kemény János*.

27. 1702. [Gróf] *Mikes Mihály*. (L. a Bethlen Ferenczre vonatkozólag fennebb mondottakat.)

28. 1710. Hallerkői [báró] *Haller György*. (L. a Bethlen Ferenczre vonatkozólag fennebb mondottakat.)

*

Haller Györgyön kezdődőleg Belső-Szolnokmegyének csak úgy, mint a többi erdélyi megyéknek, a korábbi gyakorlattól eltérőleg nem két, vagy több, hanem csak egy főispánja volt az austriai új kormányzat által inaugurált rendszer szerint.

*

29. 1716. márczius 18. Csicsó-Keresztúri *Torma Miklós*.

30. 1739. augusztus 3. Gróf *Mikes István*.

31. 1744. januarius 6. Báró és gróf *Lázár János*.

32. 1747. augusztus 7., 1753., 1760. Gróf *Haller Pál*.

33. 1762. november 19. és 25-én administrator, 1768., 1771. 1772. gróf *Teleki Károly*.

34. 1774. julius 5. és 22. (beigtattatott ugyanazon évi december 29-én) 1779. aprilis gróf *Wass Ádám*.

35. 1780., 1786., 1790., 1791., 1799., 1800. Gróf *Kornis Zsigmond*. Főispáni tisztét tehát névleg a II. József-féle inter-regnum alatt is megtartotta. Belső-Szolnokmegyét azonban a József-féle korszakban, jelesen 1786., 1789., 1790-ben, báró később gróf *Kemény Sámuel* igazgatta, mint alispán. 1789-ben gróf *Teleky Ádám*, a kolozsvári kerület királyi-biztosa is fungál Belső-Szolnokmegyében valószínűleg mint főispán. Gróf *Kornis Zsigmond* főispáni tisztébe csak később II. Lipót uralkodása alatt reaktiváltatott.

36. 1809. Gróf *Haller István* administrator.

37. 1812., 1816. Főispáni helytartó sáros-magyar-berkeszi *Katona Zsigmond*, később erdélyi főkormányzékai tanácsos.

38. 1816—1835. Gróf *Haller István*.

39. 1835-ben administrator, 1836—1844. főispán ifjabb gróf *Bethlen Pál*.

40. 1848. Kézdi-Szentléleki *Kozma Imre*.

41. 1848—1849., 1861., 1865—1867. Kőrös-Tarcsai *Weér Farkas*.

42. 1867—1872. Csicsó-Keresztúri *Torma Károly*.

43. 1872—1875. Gróf *Bethlen Sándor*.

44. 1875—1889. Losonczy báró *Bánffy Dezső*. Kormányzata alatt Belső-Szolnokmegye, Kővár-vidéke s Dobokamegye egy részével *Szolnok-Dobokamegye* név alatt egyesítettett.
